

PL ISSN 033-202X

P4
dubel 1

AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

ROCZNIK 50

zeszyt **3/4**

1982

OSSOLINEUM

REDAKCJA

BARBARA SORDYŁOWA — redaktor naczelny
ANDRZEJ MĘŻYŃSKI — zastępca redaktora naczelnego
JADWIGA TEJWAN — sekretarz redakcji;
członkowie: **MARIA LENARTOWICZ, LEON ŁOŚ, HANNA ZASADOWA**

RADA REDAKCYJNA

ZBIGNIEW JABŁOŃSKI — przewodniczący
CZESŁAW DEJNAROWICZ, CECYLIA DUNINOWA, BARBARA EYCHLEROWA,
MARIA LENARTOWICZ, LEON ŁOŚ, ANDRZEJ MĘŻYŃSKI,
HENRYK SAWONIAK, ANNA SITARSKA, BARBARA SORDYŁOWA,
JADWIGA TEJWAN, HELENA WIĘCKOWSKA, HANNA ZASADOWA

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

**BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI
NAUKOWEJ**

Opracowanie:

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: BARBARA EYCHLEROWA

Adres Redakcji:

Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
VI p. tel. 203-302, teleks 815360 bpan pl

Adres Wydawnictwa

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN,
50-106 Wrocław, Rynek 9

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 50

1982

Zeszyt 3/4

TREŚĆ

Artykuły

ALEKSANDRA NIEMCZYKOWA: Odrębności funkcjonalne i strukturalne bibliotek szkolnych	211
MARCIN DRZEWIECKI: Dokument biblioteczny w procesie kształcenia	223
ELŻBIETA B. KITLIŃSKA: Biblioteki więzienne. Zainteresowania czytelnicze więźniów	235
MARIA CZARNOWSKA: Tendencje w polskim ruchu wydawniczym w latach siedemdziesiątych na podstawie danych statystycznych . . .	247
IRENA TREICHEL: I Zjazd Księgarzy Polskich. Warszawa 9—10 sierpnia 1907	263

Doniesienia. Komunikaty

Nowe możliwości lepszego wykorzystania zbędnych druków bibliotecznych (<i>Jerzy Piaskowski</i>)	273
---	-----

Sprawozdania

47 Sesja Rady i Konferencja ogólna IFLA (Lipsk, 17—22 sierpnia 1981) (<i>Stefan Kubów</i>)	275
19 Sesja plenarna ISO/TC 46 Dokumentacja (Nankin, 30 marca—3 kwietnia 1981) (<i>Hanna Kłodnicka</i>)	279
Międzynarodowe sympozjum bibliotek akademii nauk krajów socjalistycznych (Moskwa, 12—16 października 1981) (<i>Barbara Sordylowa</i>) .	281

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Bibliografie osobowe

J. Prohl: Elemente und Formen der Personal bibliographien zur deutschen Literaturgeschichte. Bonn 1979 (<i>Adam Nowak</i>)	283
--	-----

Katalog przedmiotowy

L. M. Chan: Library of Congress subject headings. Principles and application. Littleton, Colo 1978 (<i>Ewa Stępniaikowa</i>)	287
Przeгляд piśmiennictwa krajowego (<i>Irena Bednarz</i>)	295

Z prac Biblioteki PAN w Warszawie

Biblioteka PAN w Warszawie w 1981 roku (<i>Barbara Sordylowa</i>) . . .	301
---	-----

Z życia SBP

Sprawozdanie z działalności ZG SBP w okresie 13.5—15.11.1981 przedstawione na posiedzeniu plenarnym SBP w Szczecinie dn. 16.11.1981 r.	313
Protokół z obrad plenarnych ZG SBP z przewodniczącymi zarządów okręgów, Szczecin 16—17.11.1981	318
Program działalności SBP	323
Deklaracja (stanowisko w sprawie porozumienia narodowego)	325
Uchwała w sprawie wydawnictw SBP	326
Uchwała w sprawie działalności bibliotek w okresie reformy gospodarki narodowej	326
Podstawy zasady systemu płac i awansowania pracowników bibliotek i ośrodków inte	328
Kronika krajowa	331
Kronika zagraniczna	334
Wydawnictwa otrzymane	339
Autorzy	340

CONTENTS

Articles

ALEKSANDRA NIEMCZYKOWA: The functional and structural features of school libraries (Summary — 221)	211
MARCIN DRZEWIECKI: The library materials in the didactic process (Summary — 233)	223
ELŻBIETA B. KITLIŃSKA: Prison libraries. Reading interests of prisoners (Summary — 245)	235
MARIA CZARNOWSKA: Trends of Polish publishing in the Seventies (based on statistical data) (Summary — 261)	247
IRENA TREICHEL: The First Congress of Polish Booksellers held in Warsaw on August 9—10, 1907 (Summary — 270)	263

Communications

New possibilities of use of superfluous library materials (<i>Jerzy Plas-kowski</i>)	273
--	-----

Reports

47 Meeting of the IFLA Council and the General Conference (Leipzig, August 17—22, 1981) (<i>Stefan Kubów</i>)	275
19th Plenary Meeting of ISO/TC 46 Documentation (Nanjing, 30 of March — 3 of April 1981) (<i>Hanna Kłodnicka</i>)	279
International congress of the libraries of academies of sciences of socialist countries (Moscow, October 12—16, 1981) (<i>Barbara Sordylowa</i>)	281
Reviews	283
Activities of the Library of Polish Academy of Sciences	301
News from the Polish Library Association	313
News from the country	331
News from abroad	334
Publications received	339
Contributors	340

ALEKSANDRA NIEMCZYKOWA

ODRĘBNOŚCI FUNKCJONALNE I STRUKTURALNE BIBLIOTEK
SZKOLNYCH

Różnorodne funkcje bibliotek szkolnych. Ich odrębności organizacyjne. Nowoczesne środki dydaktyczne a biblioteka szkolna. Kształcenie użytkowników informacji w bibliotekach szkolnych. Ich współpraca z bibliotekami innych typów.

ODRĘBNOŚCI FUNKCJONALNE BIBLIOTEK SZKOLNYCH

Problematykę bibliotek szkolnych należy rozpatrywać w kilku aspektach:

- w aspekcie jej miejsca w systemie oświaty jako jednego z komponentów układu szkolnego;
- w aspekcie jej miejsca w systemie informacji jako jednego z komponentów ogólnokrajowej sieci bibliotek, a tym samym jednego z wielu ogniw składających się na system informacji;
- w aspekcie jej miejsca w zaspokajaniu rekreacyjnych potrzeb człowieka, przy rozumieniu przez „potrzeby rekreacyjne” wszystkiego tego, co daje radość i wypoczynek.

Cały system oświaty funkcjonuje na zasadzie przekazywania uporządkowanych informacji, niezbędnych w przygotowaniu człowieka do aktywnego włączenia się w życie społeczne, toteż wyodrębnienie biblioteki szkolnej przez podkreślenie jej związków z ogólnokrajową siecią biblioteczną wymaga szerszego uzasadnienia (zob. niżej). Podkreślenie rekreacyjnych wartości biblioteki na tle jej oczywistych kulturotwórczych funkcji może także budzić pewne wątpliwości, mimo iż wynika z przekonania, że czasy współczesne, bardziej niż to było kiedykolwiek w historii, wymagają przygotowania społeczeństwa do właściwego organizowania wypoczynku. Słowo zaś „radość” użyte jest dla specjalnego podkreślenia wartości książki dającej wiele przeżyć, łącznie z satysfakcją w zdobywaniu wiedzy: wartości, o których mówi się za mało, szczególnie w kontekście wymagań stawianych bibliotece szkolnej w zakresie kształcenia użytkowników informacji. Do podstawowych obowiązków bi-

biblioteki szkolnej należy wyrobienie w czytelniku przekonania, że każda książka, którą bierze do ręki, musi cieszyć.

Wyróżnienie punktów widzenia, z których rozpatrywana jest biblioteka szkolna, mimo całej sztuczności niezbędne jest dla ustalenia jej odrębności funkcjonalnych i strukturalnych, stanowiących podstawę zaklasyfikowania jej do samodzielnej kategorii bibliotek¹. Dokonany przez UNESCO, IFLA i ISO podział bibliotek dla celów statystycznych² ustala ich odrębności w zależności od społecznych funkcji sprawowanych w procesie komunikacji społecznej; nie ustala związków i relacji między nimi, co w wypadku biblioteki szkolnej wydaje się szczególnie ważne, ponieważ charakter relacji międzybibliotecznych stanowi również o ich odrębnościach.

Jeżeli wprowadzi się umowny schemat, dzielący biblioteki sprawujące różne funkcje społeczne na biblioteki służące pracy naukowej i zawodowej oraz na biblioteki rozwijające osobowość człowieka w procesie kulturotwórczym, miejsce biblioteki szkolnej znajdzie się w obu grupach:

Biblioteka szkolna jest w tym samym stopniu biblioteką służącą nauce, co zainteresowaniom pozaprofesjonalnym; wynika to ze specyficznego charakteru szkoły, wiążącego dydaktykę z wychowaniem. Zachowanie tych proporcji w funkcjach biblioteki szkolnej stanowi jej cechę odrębną, wyróżniającą ją spośród innych typów bibliotek. Można tu zaryzykować tylko jedno porównanie: funkcji bibliotek szkolnych (w całym państwie) z funkcją biblioteki narodowej — oba te typy bibliotek, pozornie tak różne, w istocie służą integralnemu rozwojowi umysłu i charakteru; biblioteka szkolna — ucznia, biblioteka narodowa — całego narodu. Podstawową funkcją biblioteki szkolnej jest jej współuczestnictwo ze szkołą w procesach przygotowujących wszechstronnie człowieka do życia w społeczeństwie. Biblioteka ta nie służy bezpośrednio rozwojowi nauki czy produkcji, lecz uczy, jak wykorzystywać książkę i inne dokumenty w celu uzyskania niezbędnych informacji. Biblioteka szkolna w swym dydaktycznym działaniu winna spełniać zasadniczą rolę w procesie przyswajania metody samodzielnej pracy umysłowej. Absolwent szkoły średniej, liceum, technikum czy zasadniczej szkoły zawodowej dzięki działaniu biblioteki szkolnej winien przystępować do pracy czy

¹ 16 Międzynarodowa generalna konferencja UNESCO, listopad 1970 r.

² „Bulletin de l'Unesco à l'Intention des Bibliothèques” 1971 Vol. 25 nr 1 s. 9-10.

nauki z opanowaną metodą poszukiwania materiału niezbędnego do dalszego doskonalenia się. Jeżeli tak nie jest, odpowiedzialność spada na szkołę z biblioteką jako warsztatem pracy samokształceniowej, w którym nie został dokonany proces przygotowania metodycznego.

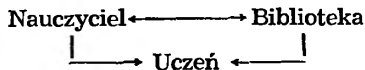
1. Funkcja „przygotowawcza” jest charakterystyczna dla biblioteki szkolnej i stanowi o jej odrębności wśród innych bibliotek. Jeżeli nawet biblioteka publiczna w swym działaniu na rzecz organizacji czytelnictwa dziecięcego realizuje program przysposobienia bibliotecznego, mający na celu nauczanie czytelników metody korzystania z książki i innych dokumentów, jest to działanie, w którym przejmując obowiązki biblioteki szkolnej na zasadzie obustronnego porozumienia czy współpracy międzybibliotecznej. W strukturze organizacyjnej obu wymienionych typów bibliotek istnieje taka możliwość rozszerzenia funkcji typowych dla bibliotek szkolnych na biblioteki publiczne (dziecięce czy młodzieżowe). Poza funkcją przygotowawczą do samodzielnej pracy umysłowej biblioteka szkolna również przygotowuje odbiorcę i twórcę kultury w ścisłym powiązaniu z procesem dydaktyczno-wychowawczym szkoły. Pozostaje ustalenie, jaką funkcję spełnia biblioteka szkolna w stosunku do innych komponentów oświaty równoległej, tzn. radia, telewizji, oddziaływania środowiska itd., które również spełniają istotną rolę w przyswajaniu metody korzystania z różnych form uzyskiwania informacji. Wydaje się, że tak szkole jak i bibliotece przysługuje tu rola koordynatora, czuwającego nad realizacją pewnego niezbędnego kanonu umiejętności, które winno wynieść ze szkoły każde dziecko, niezależnie od swych indywidualnych możliwości, środowiska, dostępu do instytucji działających na rzecz oświaty równoległej.

2. Inną funkcją biblioteki szkolnej, wraz ze szkołą, której jest komponentem, jest demokratyzacja procesu nauczania i wychowania. Cechą biblioteki szkolnej, różniącą ją od innych typów bibliotek, jest obowiązkowe korzystanie z jej zasobów przez wszystkich uczniów szkoły, a ponieważ szkoła dociera w głąb każdego państwa, tym obowiązkiem korzystania z biblioteki objęte są wszystkie dzieci⁸. W ramach tego demokratycznego obowiązku funkcją biblioteki szkolnej jest działanie na rzecz wyrobienia u uczniów nawyku i potrzeby czytania, a także ogólnej kultury czytania. To instytucjonalne stymulowanie potrzeb czytelniczych u wszystkich dzieci stwarza bibliotece szkolnej szczególną szansę kulturotwórczą.

3. Funkcją biblioteki szkolnej jest również współuczestniczenie w realizacji treści programowych każdego przedmiotu nauczanego w szkole. Realizacja procesu dydaktycznego, przy uży-

⁸ W 1978 r. w Polsce było bibliotek publicznych dziecięcych (oddziałów i filii) 900, w tym na wsi 4 (cztery) (dane z MKiS) wobec 12 590 szkół podstawowych z liczbą uczniów 4 105 450; ogółem szkół I i II stopnia w r. szk. 1977/78 było 21 977 z liczbą uczniów 6 131 410 (dane z Ministerstwa Oświaty i Wychowania do Raportu o stanie bibliotek w resorcie oświaty i wychowania, Warszawa 1980).

ciu różnych materiałów dydaktycznych⁴, kładzie na bibliotekę obowiązek współpracy ze wszystkimi nauczycielami. W efekcie daje to układ wewnątrzszkolny, również niepowtarzalny, wyrażający się w specyficznej relacji: nauczyciel — biblioteka — uczeń. Jednoczesne oddziaływanie na ucznia przez nauczyciela i bibliotekę daje mu możliwość wielostronnego spojrzenia na opracowywany temat. Wymaga to współpracy pomiędzy biblioteką a całym zespołem nauczającym w szkole. Ujmując schematycznie da się to wyrazić:

Ten schemat czytelnictwa kierowanego przez nauczyciela i bibliotekę, w układzie znacznie rozluźnionym, można także odnaleźć w uczelniach akademickich.

4. Wspieranie nauczyciela w jego pracy zawodowej i doskonaleniu własnym jest również jedną z funkcji podstawowych bibliotek szkolnych. Nie jest to jednak cecha różniąca bibliotekę szkolną od biblioteki fachowej czy pedagogicznej lub uczelnianej. Różnice w tym wypadku nie leżą w jakości usług, ale w ich powszechności i dostępności, a więc w warstwie organizacyjnej i ilościowej⁵. Wynikających z tego odrębności można jeszcze szukać w rodzaju potrzeb czytelników i w strukturze zbiorów bibliotek.

5. Jedną z charakterystycznych cech funkcjonowania bibliotek szkolnych jest ich oddziaływanie na środowisko, szczególnie w mniejszych aglomeracjach miejskich lub na wsi. Ta kulturotwórcza rola jest jednak wspólna bibliotece szkolnej z innego typu bibliotekami, przede wszystkim z biblioteką publiczną. Szczególna wartość tego działania nie jest więc rzędu jakościowego, ale ilościowego i organizacyjnego⁶. Działanie kulturotwórcze wiąże się tu przede wszystkim z rekreacyjną funkcją biblioteki szkolnej, charakterystyczną również dla bibliotek publicznych. Odrębności w tym działaniu należy więc szukać w podstawowych założeniach polityki kulturalnej, określającej wyraźnie zasięg i zakres zadań i obowiązków tych bibliotek⁷.

Działanie kulturotwórcze biblioteki szkolnej, w którym zawarte są właściwie wszystkie omawiane poprzednio jej funkcje przygotowujące ucznia do biernego i czynnego uczestniczenia w kulturze, winno być

⁴ *Guide pour la transformation de bibliothèques scolaires en centres multimédia*. Paris 1976.

⁵ W 15 województwach brak w ogóle bibliotek naukowych (z wyjątkiem biblioteki pedagogicznej). 22 woj. posiadają na swym terenie do 5 bibliotek naukowych lub ośrodków inte.; tylko 12 woj. ma rozbudowaną sieć bibliotek naukowych. Zob.: *Informator o placówkach informacji w Polsce*. (Biblioteki, ośrodki inte). Warszawa 1978.

⁶ *Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania* (Red. nauk. A. Niemczykowa. Warszawa 1980) wykazał, iż zasięg czytelnictwa w szkołach wiejskich jest większy od zasięgu czytelnictwa w szkołach podstawowych miejskich, mimo uboższych bibliotek na wsi.

⁷ Dnia 18.6 1980 r. minister kultury i sztuki i minister oświaty i wychowania (bez porozumienia z Radą ds. Bibliotek i Informacji przy MOiW) podpisali „Zasady współpracy bibliotek publicznych z bibliotekami szkolnymi i pedagogicznymi”. „Zasady te nie zostały poprzedzone określeniem odrębności funkcjonalnych ww. typów bibliotek, co doprowadziło do sformułowań równie mglistych, co bezzasadnych.

również działaniem stymulującym potrzebę samodzielnego podejmowania decyzji. Biblioteka szkolna dzięki możliwości gromadzenia piśmiennictwa reprezentującego różne punkty widzenia na określony temat nie tylko wzbogaca tok pracy dydaktycznej, ale również zmusza ucznia do dokonywania wyboru wśród też kontrowersyjnych, a następnie podejmowania własnej decyzji co do dalszego postępowania. Winno to mieć swe implikacje w strukturze zbiorów biblioteki a także w niezbędnej wiarygodności i pełni informacji docierającej do wszystkich komponentów systemu⁸.

STRUKTURY ORGANIZACYJNE BIBLIOTEK SZKOLNYCH

Funkcje biblioteki szkolnej determinują jej strukturę organizacyjną, podporządkowaną systemowi oświaty. Nie znaczy to jednak, że istnieje tylko jeden, sztywny wzór relacji: szkoła — biblioteka. O strukturze biblioteki szkolnej decyduje wiele względów o różnym ciężarze gatunkowym: ideologiczny, wyrażany w polityce kulturalnej i oświatowej państwa; ekonomiczny — nadający pewne tempo rozwojowi oświaty i jej unowocześniania; urbanistyczny, reprezentujący wizję nowych miast, nie tylko architektoniczną, ale i socjalną i inne.

Przedstawiając strukturę relacji: szkoła — biblioteka szkolna za punkt wyjścia należy przyjąć rozwiązanie czy próbę rozwiązania tego układu przyjętą w Polsce po II wojnie światowej, a nawiązującą do polskich tradycji. Ma to być biblioteka służąca procesowi dydaktyczno-wychowawczemu szkoły: stymulująca wychowanie kulturalne ucznia przez bogato reprezentowaną literaturę piękną; przygotowana do potrzeb samokształceniowych ucznia; zaopatrzona w literaturę niezbędną nauczycielowi w doskonaleniu jego pracy zawodowej. Jest to typ biblioteki „zamkniętej”, samowystarczальной, nie korzystającej z uprawnień wynikających z istnienia innych bibliotek tworzących ogólnokrajową sieć bibliotek. W tym wzorze organizacyjnym trudno jest przełamać świadomość nauczyciela-bibliotekarza, zamykającego swe działanie w kręgu potrzeb szkoły i nie dostrzegającego konieczności przygotowania uczniów do korzystania z innych bibliotek, innych komponentów systemów informacji⁹. Na pewnym etapie rozwoju historycznego ten wzór był osiągnięciem i spełnił swe zadanie w procesach rozwojowych szkoły.

Przeciwstawne rozwiązanie relacji szkoła—biblioteka, wynikające również z uwarunkowań historycznych i ideologii wychowania, stanowi wzór szkoły bez biblioteki. Lektury obowiązujące funkcjonują na zasadzie pomocy naukowych, nauczyciele posiadają odrębny księgozbiór podręczny, inne zapotrzebowania czytelnicze tak uczniów, jak nau-

⁸ Pokusa kierowania rozwojem postaw i poglądów dzieci i młodzieży przez dostarczanie im książek odpowiednio wyselekcjonowanych jest w Polsce drastycznie realizowana, od decyzji wydawniczych począwszy.

⁹ Stąd trudności w realizowaniu programu kształcenia użytkowników informacji.

czyteli przerzucone zostają na biblioteki innych typów, przede wszystkim na biblioteki publiczne¹⁰. W tym wzorze, górującym nad poprzednim faktem zniesienia progu pomiędzy biblioteką szkolną a publiczną, istnieją poważne niebezpieczeństwa. Następuje bowiem oderwanie procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły od bezpośredniego oddziaływania przez książkę na ucznia. Zostaje zakłócona podstawowa funkcja biblioteki szkolnej, jaką jest przygotowanie człowieka do współuczestnictwa w kulturze uzyskane drogą wypracowania nawyku (nawet obowiązkowego) sięgania po książkę. Niebezpieczeństwem jest zagubienie między szkołą a biblioteką publiczną uczniów intelektualnie mało aktywnych, dla których szczególnie ważna jest książka. Niedobre jest także uzależnienie czytelnictwa uczniów od rozwoju bibliotek publicznych i sprawności ich działania.

Jeszcze innym rozwiązaniem struktury organizacyjnej biblioteki szkolnej jest integralne połączenie funkcji biblioteki szkolnej z biblioteką publiczną, co praktycznie może być realizowane w różnych układach. Filia biblioteki publicznej może być umiejscowiona na terenie szkoły, spełniając wszystkie funkcje biblioteki szkolnej przy jednoczesnym pełnym wykonywaniu obowiązków biblioteki publicznej wobec środowiska. Odwróconym wzorem jest przejęcie przez bibliotekę publiczną wszystkich obowiązków biblioteki szkolnej, realizowanych na terenie pozaszkolnym. Jeszcze innym rozwiązaniem jest biblioteka środowiskowa, spełniająca obowiązki biblioteki szkolnej wobec wszystkich szkół znajdujących się w danym terenie, przy jednoczesnym spełnianiu funkcji biblioteki publicznej. Te i inne rozwiązania organizacyjne, na to by w pełni sprawnie spełniały postawione przed nimi zadania, wymagają precyzyjnych zabiegów administracyjnych. Należy jednak wątpić, czy nawet największa sprawność organizacyjno-administracyjna zapobiegnie stopniowemu „zamazywaniu” odrębności funkcjonalnych pomiędzy biblioteką szkolną a publiczną. Odrębności, które przy ich pełnej realizacji dają wzbogacony i wszechstronny kontakt z książką. Przejmowanie przez jedną instytucję funkcji innej instytucji jest zawsze zabiegiem trudnym, burzącym podstawowe konstrukcje i może być dokonywane tylko wtedy, kiedy ma się pełną swobodę i warunki do realizacji wszystkich zadań każdej z zainteresowanych instytucji. Mimo tych zastrzeżeń istnieją propozycje i eksperymenty związane z próbą łączenia bibliotek szkolnych z publicznymi¹¹.

Problemy strukturalne bibliotek szkolnych to także związki pomiędzy bibliotekami, uzasadniające istnienie „sieci” tych bibliotek, przy czym mogą tu być brane pod uwagę różne struktury organizacyjne. Np. sieć bibliotek szkół różnych typów znajdujących się w jednym regionie, sieć bibliotek wyłącznie szkół zawodowych, szkół przysposobienia rolni-

¹⁰ Na przykład w NRD.

¹¹ *Biblioteki szkolne za granicą*. Warszawa 1980, Zeszyty Przekładów nr 41.

czego w całym kraju, lub innych. Związki decydujące o istnieniu sieci mogą mieć podstawy merytoryczne, organizacyjne lub oba te kryteria łącznie. W zasadzie sieć bibliotek szkolnych winna odpowiadać strukturze szkolnictwa, ale nawet w tych ramach mogą zmieścić się różne warianty. Mogą to być struktury „hierarchiczne” i struktury „płaskie”. Struktura hierarchiczna występuje wówczas, gdy biblioteka w szkole stanowi ogniwo, powiązane z innymi bibliotekami wspólną jednostką nadrzędną. Mogą to być ośrodki regionalne, udzielające bibliotekom danego terenu pomocy merytorycznej i organizacyjnej, np. przez centralne opracowywanie zbiorów. Mogą to być biblioteki przykładowe, dysponujące możliwościami prowadzenia pomocy metodycznej. Mogą to być sprawne działy instrukcyjno-metodyczne w bibliotekach pedagogicznych czy — jak zdarza się w niektórych krajach — w bibliotekach publicznych. Są jeszcze i inne propozycje udzielania bibliotekom szkolnym pomocy merytorycznej i organizacyjnej nie wyłącznie w administracji szkolnej, lecz przez utworzenie centralnej biblioteki szkolnej¹².

Przy strukturze „płaskiej” nie istnieje żadne zróżnicowanie sieci bibliotek szkolnych; stanowiąc jeden z komponentów układu szkolnego, wszystkie w tym samym stopniu podlegają nadzorowi szkolnemu. Wymiana doświadczeń dokonuje się na zasadzie aktywności indywidualnej bibliotekarzy czy wizytatorów lub jest inspirowana przez istniejący związek bibliotekarzy. Szczególne problemy sieci bibliotek szkolnych wynikają z braku rozwiązań „sieciovych” w systemie oświaty. Administracja szkolna odpowiada strukturze administracyjnej kraju, co jest jak najbardziej uzasadnione, ale nie inspirowane do tworzenia merytorycznych związków pomiędzy poszczególnymi komponentami systemu szkolnego.

BIBLIOTEKA SZKOLNA WOBEC NOWYCH ŚRODKÓW NAUCZANIA

W związku z rozwojem i zróżnicowaniem technik nauczania, a przede wszystkim eksplozją nie znanych uprzednio środków nauczania, biblioteka szkolna stanęła wobec konieczności rozwiązania relacji: książka — dokumenty nieksiążkowe. Struktura zbiorów biblioteki szkolnej w świetle konieczności gromadzenia zbiorów nieksiążkowych stała się przestarzała. Zmiany dotychczasowej struktury biblioteki są zmianami przede wszystkim jakościowymi, a w procesie wtórnym — organizacyjnymi. Ze względu na wzbogacanie wiedzy, uwiarygodnianie i przyspieszenie jej przyswajania¹³, przy stosowaniu w procesie dydaktycznym dokumentów zawierających zapis dźwięku czy obrazu, obok dokumentów graficznych — biblioteka szkolna, konsekwentnie do swej funkcji spełnianej w szkole, powinna stać się zbiornicą wszystkich dokumentów słu-

¹² W Wilnie istnieje Centralna Biblioteka Szkolna spełniająca rolę ośrodka metodycznego dla Republiki Litewskiej.

¹³ *Uczyć się, aby być.* (Oprac.) E. Faure (t in.). Warszawa 1975.

żących nauczaniu. Ten kierunek rozwoju biblioteki szkolnej, przekształcający ją w centrum materiałów dydaktycznych, staje się coraz bardziej powszechny¹⁴. Jest to jednak kierunek wymagający wielu zabiegów teoretycznych i organizacyjnych i powinien przebiegać pewnymi etapami. Nowe środki dydaktyczne, zanim trafią do biblioteki, wykorzystywane są eksperymentalnie, w ramach realizacji treści programowych poszczególnych przedmiotów nauczania. W ten sposób powstaje w szkole zasób materiałów dydaktycznych i aparatury niezbędnej do korzystania z nich, rozproszony po pracowniach przedmiotowych i gabinetach¹⁵. Przejściowym etapem na drodze do zorganizowania centrum materiałów dydaktycznych jest stworzenie w bibliotece szkolnej pełnej informacji o nich z podaniem lokalizacji i warunków korzystania.

W rozwoju bibliotek szkolnych, obok tradycyjnego, zarysowują się dwa kierunki przeciwstawne: tworzenie bibliotek szkolnych w połączeniu z bibliotekami publicznymi służącymi wspólnie szerszemu środowisku oraz stopniowe przekształcanie biblioteki szkolnej w centrum materiałów dydaktycznych, znajdujących się na terenie szkoły.

BIBLIOTEKA SZKOLNA JAKO PODSTAWOWE OGNIWO OGÓLNOPAŃSTWOWEJ SIECI BIBLIOTECZNEJ BĘDĄCEJ KOMPONENTEM SYSTEMU INFORMACJI

Włączenie bibliotek szkolnych do czynnego uczestniczenia w systemach informacji jest ciągle jeszcze dyskusyjne i propozycje uznania miejsca biblioteki szkolnej w systemie informacji nie są jednoznaczne. Przyjmując za zasadne propozycje uwzględniające aktywny udział bibliotek szkolnych w rozwoju systemów informacji, należy ten punkt widzenia brać za podstawę do dalszych rozważań.

W programie NATIS zobowiązuje się biblioteki szkolne i publiczne do przygotowania odbiorców informacji. Przy prezentowaniu odrębności funkcjonalnych bibliotek szkolnych ta funkcja przygotowawcza została szczególnie wyeksponowana. Stawia to przed instytucjami opracowującymi programy szkolne obowiązek opracowania programu dydaktycznego działania biblioteki¹⁶ we współpracy z twórcami systemu informacji. Prace nad programem kształcenia użytkowników informacji znajdują się na wstępnym etapie działań nie skoordynowanych, są już podejmowane w wielu krajach¹⁷. W stosunku do programu szkoły, a przede wszystkim pod adresem działającej na jej terenie biblioteki, należy sprecyzować dezyderaty określające typ umiejętności, które uczeń

¹⁴ Guide...

¹⁵ Raport o stanie bibliotek wykazuje, iż tylko około 10% materiałów nieksiążkowych w szkole znajduje się obecnie na terenie biblioteki; większość umiejscowiona jest w pracowniach

¹⁶ Złożony przeze mnie w Instytucie Programów Szkolnych projekt kształcenia użytkowników informacji musi ulec modyfikacji w związku z wycofaniem się MOiW z realizacji szkoły dziesięcioletniej.

¹⁷ Ciekawe prace podjęto np. w Czechosłowacji.

winien wynieść ze szkoły. Wydaje się, iż dotyczy to następujących grup tematycznych:

- dokument, pojęcie, rodzaje, identyfikacja; umiejętność posługiwania się dokumentem dla zaspokajania własnych potrzeb;
- zbiory dokumentów: klasyfikacja zbiornic dokumentów wg a) typów dokumentów; b) zapotrzebowania społecznego na korzystanie z nich;
- nośniki i narzędzia informacji; definicje; klasyfikacja; egzemplifikacja.

Realizacja takiego programu pracy dydaktycznej na terenie biblioteki szkolnej byłaby znaczącym wkładem w rozwój systemów informacji i stałaby się podstawą do uznania biblioteki szkolnej za pełnoprawnego partnera wśród innych komponentów systemu informacji. Porównując możliwości biblioteki szkolnej z możliwościami bibliotek publicznych w realizacji zadań inspirowanych w programie NATIS, należy stwierdzić, że powszechne przygotowanie użytkownika informacji może zapewnić tylko szkoła; działanie bibliotek publicznych i fachowych ma w tym zakresie charakter uzupełniający i dotyczy przede wszystkim dorosłych.

Omawiając problem kształcenia użytkownika informacji na terenie szkoły nie można pominąć umiejętności nauczycieli w tym zakresie. Żadne działanie biblioteki szkolnej nie da pożądanych rezultatów, jeżeli nie będzie inspirowane i utrwalane w systematycznym egzekwowaniu u uczniów umiejętności zdobywania informacji przez nauczycieli wszystkich przedmiotów nauczanych w szkole. Dotychczasowa praktyka wykazuje, iż nauczyciele mają sami trudności we właściwym dochodzeniu do niezbędnych im informacji i nie stanowią partnerów przygotowanych do współpracy z biblioteką. Kształcenie uczniów w użytkowaniu informacji wymaga więc odpowiedniego zmodyfikowania kształcenia nauczycieli w tym zakresie¹⁸. Instytucją, która czynnym nauczycielom może najbardziej w tym pomóc, jest biblioteka pedagogiczna — fachowa biblioteka nauczycieli. Odrębności biblioteki pedagogicznej w stosunku do innych bibliotek fachowych polegają na:

- uniwersalnym charakterze zbiorów, wynikającym z wielokierunkowych potrzeb tego środowiska;
- specyficznym rodzaju czytelników, od których zależy poziom ogólnej wiedzy i kultury młodzieży całego kraju;
- strukturze organizacyjnej sieci bibliotek pedagogicznych, związanej ze strukturą administracyjną.

Mimo tych odrębności biblioteka pedagogiczna — tak jak każda biblioteka fachowa — w ramach doskonalenia kwalifikacji pracowników winna opracować metodę takiej współpracy z nauczycielem-czytelni-

¹⁸ Sprawie niśkiego pozłomu „kultury bibliograficznej” wśród nauczycieli poświęcono wiele miejsca na Trzeciej Ogólnokrajowej naradzie bibliografów. Warszawa 5-7 czerwca 1978.

kiem, która by umożliwiła ogólne podniesienie „kultury bibliograficznej” wśród pracowników pedagogicznych oświaty.

Reasumując dotychczasowe rozważania, uzyskuje się schemat działalności zespołów bibliotek na rzecz kształcenia użytkowników informacji, w którym działanie podstawowe przypada bibliotekom szkolnym i pedagogicznym; wspierające bibliotekom publicznym i fachowym; zaś przygotowanie do właściwego pogłębionego korzystania z informacji przez czytelnika przypada w udziale bibliotekom naukowym i innym komponentom systemów informacji.

Ten fundamentalny wkład biblioteki szkolnej do wspólnego działania ogólnopaństwowej sieci bibliotecznej, a także systemów informacji, nie jest jej jedynym udziałem. Stawiając pytanie, jaki jest ponadto specyficzny wkład bibliotek szkolnych do sieci bibliotecznych, należy również określić korzyści, jakie osiąga biblioteka szkolna z udziału w tej sieci. Odpowiedzi należy szukać w podstawowych elementach współpracy międzybibliotecznej, którymi są przede wszystkim:

- polityka gromadzenia zbiorów;
- ujednoczenie opracowania przy zastosowaniu centralnego opracowania zbiorów;
- porozumienie przy organizacji warsztatów informacyjnych;
- zabezpieczenie obiegu informacji;
- organizacja udostępniania;
- układy interpersonalne: a) bibliotekarz — czytelnik; b) bibliotekarz — bibliotekarz; c) zinstytucjonalizowane układy interpersonalne.

Ustalenie relacji biblioteki szkolnej z innymi komponentami systemów informacji może być dokonane dopiero po rozpoznaniu struktury wewnętrznej biblioteki szkolnej.

STRUKTURA WEWNĘTRZNA BIBLIOTEKI SZKOLNEJ W ŚWIETLE WSPÓŁPRACY MIĘDZYBIBLIOTECZNEJ

Podstawą istnienia każdej biblioteki są jej zasoby. Czynnikiem, mającym zasadniczy wpływ na ukształtowanie zbiorów, są: potrzeby społeczne (tu: programy nauczania, potrzeby indywidualne uczniów i nauczycieli, potrzeby środowiska); możliwości korzystania z innych bibliotek (bez konieczności korzystania ze środków lokomocji międzymiastowej); normy ilościowe (np. liczba woluminów przypadająca na 1 ucznia); struktura socjalna obsługiwanego środowiska. Relacja pomiędzy rynkiem wydawniczym a potrzebami środowiska wymaga ścisłego rozgraniczenia i ustalenia charakteru zbiorów poszczególnych bibliotek; nie ma powodu, by proces ten zachodzący między bibliotekami na zasadzie ich typizacji nie mógł być brany pod uwagę w mikroregionach. Podobnie ma się rzecz z innymi elementami współpracy międzybibliotecznej, o których była mowa powyżej.

Nietypowe dla innych bibliotek są układy interpersonalne w bibliotekach szkolnych, stąd może pochodzić pewna trudność w nawiązywaniu przez te biblioteki współpracy z innymi bibliotekami. Trudność do pokonania. W bibliotece szkolnej musi przede wszystkim pracować nauczyciel-bibliotekarz, co nie jest konieczne w żadnej innej bibliotece. Ponadto biblioteka szkolna nie mogłaby funkcjonować bez oparcia się na aktywie młodzieży. Nie jest to bowiem wyłącznie zabieg wychowawczy, ale i konieczność wynikająca z również nietypowej szczupłości etatów bibliotecznych w szkołach. Układ bibliotekarz — uczeń jest również — jak to było już wspomniane — nietypowy dla innych bibliotek. Zasadniczą drogą, otwierającą bibliotekę szkolną do współpracy z innymi bibliotekarzami w terenie, winny być kontakty osobiste między bibliotekarzami, zapewniające realizację podstawowych wymagań współpracy. Zinstytucjonalizowanie tych układów następuje dopiero na szczeblu: stowarzyszenie zawodowe, instytucja nadzorująca, instytucja kształcąca lub doskonaląca.

Kierunki „otwarcia” biblioteki szkolnej na współpracę z innymi bibliotekarzami warunkują jej rozwój, a także gwarantują pewną autonomię w szkole niezbędną, by biblioteka szkolna działała nie tylko w układzie wewnętrznym szkoły, ale również w układzie zewnętrznym — w ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Dobra praca biblioteki szkolnej daje bowiem gwarancję wszystkim innym typom bibliotek dobrej pracy z czytelnikiem.

ALEKSANDRA NIEMCZYKOWA

THE FUNCTIONAL AND STRUCTURAL FEATURES OF SCHOOL LIBRARIES

The problem of school libraries should be discussed in the aspect of their role in the educational system, in the information system, in the recreational needs, in increasing the readership culture. This various functions of the school library qualifies it as the library serving scientific or professional needs, as well as non-professional and recreational needs. School libraries help the development of the mind and character of pupils, securing them the access to a book.

The preparing of the pupils in the use of books and other media is one of the major tasks of the school library. At the same time the school library participates in the process of the democratization of the society, since it flattens the environmental differences existing among children. The library also cooperates in the fulfilment of the curriculum of each subject by giving the pupils books extending information contained in schoolbooks. The school library helps the teacher in his professional and educational job as the least link in the pedagogical library network. In villages and small towns the school library serves also the cultural needs of the community.

The structural organization of school libraries may vary depending on the educational state policy, as well as on the economic factors. In world-wide tendencies, dominates the vision of a school library as the instructional media center. Another trend is the combination of school and public library, experimented in various countries. In all cases, the main necessity is the inculcating the school library, through various forms of its services, into the national library network, as well as its activity in educating the information users.

MARCIN DRZEWIECKI

DOKUMENT BIBLIOTECZNY W PROCESIE KSZTAŁCENIA*

Rola i funkcja współczesnej formy dokumentu w procesie dydaktycznym realizowanym w szkole. UPK — „uniwersalna postać książki” („generic book”). Model organizacyjny i funkcjonalny biblioteki szkolnej implikowany rozszerzeniem zbiorów tej placówki o nowe formy dokumentów. Sytuacja polskich bibliotek szkolnych w zakresie materiałów nieksiążkowych w świetle wyników badań zawartych w *Raportie o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania*.

I. WSPÓŁCZESNA DYDAKTYKA WOBEC DOKUMENTÓW NIEKSIĄŻKOWYCH. „UNIWERSALNA POSTAĆ KSIĄŻKI” — PRÓBA OKREŚLENIA POJĘCIA

Głównym zadaniem współczesnej dydaktyki w świecie jest dokonująca się przebudowa (proces ciągły i długotrwały) reproduktywnej struktury procesu kształcenia w strukturę produktywną, zwaną także generatywną¹.

Struktura reproduktywna w dydaktyce opierała się na założeniu, że na proces kształcenia składają się dwa subprocesy: kształcenie szkolne, za które odpowiadają nauczyciele, i kształcenie pozaszkolne, niezbyt podatne na ingerencję ze strony nauczycieli. Zadaniem kształcenia szkolnego jest przekazanie uczniom, na zasadzie transmisji, możliwie bogatego zasobu wiedzy. Podstawowym zadaniem kształcenia pozaszkolnego jest utrwalenie przez każdego ucznia przekazanej mu w szkole wiedzy oraz przygotowanie się do jej reprodukcji (stąd nazwa struktury) przed nauczycielem. System ten, opierając się na ludzkiej pamięci, zapewniał obszerną wiedzę typu faktograficznego.

U podstaw struktury generatywnej znalazło założenie, iż proces kształcenia stanowi jednolitą, zwartą całość niezależnie od tego, gdzie jest organizowany: w szkole czy poza nią. Procesem nauczania kieruje, oczywiście, nauczyciel, którego głównym celem winno być nauczanie uczniów tego, aby umieli uczyć się sami. Umiejętność samodzielnego

* Artykuł ten jak również artykuły A. Niemczykowej i E. Kitlińskiej stanowią raporty z badań zapowiedzianych w artykule A. Sitarskiej: *Strukturalne i funkcjonalne odrębności systemów bibliotecznych a program realizacji SINTO. Założenia badawcze* („Prz. Bibl.” 1978 R. 46 z. 3 s. 263-277).

¹ Terminy: struktura generatywna i reproduktywna wprowadzam za pracą: Cz. Kupiś-wicz *Kierunki modernizacji kształcenia*, Warszawa 1976, Ref. powiel. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.

uczenia się wysuwana jest na pierwsze miejsce. Wiedza faktograficzna (tzn. jej część: nawet w strukturze generatywnej wiedzy faktograficznej nie wyeliminuje się, jest ona zawsze niezbędna) winna być przekształcana w wiedzę potrzebną do zdobywania nowej wiedzy (stąd nazwa struktury — generatywna).

Przekształcanie reproduktywnej struktury procesu kształcenia w strukturę generatywną jest procesem wymagającym zmian we wszystkich komponentach dydaktyki, tj. w celach i treściach kształcenia, w metodach, formach organizacyjnych, a także w bardzo istotnym elemencie, jakim jest system stosowanych środków dydaktycznych.

Nie omawiając wszystkich elementów procesu dydaktycznego szczególnie uwagę chciałbym zwrócić na wyposażenie współczesnej dydaktyki w środki nauczania tworzące m.in. technologię kształcenia.

Współczesna dydaktyka, stosownie do swoich celów i treści kształcenia, posługuje się różnymi formami dokumentów i przekazu informacji. I jeśli nawet, jak twierdzi Czesław Kupisiewicz, „nowoczesne środki nauczania, łącznie z grafoskopami, tekstami programowymi, telewizją o obwodzie zamkniętym, wideoskopami, maszynami dydaktycznymi, końcówkami komputerów itd. stanowią jedynie narzędzia ułatwiające współczesnemu nauczycielowi jego pracę, to jednak są to narzędzia bardzo ważne, które zyskały sobie prawo obywatelstwa w szkole przygotowującej dzieci i młodzież do życia w XXI stuleciu”².

Konieczność stosowania w procesie dydaktycznym różnych źródeł przekazu informacji stosownie do charakteru nauczanych treści, wieku i poziomu uczniów oraz ich zainteresowań jest podkreślana we wszystkich narodowych raportach oświatowych³, w tym także i w polskim⁴. Ma to swoje konkretne implikacje dla rozwoju i organizacji współczesnych książnic szkolnych. Implikacje te przedstawiam w dalszej części rozważań.

Louis Shores, amerykański profesor bibliotekoznawstwa i publicysta, w niedawno wydanej, kolejnej swojej pracy poświęconej współczesnej postaci dokumentu pt. *Generic book* rozumie przez ten termin system dokumentów czyli przedkodeksowe, kodeksowe i postkodeksowe nośniki informacji. „Generic book” (uniwersalna postać książki)⁵ to dokumenty

² Cz. Kupisiewicz: *Przemiany edukacyjne w świecie*. Warszawa 1978 s. 72-73.

³ Cz. Kupisiewicz: *Przemiany edukacyjne...*

⁴ *Raport o stanie oświaty w PRL*. Warszawa 1973.

⁵ Termin „uniwersalna postać książki” jako odpowiednik angielskiego „generic book” został użyty w recenzji pracy L. Shoresa *Library education 1972* („Roczn. Bibl. Nar.” 1976/77 T. 12/13 s. 373-376), przez J. Kołodziejską. Zob. też recenzję tejże autorki: L. Shores: *The generic book*. 1977 („Prz. Bibl.” 1980 z. 1 s. 81-87). Jest to termin w literaturze bibliotekoznawczej zupełnie nowy, nie uwzględniany w polskich ani w obcych specjalistycznych wydawnictwach informacyjnych. Zaletą tego terminu (UPIK) jest jasność i prostota. Z drugiej strony jednak sugeruje on wyraźnie ograniczenie problematyki tylko do postaci zewnętrznej dokumentu co nie oddaje myśli przewodniej L. Shoresa, wg którego wprowadzenie do bibliotek dokumentów typu „generic book” wpływa bezpośrednio na model biblioteki.

Sprawa wymaga zastanowienia właśnie teraz, gdy termin zaczyna powoli funkcjonować. Biblioteka to miejsce, w którym za pomocą dokumentów generuje się nowe informacje naukowe (zob. J.A. Kosiński: *Biblioteki, książki i czasopisma naukowe w latach 1945-1975 jako komponenty kulturowego modelu nauki*. „Stud. o Książ.” 1979 nr 9); a więc dokument (książka) jest elementem generowania wiedzy, może więc właśnie „książka generatywna” to odpowiednik angielskiego terminu „generic book”?

utrwalające wszelką myśl, działalność ludzką niezależnie od tego, czy pochodzą one z okresu przedkodeksowego, czy są książkami, czy też dokumentami powstałymi w wyniku rozwoju techniki elektronicznej. Wszystkie te dokumenty, niezależnie od swojej formy zewnętrznej są, w różnym stopniu oczywiście, przedmiotem zainteresowań zbiorów współczesnej biblioteki.

Shores podkreśla, że takie rozumienie zbiorów bibliotecznych wymaga zasadniczych zmian nie tylko w organizacji współczesnej biblioteki, ale także, a może przede wszystkim, w mentalności ich pracowników: wymaga zniesienia wielu barier natury psychicznej, zmian w przyzwyczajeniach, upodobaniach.

Shores większość swoich rozważań odnosi do bibliotek szkół średnich i wyższych. Ze względu na konkretne zadania w nauce i dydaktyce oraz istotę i charakter samego procesu dydaktycznego biblioteki szkolne są placówkami, które przede wszystkim muszą aktywnie wykorzystywać wszystkie istniejące źródła informacji, a zarazem tworzyć nowe.

II. MATERIAŁY (DOKUMENTY) AUDIOWIZUALNE WE WSPÓŁCZESNEJ DYDAKTYCE I WYCHOWANIU

Stosowanie środków audiowizualnych we współczesnej dydaktyce ma miejsce przede wszystkim w układzie: nadawca (nauczyciel) — odbiorca (uczeń). Wprawdzie najnowsze tendencje w dydaktyce światowej zalecają, aby transmisja nauczyciel — uczeń nie była jedyną formą nauczania, aby w myśl dydaktyki generatywnej wiedzę faktograficzną (typu „know that...” — wiedzieć, że...) zastępować wiedzą o silnej podbudowie heurystycznej (know... why...? — know... how...?, wiedzieć, dlaczego i jak)⁶ — niemniej długo jeszcze ta swoista transmisja będzie podstawową metodą nauczania.

W transmisji tej obecna szkoła (a więc i dydaktyka) uczyniła wielki postęp. Poszedł on w kierunku rozwoju tzw. technologii kształcenia, a zwłaszcza stosowanego systemu środków dydaktycznych.

Słowo drukowane pełni w dydaktyce nadal podstawową rolę — występuje ono jednak jako jeden z elementów systemu środków dydaktycznych obok dużej grupy materiałów nieksiążkowych. Obecnie słowo drukowane występuje w procesie kształcenia nie tylko w postaci konwencjonalnych podręczników, lecz również w formie podręczników i skryptów „obudowanych” zestawami taśm magnetofonowych, płyt, przezrocz, mikrofilmów, fotokopii.

Współczesna dydaktyka światowa operuje różnorodnym zestawem pomocy dydaktycznych, wśród których obok tradycyjnego kodeksu coraz większą rolę odgrywają pozaksiążkowe formy dokumentu, a przede wszystkim tzw. materiały audiowizualne. Ich pojęcie jest szerokie

⁶ Cz. Kupisiewicz: *Kierunki modernizacji...*

i płynne. Z punktu widzenia psychologii i pedagogiki określa się nimi materiały, których elementy bodźcowe mogą być odbierane przez słuch (oddziaływanie audytywne), drugie tylko przez wzrok (oddziaływanie wizualne) i wreszcie trzecie oddziałują jednocześnie na słuch i wzrok (oddziaływanie audiowizualne sensu stricto)⁷.

Powyższa definicja, bardzo istotna ze względu na wskazanie zasad recepcji treści zawartych w materiałach (dokumentach) audiowizualnych, jest jednak dla potrzeb teorii i praktyki bibliotekarskiej niewystarczająca, tzn. nie jest ostra. Sugeruje bowiem dalsze pytania w stosunku do typologii dokumentów. Czy nieksiążkowe dokumenty graficzne (mapy, reprodukcje, grafika, nuty itd.), które — posługując się wymienionymi wyżej kategoriami odbieramy za pomocą wzroku — są dokumentami wizualnymi, a więc należą do grupy dokumentów audiowizualnych? Oczywiście, nie.

W jednej z amerykańskich fundamentalnych prac poświęconych dokumentom nieksiążkowym⁸ autorzy uściślają tę definicję dodając, że do korzystania z materiałów (środków) audiowizualnych (software) niezbędna jest odpowiednia aparatura techniczna (hardware). Przyjmują także, że materiały (dokumenty) audiowizualne należą do grupy materiałów prymarnych (pierwotnych), a więc są dokumentami, w stosunku do których można jasno określić zasady prawa autorskiego (w rozumieniu tzw. autorstwa rozszerzonego). Ma to znaczenie zasadnicze wobec częstych przypadków (także i w Polsce) mylnego włączenia do grupy materiałów audiowizualnych dokumentów wtórnych, np. mikrofilmów.

Główną funkcją środków audiowizualnych w dydaktyce jest umożliwienie poznawania nauczanej rzeczywistości w sposób nietradycyjny. Edward Fleming⁹ — polski teoretyk nauczania audiowizualnego — za najistotniejszą funkcję tych środków uważał wizualne i audytywne zbliżenie do ucznia poznawanej przez niego w procesie dydaktycznym rzeczywistości. Bezpośredni kontakt z rzeczywistością jest w tym wypadku zastępowany przez obrazy lub dźwiękowe odbicie, które — mimo że jest formą niepełną i zastępczą — wzbogaca możliwość zmysłowego poznania świata.

Materiały audiowizualne „ułatwiają obserwację zbyt małych, zbyt wielkich lub zbyt złożonych obiektów lub procesów”¹⁰ przyczyniają się do realizacji zasady pogłębłości, jednej z najpowszechniej uznawanych zasad dydaktycznych.

Nie są to jedyne zalety tych środków. Mają one niebagatelny udział w realizacji innych zasad dydaktycznych, jak: zasady świadomości i aktywności w nauczaniu oraz zasady trwałości wyników nauczania¹¹.

⁷ K. Sieklerycz: *Audiowizualna służba biblioteczna*. Warszawa 1961 s. 5-7.

⁸ W.B. Hicks, A.M. Tillin: *Developing multi-media libraries*. New York 1970.

⁹ E. Fleming: *Środki audiowizualne w nauczaniu*. Warszawa 1965.

¹⁰ *Założenia programowo-organizacyjne dziesięcioletniej średniej szkoły powszechnej*. Warszawa 1975 s. 5.

¹¹ E. Fleming: *Środki audiowizualne...*

Ukazując w sposób dynamiczny konkretną rzeczywistość pobudzają do wyjaśniania, wnioskowania, uogólniania, przez co aktywizują ucznia i wywołują żywe zainteresowanie przedmiotem nauczania. W realizacji zasady trwałości wyników nauczania techniki wzrokowo-słuchowe umożliwiają na swoim materiale przeprowadzenie szeregu operacji myślowych (porównywanie, analiza, synteza, ustalanie związków i zależności), przez co przyczyniają się do dokładnego i głębokiego przyswajania materiału.

Oczywiście techniki audiowizualne nie są żadnym panaceum na wszelkie niedostatki w dydaktyce, ich znaczenie bywało czasami przeceniane.

Teoria maksymalizmu pedagogicznego rozwinięta w latach 50-60-tych naszego stulecia w Stanach Zjednoczonych¹² przeceniała znaczenie audiowizji, technika bowiem miała zastąpić nauczyciela w czynnościach dydaktycznych. Światowa dydaktyka ma to już za sobą, obecnie przyjmuje się założenie ogólne, że w pracy szkoły należy wykorzystywać środki dydaktyczne stosownie do właściwości poszczególnych przedmiotów nauczania, zadań dydaktycznych i wieku uczniów.

Główne prace badawcze, zarówno w Polsce jak i za granicą, w zakresie technik audiowizualnych w dydaktyce skupiają się wokół problemu roli i funkcji tych technik w odbiorze (repcji) nadawanych przez nauczyciela treści. Odczuwa się natomiast (przynajmniej w Polsce) brak systematycznych badań szczegółowych w innych obszarach dydaktyki szkolnej, w których te nietradycyjne formy przekazu odgrywają znaczącą rolę. Te pola badawcze to przede wszystkim:

a) Nowe formy przekazu treści w informacji docierającej do ucznia, a nie pochodzącej z transmisji nauczyciel — uczeń.

b) Geneza i miejsce informacji pozaszkolnej i rola w niej środków masowego przekazu.

Badania na Zachodzie¹³ potwierdzają fakt posiadania wiadomości (ponad 50% wszystkich informacji, jakie ma uczeń) spoza szkoły. W dobie edukacji paralelnej w szkole i poza szkołą jest to zjawisko trwałe, z prognozą pogłębiania się. Jaki jest obieg, recepcja, jakie są źródła tej informacji w szkole?

c) Wprowadzanie do dydaktyki na coraz większą skalę nowych technik przekazu informacji stawia kolejne, bardzo ważne pytanie. Jak bezpośrednio nauczyciel (a pośrednio uczeń) jest przygotowany do pracy z niekonwencjonalnym źródłem informacji?

¹² W. Zaczyński: *Maksymalizm i minimalizm w stosowaniu technik wzrokowo-słuchowych w procesie dydaktyczno-wychowawczym*. „Kwart. Pedag.” 1963 nr 4.

¹³ K. Denek: *Nowe metody w dydaktyce szkolnictwa*. „Naucz. i Wychow.” 1967 nr 3.

III. MATERIAŁY AUDIOWIZUALNE W BIBLIOTECE SZKOLNEJ

Rozwój nowych technik przekazu informacji, który w konsekwencji spowodował wejście do dydaktyki, a tym samym i bibliotek szkolnych, nieksiążkowych form dokumentów, postawił przed szkołą (i bibliotekami — częściami organicznymi szkół) liczne problemy merytoryczne i organizacyjne.

Tym też problemom poświęcone były obrady międzynarodowego seminarium UNESCO w Malmö, w Szwecji, w 1950 r.¹⁴ Seminarium to, odbyte ponad 30 lat temu, w okresie poprzedzającym późniejszy burzliwy rozwój techniki masowej komunikacji, uzmysłowiło bibliotekarzom, niezależnie od typu reprezentowanej biblioteki, że tradycyjna działalność biblioteczna będzie musiała ulec rozszerzeniu i przebudowie dzięki coraz intensywniejszemu oddziaływaniu na społeczeństwo technik audiowizualnych.

Na seminarium tym wytyczono kierunki rozwoju tej działalności, przyjmując tzw. programy rozwoju audiowizualnego: „minimum”, „środka”, „maksimum”.

Program „minimum” zakłada prowadzenie przez bibliotekę działalności informacyjnej w zakresie dokumentów audiowizualnych. Czynności gromadzenia i udostępniania zostały z tego programu wyłączone jako wymagające specjalnych warunków lokalowych, kadrowych, finansowych.

Program „środka” zakłada wykorzystywanie materiałów audiowizualnych we własnym programie oświatowym i dydaktycznym biblioteki w tzw. pracy z czytelnikiem.

Program „maksimum” obejmuje problematykę gromadzenia i udostępniania (w tym prezencyjnego) materiałów audiowizualnych.

Programy te są nadal aktualne, albowiem wyznaczane były perspektywicznie, a ich realizacja jest uzależniona od polityki kulturalnej (w tym bibliotecznej) w danym kraju, organizacji sieci (systemu) bibliotek, typu biblioteki, warunków finansowych, lokalowych, stanu kadry bibliotekarskiej.

Światowe kierunki rozwoju współczesnych księżnic szkolnych¹⁵ są implikowane głównie zmianami we współczesnym procesie dydaktycznym. W nowoczesnej technologii kształcenia biblioteka szkolna z tradycyjnej księżnicy podręczników i literatury przekształca się w „media center”, czyli ośrodek informacji szkolnej, którego podstawą działalności jest dokument niezależnie od swojej formy materialnej — czyli „generic book” (UPK).

Placówka ta nazywana w literaturze fachowej najczęściej „media

¹⁴ K. Szeclerycz: *Audiowizualna służba...* s. 14.

¹⁵ Problematyce nowych kierunków w organizacji i działalności bibliotek szkolnych jest poświęcony z. 41 „Zesz. Przekł.”: *Biblioteki szkolne za granicą*. Warszawa 1980.

center” lub „multi-media center” włącza w zakres swojej pracy każdy dokument, który jest niezbędny w realizacji programu nauczania i wychowania, wskutek czego staje przed wieloma problemami natury merytorycznej i organizacyjnej.

Biblioteka — „media center” — poddaje więc pełnej integracji cały system dokumentów w szkole, uczestnicząc w ten sposób aktywnie w procesie dydaktycznym i wychowawczym.

Aby właściwie określić i zaprogramować perspektywiczny model biblioteki szkolnej, pedagogika, psychologia, socjologia i bibliotekoznawstwo muszą udzielić odpowiedzi na wiele problemów związanych z funkcjonowaniem dokumentów i ich zbiornic w współczesnej dydaktyce szkolnej. Główne pola badawcze w tym zakresie to:

- a) książka a inne dokumenty w procesie dydaktycznym,
- b) odbiór w środowisku uczniów treści książki a treści utrwalanych na innych nośnikach,
- c) zasady cyrkulacji dokumentu w szkole, rola biblioteki szkolnej w tym procesie,
- d) szkoła i inne instytucje jako producenci dokumentów — pomocy dydaktycznych,
- e) wyznaczniki polityki gromadzenia dokumentów w szkole (środowisko, jego potrzeby, nowe kierunki w dydaktyce),
- f) trwałe i zmienne elementy treści zawarte w dokumentach. Implikacje edytorskie,
- g) nowe treści programowe a sposób ich utrwalania.

Klasyczny podręcznik ze względu na określony cykl produkcyjny i swoją dość nieelastyczną formę zewnętrzną przeżywa kryzys. Jaka więc technika utrwalania jest optymalna w stosunku do danych treści? Optymalność ta winna być określana w stosunku do:

- formy zewnętrznej dokumentu,
- możliwości produkcyjnych,
- zasad recepcji zawartych treści,
- ekonomiki wytwarzania, przechowywania i udostępniania.

Wyżej wymieniony katalog problemów nie jest pełny, odpowiedzi powstałe w wyniku badań mogą mieć znaczenie zasadnicze dla organizacji i działalności współczesnej szkoły.

Rozszerzenie, i to bardzo znaczne, zbiorów biblioteki szkolnej stawia przed bibliotekoznawstwem konieczność odpowiedzi na wiele problemów.

Informacja pochodząca od nauczyciela oraz pozaszkolna zostają sprzężone z dokumentem (systemem dokumentów) przede wszystkim w bibliotece szkolnej. Ale nie tylko. W Polsce brak jest badań nad tzw. informacją interpersonalną, nie zinstytucjonalizowaną w szkole. A jest to zjawisko we współczesnej dydaktyce niemałe. Informacja i dokument zostają sprzężone w bibliotece, chociaż istnieją, i to w dużej mierze, po-

za nią. Ten styk następuje przede wszystkim podczas trwania zajęć lekcyjnych i kształtuje się następująco:

Informacja (nauczyciel) — dokument (podręcznik)

Nauczyciel — uczeń

Uczeń — dokument

I tu jawi się dość istotny problem badawczy: na ile ta relacja zachodząca podczas lekcji implikuje następną, ale już zlokalizowaną w bibliotece? Co implikuje, na ile implikuje, jakie nowe elementy tej relacji zachodzą w bibliotece?

Sprawą niebagatelną dla nauczycieli a przede wszystkim bibliotekarzy szkolnych są implikacje dla działalności i organizacji ksiąźnicy — zbiornicy dokumentów w szkole spowodowane rozszerzeniem zakresu zbiorów.

Fakt tego rozszerzenia, w sposób bardzo konkretny implikuje nowy model biblioteki w szkole i stawia dość obszerny katalog pytań i problemów, w większości natury praktycznej i organizacyjnej:

a) w zakresie gromadzenia¹⁶:

— ustalenie polityki zakupów zbiorów nieksiąźkowych (ich cena jednostkowa przewyższa z reguły cenę książki);

— zagadnienie obsługi i konserwacji aparatury technicznej;

b) w zakresie opracowania¹⁷:

— zasady opisu formalnego i rzeczowego zbiorów nieksiąźkowych;

— metodyka tworzenia katalogów, kartotek itd. z pełną informacją o wszystkich gromadzonych w szkole (a nie tylko w bibliotece) typach zbiorów;

c) w zakresie udostępniania:

— techniczne warunki prezencyjnego udostępniania zbiorów (lokal i jego wyposażenie, światło, klimatyzacja, dźwiękoszczelność i inne warunki korzystania z aparatury technicznej);

— opracowanie zasad udostępniania na zewnątrz biblioteki.

IV. MATERIAŁY AUDIOWIZUALNE W POLSKICH SZKOŁACH ŚREDNICH W ŚWIELE RAPORTU O STANIE BIBLIOTEK RESORTU OŚWIATY I WYCHOWANIA¹⁸

Raport ten jest pracą sporządzoną na zlecenie Rady ds. Bibliotek i Informacji przy Ministrze Oświaty i Wychowania. Sporządzono go na podstawie danych zebranych metodą ankiedy. Dane (z r. szk. 1977/78) zebrano z 17 494 szkół na ich ogólną liczbę 21 977.

Dział dotyczący materiałów audiowizualnych w *Raporcie...* (jak i w ankiecie) nie został wyodrębniony. Zagadnienia te zamieszczono pod hasłem „zbiory specjalne”, pod którym autorzy *Raportu* zawarli wszy-

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Zob. C.T. Cox: *Katalogowanie materiałów pozaksiążkowych*. W: *Materiały audiowizualne w bibliotekach*, „Zesz. Przekł.” nr 31, Warszawa 1974.

¹⁸ *Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania*. Warszawa 1980.

stkie dokumenty znajdujące się w szkole poza książką i czasopiśmem, a więc materiały audiowizualne, dokumenty wtórne (np. mikrofilmy), ilustracje, pocztówki, normy, prospekty, patenty.

Tak więc dane dotyczące audiowizji muszą być wyodrębnione przez użytkownika *Raportu* z całej grupy dokumentów nieksiążkowych.

Do kategorii zbiorów specjalnych autorzy *Raportu* włączyli:

- taśmy magnetofonowe
- płyty
- folio- i fazogramy (wizualne pomoce dydaktyczne)
- ilustracje i pocztówki
- przezrocza
- mikrofilmy
- filmy oświatowe
- normy, prospekty, patenty
- inne

Ogółem w r. szk. 1977/78 notowano w szkołach 3 963 026 jednostek zbiorów specjalnych, z tego 10⁰/o gromadzono w bibliotekach szkolnych.

Procentowo największą część grupy zwanej zbiorami specjalnymi (35⁰/o), stanowią w zbiorach bibliotecznych normy, prospekty, patenty. 37⁰/o są to dokumenty określane jako „inne”; szkoda, że autorzy *Raportu* nie rozszyfrowali zawartości tej grupy. Jest bowiem sprawą istotną wiedzieć, jakie dokumenty w największym stopniu łączą bibliotekarza i nauczyciela z biblioteką. Jest to także kolejny, dość istotny dla współczesnej dydaktyki problem badawczy.

Wniosek I

Z grupy materiałów specjalnych najwięcej gromadzi się w bibliotekach szkolnych materiałów graficznych nieksiążkowych, najmniej — tych materiałów, do których udostępniania niezbędna jest aparatura.

Ze względu na słabe warunki lokalowe bibliotek szkolnych (ok. 70⁰/o szkół ma lokal biblioteczny, ale tylko 17⁰/o szkół ma osobną czytelnię)¹⁹, aparatura techniczna do odtwarzania znajduje się w nich sporadycznie. W skali kraju mniej niż 2,5⁰/o całej szkolnej aparatury technicznej przypada na biblioteki.

Wniosek II

Zbiory audiowizualne są gromadzone w szkołach, natomiast rzadko w bibliotekach szkolnych. Rozmieszczenie ich w szkołach jest nierównomierne. Największą część mają szkoły w wielkich aglomeracjach miejskich (Szczecin, Łódź, Poznań, Warszawa). Nie stanowi to jednak znaczących różnic w stosunku do innych województw (od 2⁰/o do 4⁰/o całości zbiorów to materiały audiowizualne).

Bardziej charakterystyczny jest stan posiadania zbiorów audiowizualnych w poszczególnych typach szkół. Najwięcej jest ich w szkołach pod-

¹⁹ Tamże, s. 18.

stawowych, ale i szkół tych jest najwięcej, stąd średnia wypadająca na jedną szkołę (13,4 jednostki) jest bardzo niska.

W szkołach średnich ogólnokształcących²⁰ na 929 szkół przypada 320 356 jednostek zbiorów specjalnych (w tym i audiowizji), co daje średnio na szkołę 344,8 jednostek.

W szkołach zawodowych (średnich i niepełnośrednich) na 2582 szkoły przypadają 1 140 373 jednostki, na szkołę przypada więc średnio 441,6 jednostek.

Tylko 0,3% zbiorów specjalnych gromadzi się w bibliotekach szkolnych. Podobnie wygląda sprawa aparatury (w tabeli nr 4 w *Raporcie* możemy prześledzić relacje między ilością zbiorów specjalnych a aparaturą): jest ona gromadzona i wykorzystywana w bibliotece w stopniu minimalnym.

Wniosek III

Przeciętnie na średnią szkołę ogólnokształcącą wypada 300, a na zawodową 400 jednostek zbiorów specjalnych. Nie jest to liczba przekraczająca możliwości gromadzenia ich w bibliotece (lokale biblioteczne szkół średnich są lepsze niż podstawowych), a tym bardziej prowadzenia o nich służby informacyjnej na potrzeby uczniów i nauczycieli.

Sprawą najistotniejszą jest organizacja udostępniania, zwłaszcza prezyencyjnego, którego obecna biblioteka nie jest w stanie zapewnić.

Współczesna biblioteka szkolna w Polsce nie może pełnić funkcji szkolnego centrum audiowizualnego. Jest ona do tego organizacyjnie, lokalowo, kadrowo, finansowo nie przystosowana. Decentralizacja materiałów i urządzeń audiowizualnych w szkole jest spowodowana konkretną rzeczywistością. W związku z powyższym biblioteka w szkole polskiej może i musi pełnić przede wszystkim funkcję centrum informacji o wszystkich dokumentach będących w szkole (i poza nią — ale to wymaga dokładnego uściślenia) do dyspozycji ucznia i nauczyciela. Stawia to bibliotece konkretne obowiązki w zakresie działalności informacyjnej.

Wniosek IV

Tabela 18 *Raportu* daje wstępną, wrywkową, lecz istotną informację o podstawowym narzędziu informacji w bibliotece szkolnej, jakim jest katalog. Na 17 494 ankietowane szkoły tylko 607 — co stanowi 3,46% — posiadało katalog zbiorów specjalnych. Nie wiemy, czy obejmował on wszystkie zbiory szkolne, czy tylko biblioteczne (sądzę, że chodzi o to drugie). Ponadto można przypuszczać, że są to katalogi zbiorów specjalnych, nieksiążkowych, przede wszystkim ilustracji, norm, patentów. Katalogów tych jest więcej w szkole średniej (od 5% do 7%) z przewagą szkół zawodowych, nieco mniej (5%) w szkołach podstawowych.

Biblioteki szkolne nie pełnią więc funkcji centrum informacyjnego

²⁰ Tamże, s. 19.

o dokumentach. Z reguły ograniczają warsztat informacyjny do prowadzenia katalogów i kartotek, w których zawarte informacje pochodzą tylko z książek i czasopism gromadzonych w bibliotece.

Rozszerzenie warsztatu informacyjno-bibliograficznego o dokumenty nieksiążkowe nie wymaga dużych, dodatkowych nakładów finansowych, problem tkwi w organizacji pracy i barierach natury psychicznej, tzn. braku u bibliotekarzy szkolnych (a także i u nauczycieli) syntetycznego spojrzenia na współczesną postać dokumentu.

Dane zawarte w *Raporcie* nie pozwalają na wyciąganie dalej idących wniosków w tym zakresie, niemniej analiza zawartego materiału może przyczynić się do wypracowania zasad bieżącej polityki w zakresie relacji: biblioteka szkolna a nowe formy przekazu informacji.

MARCIN DRZEWIECKI

THE LIBRARY MATERIALS IN THE DIDACTIC PROCESS

The role of modern forms of library materials in the didactic processes in school is presented. In modern schools various didactic media are used, among which the traditional form of a generic book plays a significant part.

The library is the centre in the school, where various media are stored. The growth of the school library resources including new media forms implies a new organizational and functional model, which is discussed in the first part of the article.

The second part, based on the results of research in the *Report on the state of libraries in the Educational Department* discusses the position of non-book materials in Polish school libraries.

ELŻBIETA B. KITLIŃSKA

BIBLIOTEKI WIĘZIENNE. ZAINTERESOWANIA CZYTELNICZE WIĘŹNIÓW

System bibliotek więziennych jednym z czynników resocjalizacji więźniów. Dwa nurty w piśmiennictwie nt. tego zagadnienia. Stan bibliotek więziennych i czytelnictwa więźniów w Polsce międzywojennej, w Polsce powojennej oraz w Stanach Zjednoczonych.

Badania nad strukturalnymi i funkcjonalnymi odrębnościami systemów bibliotecznych, uniwersalnych i specjalnych umożliwiły poszukiwanie i wyodrębnienie cech charakterystycznych dla badanych obiektów ze względu na pełnione funkcje, ich strukturę i obieg informacji.

System bibliotek więziennych widziany przez pryzmat 3 wymienionych aspektów badań ma przyczynić się do upowszechnienia kultury, podniesienia poziomu wiedzy, kształtowania właściwych postaw społecznych umożliwiających resocjalizację.

Jest to system żywo reagujący na bodźce zewnętrzne — środowisko, w którym funkcjonuje zakład karny wraz z biblioteką, oraz na bodźce wewnętrzne — potrzeby samych więźniów. Biblioteka, która nie pozostanie bierna w stosunku do tych bodźców, umożliwi więźniom nawiązanie kontaktów z bibliotekami publicznymi, naukowymi, ośrodkami informacji oraz — realizując dezyderaty więźniów — przyczyni się do stworzenia księgozbiorów więziennych odpowiadających potrzebom, gustom i zainteresowaniom więźniów.

Ponadto biblioteka jako pośrednik między nadawcą a odbiorcą informacji ma znaczny wpływ na tworzenie pozytywnych wzorów zachowań dostarczając więźniom motywacji do wypracowania pożądanego modelu postępowania.

Zaprezentowana poniżej analiza literatury dotyczącej czytelnictwa więźniów i bibliotek więziennych została dokonana na podstawie materiałów wybranych z *Bibliografii penitencjarnej* opracowanej przez Elżbietę Janiszewską-Talago. Z bibliografii zagranicznych wykorzystano *Library and Information Science Abstracts*, *Riefieratiwnyje Żurnaly* oraz *Bulletin Signalétique*. Jak z powyższego wynika, w zakresie piśmiennictwa polskiego wykorzystano literaturę prawniczą, gdyż w in-

formatorach bibliotekarskich zagadnienia te nie zostały uwzględnione. Natomiast podstawę poszukiwań w literaturze zagranicznej stanowiły bibliografie bibliotekoznawcze.

Polska literatura na temat czytelnictwa i bibliotek więziennych jest bardzo uboga. Dlatego też niezbędne było szukanie wzorów w piśmiennictwie zagranicznym i zapoznanie się z prowadzonymi tam badaniami. Ogromna większość zarejestrowanych w międzynarodowych bibliografiach pozycji dotyczy bibliotek i czytelnictwa w więzieniach amerykańskich. Stąd prezentacja literatury zagranicznej sprowadza się głównie do przeglądu piśmiennictwa amerykańskiego.

W piśmiennictwie dotyczącym bibliotek więziennych i czytelnictwa więźniów znajduje odbicie dwutorowość prowadzonych badań na temat: a) form organizacyjnych pracy w bibliotekach oraz b) zainteresowań czytelniczych więźniów. W Polsce, zarówno w okresie międzywojennym jak i powojennym, dominuje nurt badawczy zajmujący się organizacją pracy bibliotek więziennych.

I. BIBLIOTEKI WIĘZIENNE I CZYTELNICTWO WIĘŹNIÓW W POLSCE

A. Okres międzywojenny 1918-1939

W okresie międzywojennym dokonano się w zakresie polityki penitencjarnej przeobrażenia zmierzające do organizacji więziennictwa i ujednoczenia przepisów normujących funkcjonowanie tych zakładów na terenie trzech byłych zaborów. Uznano za konieczne wprowadzenie do więzień kształcenia umysłowego. Przeprowadzone zostały zmiany w polityce resocjalizacyjnej. Dążono do osiągnięcia poprawy skazanych poprzez pracę i naukę. Nie traktowano kary jako czynnika odwetu, zemsty czy odstraszenia — a ukierunkowano się na ideę poprawy¹.

Jednocześnie w Dekrecie Naczelnika Państwa z dn. 8. 02. 1919 w sprawie tymczasowych przepisów więziennych stwierdza się m.in., że „żadnemu więźniowi nie wolno odmówić czerpania nauk moralnych i pocięchy religijnej od duchownych swojego wyznania. W zakładach i oddziałach przeznaczonych dla nieletnich więźniów wszyscy bez wyjątku nieletni otrzymują naukę religii oraz naukę świecką w zakresie, jaki obowiązuje w szkołach ludowych. W pozostałych oddziałach nauka świecka winna być wprowadzona dla dorosłych analfabetów”².

Zadaniem działalności kulturalno-oświatowej w więzieniach polskich było zwalczanie analfabetyzmu, rozszerzenie horyzontu umysłowego więźniów i podnoszenie ich poziomu etycznego.

W pierwszym okresie niepodległości było na terenie Polski 190 za-

¹ Z. Bugajski: *Rozwój działalności kulturalno-oświatowej w więzieniach*. W: *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*. Warszawa 1929 s. 106-123.

² *Tamże*, s. 120.

kładów karnych⁴. Zgodnie z postulatami Naczelnika Państwa wyrażonymi we wspomnianym Dekrecie przystąpiono do organizowania szkolnictwa. Był to problem bardzo istotny, gdyż — jak podkreśla J. Zakrzewski⁴ — 41% więźniów było analfabetami. W tym czasie w więzieniach było 65 szkół, ale tylko w 21 były pomieszczenia szkolne. Pracę utrudniał a czasem wręcz uniemożliwiał brak nauczycieli. Pomocą w rozwiązaniu tej sytuacji miały stać się biblioteki. Uznano za konieczne, aby w zakładzie, gdzie nie ma szkoły, była przynajmniej biblioteka. Sytuacja nie przedstawiała się tak optymistycznie, jak to sobie założono. Względnie dobrze było w Warszawie, gdzie działało nielegalne Towarzystwo Opieki nad Więźniami Politycznymi — Patronat⁵. Zasługą tego Towarzystwa było m.in. ufundowanie bogatych księgozbiorów w więzieniach śledczych na Dzielnej i na Mokotowie. W bibliotekach były zorganizowane katalogi i prowadzono księgi inwentarzowe. Ponadto osoby prowadzące biblioteki kierowały czytelnictwem mniej wyrobionych pod tym względem więźniów. Zbiory biblioteczne stanowiły z reguły książki o treści religijnej, często zbyt tendencyjne, co zrażało więźnia i wytwarzało w nim niechęć do czytania w ogóle. Ponadto wiele udostępnianych książek stanowiły dzieła obcojęzyczne — rosyjskie i niemieckie — w zależności od zaboru, w którym funkcjonowały. Stanowiło to dodatkowy czynnik ograniczający lub wręcz uniemożliwiający czytanie. Łącznie w 1928 r. po utworzeniu Centralnej Biblioteki Więziennej było w 160 bibliotekach na ogólną liczbę 90 858 pozycji: 76 168 książek w języku polskim, 12 533 w języku niemieckim, 1145 w języku rosyjskim, 520 w języku ruskim, 492 w innych językach⁶.

Sytuacja bibliotek więziennych uległa poprawie w 1928 r., kiedy zorganizowano przy Departamencie Karnym Ministerstwa Sprawiedliwości Centralną Bibliotekę Więzienną (CBW)⁷. Znajdowała się ona w Warszawie przy ul. Długiej 52. Początkowo biblioteka ta miała dostarczać ruchome księgozbiory do więzień nie posiadających własnych bibliotek lub gdy nie opłacało się ich organizować ze względu na niewielką liczebność tych placówek i krótkie wyroki skazanych. Wśród motywów utworzenia CBW podano m.in. ograniczone fundusze na organizację i zaopatrzenie wielu bibliotek, a także — co wywołuje wątpliwości — że bez jej istnienia nie można byłoby prowadzić badań na temat poczytności poszczególnych dzieł, potrzeb i zainteresowań czytelnicych więźniów. Za pośrednictwem CBW Ministerstwo Sprawiedliwości nawiązało kontakt z Instytutem Oświaty Dorosłych, a szkoły więzienne zostały zaopatrzone we wszystkie potrzebne podręczniki. Biblioteka wy-

⁴ J. Zakrzewski: *Pierwsze pięćdziesiąt lat więziennictwa polskiego*. W: *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*. Warszawa 1929 s. 50.

⁵ *Tamże*, s. 52.

⁶ S. Sempolowska: *W więzieniach*. Warszawa 1960 s. 78-79.

⁷ Z. Bugajski: *Czytelnictwo więzienne*. W: *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*. Warszawa 1929 s. 135.

⁸ M. Miłkowska: *Działalność Centralnej Biblioteki Więziennej*. „Prz. Więzien. Pol.” 1934 nr 9 s. 3-8.

syłała rocznie 120 kompletów — po 100, 50, 25 dzieł w zależności od potrzeb więzienia. W skali rocznej udostępniano ok. 8000 książek. Ujmując to statystycznie każde dzieło było przeczytane rocznie: w 1928 r. — 2,8, a w 1932 r. — 14 razy⁸. Wśród książek znajdujących się w komplecie 30% stanowiły pozycje naukowe. Nauczyciele ze szkół więziennych nie wykazywali zainteresowania literaturą dla nich przeznaczoną, co odbijało się niekorzystnie na prowadzeniu zajęć i powodowało brak zorganizowanego czytelnictwa.

W pierwszym okresie działalności CBW księgozbiór udostępniano na 3 miesiące, później przedłużono ten termin do 6 miesięcy. Ze względu na ograniczone zasoby finansowe CBW nie prowadziła żadnej akcji propagującej czytelnictwo. Niezależnie od CBW działało 159 stałych bibliotek więziennych. Ponadto istniała możliwość udostępniania więźniom książek z bibliotek publicznych. Z chwilą powstania CBW zaniechano organizowania dalszych bibliotek stałych posiadających personel, któremu można by powierzyć funkcje bibliotekarskie.

Mimo sformułowań występujących w regulaminie⁹, w którym stwierdza się, że więźniowie mają prawo do korzystania z biblioteki (2 × tyg.) czy też własnych książek lub gazet przyniesionych z zewnątrz, możliwości korzystania z niej były bardzo ograniczone. Jak podaje S. Sempłowska¹⁰, często przekazywano do oddziału kilkanaście książek nie uwzględniając zainteresowań ani przygotowania czytelniczego więźniów. O książkach znajdujących się w CBW i w lokalnych bibliotekach powiadamiano więźniów poprzez wywieszanie spisów książek w celach, warsztatach pracy i w szkole. Więźniowie nie dokonywali wyboru na podstawie katalogów, a wynikało to z nieumiejętności korzystania z nich¹¹.

W większych więzieniach biblioteką zajmowali się nauczyciele więzienni. Czas przeznaczony na pracę w bibliotece był bardzo krótki: wynosił 6 godzin tygodniowo¹². Jak wiadomo, trudno w tym wymiarze godzin dobrze prowadzić bibliotekę, organizować dyskusje i omawiać książki. Z konieczności należało zaniechać prowadzenia działalności doradczo-wychowawczej, a praca bibliotekarzy więziennych sprowadzała się do wypożyczania książek.

Pośród prac prowadzonych przez biblioteki więzienne na uwagę zasługiwały omówienia książek i pogadanki a także wyświetlanie przezroczy uzupełniających publikacje naukowe. Więźniowie chętnie uczestniczyli w spotkaniach z pisarzami¹³. Inną ciekawą formą resocjalizacji był teatr amatorski¹⁴. Uzupełnieniem środków i metod tradycyjnie stosowanych było utrzymywanie stałego kontaktu więźnia z życiem społeczeń-

⁸ Tamże, s. 7.

⁹ Z. Bugański: *Czytelnictwo więzienne...* s. 133.

¹⁰ S. Sempłowska: *W więzieniach...* s. 71.

¹¹ M. Miłkowska: *Biblioteki i czytelnictwo więzienne*. „Prz. Więzien. Pol.” 1933 nr 5 s. 11-14.

¹² Tamże, s. 12.

¹³ A. Nowara: *Oświata pozaszkolna w więzieniu*. „Prz. Więzien. Pol.” 1932 nr 5 s. 5-6.

¹⁴ M. Zonnenbergowa: *Teatr amatorski*. „Prz. Więzien. Pol.” 1932 nr 3 s. 5.

stwa. W działaniach wychowawczych realizowanych w zakładzie w Wiśniczu wykorzystano gazetkę ścienną oraz skrzynkę pytań i odpowiedzi. System mrowiński (zakład-kolonia w Mrowinie) zakładał omawianie aktualnych wydarzeń krajowych i zagranicznych. W zakładzie poprawczo-wychowawczym w Przedzielnicy organizowane były dyskusje na aktualne tematy w odpowiednio dobranych grupach, tzw. kwadransie żywej gazetki¹⁵.

Nieliczne badania dotyczące zainteresowań więźniów wykazały, że w więzieniach karnych, gdzie skazani przebywają przez dłuższy czas, istniała możliwość nabywania umiejętności z różnych dziedzin i były warunki do kontaktów z książką. Natomiast w więzieniach śledczych nie było systematycznego czytania i uczenia się. Tu czytało się „dla zabicia czasu”. Więźniowie szukali książek efektownych, odrywających od rzeczywistości. Osoby przebywające w więzieniach najchętniej czytały dzieła Rodziewiczówny, Reymonta, Weyssenhoffa, Żeromskiego, Sienkiewicza, Gąsiorowskiego, Ossendowskiego i, zwłaszcza kobiety, Miłaszewskiej. Literatura detektywistyczna nie wywoływała większych zainteresowań. Natomiast popularna była kronika kryminalna zamieszczana w czasopiśmie. Więźniowie odrzucali książki o treści moralizatorskiej, o tendencjach poprawczych¹⁶.

Na podstawie materiału dotyczącego okresu międzywojennego należy stwierdzić, że stan i formy organizacyjne bibliotek więziennych były początkowo bardzo ograniczone. Określenie zasad polityki penitencjarnej¹⁷, zmiany w poglądach na wykonanie kary poprawiły nieco sytuację bibliotek. Dużą zmianę wywołało powstanie CBW. Ale już w okresie jej funkcjonowania były wątpliwości co do słuszności idei jej zorganizowania, a także ewentualnych kierunków jej rozwoju. Pytanie, które często pojawiało się na łamach prasy penitencjarnej i więziennej, dotyczyło zagadnienia, czy rozwijać Centralną Bibliotekę Więzienną, czy też organizować raczej lokalne biblioteki więzienne.

B Okres powojenny 1945 —

We współczesnej polskiej literaturze penitencjarnej w bardzo niewielkim stopniu są poruszane zagadnienia bibliotek więziennych. W większości są to publikacje traktujące o działalności oświatowej realizowanej na terenie zakładów karnych. Jednym z zadań stawianych tym placówkom jest opieka wychowawcza — resocjalizacja dokonywana przez naukę, pracę, rozrywkę.

Wszystkie zakłady karne mają księgozbiory liczące od kilku do kil-

¹⁵ Informowanie więźnia o ważniejszych wydarzeniach bieżących. „W Stuz. Penit.” 1935 nr 12 s. 5-7

¹⁶ M. Miłkowska: Biblioteki i czytelnictwo... s. 13.

¹⁷ S. Walczak: Prawo penitencjarne PRL. Warszawa 1968 s. 37.

kunastu tysięcy tomów¹⁸. Książki gromadzone są ogólnie przez Centralny Zarząd Więziennictwa. Więźniowie dokonują doboru książek na podstawie katalogów dostarczanych do cel. Raz w tygodniu książki dowożone są na oddziały¹⁹.

Kontrola Wydziału Penitencjarnego Centralnego Zarządu Więziennictwa²⁰ wykazała, że w bibliotekach więziennych istnieją poważne niedociągnięcia. Nie przestrzega się w nich ogólnego porządku i czystości. Książki nie znajdują się na swoich miejscach, ale leżą luzem na półkach i stołach; niekiedy zalegają w kątach biblioteki. Stwierdzono ponadto niewłaściwą kontrolę wydawanych i przyjmowanych od więźniów książek. Sami więźniowie źle obchodzą się z książkami, które poniewierają się po celach, leżą w szafkach razem z żywnością. Książki często giną, co znacznie uszczupla księgozbiory. Nie prowadzi się analizy potrzeb więźniów, nie uwzględnia się ich zainteresowań czytelniczych.

Stan czytelnictwa wśród więźniów jest niezadowolający. Czytają jedynie ci, którzy odczuwają potrzebę czytania. Liczba czytelników w stosunku do stanu więźniów wynosi 50%. Nie istnieje praca z indywidualnym czytelnikiem. W nielicznych zakładach organizowane są masowe formy krzewienia czytelnictwa wykorzystujące środki propagandy wizualnej i żywego słowa.

Do 1956 r. sprawy czytelnictwa wśród więźniów wchodziły w zakres pracy działów polityczno-wychowawczych. Później utworzono, nieliczne zresztą, etaty pracowników kulturalno-oświatowych wykonujących m.in. funkcje bibliotekarzy. Zasięg prowadzonych prac uległ wówczas zmniejszeniu. Osoby sprawujące opiekę nad bibliotekami wykazują brak znajomości księgozbioru i nie orientują się w przydatności książek dla poszczególnych pracowników i więźniów. Pracownicy bibliotek, ciągle zmieniani, często dobrani przypadkowo, nie posiadają znajomości zasad i metod tzw. pedagogiki bibliotecznej, tj. wychowawczego oddziaływania książki, co stanowi nieodzowny składnik wiedzy zawodowej bibliotekarza i jego pracy²¹. W bibliotekach nie prowadzi się podstawowej dokumentacji, książki opracowywane są niewłaściwie, a brak adnotacji w opisie powoduje często mylny wybór.

Artykuł 68 projektu *Ustawy o więziennictwie*, dotyczący pracy kulturalno-oświatowej, określa sprawy czytelnictwa dość enigmatycznie. W § 2 tegoż artykułu stwierdza się, że w zakładach karnych zorganizowane są dla użytku więźniów wypożyczalnie książek oraz czasopism i gier²². Działalność biblioteczna została więc sprowadzona tylko do udostępniania. Znaczną rolę w procesie resocjalizacji przypisuje się szkole.

¹⁸ Z. Maroszek: *Rola i metody pracy bibliotek więziennych*. „Prz. Więzien.” 1958 nr 2 s. 97-108.

¹⁹ Są to założenia Instrukcji nr 7 Departamentu Więziennictwa w sprawie czytelnictwa książek wśród więźniów w jednostkach karnych, śledczo-karnych i aresztach wydanej w 1951 r. Niektóre jej punkty są nieaktualne, ale instrukcja obowiązuje nadal.

²⁰ Z. Maroszek: *Chrońmy księgozbiory więzienne*. „Prz. Więzien.” 1959 nr 3 s. 48-54.

²¹ Z. Maroszek: *Rola i metody pracy...* s. 101.

²² Z. Maroszek: *Praca kulturalno-oświatowa w świetle ustawy*. „Prz. Więzien.” 1958 nr 2 s. 125-131.

Wiele miejsca w polityce penitencjarnej poświęca się potrzebie wyrównywania braków w wykształceniu młodocianych przestępców i wyposażeńiu ich w kwalifikacje zawodowe, traktując ten sposób postępowania jako środek profilaktyczny w zwalczaniu zjawiska recydywy²⁰.

Jedyne, przeprowadzone po wojnie w latach 1968—1970 badania²¹ dotyczące czytelnictwa więźniów wykazały, że wśród autorów najbardziej cenionych przez skazanych byli: Sienkiewicz, Kraszewski, Prus, Fiedler, Szklarski, Dumas, Verne, London, Hemingway. Jednocześnie okazało się na podstawie tych badań, że skazani nie traktują książki i czytelnictwa jako najważniejszego czynnika pomagającego w samokształceniu, gdyż w zdecydowanej większości nie odczuwają potrzeby dokształcania się. Nie mają sprecyzowanych zainteresowań czytelniczych, a tam gdzie one występują, ograniczają się najczęściej do literatury najłatwiejszej: młodzieżowej, przygodowej, historycznej.

Czytelnictwo w zakładzie karnym uzależnione jest od wielu czynników takich jak: zasoby biblioteki, czas przeznaczony na udostępnianie zbiorów, warunki do czytania w celach. Biblioteka, która powinna pełnić rolę wiodącą w krzewieniu czytelnictwa, została przez skazanych oceniona negatywnie. Więźniowie narzekali na nieciekawy księgozbiór, niewłaściwe udostępnianie, brak wolnego dostępu do półek, złą pracę bibliotekarza, arogancką obsługę w bibliotece, lekceważący stosunek do czytelników. Przytoczone zarzuty wyjaśniają częściowo przedstawiony powyżej stosunek skazanych do sprawy czytelnictwa i książek.

Wskazane byłoby przejrzanie księgozbiorów i usunięcie z nich książek zdezaktualizowanych i bezwartościowych.

II. BIBLIOTEKI WIĘZIENNE I CZYTELNICTWO WIĘŹNIÓW W STANACH ZJEDNOCZONYCH

W badaniach amerykańskich pojawiają się równoległe dwa nurty badawcze. Dotyczą one zainteresowań więźniów oraz działań organizacyjnych w bibliotekach zakładów karnych. Oba nurty są ze sobą ściśle związane. Usprawnienie działalności biblioteki ma przyczynić się do wzrostu czytelnictwa, a świadome i zaplanowane kształtowanie zainteresowań czytelniczych jest jedną z ważniejszych form resocjalizacji.

Biblioteka we wszystkich zakładach penitencjarnych odzwierciedla politykę administracyjną władz. Dzięki umiejętnościom bibliotekarza może stać się miejscem miłym, zaakceptowanym i wykorzystywanym. Oczywiście mowa tu jest o zakładach, gdzie można korzystać samodzielnie ze zbiorów bibliotecznych. Jednakże sama tylko wprawa w czytaniu i nieograniczony dostęp do księgozbioru nie przyczynią się bezpośrednio do zmiany postępowania. Zorganizowane grupy dyskusyjne, po-

²⁰ B. Jarzębowska-Bazlak: *Rola szkoły w procesie reedukacji młodocianych w więzieniu karnym specjalnym w Szczyplornie*. „Prz. Penit.” 1976 nr 1 s. 125-131.

²¹ A. Chwastek: *Studia nad czytelnictwem więźniów*, Wrocław 1980 s. 94.

radnictwo czytelnicze, omawianie książek i zaplanowana działalność biblioteczna, rozpatrywana jako dopełnienie terapii i oświaty mogą dostarczyć motywacji do zmian²⁵. W związku z takim ujęciem problemu przeprowadzono szereg badań, które miały przyczynić się do usprawnienia bibliotecznych programów korekcyjnych i określenia zainteresowań więźniów.

Prace zmierzające do określenia zainteresowań czytelniczych więźniów prowadzone były od 1972 r., głównie przez dwie instytucje: Texas Department of Correction w Houston i California Institute of Library Research w Berkeley.

Mimo różnic metodologicznych i zastosowania w badaniach odmiennych technik badawczych uzyskano wyniki zbliżone. Wskazują one, że skazani najchętniej czytają książki na temat: zdrowia, zagadnień związanych z rozumieniem i interpretacją emocji, relacji międzyludzkich, wychowania seksualnego, psychologii, umiejętności praktycznych²⁶. Jednym z częściej wymienianych przedmiotów była historia²⁷. Nie we wszystkich badaniach występowała ona jako przedmiot ogólny; czasem jako historyczne, przekrojowe ujęcie jakiegoś zagadnienia, np. historia Murzyńców, historia rozwoju człowieka itp.

Dużym zainteresowaniem cieszy się sztuka i kultura Wschodu oraz literatura okultystyczna²⁸ i biografie²⁹.

Skazani zwracali uwagę na możliwość korzystania z gazet i czasopism, które jako źródło bieżącej informacji pozwolą im utrzymać kontakt ze światem zewnętrznym, umożliwiając w przyszłości powrót do społeczeństwa³⁰. Odpowiedzi więźniów na pytania dotyczące czasopism wskazywały na rosnące zainteresowanie polityką państwową i międzynarodową³¹. 80% badanych kobiet interesowało się czasopismami kobiecymi, ewentualnie działami kobiecymi w innych czasopismach. Jednocześnie badania wykazywały³², że ważny był nie tylko poziom dostępnych periodyków; zwiększenie ich liczby spowodowało 100% wzrost frekwencji w bibliotece. Można to tłumaczyć tym, że czasopisma te były w wielu przypadkach jedynym kontaktem więźniów z wydarzeniami w ich miastach rodzinnych.

Analiza wypowiedzi więźniów³³ wskazuje na ich ograniczone słownictwo, brak wprawy w czytaniu. Fakty te powinny być uwzględnione w procesie selekcji materiałów do tych bibliotek. Z powodu dużej liczby

²⁵ M. Moody: *The library as motivation factor*. „*Library Occurrent*” 1971 Vol. 23 Nov. s. 399-401.

²⁶ E. Detlefson: *Inmate interest survey. Survey of inmates enrolled in the Windham School District*. Houston 1978, 39 s.

²⁷ E. Lesta: *Information needs of inmates*. „*Library Trends*” 1977 Vol. 26 nr 1 s. 27-38.

²⁸ D. Suvak: *Realities of prison libraries. Library service inside and out*. „*Ohio Library Association Bulletin*” 1973 Vol. 43 s. 8-9.

²⁹ C. House: *Reading interest of inmates*. Houston 1974, 80 s.

³⁰ Tamże, s. 42-50.

³¹ M. Le Donne: *Survey of library and information problems in correctional institutions*. Berkeley 1974 s. 56-60.

³² E. Cosio: *Prison libraries. A new experience*. „*AHIL Quarterly*” 1963 Vol. 10, Fall, s. 20-22.

³³ D. Suvak: *Federal prison libraries*. „*Library Journal*” 1977 Vol. 102 nr 1 s. 27-38.

skazanych, u których znajomość języka ojczystego wymaga doskonałości, należy zwiększyć liczbę dostępnych wydawnictw informacyjnych, zwłaszcza słowników. Z podobnymi problemami spotykają się pracownicy polskich zakładów karnych.

Szczególnym zainteresowaniem więźniów amerykańskich cieszyła się literatura prawnicza. Postulaty dotyczące możliwości korzystania z książek prawniczych pojawiły się we wszystkich niemal wypowiedziach⁸⁴. Ponieważ w Polsce w bibliotekach więziennych nie wyodrębnia się księgozbiorów prawniczych, nie wiadomo, czy cieszyłyby się równie dużą popularnością.

Prowadzone w Stanach Zjednoczonych badania w zakresie zainteresowań czytelniczych więźniów stanowią istotny element programów korekcyjnych. Realizowane w latach 70-tych badania miały na celu ujawnienie problemów interesujących skazanych. Natomiast prowadzone w Polsce w latach 30-tych i 70-tych⁸⁵ badania pozwoliły określić, którzy autorzy cieszą się największą popularnością; natomiast nie można na ich podstawie stwierdzić, jakie szczegółowe zagadnienia interesują skazanych. Problematyka ta nie była uwzględniana w programach korekcyjnych.

Drugi kierunek w badaniach amerykańskich związany jest z organizacją bibliotek więziennych i przygotowaniem programów kształcenia bibliotekarzy dla bibliotek więziennych.

Jednym z istotnych problemów w bibliotekarstwie korekcyjnym jest brak personelu. Badania przeprowadzone przez Association of Hospital and Institution Libraries (AHILL)⁸⁶ (obecnie American Library Association's Health and Rehabilitative Library Service Division) w 924 amerykańskich zakładach karnych wykazały niedostateczną liczbę zawodowego personelu bibliotekarskiego. Według respondentów stanowią oni zaledwie 1/4 wszystkich pracowników bibliotecznych zatrudnionych w więzieniach.

Rozważania dotyczące kształcenia bibliotekarzy dla zakładów karnych prowadzone są w kontekście ogólnej edukacji bibliotekoznawczej. Trwają dyskusje, czy kształcenie bibliotekarzy „korekcyjnych” powinno być realizowane w ramach programu ogólnego, czy też na dodatkowych kursach specjalistycznych. Normy kwalifikacji bibliotekarzy opracowane przez American Library Association w 1972 r. zalecają wprowadzenie specjalizacji w ramach programu ogólnego⁸⁷. Ponadto proponuje się, aby osoby zainteresowane pracą w bibliotekach zakładów karnych miały możliwość odbywania praktyk zarówno w bibliotekach publicznych, jak i w zakładach penitencjarnych.

W chwili obecnej na terenie Stanów Zjednoczonych spotyka się 3

⁸⁴ Tamże, s. 35.

⁸⁵ A. Chwastek: *Studia nad czytelnictwem...* s. 87-103.

⁸⁶ H. McClaskey: *Training and research in correctional librarianship*. „*Library Trends*” 1977 Vol. 26 nr 1 s. 39-52.

⁸⁷ Tamże, s. 43.

kategorii pracowników bibliotecznych zatrudnionych w zakładach karnych:

— bibliotekarze — posiadający 5-letnie wyższe studia bibliotekoznawcze i co najmniej 3-letnią praktykę w bibliotekach szkolnych lub zakładach penitencjarnych;

— młodszy bibliotekarze — posiadający wyższe studia zawodowe I stopnia w zakresie bibliotekoznawstwa, psychologii lub nauk społecznych z przeszkoleniem bibliotekarskim i praktyką w bibliotece publicznej lub w zakładzie karnym;

— pomocnicy bibliotekarza — posiadający minimum 2-letnie studia pomaturalne oraz przeszkolenie bibliotekarskie.

III. ZAKOŃCZENIE

W polskich zakładach penitencjarnych funkcje bibliotekarzy sprawują funkcjonariusze zakładów, nauczyciele, czasem oddelegowani więźniowie. Są to osoby nie mające przygotowania bibliotekarskiego i nie predestynowane do prowadzenia działalności korekcyjnej poprzez książkę.

Istnieją znaczne różnice w zakresie badań nad czytelnictwem więźniów i organizacją bibliotek więziennych w Polsce i w Stanach Zjednoczonych. Jednakże przenoszenie na nasz teren obserwacji poczynionych w Stanach bądź w innych krajach, bez ich uprzedniego sprawdzenia, może prowadzić do błędnych wniosków, chociażby ze względu na istniejące różnice społeczno-kulturowe.

W Stanach Zjednoczonych działalność biblioteczna w więzieniach została zapoczątkowana w 1905 r.⁸⁸, kiedy w stanie Minnesota powołano urząd inspektora stanu, którego zadaniem było opracowanie programu korekcyjnego dla bibliotek więziennych. W ślad za tym rozpoczęto organizację działalności bibliotecznej w więzieniach także w innych stanach.

W pierwszych latach XX w. American Prison Association wspólnie z American Library Association podjęła starania o lepszy rozwój bibliotek w więzieniach federalnych. W 1938 r. utworzono American Prison Association's Committee on Institution Libraries. Komitet ten przyczynił się do opracowania wytycznych dla rozwoju bibliotekarstwa w zakładach penitencjarnych.

W Polsce sprawa bibliotek więziennych i czytelnictwa pojawiła się w literaturze po odzyskaniu niepodległości już w 1918 r.; była jedną z rzadziej omawianych spraw. Problemami tymi zajmowały się głównie osoby prywatne i wspomniane Towarzystwo Opieki nad Więźniami Politycznymi—Patronat. Sytuacja uległa poprawie po utworzeniu Centralnej Biblioteki Więziennej.

⁸⁸ W. Barret: *The correctional facility library. History and standards*. „*Library Trends*” 1977 Vol. 26 nr 1 s. 119-123.

Po wojnie, wraz ze zmianami dokonującymi się w zakresie wykonania kary, złagodzenia rygoru i izolacji od świata zewnętrznego, stworzone zostały warunki w zakładach penitencjarnych dla rozwoju działalności kulturalno-oświatowej. Sprawa bibliotek więziennych znajduje się w gestii Ministerstwa Sprawiedliwości, które — jak dotychczas — nie współpracuje ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich.

ELŻBIETA B. KITLIŃSKA

PRISON LIBRARIES. READING INTERESTS OF PRISONERS

The system of prison libraries constitutes one of the factors of prisoners' resocialization. Literature considering this topic concerns: a) organization of prison library activity, b) prisoners' reading. In Poland, between the two World Wars, punishment was treated as a factor of improving the prisoner; therefore the cultural and educational activities in prisons, the creation of prison libraries and finally the organization of the Central Prison Library. After the World War II libraries were organized in all penitentiary institutions. Yet the state of book reading among prisoners is not satisfactory. Studies were made in prisoners' book reading in 1968-1970; it was stated that prisoners, in general, do not feel the need of self-education, they have no individual reading interests. The state of prison libraries and reading in the United States was presented and compared with the state of the problem in Poland.

MARIA CZARNOWSKA

TENDENCJE W POLSKIM RUCHU WYDAWNICZYM W LATACH SIEDEMDZIESIĄTYCH NA PODSTAWIE DANYCH STATYSTYCZNYCH

Zmniejszenie się produkcji wydawniczej zarówno książek, jak i wydawnictw ciągłych w latach 70-tych. Wahania liczby wydawnictw w poszczególnych latach 1970-1980. Zmiany w produkcji książek i wydawnictw ciągłych w zależności od ich typów. Zmniejszenie się udziału Warszawy w krajowej produkcji wydawniczej. Przyczyny kryzysu w polskim ruchu wydawniczym.

Od kilku lat wiele się mówi i pisze o kryzysie ruchu wydawniczego w Polsce¹. Trudności, jakie napotyka przy nabyciu pożądanej książki, niezbędnego podręcznika a także gazety lub czasopisma, powszechnie unaoczniają istniejące braki.

Wydaje się pozytywne przeanalizowanie danych statystycznych na temat ruchu wydawniczego w latach 70-tych dla uzyskania możliwie ścisłych miar i zakresu zjawisk zachodzących w tej dziedzinie. Dane statystyczne do 1965 r. były już omówione dość szczegółowo², dane do 1973 r. — bardzo skrótowo i prawie wyłącznie w odniesieniu do książek w artykule wstępnym do *Zestawień retrospektywnych*, stanowiących wydany z okazji 30-lecia PRL dodatek do *Ruchu Wydawniczego w Liczbach*³.

Okres dziesięciu lat 1970—1979, jaki przyjąłem w niniejszym artykule, stanowi pewną całość w życiu społecznym kraju, z wyjątkiem 1970 r. należącego formalnie do poprzedniego okresu. Ponadto jest to okres już dość długi, żeby dać perspektywę pozwalającą ocenić występujące w tym czasie tendencje.

Podstawowe liczby książek oraz gazet i czasopism wykorzystane do przeliczeń w niniejszym artykule zaczerpnęłam z oficjalnej statystyki wydawnictw publikowanej przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Na-

¹ Por. m.in. Ł. Szymański: *Książki na naszą głowę*. „Polityka” 1981 nr 1 s. 9. — B. Sowińska: *Kryzys książkowy po lebia się*. „Życie Warsz.” 1981 nr 61.

² M. Czarnowska: *Ilościowy rozwój polskie_o ruchu wydawniczego 1501-1965*. Warszawa 1967, 301 s.

³ M. Czarnowska: *Dynamika ilościowego rozwoju książki polskiej 1944-1973*. W: *Ruch wydawniczy w liczbach 1944-1973. Zestawienia retrospektywne*. Warszawa 1974 s. 7-13.

rodowej⁴ i przez Główny Urząd Statystyczny⁵. Warto chyba dodać, że w żadnym okresie nie było w statystyce wydawnictw tendencyjnego naginania liczb, jakie dawało się obserwować w niektórych innych działach statystyki. Terminologię i klasyfikacje stosują zgodnie z zasadami przyjmowanymi w polskiej statystyce wydawnictw od 1966 r.⁶, które różniły się od zasad przyjmowanych poprzednio przez Instytut Bibliograficzny, a także obecnie przez wydawców; fakt ten powoduje pewne różnice między liczbami podawanymi w oficjalnej statystyce, a więc i tutaj, a uzyskiwanymi z instytucji wydawniczych.

Rozpatrywać będą liczby książek wraz z broszurami oraz czasopism i gazet, choć ostatnie stanowią wyraźnie inny rodzaj publikacji, ale w statystyce ujmowane są łącznie z pozostałymi wydawnictwami periodycznymi. Natomiast pominię publikacje takich rodzajów jak nuty, mapy i plany, plansze, poligraficznie powielane dzieła sztuki oraz wszelkiego rodzaju dokumenty życia społecznego. Zresztą byłoby pożyteczne oddzielne rozpatrzenie również i tych typów wydawnictw, ale materiały statystyczne są tutaj ubogie i niepełne.

Ruch wydawniczy od połowy lat 50-tych do 1972 r. wykazywał tendencję wzrostową przy zrozumiałych wahaniami w poszczególnych latach. Jedyne w nakładzie książek nastąpił spadek w początku lat 60-tych, co jednak było zrekompensowane bardzo szybkim wzrostem w l. 1964-1972. Ogólna tendencja wzrostowa miała miejsce i w następnych latach, ale tempo wzrostu uległo znacznemu obniżeniu, zwłaszcza w latach ostatnich. Liczby tytułów periodyków nie tylko nie wzrastały, ale spadły o przeszło 12% w porównaniu z pierwszą połową lat 70-tych. Wiadomo zresztą, że było to rezultatem świadomej akcji oszczędnościowej, mającej na celu likwidację czasopism zbędnych, jednakże trudno dziś stwierdzić, w jakim stopniu właściwie przeprowadzonej.

Jak się przedstawiały tendencje ilościowego rozwoju książek i wydawnictw periodycznych od połowy lat 50-tych, zilustrują tabl. 1 i 2.

Tabl. 1. Przeciętne roczne liczby książek w okresie 1956—1980

Lata	Tytuły		Nakład	
	przeciętne	wskaźnik łańcuchowy	przeciętny w tys.	wskaźnik łańcuchowy
1956—1960	5 869	100	87 454	100
1961—1965	6 920	118	81 795	94
1966—1970	9 172	133	107 898	132
1971—1975	10 594	116	137 576	128
1976—1980	11 512	109	149 582	109

⁴ „Ruch Wyd.” 1955—

⁵ „Rocznik Statystyczny”.

⁶ M. Czarnowska: *Rozwój i zasady polskiej statystyki wydawnictw*. Warszawa (w druku). „Pr. Inst. Bibliogr.” nr 25.

Tabl. 2. Przeciętne roczne liczby wydawnictw periodycznych w okresie 1956—1980

Lata	Tytuły		Nakład jednorazowy	
	przeciętne	wskaźnik łańcuchowy	przeciętny w tys.	wskaźnik łańcuchowy
1956—1960*	1 220	100	21 910	100
1961—1965*	1 660	136	24 560	112
1966—1970	2 460	148	31 452	128
1971—1975	3 086	125	39 848	127
1976—1980	2 684	87	41 215	103

* Dane częściowo szacowane dla ujednolicenia zasad w ustalaniu zbiorowości czasopism z okresem od r. 1966.

Rubryki prezentujące wskaźniki łańcuchowe (mierzące stosunek danego okresu do okresu poprzedniego) obrazują tendencje ogólne omówione wyżej.

Następne dwie tablice przedstawiają szczegółowe roczne dane dotyczące książek i wydawnictw periodycznych dla lat 70-tych, wzbogacone liczbami arkuszy i innymi miernikami.

Tabl. 3. Książki wydane w latach 1970—1980

Lata	Tytuły	Arkusze wydawnicze		Egzemplarz w tys.		Egz. na 1 mieszkańca
		ogółem	przecięt. 1 tytuł	ogółem	przecięt. 1 tytuł	
1970	10 038	118 700	11,8	112 245	11,2	3,4
1971	10 443	127 228	12,2	131 081	12,6	4,0
1972	10 760	132 395	12,3	137 648	12,8	4,1
1973	10 744	131 896	12,3	135 755	12,6	4,1
1974	10 749	128 649	12,0	139 529	13,0	4,1
1975	10 277	125 267	12,2	143 871	14,0	4,2
1976	11 418	131 811	11,5	159 533	14,0	4,6
1977	11 552	134 027	11,6	149 360	12,9	4,3
1978	11 849	128 971	10,9	143 674	12,1	4,1
1979	11 191	124 818	11,2	151 152	13,5	4,3
1980*	11 550	126 840	11,0	144 190	12,5	4,0

* Dane tymczasowe.

Na podstawie tablic 3 i 4 można obliczyć, że przeciętna roczna objętość dla książek w pierwszej połowie lat 70-tych wyniosła 128 000 arkuszy wydawniczych, w drugiej 129 000, a więc wzrost był bardzo nieznaczny, jeszcze mniejszy niż w tytułach i nakładzie; w zakresie wydawnictw periodycznych natomiast nastąpił wyraźny spadek, gdyż odpowiednio liczby wynosiły: 149 000 i 145 000 arkuszy druku. Ten ostatni

Tabl. 4. Wydawnictwa periodyczne wychodzące w latach 1970—1980

Lata	Tytuły	Arkusze druku		Łączny nakład jedn. w tys. egz.		Egz. na 1 mieszk.
		ogółem	przecięt. 1 tytuł	ogółem	przecięt. 1 tytuł	
1970	2 883	140 750	48,8	35 589	12,3	1,1
1971	2 921	142 491	48,8	36 409	12,5	1,1
1972	3 351	154 754	46,2	38 954	11,6	1,2
1973	3 049	153 320	50,3	39 680	13,0	1,2
1974	3 209	155 139	48,3	41 969	13,1	1,2
1975	2 902	154 826	53,4	42 226	14,6	1,3
1976	2 604	140 910	54,1	40 783	15,7	1,2
1977	2 528	139 042	55,0	40 739	16,1	1,2
1978	2 687	146 302	54,4	41 640	15,5	1,2
1979	2 759	145 307	52,7	41 415	15,0	1,2
1980 ^a	2 840	.	.	41 500	14,6	1,2

^a Dane tymczasowe.

ubytek nie może być wytłumaczony faktem, że są to arkusze druku, więc oszczędność mogła być osiągnięta przez zastosowanie drobniejszej czcionki lub oszczędniejszego łamania kolumn, ponieważ przy tak znacznym zmniejszeniu się liczby tytułów przeciętna objętość jednego tytułu nawet wzrosła.

Warto zwrócić uwagę na współczynniki egzemplarzy przypadających na jednego mieszkańca (ostatnia rubryka w omawianych tablicach), mimo że są to liczby dość powszechnie znane. Niewiele ponad 4 książki wydane w roku i ponad jeden periodyk stanowią mierniki prawie najniższe w Europie. Najwięcej książek ukazało się w 1976 r., w którym przypadało 4,6 egz. na jednego mieszkańca wliczając niemowlęta, najwięcej periodyków w 1975 r. — 1,3 egz. na mieszkańca.

Widoczne też jest, iż pierwsze załamanie wzrostu liczb dotyczących produkcji wydawniczej nastąpiło już w 1973 r. (tabl. 3), następnie najniższe liczby książek były w 1975 r. (z wyjątkiem nakładu), wydawnictw periodycznych — w 1977 r. (tabl. 4), ale do końca lat 70-tych w obydwóch rodzajach wydawnictw nie zostały wyrównane spadki z lat poprzednich ani w przeciętnych liczbach ogólnych, ani też w przeciętnej objętości i nakładzie jednego tytułu.

Przy analizie danych statystycznych trzeba pamiętać, że wahania z roku na rok w liczbach z poszczególnych lat, zwłaszcza przy przyjętej dla statystyki książek metodzie, mogą mieć charakter przypadkowy. Toteż dla pokazania zmian w tendencjach rozwojowych danego okresu lepiej opierać się na liczbach z okresów dłuższych, aniżeli tylko rok.

Blżej zagadnienia tendencji w rozwoju ruchu wydawniczego w rozpatrywanym okresie może wyjaśnić jego struktura wg typów, treści

i wielu innych cech uwzględnianych w polskiej statystyce wydawnictw. Ze względu na ramy niniejszego artykułu muszą się ograniczyć głównie do przedstawienia struktury wydawnictw wg typów. Inne ich właściwości będą omówione tylko ogólnie, przeważnie bez podawania zestawień tabelarycznych.

Ponieważ 1970 r. należy włączyć do badanego okresu lat 70-tych, a z drugiej strony brak jeszcze szczegółowych danych za 1980 r., odstąpiono tutaj od formalnych pięcioleci stosowanych w planach gospodarczych i podanych w tabl. 1 i 2, a przyjęto podział na równe dwa podokresy: 1970-1974 i 1975-1979 i w nich porównano strukturę wydawnictw.

Tabl. 5 prezentuje liczby wydanych książek w tych dwóch pięcioleciach wg typów.

Chodzi tutaj o wskazanie, czy i jak duże różnice nastąpiły w porcjach między liczbami książek w pierwszej i w drugiej połowie lat 70-tych. Na temat tytułów można z tablicy odczytać, że zmalały przede wszystkim liczby książek zawodowych oraz literatury dla dzieci i młodzieży, zmniejszyła się także liczba książek naukowych, nieznacznie zwiększyły się liczby literatury pięknej, natomiast podręczniki, a zwłaszcza książki popularne dla ogółu, wzrosły istotnie. W arkuszach wydawniczych udział poszczególnych typów pozostał mniej zmieniony, ale zmalały również liczby arkuszy książek zawodowych i książek dla dzieci i młodzieży, a wzrosły — popularnych dla ogółu. W nakładzie, gdzie najbardziej wzrosły liczby ogólne, zwiększyły się liczby wszystkich typów, z wyjątkiem książek zawodowych, a szczególnie wzrósł udział nakładu książek naukowych i popularnych dla ogółu.

Analizując szczegółowiej te liczby, można dojść do podanych dalej wniosków.

Jeżeli chodzi o książki naukowe, to w latach 70-tych wystąpiło odwrócenie tendencji z poprzednich okresów, zwłaszcza lat 60-tych, kiedy rosły przede wszystkim liczby tytułów i arkuszy, a malał stosunkowo nakład (przeciętny nakład jednej książki). Stało się to prawdopodobnie dzięki temu, że w ostatnich latach wydawano nieco więcej książek naukowych o charakterze ogólnoinformacyjnym, a ponadto że nastąpiło pewne przesunięcie w ich tematyce; mianowicie wyszło stosunkowo więcej książek z dziedziny ekonomii i polityki, prawa, pedagogiki, historii, a także nauk matematycznych, a mniej książek technicznych, medycznych, rolniczych. Książki z niektórych wymienionych wyżej dziedzin — przeważnie nauk społecznych — mają na ogół większe nakłady i często także większą objętość niż książki z zakresu tzw. nauk stosowanych. W tej zmianie struktury treści należy upatrywać przyczynę zwiększenia się przeciętnego nakładu książki naukowej, ale w każdym razie musi być tu zauważone ujemne zjawisko spadku ogólnej liczby wydawanych tytułów książek naukowych. Spadek ten mógłby być częściowo zrekomensowany zwiększeniem się liczb podręczników dla stu-

Tabl. 5. Książki według typów

Typy	1970—1974		1975—1979	
	przecięt. rocznie	%	przecięt. rocznie	%
Tytuły				
Ogółem	10 547	100,0	11 257	100,0
Książki naukowe	3 689	35,0	3 667	32,6
Podręczn. szkół wyższych	1 309	12,4	1 499	13,3
Książki zawodowe	2 204	20,9	1 947	17,3
Podręczniki szkolne	560	5,3	650	5,8
Popularne dla ogółu	1 421	13,5	2 074	18,4
w tym dla młodzieży	59	0,6	70	0,6
Literatura piękna				
dla dorosłych	1 028	9,7	1 100	9,8
dla dzieci i młodzieży	336	3,2	320	2,8
Arkusze wydawnicze				
Ogółem	127 773	100,0	128 979	100,0
Książki naukowe	44 369	35,0	46 037	35,7
Podręczn. szkół wyższych	21 848	17,0	22 390	17,4
Książki zawodowe	19 993	15,6	15 056	11,7
Podręczniki szkolne	8 313	6,5	9 009	7,0
Popularne dla ogółu	17 996	14,0	21 384	16,6
Literatura piękna				
dla dorosłych	12 669	9,9	12 711	9,8
dla dzieci i młodzieży	2 585	2,0	2 392	1,8
Nakład w tys. egzemplarzy				
Ogółem	131 252	100,0	149 518	100,0
Książki naukowe	5 694	4,3	7 286	4,9
Podręczn. szkół wyższych	3 477	2,6	3 959	2,6
Książki zawodowe	16 947	12,9	14 107	9,4
Podręczniki szkolne	32 920	25,1	36 115	24,2
Popularne dla ogółu	24 872	19,0	34 918	23,4
w tym dla młodzieży	1 397	1,1	2 550	1,7
Literatura piękna				
dla dorosłych	27 586	21,0	30 632	20,5
dla dzieci i młodzieży	19 756	15,1	22 501	15,0

dentów szkół wyższych, jednakże i ten wzrost nie wydaje się dostateczny, ze względu na szybko rosnącą w latach 70-tych liczbę młodzieży w szkołach wyższych (wyż demograficzny tych roczników). W 1970 r. na jednego studenta przypadało 9 podręczników, w 1979 r. już tylko — 8, co jest znamienne przy zmniejszonej przeciętnej objętości 1 podręcznika.

Znaczące też jest zmniejszenie się wszystkich danych dotyczących książek zawodowych, tj. specjalistycznych, przeznaczonych zasadniczo dla osób nie mających wyższego wykształcenia. Do książek zawodowych poza piśmiennictwem ściśle fachowym na poziomie średnim, a więc

książek przeznaczonych do doskonalenia w zawodzie, poradników i informatorów zawodowych wchodzi także książki, a może lepiej powiedzieć broszury, potrzebne słuchaczom i wykładowcom na różnego rodzaju kursach politycznych, ekonomicznych a także zawodowych. Potrzeba organizowania takich kursów prawdopodobnie w ostatnich latach zmalała. Największy spadek wśród liczb dotyczących książek zawodowych można obserwować właśnie w liczbach publikacji wydawanych dla kursów politycznych i in., najczęściej o niewielkiej objętości (przeciętnie 4-6 arkuszy wydawniczych), a jeśli chodzi o kursy polityczne — w dość znacznych nakładach (przeciętnie ok. 30 000 egz.). Natomiast prawie nie zmniejszyły się liczby książek tzw. „doskonalenia zawodowego”. Warto też zwrócić uwagę, że wzrosła tutaj liczba książek zawodowych mających za temat zagadnienia wychowania i medycyny, co należy poczytywać za zjawisko pozytywne.

Liczby podręczników szkolnych wzrosły dość istotnie, głównie jednak w tytułach, mianowicie o 16⁰/₀, w arkuszach o 8⁰/₀, w nakładzie o 10⁰/₀. Jest to spowodowane przede wszystkim wprowadzaną od trzech lat reformą szkoły podstawowej i koniecznością wydania dla trzech pierwszych klas tej szkoły nowych podręczników. Nakłady podręczników szkolnych, mimo spadku roczników dzieci objętych szkołą podstawową, są w dalszym ciągu niewystarczające, co obserwuje się w praktyce szkolnej. Nakłady dla uczniów szkół ponadpodstawowych prawie nie wzrosły.

Największy wzrost w latach 70-tych nastąpił w liczbach książek popularnych przeznaczonych dla ogółu: w tytułach o 46⁰/₀, w objętości o 19⁰/₀ i w nakładzie o 40⁰/₀. Mimo zmniejszenia się przeciętnej objętości książek popularnych dla ogółu, a nawet w małym stopniu przeciętnego nakładu, przyrosty liczb ogólnych w drugiej połowie lat 70-tych są tak znaczne, że mogłyby w pewnym stopniu uzupełnić braki w podstawowej lekturze szerokiej publiczności, tj. w literaturze pięknej. Żeby tak twierdzić, trzeba wejrzeć bliżej w strukturę książek popularnych. W ogólnej liczbie tych książek, lektury w ścisłym tego słowa znaczeniu: 1-o literatura faktu, tj. pogranicze z literaturą piękną jak wspomnienia, eseje, reportaże, 2-o książki popularnonaukowe, a więc popularyzujące różne dziedziny wiedzy — w ostatnich latach nie sięgają 50⁰/₀ ogólnej liczby książek popularnych, podczas kiedy jeszcze np. w 1974 r. stanowiły w tytułach 68⁰/₀. Przykład ten dowodzi, że udział książek „do czytania” w ogólnej liczbie książek popularnych zmniejsza się, a tylko nieznacznie wzrasta w liczbach bezwzględnych. Wzrost liczb ogólnych książek popularnych spowodowały liczby dotyczące słowników, informatorów, przewodników itp. oraz tzw. literatury ideologicznej i wydawnictw okolicznościowych; te ostatnie wydawane są przeważnie w niewielkich nakładach. Wydawanie tego rodzaju książek na pewno jest nie mniej potrzebne, ale nie zmniejsza głodu czytelniczego.

Wśród szerokiej publiczności odczuwane są przede wszystkim braki w literaturze pięknej, mimo że widać w jej liczbach pewien wzrost. Wynika z tego, że dla zaspokojenia potrzeb czytelniczych ten wzrost musi następować w tempie znacznie szybszym od istniejącego, co — niestety — nie nastąpiło w tytułach i nakładzie; w arkuszach w drugiej połowie lat 70-tych nastąpił nawet spadek. Jeżeli przyjrzeć się strukturze książek z literatury pięknej dla dorosłych według rodzajów literackich, można stwierdzić, iż w tym okresie zmniejszyły się liczby wydawanych powieści i literatury dramatycznej oraz książek, w których występują różne rodzaje literackie. Zwiększył się nieco przeciętny nakład jednej powieści; wyraźnie wzrosły tytuły wydawanej poezji — mianowicie z 20% na ok. 27%. W całej literaturze pięknej zmalały także liczby wznowień. Liczby przekładów utrzymały się prawie na poziomie. Może być ciekawe, że udział książek tłumaczonych z języków obcych w ogólnej masie literatury pięknej już od początków lat 60-tych nie ulega większym wahaniom i wynosi w tytułach ok. 30%. Nieznaczny wzrost tytułów literatury pięknej nastąpił więc w ciągu lat 70-tych jedynie dzięki wydaniu większej liczby nowości z rodzimej poezji, wychodzących w niewielkich nakładach i objętości. Dość duże nakłady poza powieściami, i to powieściami współczesnymi, miały również małe formy prozy (nowele, opowiadania), a także komiksy, zaliczane w opracowaniach statystycznych do literatury pięknej.

Nieco inaczej przebiegały zmiany w liczbach książek dla dzieci i młodzieży, gdzie spadły także, jak powiedziano wyżej, liczby bezwzględne tytułów i objętości. W tytułach spadek ten wynosił 5%, w arkuszach 8% i tylko w nakładzie wystąpił wzrost do 14%. Unacznia to fakt, że wychodziło o wiele za mało książek dla dzieci i młodzieży, a wychodzące miały wprawdzie większe przeciętne nakłady, ale mniejszą objętość.

Na szkody społeczne, sięgające daleko w przyszłość, jakie powoduje niedostatek książek dla dzieci i młodzieży, zwracano już niejednokrotnie uwagę⁷. Szkody te są tym bardziej dotkliwe, że największe braki dają się odczuwać w książkach dla dzieci młodszych do lat 10, które jeszcze nie mogą korzystać z najpopularniejszej nawet literatury dla dorosłych. Liczba książeczek (są to na ogół małe broszurki) dla tych dzieci spadła o 6%, przeciętny nakład zwiększył się wprawdzie, ale i tak na jedno dziecko w wieku od 1 do 10 lat w 1979 r. przypadало zaledwie 2,4 egz. Można też tutaj zaobserwować pewien spadek wznowień, a także przekładów z literatury obcej.

Tylko nieco lepiej, choć również niedobrze przedstawia się sytuacja z książkami dla młodzieży, do których w statystyce książek zalicza się wydawnictwa dla dzieci starszych w wieku od 11 do 14 lat. Wprawdzie

⁷ Por. m.in. H. Lebecka: „Nasza Księgarńia” — dzieci i limity. „Prz. Księg.” 1980 nr 12 s. 1 i 11.

występuje tu znacznie większe zapotrzebowanie, ale jest też pewna możliwość korzystania częściowo z literatury dla dorosłych. Ponadto w książkach popularnych dla ogółu zawiera się pewna liczba tytułów przeznaczonych specjalnie dla młodzieży i to liczba rosnąca w drugiej połowie lat 70-tych zarówno w tytułach, jak i nakładzie. Łącznie na jednego „młodzieńca” przypadają w 1979 r. ponad 4 egz. W literaturze pięknej dla młodzieży obserwuje się spadek nakładu, mniejszy niż dla dzieci spadek tytułów i zupełnie nieznaczne wahania udziału wznowień i literatury przekładowej, której jest mniej niż dla dorosłych, ale znacznie więcej niż dla dzieci.

Należy teraz powrócić do sprawy wydawnictw periodycznych, których liczby ogólne były już omówione i przedstawione w tabl. 2 i 4. W tabl. 6 pokazane są liczby tytułów, objętość w arkuszach druku i nakład jednorazowy w dwóch pięcioleciach lat 70-tych wg typów.

Przy analizie wydawnictw periodycznych gazety wymagają osobnego potraktowania, raczej łącznie z analizą innych środków masowego przekazu. Także odrębnego omówienia potrzebuje rozwój periodyków urzędowych i oficjalnych, wynikający z wielu spraw natury społecznej, głównie gospodarczych i administracyjnych, ale nie mających bezpośredniego związku z rozwojem piśmiennictwa.

Przy omawianiu ogólnych liczb wydawnictw periodycznych powiedziano już, iż w drugiej połowie lat 70-tych bardzo znacznie spadły liczby tytułów a także objętość, a zwiększyły się nakłady. Na tablicy 6 widać, jak przebiegały te zmiany w poszczególnych typach periodyków. Utrzymały się na tym samym poziomie gazety informacji ogólnej, tj. dzienniki i inne pisma o podobnym charakterze, a także czasopisma przeznaczone dla szerokich kręgów publiczności. Liczby gazet zakładowych wyraźnie wzrosły. Zachowała się więc w latach 70-tych tendencja wzrostowa wydawanej prasy, jakkolwiek tempo tego wzrostu osłabło w porównaniu z latami 60-tymi.

Czasopisma dla ogółu są ważnym uzupełnieniem książek popularnych ogólnego czytelnictwa i literatury pięknej. W tytułach liczba ich pozostała w latach 70-tych prawie na nie zmienionym poziomie, w arkuszach druku zwiększyła się o ok. 3°%, tj. przeciętna objętość roczna jednego czasopisma wzrosła z 86 arkuszy na 88; w nakładzie przybyło w tym czasie 14°% egzemplarzy, tj. przeciętny nakład wzrósł z 55 tys. egzemplarzy do 63 tys. Są to już liczby znaczące. W rozkładzie tych czasopism według częstotliwości przez całe dziesięciolecie nie było większych zmian, które świadczyłyby o jakiejś wyraźnej tendencji. Najwięcej wśród nich było miesięczników, których udział wynosił blisko 40°% ogólnej liczby tytułów, największe przeciętne nakłady miały czasopisma wychodzące częściej niż raz w miesiącu. Jest to zresztą cecha charakterystyczna wszystkich czasopism, że im większa częstotliwość, tym większe przeciętne nakłady.

Tabl. 6. Wydawnictwa periodyczne według typów

Typy	1970—1974		1975—1979	
	przecięt. w roku	%	przecięt. w roku	%
Tytuły				
Ogółem	3 083	100,0	2 696	100,0
Gazety inf. ogólnej	85	2,8	84	3,1
Gazety zakładowe	161	5,2	198	7,4
Periodyki naukowe	1 431	46,4	1 163	43,1
" zawodowe	843	27,3	715	26,5
" urzęd. i oficjal.	237	7,7	218	8,1
Dla ogółu	261	8,5	262	9,7
" dzieci i młodzieży	65	2,1	56	2,1
Arkusze druku				
Ogółem	149 291	100,0	145 277	100,0
Gazety inf. ogólnej	36 163	24,2	38 852	26,8
Gazety zakładowe	4 625	3,1	7 155	4,9
Periodyki naukowe	44 682	29,9	37 617	25,9
" zawodowe	32 511	21,8	30 276	20,8
" urzęd. i oficjal.	5 456	3,7	4 535	3,1
Dla ogółu	22 470	15,0	23 097	15,9
" dzieci i młodzieży	3 384	2,3	3 745	2,6
Nakład jednorazowy w tys. egzemplarzy				
Ogółem	38 520	100,0	41 360	100,0
Gazety inf. ogólnej	9 329	24,2	10 349	25,0
Gazety zakładowe	437	1,1	599	1,4
Periodyki naukowe	1 368	3,6	1 164	2,8
" zawodowe	6 565	17,0	6 533	15,8
" urzęd. i oficjal.	1 311	3,4	1 506	3,7
Dla ogółu	14 427	37,5	16 442	39,8
" dzieci i młodzieży	5 083	13,2	4 767	11,5

Znacznie mniej korzystnie przedstawiają się czasopisma dla dzieci i młodzieży. Liczby tych czasopism spadły istotnie z wyjątkiem arkuszy: w tytułach o 14⁰/₀, w nakładzie o 6⁰/₀. Istniejące dane statystyczne nie dają materiału do wyłączenia liczb dla dzieci młodszych do lat 10, gdzie spadek był jeszcze głębszy.

W ciągu lat 70-tych nastąpił też spadek we wszystkich podstawowych miernikach czasopiśmiennictwa naukowego i zawodowego. W czasopismach naukowych w drugiej połowie lat 70-tych liczba tytułów spadła o 19⁰/₀, ogólna objętość o 16⁰/₀ i nakład jednorazowy o 15⁰/₀. W czasopismach zawodowych te ubytki były nieco mniejsze: w tytułach o 15⁰/₀, w objętości o 7⁰/₀, nakład zaś utrzymał się na prawie nie zmienionym poziomie, a więc przeciętny nakład jednego tytułu wzrósł dość znacznie — z 7,8 tys. egzemplarzy do 9,1 tys. Przekiętny nakład jednego

czasopisma naukowego przez całe dziesięciolecie wynosił ok. 1 tys. egzemplarzy.

Wahania wg treści czasopism naukowych nie wykazują wyraźniejszych tendencji. We wszystkich grupach tematycznych następowało zmniejszenie się liczb; podobnie jak to było w książkach naukowych, wystąpił nieznaczny wzrost udziału tytułów z dziedziny filozofii, socjologii, nauk ekonomicznych i politycznych, prawa, a także nauk matematyczno-przyrodniczych i tutaj — inaczej jak w książkach — nauk medycznych, natomiast dał się zauważyć spadek tytułów z dziedziny nauk rolniczych.

Przy rozpatrywaniu czasopism naukowych wg częstotliwości widać, że spadek z ostatnich lat największy był w liczbach tytułów wychodzących raz na miesiąc lub częściej, natomiast liczby kwartalników, roczników i innych periodyków wychodzących rzadziej, które odgrywają większą niż miesięcznik rolę wśród czasopism naukowych, spadły znacznie mniej; np. liczba tytułów kwartalników naukowych spadła jedynie o 8%.

O tendencji w liczbach czasopism zawodowych na podstawie istniejących danych statystycznych można powiedzieć niewiele. Daje się zaobserwować pewne zwiększenie się udziału czasopism dla nauczycieli i czasopism rolniczych na tym poziomie, co oznacza, że ich liczby bezwzględne spadły w stosunku niższym nieco niż w innych dziedzinach. Wśród czasopism zawodowych najwięcej wychodzi miesięczników. Ich liczba utrzymywała się w latach 70-tych prawie na stałym poziomie, toteż ich udział w ogólnych liczbach czasopism zawodowych nawet się zwiększył i w tytułach w ostatnich latach przekraczał 40% ogółu czasopism zawodowych. Tym większy był ten udział w objętości i nakładzie. Dzięki miesięcznikom ogólne liczby czasopism zawodowych spadły mniej niż czasopism naukowych.

Zachodzące w latach 70-tych zmiany można obserwować nie tylko przez badanie struktury wydawnictw, ale także przez zapoznanie się z liczbami dotyczącymi organizacji ruchu wydawniczego.

Na zakończenie poruszę jedną ze spraw, bardzo istotną dla rozwoju ruchu wydawniczego, choć nie związaną bezpośrednio z zagadnieniami omawianymi poprzednio. Jest to kwestia rozmieszczenia działalności wydawniczej na terenie kraju, w różnych jego regionach.

Na początku lat 50-tych ruch wydawniczy był niesłychanie scentralizowany w Warszawie, gdzie gromadziły się prawie wszystkie profesjonalne instytucje wydawnicze i ogromna większość redakcji czasopism. Połowa lat 50-tych przyniosła tutaj dla książek odwrócenie tendencji. Rosły, jak wiadomo, liczby ogólne wszystkich publikacji, ale w Warszawie tempo wzrostu było powolniejsze, a tym samym udział innych wielkich miast i ośrodków życia umysłowego i kulturalnego zaczął powoli wzrastać.

Jak to się przedstawiało dla książek, których jeszcze w 1958 r. w Warszawie wydawano prawie 75%, a w 1960 r. — 72% ogólnej liczby, ilustruje tabl. 7.

Tabl. 7. Tytuły książek według miejsca wydania

Województwa*	1970		1975		1979	
	liczby bezwzgl.	%%	liczby bezwzgl.	%%	liczby bezwzgl.	%%
Polska	10 038	100,0	10 277	100,0	11 191	100,0
Warszawskie	6 907	68,8	6 375	62,0	6 419	57,4
Bydgoskie						
i toruńskie	106	1,1	145	1,4	303	2,7
Gdańskie	212	2,1	320	3,1	344	3,1
Katowickie	474	4,7	446	4,4	519	4,6
Krakowskie	569	5,7	791	7,7	815	7,3
Lubelskie	134	1,3	210	2,0	257	2,3
Łódzkie	299	3,0	278	2,7	388	3,5
Poznańskie	442	4,4	450	4,4	631	5,6
Szczecińskie	103	1,0	98	0,9	174	1,5
Wrocławskie	521	5,2	726	7,1	635	5,7
Nie wymienione	271	2,7	438	4,3	706	6,3

* Podział na województwa dla r. 1970 w granicach obowiązujących do dnia 31.V.1975 r. Różnice w liczbach tytułów, które wynikają z nowego podziału administracyjnego zastosowanego dla lat 1975 i 1979 są niewielkie — poza woj. bydgoskim, które dla zachowania porównywalności podano łącznie z woj. toruńskim.

Z tabl. 7 można odczytać, że poza wyraźnym spadkiem udziału Warszawy (łącznie z woj. warszawskim) istotnie zwiększyły się liczby wydawanych książek w województwach: bydgoskim łącznie z toruńskim, gdańskim i lubelskim, tj. w województwach, które w latach 60-tych — z wyjątkiem gdańskiego — nie odgrywały jeszcze większej roli w ruchu wydawniczym. Za znaczącą rolę w działalności wydawniczej przyjęto wydanie co najmniej 2% całej produkcji krajowej. Z wymienionych w tablicy obecnie jeszcze nie mają większego liczbowego znaczenia książki wydane w woj. szczecińskim. Największą rolę poza Warszawą stale od lat 50-tych odgrywają: Kraków, Wrocław i Poznań. Z województw nie wymienionych w tablicy o znaczniejszej i zwiększającej się w dalszym ciągu roli wydawniczej można mówić w stosunku do województw kieleckiego, opolskiego, olsztyńskiego, rzeszowskiego. Z nowych miast wojewódzkich w ostatnich latach ożywił się ruch wydawniczy w Bielsku-Białej, Częstochowie i Kaliszu. Skupienie działalności wydawniczej w poszczególnych województwach jest zmienne w zależności od typu wydawanych książek: w 1979 r. np. książki naukowe wychodziły w 54% w Warszawie, w 9% w Krakowie, w 7% w Poznaniu i w 11% we Wrocławiu. Inaczej ten udział wyglądał przy wydawaniu literatury

pięknej, a zwłaszcza literatury dla dzieci i młodzieży; ostatniej jeszcze w 1979 r. w Warszawie wychodziło ok. 86% ogółu tytułów.

Kto wie, czy nie na drodze dalszej decentralizacji wydawania książek, zwłaszcza wznowień, można by szukać ułatwień w niektórych trudnościach edytorskich⁸.

Cokolwiek inaczej przedstawiała się tendencja rozmieszczenia wydawnictw na terenie kraju przy wydawaniu prasy i czasopism. Była ona przez cały czas nieco mniej silna niż dla książek, ale zwiększała się jeszcze do początku lat 60-tych; największe skupienie w Warszawie miało miejsce w 1963 r. i wynosiło 72%, a i obecnie jest stale niższe, niż to dało się obserwować przy rozpatrywaniu książek. Zagadnienie przedstawia tabl. 8.

Tabl. 8. Tytuły gazet i czasopism według miejsc wydania

Województwa*	1970		1975		1979	
	liczby bezwzgl.	%%	liczby bezwzgl.	%%	liczby bezwzgl.	%%
Polska	2 883	100,0	2 902	100,0	2 759	100,0
Warszawskie	1 735	60,2	1 606	55,3	1 455	52,7
Bydgoskie						
i toruńskie	46	1,6	53	1,8	57	2,1
Gdańskie	68	2,4	90	3,1	93	3,4
Katowickie	186	6,4	202	7,0	189	6,9
Krakowskie	163	5,7	193	6,6	154	5,6
Lubelskie	62	2,1	48	1,7	47	1,7
Łódzkie	110	3,8	96	3,3	94	3,4
Poznańskie	147	5,1	155	5,3	164	5,9
Szczecińskie	36	1,2	39	1,3	38	1,4
Wrocławskie	155	5,4	164	5,7	168	6,1
Niewymienione	175	6,1	256	8,9	300	10,8

* Zob. uwagę a przy tabl. 7.

Poza Warszawą dużo periodyków, podobnie jak i książek, wychodziło w województwach krakowskim, poznańskim i wrocławskim; inaczej niż w stosunku do książek na drugim miejscu po Warszawie w liczbie gazet i czasopism znajduje się województwo katowickie. Natomiast spośród wyżej wymienionych pięciu — jedynie w województwie wrocławskim w latach 70-tych występował stały wzrost liczby wychodzących czasopism; ponadto taki wzrost można obserwować jeszcze w województwach bydgoskim i toruńskim łącznie oraz w województwie gdańskim. Spośród nie podanych w tablicy już po 1975 r. dużym przyrostem lic-

⁸ Por. Z. Mentzel: Przyszłość na ladzie. „Polityka” 1981 nr 7 s. 1.

by czasopism wyróżniały się Przemysł i Zamość; w innych województwach liczby te malały lub też z roku na rok wahały się w obu kierunkach.

Niestety, brakuje danych statystycznych dla zbadania rozmieszczenia wydawnictw periodycznych wg typów, są jedynie liczby prezentujące periodyki w poszczególnych województwach wg częstotliwości. Na ich podstawie można stwierdzić, iż np. w 1979 r. w Warszawie wychodziło stosunkowo mało dzienników i innych gazet o dużej częstotliwości (32% ogółu gazet) a także kwartalników i wychodzących rzadziej lub nieregularnie (45% tych czasopism), więcej natomiast tygodników — 66%, miesięczników — 77%. Wyglądałoby na to, że z jednej strony prasa, z drugiej czasopisma naukowe (bo one w większości wychodzą rzadko) są lepiej rozmieszczone na terenie kraju niż całość wydawnictw periodycznych i to chyba można uważać za zjawiska pozytywne.

Na omówieniu rozmieszczenia poczyniła wydawniczych na terenie kraju zamykam obecne rozważania na temat produkcji wydawniczej w latach 70-tych.

Dałam tu obraz jednostronny, gdyż oglądany jedynie za pomocą liczb i to dotyczących paru zaledwie ujęć statystycznych. Mimo to, wydaje się, że można na tej podstawie wyrobić sobie pewien pogląd na temat ogólnych tendencji i zmian w polskim ruchu wydawniczym w minionym okresie. Można też chyba powiedzieć, że przedstawiony obraz jest mniej ciemny, niż to się na ogół wydaje korzystającym z różnych form piśmiennictwa. Wszak mimo znacznych trudności liczby wydawanych publikacji, zwłaszcza ich nakłady w ogólnym rozliczeniu, nie zmniejszyły się, a nawet nieco wzrosły. Pogłębiły się różnice w kształtowaniu się rozwoju wydawnictw naukowych i zawodowych z jednej strony, a wydawnictw dla szerokich kręgów publiczności — z drugiej. Ilościowo te pierwsze uległy wyraźnemu regresowi, drugie wykazują postęp z wyjątkiem literatury dla dzieci i młodzieży.

Regres w drugiej połowie lat 70-tych wydawanego piśmiennictwa naukowego i zawodowego jest zależny od stanu nauki polskiej i trudności, jakie się pojawiały na jej terenie. Prawdopodobnie można by było obserwować związki między sytuacją w poszczególnych dziedzinach wiedzy a formami piśmiennictwa, ale wymagałoby to studiów znacznie pogłębionych, wykraczających poza ramy niniejszego artykułu.

Natomiast liczby książek i czasopism dla szerokiego ogółu a także gazet stale wzrastały, choć mniej intensywnie niż w dawniejszych okresach. Wydaje się to świadczyć o tym, że główne przyczyny istniejącego kryzysu i tak ostro odczuwanego w ostatnich latach niedoboru wydawnictw nie leżą w niedostatku papieru i w słabości bazy poligraficznej. Wynikają one przede wszystkim z braku właściwej polityki wydawniczej, ze złej organizacji ruchu wydawniczego, a w największym stopniu są spowodowane zwiększonymi potrzebami i wymaganiami ludzi czyta-

jących, co jest przecież zjawiskiem pozytywnym, dowodzi bowiem podniesienia poziomu kultury i dobrobytu.

Przy rozwiązaniu obecnego kryzysu w ruchu wydawniczym, zwłaszcza w jego części przeznaczonej dla szerokich kręgów publiczności, istotną rolę mogą odegrać badania produkcji wydawniczej i księgarstwa a także czytelnictwa.

MARIA CZARNOŃSKA

TRENDS OF POLISH PUBLISHING IN THE SEVENTIES (BASED ON STATISTICAL DATA)

An analysis of the relevant statistical data was conducted. Table 1 (the number of books since the midfifties) and Table 2 (the number of periodicals) indicate that the large increase of numbers in the sixties significantly declined in the seventies and especially in the late seventies. Tables 3 and 4 give the number of publications in each year between 1970 and 1980. Table 5 gives the number of books published between 1970 and 1974 as well as 1975 and 1980, according to their types and notes the decrease of scientific and professional books in this period. Also a decrease of number of books for children and young people is noticed. Similar tendencies are shown by numbers of periodicals presented in Table 6; the amount of periodicals for the general public has not changed, the number of scientific, professional titles has decreased, along with those for children and young people.

In the final part of the article, the distribution of publishing activities in various parts of the country was discussed. It was stressed that Warsaw's participation in the domain has diminished (Tables 7 and 8).

The article is concluded by a statement that the crisis in Polish publishing, aside from the lack of paper and the poor poligraphic basis, is mainly caused by a wrong publishing policy.

IRENA TREICHEL

I ZJAZD KSIĘGARZY POLSKICH WARSZAWA, 9-10 SIERPNI 1907

Trudne położenie księgarzy prowincjonalnych w Królestwie Polskim. Pismo W. Smyczyńskiego do księgarzy z propozycją zjazdu. Lista uczestników zjazdu. Problemy poruszone na zjeździe. Utworzenie Związku Księgarzy Polskich. Uznanie uczestników zjazdu członkami-założycielami ZKP.

Dzieje I Zjazdu Księgarzy Polskich¹, o doniosłym znaczeniu dla rozwoju księgarstwa w Polsce — podjęta na nim uchwała o utworzeniu Związku Księgarzy Polskich zapoczątkowała historię ZKP — nie są bliżej znane².

Inicjatywa zorganizowania zjazdu, a zarazem powołania związku księgarzy, wyszła od Władysława Smyczyńskiego³, właściciela księgarni w Sielcu pod Sosnowicami (obecnie dzielnica Sosnowca). Ten 38-letni wówczas księgarz (ur. 1868) miał za sobą już wiele lat pracy w księgarstwie — w Częstochowie i w Sielcu, gdzie też od 1904 r. prowadził własną księgarnię⁴.

¹ W dniach 3-5 sierpnia 1918 r. obradował w Lublinie zjazd księgarzy występujący równieź w p.n. pierwszego zjazdu; był to, w odróżnieniu od zjazdu z 1907 r., w którym uczestniczyli tylko księgarze z terenu Królestwa Polskiego, zjazd powszechny księgarzy wszystkich trzech zaborów i miał na celu unifikację dzielnicowych organizacji księgarskich — Związku Księgarzy Polskich Królestwa Polskiego, Związku Księgarzy Polskich na Rzesze Niemiecką z siedzibą w Poznaniu oraz gremiów księgarskich we Lwowie i Krakowie; dn. 30.6.1918 r. powstał też Związek Dzielnicowy Księgarzy Polskich we Lwowie, później analogiczny związek w Krakowie.

² Nie poświęcono temu wydarzeniu osobnego opracowania, brak o nim choćby wzmianek w okolicznościowych artykułach przedstawiających zarys dziejów ZKP w „Przeglądzie Księgarskim” (1928, 1933 i in.). Brak też jakiegokolwiek wiadomości na temat zjazdu w najnowszym artykule poświęconym specjalnie początkom ZKP (M. J. Lech: *Związek Księgarzy Polskich 1907-1915*, „Księgarz” 1977 nr 1 s. 43-54).

³ Krótką informację o zjeździe zamieścił jego uczestnik S. Miszewski w sprawozdaniu ogłoszonym w dwa lata po jego odbyciu pt. *Jak powstał i co zdziałał nasz Związek (W: Jednodniówka „Księgarz Polski” Łódź 1909 s. 2-4, podpisany kryptonimem S. M.)*. Pewnym przypomnieniem zjazdu była fotografia reprodukowana w „Przeglądzie Księgarskim” 1933 s. 185, przedstawiająca grupę uczestników zjazdu. Wzmianki o zjeździe występują w biogramach jego uczestników w Słowniku pracowników księżki polskiej (Warszawa¹ odz 15:2). Nieco szczegółów na jego temat podał S. Dippel: *O księgarzach, którzy przeminęli* (Wrocław 1976 s. 52-53).

⁴ A. Kegel (Słownik pracowników księżki polskiej) stwierdza, że inicjatorem i zarazem przewodniczącym zjazdu był J. Rowiński (wiadomość tę Autorka oparła na informacji współpracownicy Rowińskiego). Przewodniczył on faktycznie obradom, lecz na bezpośrednio dowody jego inicjatywy (a co najwyżej można by mówić o współinicjatywie) nie natrafiłam. O inicjatywie — wyłącznie — W. Smyczyńskiego pisał m.in. S. Miszewski: *Jak powstał i co zdziałał nasz Związek...*

⁵ W. Smyczyński w 1910 lub początkach 1911 r. zlikwidował księgarnię w Sielcu i przeniósł się do pobliskiej Czeladzi, a następnie do Poznania, gdzie — już po I wojnie światowej — prowadził również księgarnię. Był działaczem niepodległościowym związanym ze Strzelcem i POW. Zm. w 1931 r. w Poznaniu. Biogram W. Smyczyńskiego będzie ogłoszony w Suplemencie do Słownika pracowników księżki polskiej (w druku).

U podstaw wystąpienia Smyczyńskiego leżała sprawa księgarstwa prowincjonalnego. Położenie księgarzy prowincjonalnych w Królestwie było trudne. Nie podejmowali oni na ogół działalności wydawniczej lub prowadzili ją w skromnym zakresie, ograniczając się do sprzedaży sortymentowej, która wobec nieuregulowanych stosunków z wydawcami warszawskimi, a zwłaszcza sprawy rabatu za książki, była nieopłacalna, nie pozwalając na utrzymanie księgarni bez dodatkowej, intratniejszej sprzedaży różnych artykułów: materiałów piśmiennych i biurowych, zabawek dla dzieci, tytoniu i cygar, ram do obrazów, wyrobów galanteryjnych itp.⁵

W początkach 1907 r. Smyczyński skierował do redakcji warszawskiego miesięcznika *Książka* odezwę do księgarzy prowincjonalnych w Królestwie, w której — nawiązując do ciężkiej sytuacji księgarzy na prowincji — zaapelował m.in. o zwołanie w jednym z większych miast prowincjonalnych zjazdu księgarzy prowincjonalnych i o utworzenie organizacji, która dbałaby o ich interesy. Pełny jej tekst brzmiał następująco:

„Do pp. Księgarzy prowincjonalnych w Królestwie

W sprawie księgarstwa prowincjonalnego dotąd nikt z pp. Kolegów głosu nie zabierał, a potrzebuje ono reform pod każdym względem. Stosunki księgarzy warszawskich do prowincjonalnych powinny ulec zmianie; warunki, w jakich dotąd księgarstwo prowincjonalne egzystowało, dalej istnieć nie mogą. Każdy zawód ma swoje towarzystwa, korporacje, związki, tylko księgarstwo na prowincji ich nie posiada.

Śród wszystkich księgarzy na prowincji powinna powstać pewna łączność, zjednoczenie, wspólne porozumienie się, udzielanie sobie wzajemnych rad i wskazówek i stworzenie, że tak powiem, samoobrony. Jednocześnie stosunek redakcji wszystkich pism do księgarzy prow. winien ulec zmianie nie tylko pod względem technicznym. Dzięki zniesieniu cenzury, pisma tygodniowe powinny wychodzić wcześniej, by je prowincja otrzymywała, zamiast w niedzielę, już w piątek, a najpóźniej w sobotę rano. Byłoby to z korzyścią nie tylko dla księgarzy, lecz także i dla samych wydawców, albowiem, jeżeli pisma w sobotę, tj. w dniu ukończenia pracy tygodniowej, na miejsce nadejdą, lud pracujący chętniej gazetę nabędzie, gdyż będzie miał jeden dzień więcej do czytania. W szczególności odnosi się to do miejscowości fabrycznych, gdzie praca już o godz. 5 po południu się kończy. Dotąd prowincja otrzymuje pisma warszawskie i w ogóle wszelkie przesyłki z Warszawy w niedzielę w południe, a nawet i później. Posyłki muszą być przeto w niedzielę

⁵ Na wegetację księgarzy prowincjonalnych w Galicji zwracał uwagę w 1898 r. Feliks West, upatrując główną przyczynę tego stanu rzeczy w uprzedzeniach „czytającej publiczności” do wydawnictw prowincjonalnych. W 10 lat później stwierdził, że „jest lepiej”, bo księgarstwo nakładowe na prowincji zaczęło się rozwijać (*Katalog książek nakładowych, komisyjnych księgarni Feliksa Westa w Brodach 1848-1908*. Brody 1908, przedruk przedmowy do wydania z 1898 r. i przedmowa do wydania z 1908 r.).

z kolei odebrane i w niedzielę abonentom rozdane, zatem o święceniu niedzieli dotąd mowy być nie mogło.

Proszę przeto wszystkich pp. Kolegów i Szanowne Koleżanki o zabranie w tej sprawie głosu, bądź to w piśmie, w którym niniejszą odezwę zamieszczono, bądź też w liście do niżej podpisanego. Osobiście głosuję gorąco za zmianą stosunków księgarzy warszawskich do prowincji oraz wszystkich redakcji pism warszawskich.

Proponowałbym urządzić zjazd jak najliczniejszy w jednym z większych miast prowincjonalnych, celem ostatecznego porozumienia się w tej sprawie.

Pozwalam sobie zwrócić uwagę pp. Kolegów i Koleżanek na ważność takiego zjazdu. Materiału do omówienia będzie niemało, a przez to może księgarstwo i czytelnictwo na prowincji bardzo wiele zyskać.

Z koleżeńskim pozdrowieniem
Władysław Smyczyński
księgarz w Sielcu, pod Sosnowicami**.

Okres pewnych swobód porewolucyjnych, a zwłaszcza wydanie ustawy o stowarzyszeniach, sprzyjał realizacji inicjatyw Smyczyńskiego — w 7 miesięcy po jego wystąpieniu zjazd księgarzy rozpoczął obrady. Przebieg prac przygotowawczych do zjazdu nie jest znany, w ciągu tych siedmiu miesięcy przekształcił się on ze zjazdu księgarzy prowincjonalnych w zjazd powszechny. Miejscem obrad wyznaczono Warszawę, reprezentacja księgarzy warszawskich była liczna. Liczba uczestników ogółem objęła sześćdziesiąt parę osób⁷. Byli to, z jednym wyjątkiem, księgarze z terenu Królestwa Polskiego — tylko E. Ostrowski przyjechał z Odessy (w kilka dni po zjeździe, 15 sierpnia obchodził 25-lecie pracy zawodowej), przeważnie właściciele księgarni — pracownicy księgarscy uczestniczyli w zjeździe nielicznie. Księgarze prowincjonalni reprezentowali głównie księgarnie sortymentowe, a warszawscy sortymentowo-wydawnicze. Wśród uczestników zjazdu było 10 kobiet, znalazł się też na nim jeden niefachowiec — przedstawiciel *Kuriera Warszawskiego*.

W zjeździe uczestniczyli⁸:

z Warszawy: Michał Arct (1840-1916), bratanek założyciela firmy (1836), właściciel od 1881 r. księgarni i wydawca w Lublinie, od 1887 r. w Warszawie oraz drukarni tamże; Maksymilian Borkowski (1872-1926),

* „Książka” 1907 nr 1 s. 29.

⁷ Pewna jest liczba 55 uczestników znanych z nazwiska: 52 jest uwidoczniłonych na fotografii pamiątkowej, 2 dalsze nazwiska (S. Freider i Kornilowicz) wymienione są w „Kurjerze Warszawskim” 1907 nr 220 [wyd. wiecz.] s. 4, jedno (E. Ostrowski) w „Przeglądzie Księgarskim” 1933 s. 277; prasa warszawska podawała liczbę 70 lub sześćdziesiąt parę uczestników.

⁸ Informacje o uczestnikach zjazdu nie zawierają pełnych danych biograficznych, określają jedynie ich pozycję zawodową w 1907 r. Oparte są na *Słowniku pracowników książki polskiej I na Suplemencie doń* (w druku), bądź innych materiałach; nie zawsze zdolano uzyskać o poszczególnych osobach bliższe dane. Być może w zjeździe uczestniczyli także Wilhelm Mletke (1864-1944), właściciel od 1890 r. księgarni ewangelickiej i wydawca w Warszawie, określony w notce pośmiertnej w „Przeglądzie Księgarskim” (1946 s. 63) jako „członek i założyciel ZKP”.

właściciel od 1896 r. księgarni i wydawca; Stanisław Bukowiecki, właściciel od 1888 r. księgarni i wydawca; Gabriel Centnerszwer (1841-1917), właściciel od 1867 r., współwłaściciel od 1903 r. księgarni i wydawca; Jan Fiszer (1863-1909), właściciel od 1898 r. księgarni i wydawca; Stefan Freider, współwłaściciel od 1905 r. Księgarni Powszechnej; Jan Gebethner (1860-1910), syn współzałożyciela (1857) firmy Gebethner i Wolff, współwłaściciel od 1901 r. księgarni w Warszawie i jej filii w Krakowie, wydawca; Jakub Jabłonko (1863-1929), pracownik antykwariatu A. H. Kleinsingera, a od ok. 1904 r. K. Fiszlera w Warszawie; nie znany z imienia Kornilowicz⁹; Jan Kotschedoff, współwłaściciel w 1900-1901 księgarni, następnie właściciel Biura Księgarsko-Komisowego; Jakób Mortkowicz (1876-1931), współwłaściciel od 1903 r. księgarni pf. G. Centnerszwer i Sp. i wydawca; Tadeusz Prószyński (1873-1925) syn Konrada, właściciela (od 1878) księgarni i wydawcy; Jakub Przeworski (1875-1935), współwłaściciel a od 1903 r. właściciel antykwariatu i wydawca; S. F. Ręczyński, zapewne pracownik księgarski, autor spisu księgarń (ogłosz. w *Roczniku Naukowo-Literacko-Artystycznym (Encyklopedycznym) na rok 1905* pod red. Władysława Okręta, Warszawa 1905); Henryk Sadowski (1847-1908), pracownik redakcji *Kuriera Warszawskiego*; Konstanty Trepte (1856-1927), właściciel od 1893 r. księgarni i wydawca; Andrzej Turkuł (1856-1929), współwłaściciel od 1898 r. księgarni pf. E. Wende i Sp. i wydawca;

z Będzina: Adolf Zmigrod (zm. w czasie II wojny światowej), właściciel od 1893 r. księgarni;

z Białej Podlaskiej: Walenty Klimecki (1847-1926), właściciel od 1883 r. księgarni;

z Częstochowy: Antoni Eger (1878-1952), współwłaściciel od 1906 r. księgarni pf. K. Rybacki i Sp.;

z Jędrzejowa: Roman Janowski (ok. 1871-1939), właściciel od 1906 r. księgarni (założonej przez żonę w 1898);

z Kalisza: Felicja Szewczykowska 2^ov. Lubinkowska, córka Bronisława Szczepankiewicza, właściciela (od 1878) księgarni i wydawcy;

z Końskich: Józef Jendryk (zm. 1925), właściciel od 1906 r. księgarni;

z Lublina: Maria Kiesewetter (zm. 1953), żona Władysława, właściciela (od 1903) księgarni i jej filii, prowadziła firmę wspólnie z mężem; Wiktor Kiesewetter (1875-1935), właściciel od 1900 r. księgarni i wydawca; E. Zyngerowa, właścicielka od 1898 r. księgarni;

z Łonży: Piotr Iwanicki, właściciel od co najmniej 1904 r. księgarni; Mirosław Putkowski, właściciel od ok. 1906 r. księgarni;

z Łowicza: Karol Rybacki (1859-1935), właściciel od 1897 r. księgarni

⁹ Może był to Rafał Kornilowicz (1876-1916), inicjator, założyciel (1905) i dyrektor Zakładu Pomocy Szkolnych „Urania” w Warszawie.

i drukarni oraz wydawca, współwłaściciel od 1906 r. księgarni w Częstochowie;

z Łodzi: Rudolf Erdman, współwłaściciel od 1907 r. księgarni pf. Pommer i Erdman; Stanisław Miszewski (1874-1942), wieloletni pracownik księgarski w Warszawie i Łodzi, właściciel od 1906 r. księgarni i wydawca; Maksymilian Nowacki, właściciel od 1896 r., nast. współwłaściciel księgarni; Adolf Słomnicki (ok. 1875-1925), właściciel od 1899 r. księgarni i wydawca; Maksymilian Stifter (ur. 1872), współwłaściciel a od 1906 r. właściciel księgarni i wydawca; Alfred Strauch (ur. 1877), współwłaściciel od 1898 r. księgarni w Warszawie, właściciel od 1904 r. księgarni i wydawca w Łodzi;

z Makowa Mazowieckiego: Kornelia Konarska, właścicielka od co najmniej 1904 r. księgarni;

z Mławy: Feliks M. Wolski (zm. ok. 1919), właściciel od 1886 r. księgarni;

z Odessy: Edward Ostrowski (1866-1936), właściciel od 1897 r. księgarni tamże i w Kiszyniowie;

z Pabianic: Edward Keil, właściciel od 1901 r. księgarni; Zofia Łękańska, właścicielka od co najmniej 1904 r. księgarni;

z Piotrkowa: Adolf Pański (ok. 1853-1919), właściciel od 1887 r. księgarni i wydawca;

z Płocka: Stanisław Betley, właściciel od 1906 r. księgarni; Ludwik Buki (ok. 1857-1909), właściciel od 1884 r. księgarni¹⁰; L. Kempnerowa, żona Ludwika, właściciela (od 1881) księgarni i drukarni oraz wydawcy;

z Pułtuska: Maria Reper (ur. ok. 1868), właścicielka od 1903 r. księgarni;

z Radomia: Ludwik Pająk, właściciel od co najmniej 1904 r. księgarni; Bartłomiej Wolski, właściciel od 1899 r. księgarni;

z Siedlec: Maria Domańska (ok. 1877-1944), właścicielka od 1899 r. księgarni;

z Sielca k. Sosnowca: Władysław Smyczyński — zob. s. 355;

z Sieradza: Jadwiga Kowalska, właścicielka od 1898 r. księgarni; Józef Rubinstein (zm. 1924), właściciel od 1894 r. księgarni i drukarni;

ze Skierniewic: Helena Michniewska, właścicielka od ok. 1905 r. księgarni;

z Sosnowca: Jan Rowiński (1867-1918), właściciel od 1900 r. księgarni;

z Tomaszowa Mazowieckiego: Feliks Gomuliński (1867-1929), właściciel drukarni i od 1896 r. księgarni;

z Zamościa: Julian Kasprzycki, właściciel od ok. 1906 r. księgarni.

Prasa warszawska interesowała się zjazdem. *Kurier Warszawski*, któ-

¹⁰ Buki otworzył jeszcze w 1907 r. — może w następstwie dyskusji zjazdowych — Dom Księgarski Komisowo-Ekspedycyjny w Warszawie, służący interesom księgarń prowincjonalnych, realizujący ich zapotrzebowania na książki, rozpowszechniający nakłady nadsyłane na skład główny do Warszawy itp.

ry delegował na obrady swego przedstawiciela, relacjonował przez kilka dni ich przebieg. *Tygodnik Ilustrowany* w numerze z 17 sierpnia zamieścił sprawozdanie podpisane przez niejakiego N. pt. *Zjazd księgarzy prowincjonalnych*, w *Świecie*, także z 17 sierpnia, ukazał się wywiad z A. Turkułem przeprowadzonym przez Gordona (Stefana Krzywoszewskiego) pt. *Zjazd księgarzy w Warszawie (Rozmowa z wybitnym księgarzem)*, a w numerze następnym z 24 sierpnia — relacja z rozmowy z J. Rowińskim i S. Betleyem, podpisana przez nie znanego z nazwiska S. pt. *Echa ze zjazdu księgarzy*¹¹.

Zjazd przewidywany na 3 trwał 2 dni — 9 i 10 sierpnia 1907 r. Obrady odbywały się w gmachu Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego przy ul. Foksal 19. Zjazd zagał W. Smyczyński, podnosząc m.in. potrzebę utworzenia związku księgarzy prowincjonalnych. Następnie wybrano przewodniczącego — J. Rowińskiego, który powołał dwu asesorów — J. Gebethnera i S. Miszewskiego oraz sekretarza — J. Kotschedoffa.

Zainteresowania centralne skupiły się wokół problemów materialnej egzystencji księgarstwa na prowincji i stosunków wzajemnych między księgarzami prowincjonalnymi a wydawcami warszawskimi. Atmosferę narad w tych sprawach cechowała dążność do wzajemnego porozumienia się — „zupełna gotowość do działania solidarnego”; przyświecał im cel nadrzędny — podniesienie stanu księgarstwa. Po ożywionej dyskusji na te tematy uchwalono powiększenie rabatu na książki udzielanego przez wydawców warszawskich księgarzom prowincjonalnym, przyjmując 25-procentowy rabat od wydawnictw wszelkiego typu wraz z 13-tym egzemplarzem oddawanym gratis. Uregulowano też sprawę rabatu dla klienteli księgarń, uchwalając udzielanie przez księgarzy rabatu 10% instytucjom naukowym, społecznym itp. oraz szkołom, nauczycielom i uczniom¹²; w sprawie podważającej najbardziej byt księgarstwa prowincjonalnego — rabatu udzielanego przez wydawców osobom prywatnym (pomijającym wobec tego przy zakupach księgarzy sortymentystów) — zdecydowano nie dawać go wcale.

Na zjeździe była także rozpatrywana niezwykle doniosła sprawa związku księgarzy. Znaczenie jej A. Turkuł określił następująco: „Jeśli zwiążemy się w organizację solidarną, będziemy mogli łatwiej zwalczać

¹¹ „Kurier Warszawski” 1907 nr 218 dod. por. s. 1, [wyd. wiecz.] s. 8, nr 219 dod. por. s. 1, [wyd. wiecz.] s. 8, nr 220 [wyd. wiecz.] s. 4; „Tygodnik Ilustrowany” 1907 nr 35 s. 678 z fotografią uczestników zjazdu; „Świat” 1907 nr 33 s. 24-25 z fotografią A. Turkuła i tą samą fotografią zbiorową oraz nr 34 s. 23; por. też dwa następne przypisy. Echa prasowe zjazdu były zapewne szersze. Fotografia zbiorowa zamieszczona w „Tygodniku Ilustrowanym” i „Świecie” była reprodukowana w powiększeniu i uzupełniona nazwiskami uczestników zjazdu w „Przeglądzie Księgarskim” 1933 s. 185. Przechował ją A. Eger i w 1948 r., z okazji 40-lecia ZKP, ofiarował Związkowi; Zarząd Główny ZKP stwierdził wówczas, że Związek nie posiadał jej nawet przed wojną (por. „Przegląd Księgarski” 1948 s. 122). Później była reprodukowana w *Okruchach wspomnień* S. Arcta (Warszawa 1962 s. 217 i spis uczestników s. 591-592). I w „Przełazie Księgarskim” 1933 i u Arcta R. Wolff (którego tylko portret jest na omawianym zdjęciu) zaliczony został do uczestników zjazdu.

¹² W. Kosiańkiewicz wysunął zarzut — niestusny w świetle podjętych uchwał, że zjazd odebrał „procent”, który dotychczas przyznawano szkołom nabywającym większe partie książek (*Przegląd Literacki* pod red. W. Kosiańkiewicza w „*Józefa Ungra Kalendarzu Warszawskim Popularno-Naukowym Ilustrowanym*” na r. 1908 s. 60).

trudności". Na początku obrad S. Miszewski odczytał projekt utworzenia związku księgarzy i wydawców polskich, opracowany przez kółko pracowników księgarskich w Łodzi. Projekt wywołał żywą dyskusję, dzieląc zebranych na dwa „stronnictwa”, opowiadające się za związkiem wyłącznie księgarzy prowincjonalnych bądź za związkiem ogólnym, dostępnym także dla księgarzy warszawskich; ostatecznie przychylno się do projektu utworzenia związku powszechnego. W wyniku obrad powołano komisję, która miała opracować całość przedyskutowanych na zjeździe materiałów i zająć się zredagowaniem „ustawy” (statutu) zaprojektowanego związku księgarzy Królestwa Polskiego. Do komisji tej powołani zostali z Warszawy: K. Trepte jako prezes, A. Turkuł, J. Fiszer, Kornilowicz i S. Freider, z prowincji: W. Smyczyński, J. Rowiński, S. Miszewski i W. Kiesewetter¹³, a na zastępców: M. Nowacki i J. Mortkowicz. Wyznaczono też termin następnego zjazdu — 1 listopada 1907 r. (zjazd ten, zapewne wskutek przedłużania się legalizacji statutu ZKP, nie odbył się). Na zakończenie obrad zebrani podziękowali W. Smyczyńskiemu za inicjatywę zwołania zjazdu.

W przerwie drugiego dnia obrad na placýku przy ul. Foksal 7 znany warszawski zakład fotograficzny Władysława Ryfferta i S-ki wykonał zdjęcie uczestników Zjazdu¹⁴. W punkcie centralnym grupy ułożono dla wyrażenia „uznania i szacunku” portret Roberta Wolffa (1833-1910), współzałożyciela (1857) firmy Gebethner i Wolff w Warszawie i jej filii w Krakowie oraz wydawcy, który nie mógł osobiście wziąć udziału w zjeździe (w 1902 r. przeszedł amputację nogi); obok siedzą nestorzy księgarstwa warszawskiego: J. Gebethner, M. Arct i G. Centnerszwer, a w I rzędzie pośrodku — J. Rowiński i W. Smyczyński, między nimi zaś F. Szewczykowska.

I Zjazd Księgarzy Polskich nie zlikwidował wszystkich bolączek księgarstwa polskiego: sprawy organizacji zawodu, wśród nich problem księgarstwa prowincjonalnego, były nadal długo aktualne¹⁵. Najdonioślejszym osiągnięciem zjazdu była uchwała o utworzeniu związku księgarzy. Powołana na zjeździe komisja podjęła już we wrześniu 1907 r. prace nad przygotowaniem statutu i starania o jego zatwierdzenie, co nastąpiło dn. 1.4.1908 r.¹⁶; dn. 14.6. tego roku odbyło się przy udziale 30 członków pierwsze zebranie organizacyjne — w ten sposób w niespełna rok po zjeździe Związek Księgarzy Polskich rozpoczął swą działalność, którą prowadził następnie nieprzerwanie od 1959 r. Pozostając

¹³ W. Kiesewetter ogłosił w „Lublinianinie” (1907 nr 39 s. 1) artykuł *Po zjeździe księgarzy*, przedstawiający problemy dyskutowane na zjeździe.

¹⁴ Por. przypis II.

¹⁵ Problemy te występują stale na łamach „Przeglądu Księgarskiego” do 1914 r., a także po I wojnie światowej.

¹⁶ Ten pierwszy statut ZKP z 1908 r. był ogłoszony drukiem (zob. „Przegląd Księgarski” 1911 s. 16). Omówił go szczegółowo J. M. Lech (Związek Księgarzy Polskich...), nie podał jednak informacji, czy oparł się na tekście drukowanym, czy — zapewne — rękopiśmiennym, zachowanym w archiwaliach wraz z innymi materiałami dotyczącymi powstania ZKP. Druk ten nie jest rejestrowany bibliograficznie („Książka” 1908-09, „Przewodnik Bibliograficzny” 1908-09, a także materiały do Bibliografii Polskiej 1901-1938, zgromadzone w Bibliotece Narodowej), nie zachował się w zbiorach bibliotecznych, nie posiada go też archiwum Stowarzyszenia Księgarzy Polskich w Warszawie.

pod prezesurą A. Turkuła (1908-1911), następnie Józefa Wolffa (1911-1918), choć liczebnie rozwijał się słabo¹⁷, podjął już w okresie przed I wojną światową wiele inicjatyw: prowadził systematyczną działalność nad regulacją spraw zawodu, rozpoczął m.in. rejestrację księgarń, stworzył własny organ prasowy — ukazujący się od 15.10.1910 r. dwutygodnik *Przegląd Księgarski* pod redakcją A. Turkuła wydawany następnie, z przerwą w czasie I i II wojny światowej, do 31.8.1950 r., nawiązał kontakty z księgarzami z Poznańskiego i Galicji, uczestniczył poprzez swego delegata J. Mortkowicza w międzynarodowych kongresach księgarzy-wydawców. Wielu uczestników zjazdu działało aktywnie we władzach Związku.

W 1933 r., na 25-lecie ZKP obchodzone uroczystości, uznano wszystkich uczestników zjazdu z 1907 r. za członków-założycieli Związku¹⁸ i odznaczono ich odznaką założycielską ZKP wg projektu Edmunda Bartłomiejczyka. Odznakę taką wraz z odpowiednimi dyplomami otrzymało 11 księgarzy: A. Eger, R. Erdman, R. Janowski, E. Keil, J. Kowalska, E. Ostrowski, J. Przeworski, M. Putkowski, M. Reper, A. Zmigrod i E. Zyngerowa¹⁹; odbierali ją osobiście na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu dn. 25.11.1933 r. Eger, Keil, Ostrowski i Przeworski²⁰.

IRENA TREICHEL

THE FIRST CONGRESS OF POLISH BOOKSELLERS HELD IN WARSAW ON AUGUST 9-10, 1907

In the beginning of the 20th century the situation of provincial booksellers in the Polish Kingdom was not advantageous. Hence the initiative of the bookseller W. Smyczyński of organizing a congress, on which all actual problems would be

¹⁷ Na 436 księgarń z terenu Królestwa Polskiego i Cesarstwa Rosyjskiego zarejestrowanych w 1914 r. w ZKP Związek liczył tylko 86 członków. Por. J. M. Lech: *Związek Księgarzy Polskich...* s. 50 oraz „*Przegląd Księgarski*” 1914 s. 24, 58-60, 70-72. Przy okazji należy sprostować błędnie cytowane przez Lecha (na s. 54) nazwiska działaczy ZKP do 1914r.:

nie Konstantyn Trepte, a Konstanty Trepte

nie Aleksander Geflich, a Heflich

nie Stefan Frejder, a Freider

nie Wacław Wodziński, a Wodzyński

nie Alfred Strauch, a Strauch

nie Tadeusz Hinc, a Hinz

nie Stanisław Fabiański, a Fabijański

nie J. Sł. Żak, a J. Sł[awisław] Żak

nie S. Betlej, a Betley

nie N. Lisowska, a J[ustyna] Lisowska

nie W. Korczak-Han, a Korczak-Hahn

nie P. Iwański, a Iwanicki

nie A. Jegier, a Eger

nie L. Słuszevska, a Słuzewska

¹⁸ W statucie ZKP z 1908 r. jako członkowie-założyciele Związku wymienieni byli ci księgarze warszawscy, którzy podpisali pierwsze pismo z dn. 24.8.1907r. do gubernatora warszawskiego o zarejestrowanie ZKP: K. Trepte, J. Gebethner, M. Borkowski i K. Idzikowski; J. M. Lech określa ich błędnie jako inicjatorów założenia Związku; por. Lech: *Związek Księgarzy Polskich...* s. 48 i 54.

¹⁹ Nie wszyscy żyjący jeszcze uczestnicy zjazdu zostali odznaczeni, a mianowicie nie otrzymali odznak założycielskich ci, którzy przed 1933r. przerwali pracę w księgarstwie: M. Domańska — 1919r., M. Kiesewetter — w 1909r., W. Kiesewetter — w 1925r., S. Miśszewski — w 1928r., K. Rybacki — w 1930r.; co do kilku innych osób brak informacji o przebiegu pracy zawodowej i dacie śmierci.

²⁰ „*Przegląd Księgarski*” 1933 s. 277.

discussed. Sixty booksellers participated in the congress which took place in Warsaw in 1907. The problems of the financial situation of provincial booksellers were discussed, as well as their relations with Warsaw publishers, the creation of Polish booksellers' and publishers' association and the preparation of its statute. The most important achievement of the Congress was the resolution about the creation of the Polish Booksellers' Association, which was organized in 1908.

NOWE MOŻLIWOŚCI LEPSZEGO WYKORZYSTANIA ZBĘDNYCH DROKÓW
BIBLIOTECZNYCH

Od wielu lat nie rozwiązany był problem dubletów i innych zbędnych druków zalegających biblioteki. Pochodzenie ich jest różne, należą tu często obowiązkowe egzemplarze dostarczane przez drukarnie oraz dary.

Sprawa nie jest błaha, gdyż liczba tych zbędnych druków w bibliotekach krajowych jest oceniana przez specjalistów na wiele milionów. Przechowywanie niepotrzebnych druków obciąża biblioteki, a zwłaszcza zajmują one miejsce, którego brak na nowe książki. Z drugiej strony zatrzymywanie książek, często poszukiwanych i wartościowych, jest stratą dla społeczeństwa. Poszukujący książek w antykwiariatach rzadko mogą je tam znaleźć.

Zarządzenie ministra kultury i sztuki z dn. 15 lutego 1973 r. tylko częściowo rozwiązywało problem zbędnych materiałów bibliotecznych. Przewidywało ono głównie ogólnopolską wymianę zbędnych materiałów pomiędzy 37 największymi bibliotekami w kraju (np. Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska). Były to jednak biblioteki najbardziej zasobne, które zwykle oferowane egzemplarze już posiadały. Stąd efekty tej wymiany międzybibliotecznej były niewielkie, zazwyczaj nie przekraczały 20% wykazu pozycji, co tylko zniechęcało do prowadzenia tej akcji. Zarządzenie przewidywało wprawdzie kierowanie przez biblioteki zbędnych druków do antykwiariatów „Domu Książki”, jednak możliwość ta — nieco kłopotliwa — była bardzo rzadko wykorzystywana.

Problem zbędnych druków bibliotecznych pozostawał więc nie rozwiązany. Zdarzały się nawet przypadki, że niektóre biblioteki kierowały tego rodzaju druki do zbiornic makulatury. Do takich bibliotek, które korzystały z tego — trzeba przyznać — najłatwiejszego sposobu rozwiązania zbędnych druków, należała m.in. jedna z największych bibliotek krakowskich.

Członkowie Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki wielokrotnie sygnalizowali o pojawianiu się w zbiornicach makulatury wartościowych książek. Z inicjatywy Zarządu Oddziału pojawiły się publikacje w czasopismach kulturalnych (m.in. artykuł K. Strzelewicza *Smutny los książki w Życiu Literackim* 1979 nr 22), wypowiadała się także Telewizja.

Na Ogólnokrajowym zjeździe bibliofilów w 1979 r. z okazji X-lecia Oddziału zorganizowana została specjalna wystawa wartościowych książek znalezionych w krakowskich zbiornicach makulatury.

Rozwiązanie problemu zbędnych druków bibliotecznych uzyskano w wyniku akcji podjętej przed trzema laty przez Zarząd Oddziału w porozumieniu z dyrekcją Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie, przy poparciu Komitetu Krakowskiego PZPR. Na podstawie licznych rozmów, jakie członkowie Zarządu Oddziału przeprowadzili w największych krakowskich bibliotekach, opracowane zostały wnioski przedyskutowane na specjalnej naradzie, zorganizowanej w Krakowie dn. 27 kwietnia 1978 r. Wnioski te, zatwierdzone na tym zebraniu przez przedstawicieli 17 bibliotek, zostały przekazane do Ministerstwa Kultury i Sztuki

i były dyskutowane na zebraniach Państwowej Rady Bibliotecznej przy Ministrze Kultury i Sztuki. Po dyskusjach zaproponowany sposób rozwiązania problemu zbędnych druków bibliotecznych został przez tę Radę zatwierdzony. A mianowicie, pismem z dn. 24 listopada 1980 r. Państwowa Rada Biblioteczna rozszerzyła listę bibliotek objętych ogólnopolską międzybiblioteczną wymianą zbędnych materiałów bibliotecznych o dalszych 114 bibliotek (a więc z 37 do 151), zezwalała także na przekazywanie takich materiałów (wymianę) oddziałom towarzystw bibliofilskich. Nadal pozostaje aktualne przekazywanie (sprzedaż) zbędnych druków do antykwariatów „Domu Książki”.

Pismo PRB włączyło więc do akcji wymiany wiele bibliotek o księgozbiorach mniej zasobnych, a więc umożliwiło im uzupełnianie swych zbiorów; włączyło też do tej akcji towarzystwa bibliofilskie. Można spodziewać się, że to rozszerzenie bazy wymiany materiałów bibliotecznych uaktywni działalność bibliotek w tym zakresie i przyczyni się w jednych bibliotekach do wzbogacenia zbiorów, a w innych — do pozbycia się materiałów zbędnych.

Pismo Państwowej Rady Bibliotecznej stworzy więc nowe prawne możliwości lepszego wykorzystania wielkich zasobów zbędnych materiałów bibliotecznych. Od samych bibliotek zależeć teraz będzie, czy te materiały zostaną lepiej zagospodarowane, co na pewno leży w interesie społecznym.

Jerzy Piaskowski

47 SESJA RADY I KONFERENCJA OGÓLNA IFLA
(LIPSK, 17 - 22 SIERPNIA 1981 r.)

47 Sesja Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich odbywała się pod hasłem „Instytucje narodowe i organizacje zawodowe w bibliotekarstwie”. Poprzedzona była kilkudniowymi obradami, głównie o charakterze zamkniętym, Biura Wykonawczego, Komitetu Fachowego (Professional Board) oraz poszczególnych wydziałów i sekcji.

Uroczyste otwarcie odbyło się w pięknym gmachu opery z udziałem m.in. ministra kultury i sztuki NRD Hansa-Joachima Hoffmanna, który w swoim wystąpieniu wskazał na wysiłki władz państwowych w zakresie produkcji i upowszechniania książki w społeczeństwie. Tradycyjną formułę oznajmiającą rozpoczęcie prac zgromadzenia wygłosiła przewodnicząca IFLA p. Else Granheim z Norwegii. Po krótkiej przerwie, w tym samym lokalu odbyło się posiedzenie plenarne poświęcone problematyce zawartej w hasle 47 Sesji. W wygłoszonych referatach mowa była zarówno o organizacji bibliotekarstwa w poszczególnych krajach (NRD, RFN, ZSRR), jak i o współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie.

Całe popołudnie pierwszego dnia Sesji przeznaczone było na pierwszą część obrad Rady (Council) IFLA. W programie jej były m.in. sprawozdania władz Federacji i jej agend oraz wybory dwóch członków Biura Wykonawczego, którymi zostali Hans-Peter Geh z RFN i Ludmiła Gwisziani z ZSRR.

Następne trzy dni Sesji wypełniły obrady w ramach wydziałów, sekcji i „okrągłych stołów” IFLA. Wygłoszono ponad 100 referatów i komunikatów. Uczestnicy Sesji wielokrotnie stawali przed dylematem, które posiedzenie wybrać, żeby jak najlepiej wykorzystać swoją obecność na konferencji. Chyba jedynie osoby organizacyjnie związane z poszczególnymi gremiami Federacji nie przeżywały tych rozterek. Można było wprawdzie otrzymać teksty referatów wyłożone przed wejściami do sal, w których odbywały się posiedzenia, przy większej zapobiegliwości nawet nieomal wszystkich, lecz ich lektura po zakończeniu sesji staje się nierzadko już zbędna, ze względu na brak możliwości ich przedyskutowania. Niżej podpisany zgodnie z własnymi zainteresowaniami uczestniczył najchętniej w posiedzeniach sekcji Wydziału Uniwersalnych Bibliotek Naukowych, Wydziału Kształcenia i Badań oraz Wydziału Bibliotek dla Szerokich Kręgów Publiczności. Naturalnie, „kibicowaliśmy” też prelegentom z naszego kraju.

W drugim dniu Sesji odbyło się także spotkanie delegatów z krajów socjalistycznych w sprawie realizacji programów UBC i UAP. Udział w nim wzięły: sekretarz generalny IFLA p. Margreet Wijnstroom i szef biura UBC p. Dorothy Anderson, która zaprezentowała dosyć istotny już dorobek swej placówki i trudności, głównie natury finansowej, w kontynuowaniu dalszych prac nad tymi programami. W rezultacie dosyć wątpliwej dyskusji postanowiono, że organizacje bibliotekarskie krajów socjalistycznych opracują do końca 1981 r. programy swych prac w zakresie UBC i UAP i przedstawią je władzom Federacji. Nie ulega bowiem wątpliwości, że wobec zaawansowanych działań w tej dziedzinie podjętych przez

IFLA i poniesionych w związku z tym kosztów nie można uchylić się od realizacji prac w naszych krajach — że zaś nie możemy uczestniczyć w ich finansowaniu, więc należało zadeklarować wstępnie gotowość podjęcia konkretnych działań.

Piąty dzień Sesji przeznaczony był na wycieczki do najatrakcyjniejszych miejscowości NRD, ostatniego dnia natomiast odbyło się drugie posiedzenie Rady IFLA. Tym razem poświęcone było ono przedstawieniu sprawozdań przez przewodniczących wszystkich wydziałów Federacji oraz przyjęciu zarysu programu działalności tej organizacji na l. 1981-1985. Posiedzenie to zakończyło 47 Sesję Rady i Konferencję Ogólną IFLA.

Wracając do programu naukowego Sesji, zaznaczyć należy, że znaczna część wygłoszonych na niej referatów miała charakter sprawozdawczy i opisowy, co na imprezach tego typu wydaje się rzeczą normalną. W tej sytuacji dokonanie jakiejś generalnej charakterystyki konferencji jest przedsięwzięciem trudnym, niemal niemożliwym. Każdy wydział, każda sekcja, każdy „okrągły stół” pragnęły bowiem tak uformować program obrad, żeby zaprezentować jak najbogatszą panoramę problemów i dać możliwość zaprezentowania się przedstawicielom jak największej liczby krajów ze wszystkich kontynentów. Zapomnijmy jednak o takiej niemożliwości i podejmy próbę relacji.

Otóż wydaje się, że nie można przejść do porządku dziennego nad dorobkiem Wydziału Kształcenia i Badań, dającym pewne wyobrażenie o kierunkach rozwoju myśli bibliotekoznawczej w świecie. Na podstawie wystąpień referujących kierunki badań w niektórych krajach (Stany Zjednoczone, Japonia, Wielka Brytania, NRD, ZSRR, RFN) sądzić można, że w krajach anglosaskich oraz innych rozwiniętych państwach kapitalistycznych dominuje problematyka związana z mechanizacją i automatyzacją procesów bibliotecznych, badaniami potrzeb czytelników oraz historia bibliotek, gdy tymczasem w krajach socjalistycznych, zwłaszcza w ZSRR a także w Polsce, na plan pierwszy wysuwa się kulturotwórczą i edukacyjną funkcję bibliotek. Tendencja taka występuje także w badaniach bibliotekoznawczych we Francji i RFN.

Interesujący przebieg miały obrady Wydziału Uniwersalnych Bibliotek Naukowych, prowadzone sprawnie i z poczuciem humoru przez p. Guy Sylvestre'a z Kanady. Ożywioną dyskusję wywołał zwłaszcza referat znanego działacza bibliotekarskiego dra Franza G. Kaltwassera z Bawarskiej Biblioteki Państwowej w Monachium pt. *Biblioteki jako ośrodki przekazu informacji*. Przytoczwszy wiele argumentów przemawiających za zawartą w tytule tezą, która — nawiasem mówiąc — obecnie już dowodzenia nie wymaga, autor skupił się na wyliczeniu płynących stąd konsekwencji, głównie jeśli chodzi o gromadzenie i wyszukiwanie informacji. Aprobatę zyskało jego twierdzenie, że najodpowiedniejszym systemem porządkowania i wyszukiwania danych jest katalog przedmiotowy, jako najbardziej podatny na zmiany wynikające z rozwoju piśmiennictwa naukowego. Inne systemy wraz ze wzrostem zasobów informacji stają się coraz mniej czytelne i tym samym coraz mniej przydatne zarówno dla personelu bibliotek, jak i dla użytkowników. Inne referaty wygłoszone we wszystkich sekcjach tego Wydziału miały charakter lokalny, ich autorzy informowali o problemach występujących w ich własnych krajach i bibliotekach, bez większych pretensji do snucia uogólnień. Stanowiły one jednak dogodną bazę do dyskusji i wymiany doświadczeń i niewątpliwie spełniły należycie swoją rolę.

Na bardziej oryginalne rozwiązanie organizacyjne zdecydował się Wydział Bibliotek dla Szerokich Kręgów Publiczności, który zdecydował się na przeprowadzenie dyskusji panelowej na temat określony w haśle 47 Sesji IFLA. Referaty prezentowane były natomiast w ramach sekcji bibliotek publicznych, bibliotek dla pacjentów szpitali i osób niepełnosprawnych, bibliotek dziecięcych oraz bibliotek ruchomych. Najbardziej rozbudowany program miał jednak „okrągły stół”, bi-

bliotek dla niewidomych, który zebrał się w ciągu tej Sesji czterokrotnie, żeby wysłuchać i przedyskutować w sumie 13 referatów, prezentowanych głównie przez przedstawicieli Holandii, Danii i NRD. W programie prac tego Wydziału znalazło się także zwiędzanie bibliotek szkolnych, dziecięcych, szpitalnych oraz Centralnej Niemieckiej Biblioteki dla Niewidomych, mieszczące się w Lipsku.

Dyskusja panelowa zorganizowana została również przez Wydział Bibliotek Specjalnych oraz jego poszczególne sekcje. Natomiast jeśli chodzi o prelekcje, to ich przedmiotem były najczęściej problemy występujące w działalności różnych krajowych organizacji bibliotekarskich. Jedynie w sekcji bibliotek geograficznych oraz biologicznych i medycznych starano się wyeksponować zagadnienia o charakterze nieco bardziej ogólnym. Mówiono więc o roli stowarzyszeń bibliotekarskich w podnoszeniu poziomu kwalifikacji kadr, o pracach nad informatorami o zbiorach kartograficznych, o gromadzeniu tego typu zbiorów itp. W wydziale Bibliotek Specjalnych wyróżniał się aktywnością „okrągły stół” bibliotek artystycznych, gromadzących zbiory z zakresu historii sztuki. Odbył on trzy posiedzenia, na których dyskutowano m.in. o międzynarodowej współpracy tego typu księżnic, o pracach nad informatorem o nich oraz o innych wydawnictwach informacyjnych z tej dziedziny.

Wyobrażenie o stanie bibliotek w świecie dają obrady Wydziału Zarządzania i Techniki. Mowa była tu m.in. o sprawach statystyki bibliotecznej, mechanizacji i automatyzacji prac w bibliotece, konserwacji zbiorów bibliotecznych oraz o budownictwie i wyposażeniu bibliotek a także o organizacji sieci bibliotecznej w różnych krajach. Szczególnie duże walory praktyczne i dydaktyczne miała prelekcja p. Hope Clementa z Biblioteki Narodowej w Ottawie; przedstawił on założenia międzynarodowej sieci MARC, w której uczestniczą biblioteki narodowe w celu wzajemnej wymiany informacji bibliograficznych. Należą do niej zarówno biblioteki realizujące ten program, jak i te, które zadeklarowały się to czynić i podjęły już w tym kierunku działania. Naturalnie IFLA patronuje tym poczynaniom, podobnie jak pracom normalizacyjnym w zakresie budownictwa i wyposażenia bibliotek, których stan zreferował na Sesji p. Franz Kroller z Biblioteki Uniwersyteckiej w Grazu.

Na zebraniach Wydziału Zbiorów i Obsługi dyskutowano o problemach wymiany i gromadzenia zbiorów bibliotecznych, wypożyczaniu międzybibliotecznym oraz o pracy z wydawnictwami oficjalnymi, książkami i dokumentami cennymi i rzadkimi oraz z wydawnictwami ciągłymi. Interesujące było zwłaszcza pierwsze posiedzenie sekcji wymiany i gromadzenia zbiorów, na którym p. Vanvijngaerden z Holandii przedstawił studium porównawcze na temat krajowych regulacji prawnych w zakresie wymiany wydawnictw, wskazując na dużą różnorodność rozwiązań w tej dziedzinie, utrudniającą wypracowanie zasad wymiany w skali międzynarodowej, i jednocześnie dokumentując potrzebę poszukiwania uniwersalnych rozwiązań w tym zakresie. Dążenie do umiędzynarodowienia prac bibliotecznych uwidoczniło się zresztą we wszystkich sekcjach tego Wydziału. Dyskutowano więc o pracach nad międzynarodowym centralnym katalogiem inkunabułów (*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*), nad rolą międzynarodowych czasopism bibliotekarskich wydawanych przez IFLA i UNFSCO w rozwoju bibliotek w krajach Trzeciego Świata, nad wysiłkami poszczególnych krajów na rzecz wzmoczenia wypożyczeń międzybibliotecznych w skali międzynarodowej itd.

Podobny charakter miały obrady Wydziału Rejestracji Bibliograficznej, podzielonego na sekcję bibliografii i sekcję katalogowania oraz „okrągły stół” klasyfikacji piśmiennictwa. Szczególnie wiele miejsca poświęcono tu realizacji międzynarodowych programów UBC i UAP. Wiele mówiło się także o organizacji służb bibliograficznych w poszczególnych krajach. Przedstawiciele niektórych państw mogli już na tej Sesji przedstawić konkretne dokonania zmierzające do

dotychczasowych u nich norm opisu publikacji do zaleceń IFLA. Znacznym dorobkiem w tym dziele poszczycić się mogą NRD i Związek Radziecki.

Wspomnieć należy także o pracach Wydziału Działalności Regionalnej, koncentrującego się na sprawach bibliotekarstwa w krajach Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. Ich przedstawiciele z dużą satysfakcją meldowali uczestnikom konferencji o pracach bibliotecznych i bibliograficznych w swoich krajach, o wysiłkach władz państwowych na rzecz tworzenia sieci bibliotecznych, upowszechnienia czytelnictwa i kształcenia wysoko kwalifikowanych kadr zawodowych. Powszechna znajomość języka angielskiego lub francuskiego, żarliwość, z jaką prezentowano sukcesy i trudności w tej dziedzinie, sprawiała, że obecność gości z krajów Trzeciego Świata była na Sesji stale dostrzegana.

W 47 Sesji Rady i Konferencji Ogólnej IFLA brała udział 14-osobowa ekipa polska, reprezentująca organizacje i instytucje należące do Federacji jak i nie zrzeszone. Wygłoszono trzy referaty: doc. Jadwiga Kołodziejka w Sekcji Teorii i Badań Bibliotekoznawczych mówiła o bibliotece jako instytucji kultury, prof. Witold Stankiewicz przedstawił rolę Biblioteki Narodowej w ochronie rzadkich i cennych ksiąg i informacji o tych zbiorach, niżej podpisany natomiast na plenarnym posiedzeniu w referacie *Stowarzyszenia bibliotekarskie w rozwoju poinformowania o dotychczasowych pracach SBP i planach na najbliższe lata*. Na Sesji wystąpił też doc. Radosław Cybulski, który przedstawił problemy działalności bibliograficznej w Polsce. Sprawy polskie ujawniły się także w referacie p. Diann Rusch z RFN, która w niezwykle ciepłych słowach zrelacjonowała przebieg seminarium „Książka i biblioteka w społeczeństwie”, zorganizowanego w 1980 r. w Radziejowicach.

Z okazji Sesji IFLA otwarto w Lipsku kilka bardzo interesujących wystaw. W ośrodku informacji można było oglądać najpiękniejsze książki świata — plon odbywających się tu międzynarodowych targów książki. Cymelia Biblioteki Uniwersyteckiej w Lipsku były wystawione w lokalu biblioteki, w tym samym budynku, w którym odbywały się robocze obrady Sesji. Dużym zainteresowaniem cieszyła się też stała wystawa w Deutsche Bücherei „Książka i społeczeństwo”, ilustrująca rozwój sztuki książki na tle przemian cywilizacyjnych w Europie lub raczej w basenie Morza Śródziemnego. Wystawy zorganizowały zresztą wszystkie większe biblioteki Lipska.

Bogaty był także program kulturalny Sesji: jej uczestnicy wysłuchali koncertów muzyki synagogalnej, pięknych utworów organowych, wykonanych w kościele św. Tomasza, gdzie znajduje się grób Jana Sebastiana Bacha, oraz muzyki symfonicznej. Zaplanowane były też wycieczki po mieście, zwiedzanie muzeów, ale największe wrażenie zrobiły wycieczki do Weimaru, Poczdamu i Drezna, na których można było poznać najświetniejsze zabytki NRD, kolekcje muzealne i biblioteczne i wziąć udział w imprezach artystycznych i towarzyskich.

Każdego dnia Sesji ukazywał się biuletyn zawierający m.in. teksty uroczystych przemówień, komunikaty, wykazy zgłoszonych referatów a także życzenia dla osób obchodzących urodziny. Wszystko to sprawiło, że uczestnicy imprezy wyjeżdżali z uczuciem satysfakcji zarówno z przebiegu naukowego programu jak i z atmosfery, jaką udało się stworzyć gospodarzom 47 Sesji IFLA.

Stefan Kubów

19 SESJA PLENARNA ISO/TC 46 DOKUMENTACJA*
(NANKIN, 30 MARCA — 3 KWIEŃNIA 1981)

W obradach plenarnych oraz posiedzeniach roboczych uczestniczyło 33 przedstawicieli 13 krajów członkowskich ISO/TC 46, w tym 11 z Chin. Reprezentowanych było też 6 organizacji międzynarodowych. Przedstawiciele Polski nie brali udziału w Sesji.

W czasie 19 Sesji ISO/TC 46 odbyło się jedno posiedzenie plenarne oraz posiedzenia następujących podkomitetów:

SC 2 Konwersja pism (Conversion of written languages)

SC 4 Automatyzacja w dokumentacji (Automation in documentation)

SC 5 Tezaurusy jedno- i wielojęzyczne oraz związane z nimi procedury indeksowania (Monolingual and multilingual thesauri and related indexing practices)

SC 7 Kompozycja wydawnicza publikacji (Presentation of publications).

Posiedzeniu plenarnemu przewodniczył przedstawiciel Wielkiej Brytanii Martin Bell. Na posiedzeniu złożono sprawozdanie z działalności Komitetu Kierującego, Sekretariatu oraz poszczególnych podkomitetów.

W wyniku dyskusji uchwalono rezolucje dotyczące m.in.:

- przyjęcia nowych zasad dotyczących regulaminu członkostwa i metod postępowania Komitetu Kierującego,
- przeprowadzenia wg nowych zasad wyborów do Komitetu Kierującego na 20 Sesji Plenarnej ISO/TC 46,
- utworzenia Grupy Roboczej 8 do spraw wskaźników cen materiałów bibliotecznych,
- dokonania nowelizacji normy ISO 3297 *Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych* wspólnie z Międzynarodowym Ośrodkiem ISDS,
- przygotowania planów podkomitetów do zatwierdzenia na 20 Sesji,
- przygotowania ankiety dotyczącej celowości nowelizacji lub unieważnienia normy ISO 2789 *Międzynarodowa statystyka biblioteczna*,
- zbadania potrzeby nawiązania współpracy przez IFLA i IPA (International Publishers' Association) z ISO/TC 46 przy nowelizacji zalecenia UNESCO dotyczącego statystyki produkcji książek i czasopism,
- przyspieszenia prac nad nowelizacją zaleceń dotychczas nie przekształconych w normy międzynarodowe.

Ustalono, że 20 Sesja Plenarna ISO/TC 46 odbędzie się w 1983 r. w Wiedniu. Przedstawiciel Wielkiej Brytanii nieoficjalnie poinformował uczestników posiedzenia, że jest możliwość zorganizowania 21 Sesji Plenarnej w 1985 r. w Wielkiej Brytanii.

A oto sprawozdania poszczególnych agend ISO/TC 46.

Komitet Kierujący spotkał się od czasu 18 Sesji w 1979 r. trzy razy. Przewodniczący Komitetu Kierującego, przedstawiciel Szwecji F. Hermanson-Snickars omówił dokument N 78 zawierający propozycje nowych zasad dotyczących regulaminu, członkostwa i metod postępowania Komitetu. Celem działalności Komitetu jest udzielanie wszechstronnej pomocy Sekretariatowi ISO/TC 46. Proponowany zakres działalności Komitetu obejmuje:

- planowanie i koordynację prac ISO/TC 46,
- badanie propozycji dotyczących rozwoju i modyfikacji programu prac,
- wybór priorytetowych tematów do opracowania,
- przegląd osiągniętych wyników prac,
- określanie dziedzin wymagających konsultacji i współpracy z innymi organizacjami międzynarodowymi oraz zapewnienie łączności z tymi organizacjami.

* Sprawozdanie jest oparte na opracowaniu Sekretariatu ISO/TC 46: *Report and resolutions, 19th Plenary Meeting of ISO/TC 46 Documentation, Nanjing, 2-3 April, Berlin 1981.*

Komitet Kierujący ma składać się z 6 członków ISO/TC 46 wybieranych na posiedzeniu plenarnym co dwa lata. Posiedzenia Komitetu powinny odbywać się przynajmniej dwa razy między plenarnymi posiedzeniami ISO/TC 46.

Posiedzenie Podkomitetu SC 2 Konwersja pism poświęcone było zagadnieniom transkrypcji pisma chińskiego i japońskiego oraz pisma koreańskiego.

W wyniku dyskusji przyjęto następujący plan prac Podkomitetu:

— ponowne ankietowanie pierwszej wersji dokumentu dotyczącego transkrypcji pisma koreańskiego,

— podjęcie prac nad transkrypcją pisma syjamskiego (tha),

— przygotowanie ISO/DIS 3602 dotyczącego transkrypcji pisma japońskiego do głosowania po konsultacji z ekspertem niemieckim M. Krempienem,

— przygotowanie dokumentu dotyczącego ortografii Pinyin (chińskiego alfabetu fonetycznego) i rozesłanie go do członków ISO/TC 46 jako wytycznych tymczasowych,

— opracowanie nowej wersji ISO/DIS 9 *Transliteracja słowiańskich alfabetów cyrylickich* i ISO/DIS 843 *Transliteracja alfabetu greckiego*.

Ponadto postanowiono, że Sekretariat ISO/TC 46 zwróci się do członków SC 2 i współpracujących organizacji międzynarodowych z prośbą o mianowanie ekspertów, którzy będą brali udział w pracach połączonych grup roboczych SC2/SC4/WG 1 na temat zależności między transliteracją a maszynowym przedstawianiem znaków pism.

W ramach prac Podkomitetu SC 3 *Automatyzacja w dokumentacji* postanowiono:

— przekształcić następujące projekty wstępne w projekty norm międzynarodowych:

ISO/DP 6630 *Zestaw znaków do rejestracji bibliograficznej*

ISO/DP 6861 *Zestaw słowiańskich znaków cyrylickich*

ISO/DP 6862 *Zestaw znaków matematycznych*

ISO/DP 7154 *Zasady szeregowania bibliograficznego*,

— przekształcić w projekt wstępny dokument N 98 *Zestaw znaków hebrajskich*,

— kontynuować prace nad dokumentami:

N 162 *Poziomy użytkowe znaków pism*

N 164 *Uzgodnienie rozszerzonych zestawów znaków alfabetu łacińskiego*

N 165 *Zestaw znaków arabskich*,

— prosić członków ISO/TC 46/SC 4 o przedłożenie komentarzy do dokumentów dotyczących transliteracji słowiańskich alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński i alfabetu greckiego na alfabet łaciński,

— rozpatrzyć możliwość przygotowania dokumentu roboczego dotyczącego podstawowego zestawu znaków alfabetu cyrylickiego do celów wymiany informacji bibliograficznych,

— opublikować w trybie pilnym uzupełnienia do ISO 5426-1980

Extension of the Latin alphabet coded character set for bibliographic information interchange i ISO 5428-1980 *Greek alphabet coded character set for bibliographic information interchange*.

Dyskusja w Podkomitecie SC 5 *Tezaurusy jedno- i wielojęzyczne* oraz związane z nimi procedury indeksowania skoncentrowała się głównie na zagadnieniach dotyczących tezaurusów jedno- i wielojęzycznych oraz na symbolizacji relacji w tezaurusach.

W wyniku dyskusji postanowiono:

— przekazać ISO/DP 5964 *Tezaurusy wielojęzyczne* do głosowania,

— włączyć jako załącznik nieobowiązujący zagadnienie symbolizacji relacji w tezaurusach do norm dotyczących tezaurusów,

- przyjąć harmonogram nowelizacji ISO 2788 *Wytyczne opracowywania i rozwoju tezaurusów jednojęzycznych*,
- opracować i rozesłać zestawienie uwag do ISO/DIS 5963 *Metody analizowania dokumentów, określania ich zawartości i wybór terminów indeksujących*,
- zwrócić się do członków SC 7 z prośbą, aby przy nowelizacji ISO 999-1975 *Dokumentacja. Indeksy do publikacji* uwzględniono dokument roboczy dotyczący nowelizacji ISO 2788 oraz ISO/DIS 5963 i 5964.

W toku posiedzenia Podkomitetu SC 7 Kompozycja wydawnicza publikacji postanowiono:

- dokonać analizy porównawczej ISO/DIS 30 *Oznaczenie wydawnicze (Bibliid)* z ISO/DP 690 *Opisy bibliograficzne książek, wydawnictw ciągłych i artykułów* i przekazać ISO/DIS 30 do głosowania,
- przygotować nową wersję ISO/DP 7144 *Kompozycja wydawnicza dysertacji*,
- przygotować nową wersję ISO/DP 215 *Kompozycja wydawnicza artykułów z cząstosłownictwem uwzględniającą uwagi Danii i UNISIST-u*,
- opracować nową wersję ISO/DP *Kompozycja wydawnicza katalogów technicznych i podobnych publikacji*,
- rozesłać nową wersję ISO/DP 6357 *Tytuł grzbietowy książek i innych publikacji*,
- włączyć temat dotyczący redagowania tytułów artykułów technicznych i naukowych do ISO/DIS 215,
- podjąć prace nad nowelizacją ISO 999-1975 i ISO 1086-1975 *Documentation. Title-leaves of a book*,
- przygotować do głosowania drugą wersję ISO/DP 7275 *Kompozycja wydawnicza serii wydawniczych*.

Hanna Kłodnicka

MIĘDZYNARODOWE SYMPOZJUM BIBLIOTEK AKADEMII NAUK KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH (Moskwa, 12-16 października 1981)

Stale robocze kontakty bibliotek akademii nauk krajów socjalistycznych datują się od 1976 r. Spotkania naukowe przedstawicieli tych bibliotek odbywają się zasadniczo co dwa lata. Dotychczas odbyły się sympozja w Berlinie (1976), Budapeszcie (1977), Sofii (1979) i ostatnie w Moskwie.

Organizatorami sympozjum były: Rada Biblioteczna Nauk Przyrodniczych przy Prezydium Akademii Nauk ZSRR i Biblioteka Nauk Przyrodniczych Akademii Nauk ZSRR w Moskwie.

Sympozjum obradowało na temat: Biblioteczna i informacyjno-bibliograficzna obsługa badań naukowych akademii nauk krajów socjalistycznych. W sympozjum wzięło udział 26 dyrektorów i innych przedstawicieli bibliotek akademii nauk z Ludowej Republiki Bułgarii, Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Węgierskiej Republiki Ludowej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, który był też reprezentowany przez dwóch przedstawicieli Rady Bibliotecznej Nauk Przyrodniczych przy Prezydium Akademii Nauk ZSRR. Polską Akademię Nauk reprezentowała niżej podpisana, dyrektor Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Na sympozjum wygłoszono 16 referatów. Wykład wstępny zaprezentował akademik W. W. Menner, zastępca przewodniczącego Rady Bibliotecznej Nauk Przyrodniczych przy Prezydium Akademii Nauk ZSRR. Tematyka referatów dotyczyła głównie lokalnych problemów bibliotecznych, a więc warunków funkcjonowania

służby bibliotecznej, oraz bibliograficzno-informacyjnej w ramach akademii nauk poszczególnych krajów socjalistycznych, stopnia ich rozwoju, metod działania, efektów stosowania systemów zautomatyzowanych w bibliotekach i ośrodkach informacji. Przedstawicielka Polski wygłosiła referat na temat: „Źródła informacji naukowej w placówkach Polskiej Akademii Nauk”, w którym przedstawiła strukturę organizacyjną sieci biblioteczno-informacyjnej w PAN oraz jej zasoby.

Warto przy okazji zwrócić uwagę na fakt, że struktura organizacyjna sieci biblioteczno-informacyjnych akademii nauk w większości krajów socjalistycznych jest odmienna od struktury tej sieci w Polskiej Akademii Nauk. W krajach tych funkcjonują biblioteki akademii nauk zwane centralnymi. U nas nazywałyby się one bibliotekami głównymi, pojęcie bowiem „biblioteka centralna” w naszej terminologii oznacza bibliotekę specjalizującą się w jakiejś dziedzinie, np. Centralna Biblioteka Rolnicza, dwie Centralne Biblioteki Nauk Społecznych, Centralna Biblioteka Matematyczna oraz inne.

W kilku krajach socjalistycznych biblioteki akademii nauk pełnią funkcje central w stosunku do bibliotek instytutowych, katedralnych itp. w zakresie gromadzenia literatury, jej opracowywania, działalności informacyjnej oraz usługowej (np. reprografii). W Polskiej Akademii Nauk nie ma biblioteki centralnej (w znaczeniu głównej), jest natomiast pięć bibliotek samodzielnych: w Gdańsku, Kórniku k. Poznań, Krakowie, Warszawie i Wrocławiu. Do obowiązków tych bibliotek należy opieka i nadzór merytoryczny nad siecią bibliotek Akademii pozostających w zasięgu terytorialnego oddziaływania biblioteki samodzielnej. W tym rozumieniu struktura sieci bibliotek Polskiej Akademii Nauk jest zdecentralizowana.

W wyniku prac sympozjum przyjęto rezolucję i program wspólnych prac i badań do 1990 r. W rezolucji uznano za celowe i pożyteczne dalsze rozwijanie współpracy bibliotek akademii nauk krajów socjalistycznych w następujących kierunkach:

1. Organizowanie i podejmowanie wspólnych badań nad problemami teorii i praktyki w działalności biblioteczno-informacyjnej oraz wypracowanie ujednoliconej metodologii tych badań.
2. Współpraca w zakresie wymiany informacji bibliograficznych na nośnikach maszynowych (magnetyczne dyski i taśmy) oraz mikroformach.
3. Wymiana specjalistów, organizowanie staży dla młodych pracowników.
4. Przesyłanie materiałów naukowych do publikacji w wydawnictwach innych akademii.
5. Wymiana wydawnictw naukowych pomiędzy akademiami nauk krajów socjalistycznych.
6. Wspólne opracowywanie wydawnictw informacyjnych, a w szczególności przygotowanie i opublikowanie „Informatora o bibliotekach i ośrodkach informacji akademii nauk krajów socjalistycznych”.
7. Wzajemna pomoc i współdziałanie w zakresie prac bibliograficznych; m.in. projektuje się opracowanie bibliografii na temat naukowych i kulturalnych związków krajów socjalistycznych.

Uwzględniając znaczenie kontaktów międzynarodowych postanowiono zwrócić się z prośbą do Centralnej Biblioteki Słowackiej Akademii Nauk o zorganizowanie sympozjum dyrektorów bibliotek w 1983 r. w Bratysławie. Tematem sympozjum w 1983 r. mają być „Problemy tworzenia optymalnych zbiorów bibliotek akademii nauk krajów socjalistycznych przy wykorzystaniu współczesnych metod opartych na zastosowaniu maszyn matematycznych i mikronośników”.

Zastępcy sympozjum w Moskwie zadbał o serdeczną i bezpośrednią atmosferę obrad i spotkań, organizując również wycieczki do innych bibliotek i centrów informacji.

Barbara Sordylowa

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1982 3/4
PL ISSN 0033-202X

BIBLIOGRAFIE OSOBOWE

Jürgen Prohl: *Elemente und Formen der Personalbibliographien zur deutschen Literaturgeschichte. Versuch einer Typologie mit vergleichenden Betrachtungen über ausgewählte Beispiele*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann 1979, 122 s. Bonner Beiträge zur Bibliotheks- und Bücherkunde. Bd 26. ISBN 3-416-01400-6.

Problematyka bibliografii osobowej z racji swojej atrakcyjności i interdyscyplinarnego charakteru od dawna zwracała uwagę bibliografów praktyków i teoretyków, zarówno polskich jak i zagranicznych. Prace takich doświadczonych bibliografów jak: H. Hleb-Koszańska¹, W. Hahn², W. Piusińska, K. Ramlau, E. Stodkowska, J. Wilgat³ czy J. Czachowska⁴ poruszały cały szereg problemów teoretycznych i praktycznych tego rodzaju bibliografii. Bibliografia osobowa jest bowiem bardzo zróżnicowana nie tylko w zależności od specyfiki zainteresowań postaci (muzyka, przyrodnika, historyka, pisarza itd.), ale i od koncepcji podejścia samego bibliografa do tej postaci. Z tego też powodu należy powitać publikację Prohla z uznaniem, jako że jest ona w całości poświęcona teorii bibliografii osobowej.

Praca J. Prohla, co należy podkreślić, nie jest czymś przypadkowym, odosobnionym na polu bibliograficznej myśli teoretycznej w RFN. Właśnie tam bibliografia jest uprawiana szczególnie intensywnie i planowo, a praca Prohla stanowi niejako przedłużenie (tyle, że na polu teorii bibliografii osobowej) wcześniejszych osiągnięć, np. R. Bluma⁵ na polu historii bibliografii, czy H. R. Simona⁶ w zakresie bibliografii biologicznej. Z racji nowatorskiego podejścia do przedmiotu bibliografii osobowej praca Prohla zasługuje na szczególne wyróżnienie. Problem bibliografii osobowej, pomimo że od dawna inspirował uwagę i poczynania badaczy, jest w dalszym ciągu daleki (jak udowodnia to Autor) od ostatecznych ustaleń. Zagadnienia tego rodzaju bibliografii znalazły już wcześniej odbicie w pracach takich bibliografów jak w M. Walsdorff⁷, R. Folter⁸, E. Zimmermann⁹, a zwłaszcza J. Hansel¹⁰, ale właśnie Prohl pierwszy opracował modelową, kompletną koncepcję bibliografii osobowej, opartej na wybranych przykładach pisarzy niemieckich. Godny jest też podkreślenia fakt, że Autor nie poprzestał na teoretycznych ustaleniach,

¹ H. Hleb-Koszańska: *Wytyczne bibliografii Joachima Lelewela*. „Btul. Państ. Inst. Książ.” 1948 T. 1 nr 5 s. 1-12.

² W. Hahn: *Przyczynek do bibliografii J. I. Kraszewskiego*. „Btul. Inst. Bibliogr.” 1952 T. 3 nr 6 s. 147-154.

³ *Polska bibliografia osobowa 1944-1955*. [Aut.] Wanda Piusińska [i in.]. „Btul. Inst. Bibliogr.” 1956 T. 5 nr 2 s. 45-75.

⁴ J. Czachowska: *Gabriela Zapolska. Monografia bibliograficzna*. Kraków 1976.

⁵ R. Blum: *Bibliographia. Eine wort- und begriffsgeschichtliche Untersuchung*. Frankfurt a. M. 1969; i wersja angielska — *Bibliographia. An inquiry into its definition and designation*. Chicago 1980; — *Kallimachos und die Literaturverzeichnis bei den Griechen*. „Archiv für Geschichte des Buchwesens” 1977 T. 18 z. 1 s. 1-360.

⁶ H. R. Simon: *Die Bibliographie der Biologie*. Stuttgart 1977.

⁷ M. Walsdorff: *Die Personalbibliographie eines Politikers*. Hamburg 1971 [Masz.].

⁸ R. Folter: *Deutsche Dichter- und Germanistenbibliotheken*. Stuttgart 1975.

⁹ J. Voerster: *160 Jahre E.T.A. Hoffmann Forschung. 1805-1965*. Rec. E. Zimmermann „Zeitschrift für Bibliothekswesen u. Bibliographie” 1967 T. 14 s. 343-345; — W. Schlick: *Das Georg Büchner-Schrifttum*. Rec. E. Zimmermann. Tamże 1970 T. 17 s. 41-43.

¹⁰ J. Hansel: *Personalbibliographie zur deutschen Literaturgeschichte*. Berlin 1967; wyd. 2. 1974.

ale drugą część pracy poświęcił praktycznym próbom zastosowania wcześniejszych przemyśleń. I właśnie w tym fakcie tkwi niezaprzeczalna wartość pracy.

Ogromna część twórczych i heurystycznych czynności w zakresie bibliografii osobowej spoczywa na barkach praktyków. Jednakże dotychczasowa praktyka budowania bibliografii osobowych (w aspekcie metodycznym) opierała się na wskazaniach i ustaleniach bibliografów-teoretyków. Prohl reprezentuje zresztą niemiecką szkołę bibliografii, co podkreśla wyraźnie w części pierwszej, upatrując podstaw teoretycznych w poglądach Eberta, Petzholdta, Schneidera, Totoka/Weitzela i Bluma. Ale to opieranie się na zdobywcach teoretycznych bibliografii niemieckiej jest tylko jednym aspektem zagadnienia. Drugi, bardziej istotny, wpływa z faktu wzajemnych fuzji i zależności przyjętych zasad bibliografowania oraz specyfiki dyscypliny, która pragnie z tych zasad skorzystać. Wykazanie pewnych prawidłowości na gruncie tych korelacji jest następną zasługą autora. Efektem tych wzajemnych zależności jest powstanie bibliografii naukowej, tworu w pełni oryginalnego, badawczego, będącego nie tylko narzędziem, ale i przedmiotem eksploracji naukowej. Właśnie taka forma bibliografii, będącej w pełni oryginalnym dziełem naukowym, cieszy się w RFN dużym uznaniem i autorytetem, czego dowodem są słowa autora: „Bibliografia jest (...) istotnym środkiem sterującym planowemu dyskusją naukową, a ponadto może też być dokumentem służącym kształceniu umysłowemu i kulturowemu” (s. 50). Jednocześnie Prohl (podobnie jak wcześniej H. R. Simon) dowiódł swoją publikacją, że istnieją jeszcze ogromne, niezbadane obszary naukowe, tzw. „na styku”, które — poddane obserwacjom, przy zastosowaniu nowoczesnych narzędzi i metod badawczych (bibliometria, ujęcia modelowe, komputer) — dają niezmiernie ciekawe efekty, przydatne zarówno kulturoznawcom i naukoznawcom jak i samym bibliografom.

Kluczem do prawidłowej interpretacji przemyśleń Autora są pewne wstępne ustalenia, z których zainteresowanie budzi wielocłonowa definicja pojęcia „teoria bibliografii” (zbudowana z punktu widzenia potrzeb bibliografii osobowej). I tak, wg Prohla, teorię bibliografii tworzą trzy powiązane z sobą aspekty zagadnień (s. 18):

1. Aspekt historyczny, który przedstawia rozwój problemów teoretycznych;
2. Aspekt systematyczny, który omawia typologię bibliografii;
3. Aspekt metodyczno-dydaktyczny, który na podstawie dwóch poprzednich tworzy konkretne rozwiązania modelowe.

Cały układ i treść poszczególnych zagadnień książki są wiernie oparte na tak skonstruowanej teorii bibliografii osobowej. Samo pojęcie bibliografii osobowej definiuje Prohl — zgodnie z ogólnie przyjętym poglądem — następująco: „Bibliografia osobowa jest spisem dokumentów, które zostały napisane przez jednego autora, lub wykaz dokumentów, które dotyczą jego (jego życia i działalności), lub obejmuje obie kategorie łącznie” (s. 13).

Książka, wg przyjętej teorii bibliografii, składa się z dwóch części. W części pierwszej występuje a) kompleks historyczny, obejmujący rozdz. I, który przedstawia historyczne etapy rozwoju bibliografii w Niemczech, pod kątem wykorzystania jej dla celów pracy (oczywiście podstawą była tutaj systematyka Totoka-Weitzela-Bluma); b) bardzo ważny dla całej pracy kompleks zagadnień znalazł się w rozdziale II. Na s. 26-28 ukazana została pełna systematyka pojęcia „bibliografia osobowa”, wg której całość bibliografii osobowej pisarzy niemieckich dzieli się na:

- 1) bibliografie zbiorowe;
- 2) bibliografie poszczególnych osób, samoistne wydawniczo (główna część schematu);
- 3) katalogi i spisy spuścizn;
- 4) bibliografie niesamoistne wydawniczo.

W obrębie tych poddziałów Autor wyróżnił w sumie 15 typów bibliografii, a w

niektórych zastosował poddziały szczegółowsze. Kryteriami tej typologii były zarówno podstawowe pojęcia bibliograficzne, jak: pochodzenie, przedmiot, treść i forma, związki z innymi bibliografiami, stopień kompletności, technika opisu, charakter podmiotowy i przedmiotowy bibliografii, stopień użyteczności, zasięg, jak i kryterium, które można określić jako „obiektywną wielkość bibliografii” (termin ten zostanie omówiony w dalszym toku rozważań).

Oprócz systematyki ważny problem stanowią kwestie wzajemnych relacji pomiędzy tzw. Primärliteratur (wszystkie prace autorskie, listy, cała spuścizna po pisarzu), Sekundärliteratur (piśmiennictwo o charakterze przedmiotowym) a Tertiärliteratur (recenzje z dzieł, sztuk teatralnych, dzieł o pisarzu) (s. 23-24), gdyż w bibliografii osobowej nierzadko zdarza się, że Sekundärliteratur w jednej bibliografii jest dla innej jednocześnie Primärliteratur.

Innym istotnymi kryteriami wartości bibliografii są: proporcjonalność w ujęciu poszczególnych postaci literackich, kompletność materiału, proporcje elementów bio- i bibliograficznych, indeksy. Za pomocą tych wszystkich narzędzi badawczych dokonuje Autor obiektywnego wartościowania wybranych przykładów bibliograficznych; wydaje się jednak, że badanie sprawności informacyjnej omawianych przykładów (tak jak to przedstawił H. Sawoniak¹¹) uczyniłoby osądy miarodajniejszymi.

Satysfakcjonującej lektury dostarcza czytelnikowi część druga, metodyczno-dydaktyczna (rozdz. III-V), w której nie tylko omawia się klarownie wyróżnione wcześniej typy bibliografii, ale przy okazji ilustruje wcześniejsze ustalenia teoretyczne. I tak np. przedstawienie rozwoju i stanu dzisiejszego bibliografii Goethego ma także na celu ukazanie pewnego planowego, skokowego rozwoju myśli teoretycznej tego typu bibliografii. Problem centralistycznego bądź decentralistycznego traktowania monumentalnego dzieła Goedekego¹² (należącego wg typologii Frohla do „zbiorczych łądzących do kompletności retrospektywnych spisów bibliograficznych”) został rozwiązany przez autora decentralistycznie. Z tego też powodu bibliografia Goethego została niejako wycięta z całości dzieła Goedekego i omówiona oddzielnie. Budowanie teoretycznych zrębów bibliografii Goethego przebiegało w sposób ciągły; i tak wczesna faza tworzenia się bibliografii (F. L. Hoffmann, Ludwig von Lancizolle, Salomon Hirzel, Anton Kippenberg) była podstawą, na której wykrystalizowała się koncepcja Goedekego. Z kolei jego założenia teoretyczne (układ, problem selekcji, granice subiektywności w ocenie postaci) zostały twórczo rozwinięte przez Maxa Kocha, później jego uczniów Karla Kipkę, Carla Diescha, aby najdoskonalszą postać przybrać w pracy Hansa Pyritza. Przy takim traktowaniu materiału, dla Pyritza istotne były nie szczegóły, ale główne problemy dynamiki rozwojowej metody i sposobu ujęcia zagadnienia. Jednocześnie bibliografia Pyritza w swej doskonałości jest niemal modelowym, wzorcowym ujęciem tego typu bibliografii, a więc „die grosse subjektiv-objektive, kritisch auswählende Forschungsbibliographie” (s. 26).

Jak bardzo ujęcie bibliografii zabarwione jest subiektywizmem Autora, dowodzi porównanie bibliografii Schillera i Goethego (s. 55): „Kontrast między bibliografią Goethego opracowaną przez Pyritza a pierwszą, lecz również i drugą bibliografią Schillera opracowanymi przez Vulpiusa ujawnia się najdobitniej w tym, że pierwsza przedstawia rzekomo wolny od wartościowań naukowy wizerunek Goethego, podczas gdy obraz Schillera w drugiej posiada jednoznacznie marksistowskie znamiona”.

Ważnym problemem, który Autor stara się sprecyzować, choć — jak sam

¹¹ H. Sawoniak: *Sprawność informacyjna bibliografii polskich w XIX wieku (Do 1918 r.)*. „Prz. Bibl.” 1971 T. 39 z. 1/4 s. 155-174.

¹² K. Goedeke: *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung*. 2., ganz neu bearb. Aufl. Dresden 1884-1893, 13 t.

przyznaje — o wartościowaniu w ostatecznym rozrachunku decydują subiektywne odczucia oceniającego, jest sprecyzowanie pojęć: duża, średnia i mała bibliografia. Takie określenia — pomimo że są nieostre, niewymierne — pełnią w systematyce Prohla ważną rolę. Dlatego Autor stara się te terminy maksymalnie uściślić (s. 71) mówiąc, że o określeniu wielkości bibliografii decyduje nie tylko fizyczna wielkość i liczba wykazanych tytułów, ale i typ stosowanego podziału materiału, dokładność i szczegółowość opisu, indeksy. I tak np. „bibliografia średnia” to przeciętnie 100-300 stron oktawo, zawierających od 500 do 3000 opisów na odpowiednim poziomie szczegółowości i dokładności. Jednakże nie są to kryteria bezwzględnie obowiązujące, gdyż sam Autor podaje przykłady, które nie odpowiadają tym założeniom. Przykładowo dzieło Karla F. Otto poświęcone Philippowi von Zesen, liczące „tylko” 493 pozycje, zaliczone zostało do bibliografii dużych (s. 75), a to z racji ogromnej skali trudności opracowania tej bibliografii. W ten oto sposób obok tych wszystkich formalnych kryteriów pojawia się czynnik subiektywny, czyli ocena skali trudności opracowania określonej bibliografii. Innym przykładem płynności przyjętych założeń, nawet w obrębie tej samej bibliografii, jest bibliografia Geoga Petera Landmanna autorstwa Stefana George’a, której wydanie pierwsze zaliczone jest do bibliografii średnich, ale już następnie, poprawione i uzupełnione — do bibliografii dużych (s. 77).

Końcowe sekwencje książki Prohla (s. 102-105) zawierają pewne metodyczne wskazówki, hipotezy i rozważania natury ogólniejszej. Podstawione przez Autora 15 typów bibliografii osobowych rozpatrywane są w ujęciu historycznym i teoretycznym w sposób modelowy. Modelami są w tej pracy pewne doskonałe typy bibliografii występujące realnie, wzbogacone trafniejszymi rozwiązaniami zaobserwowanymi w innych bibliografiach i ustaleniami proponowanymi przez Autora. Oczywiście relacje typ-model działają tutaj na zasadzie sprzężenia zwrotnego, gdyż typologia przedstawiona przez Autora powstała na kanwie określonych rzeczywiste istniejących modeli, ale jednocześnie stała się ona stymulatorem, wzorcem służącym realizacji optymalnych rozwiązań praktycznych. Pewnym problemem trafności wyodrębnienia danego typu jest włączanie bądź wyłączanie poszczególnych spisów bibliograficznych, co wyraźnie wyodrębnia go spośród innych typów. Realność typologii, możliwość permanentnych zmian i uzupełnień czyni zakres typologiczny możliwy do adaptacji i na naszym rodzimym gruncie. Sam Autor przyznaje jednak lojalnie, że poprawność jego rozumowania i propozycji w dużej mierze zależy od trafności wybranych przykładów ilustrujących modele oraz od sposobów i narzędzi użytych podczas badania źródeł.

Interesujące jest stwierdzenie Autora (s. 70) dotyczące wartościowania i porównywania stanu badań i praktyki na polu bibliografii osobowej pisarzy niemieckich w RFN i NRD. Według Prohla RFN wiedzie na tym polu zdecydowany prym, gdyż wszelkie nowatorskie rozwiązania koncepcyjne należą do bibliografów zachodniemieckich. Bibliografowie z NRD zaś trzymają się raczej starych wzorców stworzonych przez Goedekego. Jest to zgodne z podobnym oświadczeniem Siegfrieda Seiferta¹⁸, który analizował stan bibliografii osobowej literackiej w NRD. Prohl nie uwzględnił jednej zasadniczej różnicy: bibliografowie NRD-owscy mogą zanotować niewątpliwie sukcesy na polu organizacji i rozwiązania problemu osobowej bibliografii przedmiotowej. Działając w ścisłej kooperacji z podobnymi ośrodkami w ZSRR, niemieckie ośrodki bibliograficzne zapewniły sobie duży stopień kompletności piśmiennictwa przedmiotowego (np. ukazującego się w republikach czy okręgach autonomicznych), a to w sposób istotny zwiększa kompletność bibliografii a co za tym idzie — i jej wartość.

Pracę Prohla należy ocenić pozytywnie, gdyż jest ona w równej mierze przy-

¹⁸ S. Seifert: *Zu einigen Fragen der Literaturwissenschaftlichen Personalbibliographie „Bibliographie Aktuell“ 1977 z. 1 s. 41-51.*

datna i interesująca tak dla bibliografa, jak i dla literaturoznawcy. Autor z wielką łatwością operuje materiałem źródłowym, a stosowana zazwyczaj w tego rodzaju pracach metoda opisowa została zastąpiona własnymi, oryginalnymi rozważaniami teoretycznymi. Praca ta w sposób oczywisty dźwiga bibliografię na wyższy poziom naukowości, należy więc sobie tylko życzyć, aby i w Polsce nie tylko znalazła ona odbiorcę, ale stała się wzorcem do wykorzystania w podejmowanych pracach.

Adam Nowak

KATALOG PRZEDMIOTOWY

Lois Mai Chan: *Library of Congress subject headings. Principles and application*. Littleton, Colo: Libraries Unlimited, Inc. 1978, 347 s. Research Studies in Library Science. Nr 15

Ukazanie się książki Lois Mai Chan o opracowaniu przedmiotowym zbiorów w Bibliotece Kongresu (Library of Congress — LC) jest ważnym wydarzeniem. Język haseł przedmiotowych tej biblioteki (Library of Congress Subject Headings — LCSH) jest szeroko stosowany w Stanach Zjednoczonych i innych krajach anglojęzycznych, zaadaptowały go niektóre biblioteki i ośrodki bibliograficzne Europy Zach., wpłynął też na praktykę i innych krajów. Tymczasem wydawnictwa kodyfikujące jego metodykę były nader nieliczne: zwiżyły poradnik praktyczny J. Haykina z 1951 r.¹ i przepisy wydane przez Bibliotekę Watykańską w l. 30-tych². Dlatego cieszy fakt przedstawienia przez kompetentną Autorkę (pracownika LC) opisu podstawowych zasad i współczesnej praktyki w zakresie LCSH. Dla czytelnika polskiego zaś atrakcyjna jest możliwość zapoznania się z nie znaną u nas odmianą popularnego katalogu przedmiotowego.

Katalog krzyżowy (autorsko-przedmiotowy) założono w LC w 1898 r. Oparto się na zmodyfikowanych zasadach Cuttera³ oraz na — robotczo uzupełnianym — słowniku Amerykańskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy (ALA) dla małych i średnich bibliotek publicznych⁴. W latach 1909-1914 wydano pierwszą edycję własnego słownika. Kolejne wydania ukazywały się mniej więcej raz na dziesięciolecie, tymczasem wydawano suplementy i ich kumulacje. Wyd. 8 (1975) i 9. (1980) ukazały się jednocześnie w postaci druku i mikrofilmu.

Opracowanie przedmiotowe w LC od początku pełniło dwa zadania: przede wszystkim służyło prowadzeniu własnego katalogu, jednocześnie jednak miało zaspokajać potrzeby amerykańskich bibliotek różnych typów i wielkości, które korzystały z drukowanych w LC kart katalogowych. L. M. Chan nie ukrywa, że zaspokajało je — wskutek ich różnorodności — nie najlepiej.

Jednym z podstawowych założeń metodyki LC jest oparcie się na podstawie piśmienniczej (literary warrant): słownik haseł nie miał stanowić spójnego systemu o uniwersalnym zakresie, lecz rozwijał się w ścisłym związku ze zbiorami LC, w miarę przybywania dokumentów o nowej tematyce. Prowadziło to do różnych dysproporcji (m.in. na korzyść problematyki amerykańskiej), niekonsekwencji i nielogiczności.

Być może łatwiej byłoby opanować ten „organiczny” wzrost słownika i katalogu, gdyby istniała zadowalająca odpowiedź na pytanie o ich funkcje. Wg Cuttera zadaniem katalogu przedmiotowego jest a) umożliwienie odnalezienia książki

¹ D. J. Haykin: *Subject headings. A practical guide*. Washington 1951.

² Angielski przekład: *Vatican Library: Rules for the catalog of printed books*. Chicago 1948.

³ Ch. A. Cutter: *Rules for a dictionary catalog*. 4th ed. Washington 1904.

⁴ *ALA list of subject headings for use in dictionary catalogs*. Chicago 1895.

o znanym temacie, b) wykazanie zasobów piśmiennictwa o tym temacie w danej bibliotece. Przełożenie jednak tej lapidarnej formuły na język zaleceń metodycznych stanowi zadanie wymagające wielostronnych, a wcięż jeszcze nie przeprowadzonych badań. Jeszcze trudniej o rozwiązanie, gdy w grę wchodzi wielka biblioteka narodowa i ośrodek bibliograficzny o wielorakich funkcjach. Tym melancholijnym stwierdzeniem kończy Autorka przegląd problemów wstępnych.

Część pierwsza jej pracy omawia w siedmiu rozdziałach zasady podstawowe, formy haseł, określniki, odsyłacze, nazwy własne w hasłach, kontrolę i uzupełnianie słownika, wreszcie perspektywy LCSH. Część druga poświęcona jest praktyce i zawiera — prócz wskazówek ogólnych — dwa rozdziały: o opracowaniu przedmiotowym różnych form wydawniczych i piśmienniczych oraz dokumentów z niektórych dziedzin, np. literatury, sztuki, prawa.

Rozdział o podstawowych zasadach LCSH omawia cztery problemy. Pierwszym jest Cutterowska zasada nadrzędności interesów użytkownika. Autorka — w ślad za wieloma teoretykami — kwestionuje jej słuszość, obwiniając ją o liczne niekonsekwencje katalogu LC. W gruncie rzeczy jednak sama udowadnia, że przeciwstawianie interesu użytkownika oraz przestrzegania logiki i konsekwencji w katalogu jest alternatywą fałszywą. Stwierdza bowiem słusznie, iż systemu logicznego i konsekwentnego użytkownik może się nauczyć i będzie się nim sprawnie posługiwał.

Zasada: dla jednego tematu jedno hasło (hasło ujednoczone — uniform heading) zapobiega rozpraszaniu piśmiennictwa metodą najbardziej ekonomiczną, bo bez powtarzania wszystkich opisów pod każdą możliwą postacią hasła. Wymaga wyboru terminów, ich pisowni, formy hasła, a przy hasłach złożonych — słowa hasłowego (entry word). Naruszeniem tej zasady jest stosowanie hasła podwojnego (duplicate entry), np.:

1. Stany Zjednoczone — stosunki polityczne — Francja

2. Francja — stosunki polityczne — Stany Zjednoczone
gdyż zakresy treści obu haseł pokrywają się; natomiast w przypadku tego rodzaju:

1. Informatory — chemia

2. Chemia — bibliografia

mamy do czynienia z zakresami krzyżującymi się, ponieważ hasła te wydobywają różne aspekty dokumentu. Sprawa haseł podwojonych drugiego typu jest złożona, dotyczy kwestii o daleko idących konsekwencjach praktycznych i szkoda, że Chan głębiej jej nie zanalizowała.

Terminologia to problem dla LC newralgiczny: katalog narastający od lat 80-ciu musi zawierać b. wiele terminów przestarzałych, melioracje zaś w tak wielkim zbiorze stanowią poważny problem ekonomiczny. Trzeba też liczyć się z licznymi instytucjonalnymi użytkownikami jej serwisów bibliograficznych. Toteż Autorka zaleca wprawdzie stosowanie współczesnej terminologii, jednocześnie stwierdza jednak, że wielkie biblioteki muszą być konserwatywne. Poczesa się zaś tym, że w systemie zautomatyzowanym aktualizacja terminologiczna nie będzie stwarzać żadnych problemów.

Wreszcie zasada, której Chan słusznie poświęca najwięcej miejsca: hasła wyszczególniającego (specific entry). Historycznie zasada ta została wprowadzona przez Cuttera w sformułowaniu: hasło wyszczególniające i bezpośrednie, co miało katalog przedmiotowy przeciwstawić alfabetyczno-systematycznemu⁶; w tym ostatnim (u nas nie znanym, a i w Stanach Zjednoczonych chyba już nie używanym) książka o kotach miała hasło:

Zoologia — Kręgowce — Ssaki — Zwierzęta domowe — Koty. Katalog taki

⁶ Alphabetic-classed catalog należałoby może tłumaczyć jako katalog klasowy. W Polsce jednak układ klasowy (stosowany najczęściej w indeksach do bibliografii) jest właściwie odmianą układu przedmiotowego uogólniającego tematy do klas.

— podobnie jak systematyczny — wymaga pomocy indeksu, ale lokalizuje w sąsiedztwie hasła ze sobą powiązane. Przedmiotowy — odwrotnie. Chęć wyposażenia go w obie te zalety naraz skłaniała do stosowania haseł uogólniających. Prowadziło to jednak do gromadzenia się pod tym samym hasłem prac o różnym stopniu ogólności, wśród których trudno wyszukać te, które właśnie są potrzebne; przy nieprecyzyjnym tytule staje się to w ogóle niemożliwe. Lecz stosowanie w każdym przypadku haseł adekwatnych (tzn. o zakresie odpowiadającym zakresowi treści dokumentu; co-extensive heading) też bywa niecelowe. Ostatecznie LC — zgodnie z powszechną w świecie praktyką — stosuje na ogół hasła adekwatne, ze znacznym jednak udziałem uogólniających, kierując się przy tym głównie intuicyjną oceną potrzeb systemu.

Adekwatność osiąga się za pomocą różnych form hasła (o czym szerzej za chwilę) lub przez zestawienie dwóch haseł, np.

1. Szkoły publiczne

2. Nauczyciele

dla dokumentu o nauczycielach szkół publicznych. Kryteria wyboru określonej formy hasła lub zestawienia haseł nie są, niestety, skodyfikowane.

Postać haseł przedmiotowych może być rozmaita. Mogą to być rzeczowniki, wyrażenia (połączenia rzeczowników z przymiotnikami, spójnikami albo przyimkami), rzeczowniki lub wyrażenia z określnikami oraz z dopowiedzeniami.

Pojedynczy rzeczownik jest stosowany, gdy jasno wyraża temat dzieła. Dla oznaczenia konkretnych obiektów i grup ludzi używa się liczby mnogiej, w pozostałych wypadkach zasadniczo (z licznymi wyjątkami) liczby pojedynczej.

Funkcję przymiotnika modyfikującego znaczenie rzeczownika w hasle przymiotnikowym (adjectival heading) pełnić może: przymiotnik, m.in. etniczny lub geograficzny, rzeczownik spolszły w dopełniaczu lub imię własne. Dawniej nie różniano wyrażen, którym odpowiada określone pojęcie (np. Fizyka nuklearna) od tych, które prezentują aspekt ropatrywania przedmiotu i mogą być zamienione przez rzeczownik z określnikiem (np. Maszyny górnicze przez: Górnictwo — wyposażenie mechaniczne). Obecnie preferuje się formę z określnikiem w każdym przypadku, gdy może być zastosowana.

Koniunkcję rzeczowników w hasle frazowym (phrase heading, co odpowiadałoby źle po polsku brzmiaćemu hasłu „wyrażeniowemu”) stosowano wobec tematów dopełniających się (Przestępstwo i przestępcy) lub przeciwstawnych (Dobro i zło); obecnie usamodzielnia się poszczególne składniki takich połączeń. Nadal natomiast stosuje się spójnik „i” (w funkcji polskiego „a”) dla wyrażenia wzajemnej relacji (Literatura i społeczeństwo).

Dwa rzeczowniki połączone przyimkiem mogą wyrażać pojedyncze pojęcie (Sfery wpływów, ang. Spheres of influence), związek danego przedmiotu z innymi (Dyskryminacja w mieszkalnictwie) lub aspekt przedmiotu, który można wyrazić także z pomocą określnika (np. Kwiaty w sztuce lub Kwiaty — sztuka). Obecnie preferuje się drugie rozwiązanie.

Dopowiedzenie (qualifier) — w postaci rzeczownika lub wyrażenia w nawiasie — pełniło funkcje nader różnorodne, zastępując m.in. nawet określnik: Kucharstwo (kurczęta) zamiast Kucharstwo — kurczęta. Teraz ogranicza się jego funkcję do różnicowania homonimów, w pozostałych przypadkach należy stosować hasło frazowe lub z określnikiem.

W LCSH dość szeroko stosuje się inwersję. Służyć ma ona łączeniu haseł pokrewnych. Nie wypracowano jednak ścisłych reguł jej stosowania — poza ogólną zasadą wysuwania na pierwsze miejsce słowa znaczącego — toteż cel ten osiąga się połowicznie, a niekonsekwencji jest bardzo wiele.

Z punktu widzenia funkcji można wydzielić następujące grupy haseł:

1. tematyczne albo przedmiotowe (topic or subject) reprezentujące treść dzieła; tych jest najwięcej;

2. hasła oznaczające formę bibliograficzną (obejmującą zarówno formę wydawniczą, np. Czasopisma, jak i piśmienniczą, np. Słowniki); niektóre z nich mają charakter tylko przedmiotowy (Czasopisma amerykańskie), inne również podmiotowy (Almanachy);

3. hasła oznaczające formę artystyczną i literacką — również często w podwójnej roli.

Określnikom niektórzy autorzy przypisują jedynie rolę czynnika szeregowania liczniejszych opisów dokumentów na dany temat. Tak też stosowano dawniej w LC określniki czasu, miejsca i formy; stąd ograniczony zasięg ich występowania. Obecnie dostrzega się ich rolę w osiągnięciu adekwatności hasła i stosuje nawet przy pojedynczych opisach. Najważniejszy zresztą ich rodzaj — określniki rzeczowe — i dawniej służyły do tego celu. W LCSH większość z nich służy precyzowaniu aspektów tematu (Serce — choroby, Rolnictwo — podatki). Wyjątkowo tylko występują takie, które pozostają wobec tematu w relacji zawierania się (rodzaj — gatunek, całość — część).

Określniki geograficzne wolno stosować tylko przy tematach, dla których przewidziano taką możliwość w słowniku LC; sygnalizuje ją uwaga w nawiasie: (bezpośrednio) lub (pośrednio) — pozostałość wcześniejszego okresu, gdy w pewnych wypadkach nazwy terytoriów mniejszych niż kraj wolno było umieszczać bezpośrednio po temacie, w innych zaś — dopiero po określniku wskazującym kraj (Muzyka — Szwajcaria — Zurych). Obecnie określenie kraju jest zawsze obligatoryjne; jedynie dla Stanów Zjednoczonych, Kanady, Wielkiej Brytanii i ZSRR występują w tej funkcji stany, kraje czy republiki. Jeśli natomiast jednostka terytorialna nie mieści się w tych ramach, wówczas jest określnikiem jedynym (Syberia, Zatoka Meksykańska, Dolina Nilu, Europa).

Określniki czasu występują w formach nader urozmaiconych:

Wielka Brytania — historia — Elżbieta, 1558-1603

Wielka Brytania — historia — rewolucja purytańska, 1642-1660

Wielka Brytania — polityka i państwo — 1642-1660

Rzym — historia — do 510 p.n.e.

Sztuka, starożytna

Wielka Brytania — opisy i podróże — 1701-1800

Poezja włoska — 15-ty wiek

Literatura angielska — wczesna nowożytność, 1500-1700

Język angielski — gramatyka — 1950-

Stosowanie tych form reguluje wiele (może nawet zbyt wiele) przepisów szczegółowych.

Określniki formalne precyzują typ dokumentu (bibliographic form), np. mapa, czasopismo, dzieła zebrane. Tradycyjnie zalicza się do nich także określniki wskazujące na ujęcie przedmiotu przez autora (zwane czasem „formą wewnętrzną”): historia, literatura młodzieżowa, badanie i nauczanie. Pojawiają się — bardzo jeszcze nieliczne — określniki dla materiałów audiowizualnych: filmy młodzieżowe, nagrania młodzieżowe.

Gdy w LC jakiś określnik ma być po raz pierwszy użyty w połączeniu z danym tematem, wymaga to takiej samej procedury redakcyjnej jak wprowadzenie nowego tematu. Wyjątkiem są ruchome (free-floating) określniki formalne i rzeczowe, pełniące rolę analogiczną do roli podziałów wspólnych DDC i LCC (gdzie do tablic pomocniczych stosuje się ten sam termin). W LCSH pojawiły się one dopiero w 1974 r., redukując objętość słownika i zwiększając efektywność pracy tematujących. Istnieje wykaz ponad 30 takich określników ogólnego stosowania

oraz trzykrotnie liczebniejsze wykazy określników stosowanych przy tematach geograficznych: krajach i regionach oraz miastach⁶.

Istnieją też określniki ruchome stosowane przy tematach określonej kategorii wg haseł wzorcowych. Dla filozofów np. wzorca takiego dostarcza hasło św. Tomasz z Akwinu, dla polityków — Lincoln, pisarzy — Szekspir; dla języków — Język angielski, wojen — Wojna światowa, 1939-1945 lub Stany Zjednoczone — historia — wojna domowa, 1861-1865, dla gałęzi gospodarki — Handel detaliczny lub Budownictwo, dla substancji chemicznych — Miedź, zwierząt — Ryby itd. Łącznie wyróżniono 30 kategorii tematów.

Istnieje wreszcie oznaczona odpowiednio w słowniku grupa tematów, przy których określnikami mogą być inne tematy, np. Informatory — chemia, Informatory — dziennikarstwo itd.

Praktyka coraz szerszego stosowania haseł z określnikami (zamiast frazowych) wymaga ustalenia zasad ich szeregowania. Jak dotąd, zasad takich brakuje, prócz dwóch: określniki formalne umieszczane są zawsze na końcu, a określniki geograficzne — bezpośrednio po temacie, przed innymi określnikami. Chyba, że odnosi się nie do tematu, lecz do innego określnika (istnieje wykaz blisko 100 określników, do których może się odnosić określnik geograficzny).

Osobnym problemem jest kolejność tematu i określnika, a raczej zasady decydujące, kiedy dany element hasła winien być tematem, a kiedy — określnikiem. Gdy np. występują w hasle dwa elementy o charakterze przedmiotowym, to na ogół tematem staje się konkretny przedmiot, zaś termin wskazujący działalność — określnikiem (np. Samochody — podatki); bywa jednak i na odwrót (Klasyfikacja — książki). Szczególnie skomplikowane (i pełne wyjątków) są reguły dotyczące przedmiotu w relacji do miejsca; choć zasadniczo stosuje się temat przedmiotowy z określnikiem geograficznym, to np. w dziedzinie historii, geografii i nauk społecznych tematem winna być nazwa geograficzna; listy określników stosowanych przy tematach geograficznych służą m.in. unikaniu niekonsekwencji. W pewnych przypadkach uważa się za korzystne stosowanie hasła podwojonego: 1. temat — miejsce, 2. miejsce — temat nadrzędny (np. 1. Williams — Wielka Brytania, 2. Wielka Brytania — genealogia). Hasło drugie nosi tu nazwę hasła rodzajowego (generic heading).

Podstawowym zadaniem odsyłaczy w katalogu przedmiotowym jest zapobieganie rozpraszeniu materiału, jakim grozi układ formalny (alfabetyczny). Szczególny przypadek takiego niebezpieczeństwa stwarzałyby brak odsyłaczy całkowitych, utrudniających zarówno kontrolę terminologiczną słownika, jak i wyszukiwanie informacji. Odsyłacze całkowite sporządza się od form synonimicznych i bliskoznacznych, różniących się językiem lub pisownią, oraz od alternatywnych form hasła: od hasła frazowego do równoznacznego hasła z określnikiem lub odwrotnie. Np. Szkoły — księgowość zob. Księgowość szkolna.

Wobec szerokiego stosowania w LCSH inwersji niezbędne są odsyłacze zarówno wtedy, gdy ją zostosowano (od formy w szyku naturalnym), jak i wówczas, gdy od tego odstąpiono. Odsyłacza wymaga drugi element hasła zawierającego koniunkcję przedmiotów. Stosuje się też niekiedy (choć obecnie już bardzo rzadko) odsyłacze od haseł, które uznano za zbyt szczegółowe, do zastosowanych haseł uogólniających.

Szczególne znaczenie mają odsyłacze uzupełniające: wprowadzając logiczną strukturę do katalogu przedmiotowego pozwalają — zaniem Autorki — na połączenie zalet tego systemu z zaletami katalogu systematycznego. Dotyczy to

⁶ Słownik J. Kossonogi zawiera wykaz ok. 300 określników stosowanych przy tematach ogólnych, niewiele ponad 100 dla tematów geograficznych, a tylko ponad 40 z nich wolno stosować przy nazwach krajów. Por. J. Kossonoga: *Słownik tematów dla bibliografii i katalogów w układzie przedmiotowym*, Warszawa 1956, s. 150-172.

zwłaszcza odsyłaczy od haseł szerszych do podrzędnych; tworzą one strukturę hierarchiczną, „ukrytą klasyfikację”. Ogromnie dyskusyjne natomiast jest wprowadzenie odsyłaczy o kierunku przeciwnym. Wielu autorów podkreślało ich przydatność; toteż pewną (niewielką) ich liczbę można w LCSH znaleźć. Zwracano jednak też uwagę, że nieosiągalna byłaby ich kompletność, przestrzegano przed przeładowaniem katalogu odsyłaczami, zwłaszcza wobec nieodzowności wprowadzania do systemu znacznej ilości symetrycznych odsyłaczy porównawczych. Redukcji nadmiaru odsyłaczy w katalogu służą odsyłacze orientacyjne (general references) odsyłające do ogólnie scharakteryzowanej grupy haseł, z których tylko przykładowo wymienia się jedno.

Pewną odmianą odsyłaczy uzupełniających są odsyłacze od przedmiotu do nazwy jednostkowej (subject-to-name references): kierując do ludzi i instytucji czynnych w danej dziedzinie redukują powielanie opisów.

Obszerny rozdział o nazwach własnych w hasłach ma właściwie charakter instrukcji, toteż przedstawimy go skrótowo. Nazwy osobowe i korporatywne występują jedynie w funkcji tematu. Ich formę ustala Dział Katalogowania (Descriptive Cataloging Division). W odniesieniu do haseł korporacyjnych odstępuje się od zasady hasła ujednoliconego: gdy instytucja zmieniła nazwę, a biblioteka posiada odrębne dokumenty traktujące o różnych okresach jej istnienia, to każdy z nich otrzymuje hasło historycznie właściwe; powiązanie między nimi zapewniają karty informacyjne ze zwięzłą historią i wskazaniem istniejących w katalogu odmian nazwy.

Hasłami mogą być też grupy etniczne, religie i systemy filozoficzne, poszczególne programy badawcze, nazwy ras zwierząt, święta i obchody, nagrody i odznaczenia, festiwale muzyczne. Nazwy wydarzeń historycznych (zwykle z datami) mogą pełnić rolę zarówno tematu jak i określnika chronologicznego.

W podwójnej też — jak już wiemy — roli występują nazwy geograficzne. Ich forma stwarza wiele kłopotów; zmieniające się rozwiązania stworzyły liczne niekonsekwencje. Ogólną zasadą jest stosowanie nazw współczesnych, angielskich, zgodnych z zaleceniami Amerykańskiej Komisji ds. Nazw Geograficznych. W wypadkach odstępstw od hasła ujednoliconego (a jest ich sporo) stosuje się również karty informacyjne.

Podobnie praktyczny charakter ma część druga książki. Na wstępie L. M. Chan podkreśla ogromne trudności, jakie stwarza kodyfikacja tematowania. Przyczyną jest zarówno subiektywizm nieodłączny od opracowania rzeczowego (nie tylko różne osoby, lecz nawet ta sama w różnym czasie dostrzega w dziele rozmaite, odmiennie zhierarchizowane problemy), jak też i różnice w poziomie analizy: od sumarycznego ujęcia treści dokumentu jako jednego tematu do indeksowania głębokiego, wyczerpującego, uwzględniającego wszystkie pojęcia, aspekty lub części dokumentu. W praktyce LC przeważa ujęcie sumaryczne (niezadowolające dla wielu bibliotek specjalnych). Stąd zalecenia ogólne: możliwie najmniejsza liczba haseł, unikanie haseł analitycznych (odnoszących się do części dzieła), zwłaszcza gdy zakres ich byłby podrzędny wobec hasła obejmującego całość.

W wypadku prac wielotematycznych każdy temat otrzymuje hasło. Gdy jest ich cztery lub więcej, szuka się wspólnego nadrzędnego; w braku takiego daje się parę haseł nadrzędnych lub jedno hasło formalne (np. Szkice amerykańskie). Jeśli tematy pozostają wobec siebie w określonej relacji, hasło powinno to wyrażać (np. Grzyby w rolnictwie). Gdy brak odpowiedniego hasła frazowego, to tworzy się je dla relacji istotnych, natomiast relacje błahe lub incydentalne wyraża się zestawianiem dwu odrębnych haseł. Podobne zasady obowiązują przy pracach o przedmiotach złożonych, rozpatrywanych z uwzględnieniem wielu różnych aspektów.

Tematy, których brak w słowniku i których nie można doń wprowadzić (np.

ze względu na nie ustaloną terminologię), wyraża się przez hasło o szerszym zakresie.

Gdy hasło przedmiotowe nie wyraża precyzyjnie treści dzieła, a terminy występujące w tytule z jakichś względów nie mogą stać się hasłem, wówczas wykorzystuje się (wyjątkowo) dodatkowe hasło tytułowe (title added entry); a jeśli tytuł nie zaczyna się wyrazami znaczącymi, dodaje się cząsteczkowe hasło tytułowe. Np. praca zatytułowana *Vom Güternahverkehr zum Regionalverkehr* otrzymała hasło przedmiotowe: Fracht i przewozy — Niemcy Zach. oraz cząstkowe hasło tytułowe: Regionalverkehr. Jest to zatem wprowadzanie do katalogu przedmiotowego jakoby słów kluczowych z tytułu; praktyczne, choć grożące zaśmiecieniem go nie kontrolowaną terminologią.

Rozdział o opracowaniu przedmiotowym różnych typów dokumentów (wyróżnionych ze względu na formę wydawniczą i piśmienniczą, autorstwo lub przeznaczenie czytelnicze) omawia — w formie instrukcji — opracowanie różnych odmian wydawnictw ciągłych (m.in. bibliografii, informatorów biograficznych, materiałów konferencyjnych, wydawnictw urzędowych, publikacji stowarzyszeń i organizacji, wydawnictw statystycznych, czasopism), wydawnictw informacyjnych (reference books), wydawnictw dla dzieci, dokumentów audiowizualnych, biografii, prac o ciałach zbiorowych i o dziełach indywidualnych, wreszcie wznowień. Stopień kodyfikacji bywa tu b. różny. O ile zasady opracowania biografii omówiono bardzo obszernie i w miarę precyzyjnie, to wśród dokumentów audiowizualnych jedynie filmy doczekały się już wytycznych opracowania.

Podobnie z opracowaniem przedmiotowym prac z różnych dziedzin. Dziedziny omówione w książce posiadają przepisy dość dokładne, ale jest ich niewiele: literatura, muzyka, sztuki plastyczne, archeologia i prawo. Ponadto skodyfikowano tematowanie ksiąg świętych, źródeł historycznych i prac zoologicznych ujętych w aspekcie geograficznym.

Kontrola słownika LCSH należy do ciała kolegiального, w skład którego wchodzi kierownictwo Działu Opracowania Przedmiotowego (Subject Cataloging Division), redaktor słownika (editor of subject headings) i specjaliści. Na cotygodniowych zebraniach rozpatrują oni zgłaszane przez tematujących propozycje nowych haseł: tematów, ich kombinacji (w hasłach frazowych), nowych okreśników przy istniejących już tematach oraz odsyłaczy. Dla nowego hasła sporządza się zapis w kartotece kontrolnej. Zapis taki (subject authority record) zawiera: przyjętą formę hasła, źródła konsultowane przy jej ustalaniu i wykaz haseł, od których sporządzono do nich odsyłacze; jednocześnie wprowadza się do katalogu (ale nie do zapisu w kartotece) odsyłacze do innych haseł.

Analogiczna procedura obowiązuje przy melioracjach, których zakres ogranicza się jednak w LC (ze względu na koszt) do niezbędnego minimum. Zdecydowano się nawet na pogwałcenie zasady hasła ujednoliconego wprowadzając „hasła rozdwojone” (split files): dawne piśmiennictwo, gdy bardzo obfite, zostawia się pod hasłem przestarzałym, nowe umieszcza pod nowym i wiąże je kartami informacyjnymi wskazującymi m.in. datę, od kiedy stosuje się nową formę.

Automatyzacja postawiła na porządku dziennym pytanie o przyszłość LCSH. Możliwe były trzy warianty:

- 1) kontynuowanie stanu obecnego ze wszystkimi jego usterkami i niekonsekwencjami, grożącymi katastrofą systemu zautomatyzowanego,
- 2) odrzucenie LCSH i przyjęcie innego systemu,
- 3) doskonalenie jego logiki i konsekwencji dzięki precyzyjnym zasadom i wykorzystaniu współczesnych osiągnięć teoretycznych.

Oczywiste są wady rozwiązania pierwszego. Rozwiązanie drugie brano pod uwagę rozważając możliwość przyjęcia w LC systemu PRECIS. Skoro jednak nie zrobiono tego przed założeniem bazy MARC, to obecnie istniałby problem zin-

tegowania w bazie danych rekordów z charakterystykami wyszukiwawczymi w tych dwóch językach informacyjnych (LCSH i PRECIS). Pod znakiem zapytania pozostaje też przydatność PRECIS dla bibliotek różnych typów i wielkości, zwłaszcza nie dysponujących komputerem. Natomiast opracowanie całkiem nowego systemu byłoby imprezą ogromnie kosztowną, wymagałoby również uporania się z problemem zintegrowanej bazy danych oraz potrzeb użytkowników serwisów LC; miałoby tylko jedną zaletę: twórca i użytkownik systemu byłby tożsamy (jak przy LCSH, LCC, a ostatnio także DDC). To jednak nie wydaje się dostateczną rekompensatą.

Pozostało rozwiązanie trzecie, wymagające zbadania i rozstrzygnięcia wielu kwestii. Przede wszystkim należy ustalić, jakie są funkcje opracowania przedmiotowego w LC, zarówno wewnątrzbiblioteczne jak usługowe. Wymaga to także badania wszystkich kategorii użytkowników. Sprecyzowania wymaga zakres stosowania zasady hasła wyszczególniającego a raczej jej ograniczeń. Adekwatność zakresu hasła do treści dokumentu zmusza do szerszego stosowania prekoordynacji, czyli — wg Chan — tworzenia podczas indeksowania hasła z gotowych elementów. W tym zresztą kierunku idzie ewolucja LCSH (m.in. ruchome określniki); brak jednak jeszcze formuły porządkowej (citation formula) regulującej kolejność elementów w hasle. Brak też przepisów regulujących stosowanie inwersji. Również zakres stosowania wyjątków od zasady hasła ujednoliconego — hasel podwojonych i „rozdwójonych” — wymaga czujnej kontroli.

Najostrzej krytykowanym aspektem LCSH jest przestarzała terminologia. Postęp dokonany ostatnio w tej dziedzinie można będzie znacznie zintensyfikować w systemie automatyzowanym, gdzie znacznemu uproszczeniu ulegną melioracje.

Istniejące w LCSH trzy formy hasel rozwiniętych: frazowa, z określnikiem i z dopowiedzeniem ewoluują wyraźnie w kierunku preferowania formy z określnikiem. Jednak do zadowalającej konsekwencji droga jeszcze daleka, zwłaszcza wobec braku sprecyzowania specyficznych zadań hasła frazowego.

Niemniej rozległe zadania stawia porządkowanie systemu odsyłaczy, zwłaszcza uzupełniających typu hierarchicznego. Ich rola jest tak poważna, że zadanie takie — mimo jego pracochłonności — musi zostać zrealizowane. Niestety, trzeba mieć świadomość, iż praca taka przerasta możliwości bardzo wielu mniejszych bibliotek, użytkowników serwisów LC, które z sieci odsyłaczy czasem w ogóle rezygnują, ze znaczną szkodą dla efektywności ich katalogów. Problemem otwartym jest sprawa wprowadzenia na szeroką skalę odsyłaczy do pojęć nadrzędnych; być może koszty przerosłyby korzyści.

Rozstrzygnięcie powyższych zagadnień jest warunkiem powstania instrukcji — pierwszej w ponad 80-letniej historii LCSH. Omawiana książka dostarcza obszernego i wartościowego materiału do realizacji tej nader ważnej pracy. Zaleca się przy tym jasnym wyłożeniem niezbyt však przejrzystego i konsekwentnego systemu. Zawiera też wiele pominiętych tu szczegółowych kwestii i wskazówek, które mogą być pomocne nawet i polskim bibliotekarzom.

Byłoby bardzo interesującym zadaniem rozpatrzenie języka hasel przedmiotowych Biblioteki Narodowej⁷ na tle LCSH (a także innych języków tego typu). Nie miejsce tu na to. Poprzestaniemy na zasygnalizowaniu najbardziej rzucających się w oczy różnic. Należy do nich szerokie stosowanie inwersji (w BN nie stosowanej w ogóle), hasła w formie wyrażenia z przyimkiem, hasła z dopowiedzeniem wykraczającym poza objaśnianie homonimów. W BN na znacznie szerszą skalę stosuje się prekoordynację (w rozumieniu Autorki); regulą są określniki ruchome,

⁷ Jest on oparty zasadniczo na instrukcji A. Łysakowskiego: *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*. Warszawa 1946 oraz na cyt. wyżej Słowniku J. Kossonogi.

do wyjątków należą określniki przypisane tylko określönemu hasłu. Wreszcie w katalogu BN bardzo ostrożnie stosuje się odsyłacze orientacyjne; odpowiada to opinii Jeana Perreaulta, który kwestionuje w ogóle ich przydatność: czytelnik nie wie, jakie hasła z danej kategorii są w katalogu, a szukając na chybił-trafił marnuje mnóstwo czasu⁸. Do innych problemów będzie jeszcze zapewne okazała powrócić.

Ewa Stępnikowa

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Historią systemu nauki polskiej zajmuje się Józef Adam Kosiński w swym studium naukometrycznym [1]. Autor przedstawia ilościowy wzrost wymiernych składników życia naukowego w Polsce w XIX i XX w., a składnikami tymi są także książki i czasopisma naukowe oraz biblioteki. Pracę, inspirowaną publikacjami Derka J. de Solla Price'a uzupełniają liczne schematy i wykresy pozwalające m.in. na określenie udziału książki, czasopism i biblioteki w postępie nauki.

Rozważania poświęcone problemom terminologicznym w zakresie wiedzy o książce i bibliotece tworzą już niemały dorobek naukowy w skali międzynarodowej. Prezentację dokonań polskich teoretyków na tym polu badawczym znajdujemy w publikacji B. Swiderskiego [2], który skoncentrował swą uwagę na terminach „bibliotekarstwo” i „bibliotekoznawstwo”, jak też na kilkunastu terminach pokrewnych, m.in. bibliografia właściwa, sztuka bibliotekarska, wiedza bibliotekarska. Każdy termin omówiony jest pod względem semantycznym z wskazaniem autora definicji. Studium uzupełnia wykaz prac z l. 1914-1976 w układzie chronologicznym, w których wystąpiły terminy: bibliotekarstwo, bibliotekonomia, bibliotekoznawstwo i inne. Publikacja ta powinna być niewątpliwie włączona do zestawu obowiązkowych lektur studentów bibliotekoznawstwa. Szkoda, że wydawca ustalił nakład jedynie w wysokości 300 egz.

Bibliotekarzom warto z pewnością zaanonsować bardzo pożyteczną publikację Ireny Dulewiczowej [3], omawiającą transkrypcję i transliterację wyrazów rosyjskich, uzupełnioną *Słownikiem wybranych przykładów*.

Problemy organizacyjne w bibliotece uniwersalnej, jaką jest Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, zostały przedstawione w oddzielnym tomie *Studiów* [4]. Omówione zostały m.in. następujące tematy: metoda, organizacja i przebieg przeprowadzki zbiorów do nowego gmachu (Stefan Czaja), funkcjonalność budynku Biblioteki (Bohdan Ryszewski), modernizacja udostępniania zbiorów (Stefan Czaja, Kazimierz Wieczorkowski), konserwacja zbiorów (Maria Berenthal-Słobosz, Stefan Czaja), Oddział Zbiorów Muzycznych Biblioteki (Bożena Krystyna Jankowska), współpraca studiów bibliotekoznawczych z Biblioteką (Zofia Mołodcówna), spuścizny rękopiśmienne w Bibliotece (Kazimierz Przybyszewski), pierwsze wydanie *Kroniki* Macieja z Miechowa tu przechowywane (Krystyna Podlaszewska), a także uwagi o rozwoju i perspektywach Biblioteki (Bohdan Ryszewski). Wiesław Mincer w artykule *Pracownia Historii Fizyki w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu* interesująco przedstawił zadania, funkcję i działalność pracowni; uzasadnił celowość podjęcia decyzji utworzenia pracowni właśnie w tej Bibliotece, m.in. ze względu na tradycje kopernikowskie, na rozwój badań w zakresie historii fizyki w UMK.

W piątej pozycji serii *Z Badań nad Polskimi Księgozbiórami Historycznymi* [5] wydawanej przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersy-

⁸ J. Perreault: *Library of Congress subject headings. „International Classification” 1979*. Vol. 6 nr 3 s. 167-168.

tetu Warszawskiego możemy obejrzeć reprodukcje kart XVII-wiecznego dzieła tłoczonego w Krakowie dołączone do tekstu Heleny Teresy Kupiszewskiej: *Kontakty Tomasza Dolabelli z oficyną Piotrkowczyków. Problem autorstwa ilustracji tytułowych*. Inne zamieszczone tu artykuły dotyczące książki i czasopism to: Urszuli Paszkiewicz *Nieznane druki poznańskie opisane przez Zygmunta Mocarskiego*; Wojciecha Grzeleckiego *Zarys problematyki książki, bibliotek i czytelnictwa w „Monitorze” (1765-1785)* i Ireny Sochy *Wartość źródłowa czasopism młodzieży szkolnej*. Pozostałe artykuły traktują o księgozbiorach domowych w pierwszej połowie XIX w. (Elżbieta Stodkowska), o bibliotekach szkolnych w Polsce w l. 1773-1914 (Marcin Drzewiecki), o Bibliotece Żalskich (Eugenia Brańska), o bibliotece kozienickiej Stanisława Augusta (Józef Wojakowski) tudzież o księgozbiorze generalnym Działyńskich (Marcin J. Lech).

Pozostajemy w kręgu problematyki księgozbiorów prywatnych i bibliotek publicznych, od XVI w. po okres międzywojenny, biorąc do ręki kolejną szóstą pozycję serii *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* [6]. Tom otwiera artykuł Zbigniewa Mikołejki: *Problematyka badań nad księgozbiorami mieszczańskimi XVIII w.* (s. 5-40), wytyczający problemy badawcze oraz zawierający krytyczną analizę materiału faktograficznego w kontekście badań nad samoświadomością naszej klasy mieszczańskiej. Pozostałe artykuły dotyczą: doboru książek i przesłanek badań czytelnictwa w bibliotekach publicznych Warszawy w l. 1900-1918 (Henryk Hollender), działalności bibliotecznej Polskiej Macierzy Szkolnej w Warszawie w l. 1906-1939 (Krystyna Wojakowska) oraz księgozbiorów prywatnych (Urszula Paszkiewicz, Agnieszka Moczulska, Iwona Łukijaniuk).

Problematykę drukarstwa muzycznego w latach 70-tych XV w., jego kształtowanie się i osiągnięcia w poszczególnych krajach przedstawiła Maria Przywecka-Samecka [7]. W pracy tej znajdujemy nie tylko erudycyjny wykład historii początków drukarstwa muzycznego, ale także cenny *Wykaz druków z nutami* ułożony alfabetycznie wg państw i miast, następnie wg nazwisk typografów w poszczególnych miastach, zaś dzieła w obrębie nazwiska typografa w układzie chronologicznym. Wykaz uzupełniają dane dotyczące lokalizacji bibliograficznej i bibliotecznej wskazanego dzieła oraz 20 ilustracji notacji tłoczonej różnymi technikami.

Miłośnicy starych druków z pewnością sięgną do opracowania Pauliny Buchwald-Pelcovej [8] opublikowanego w serii wydawanej przez Instytut Badań Literackich PAN. W bibliografii tej, zawierającej opisy 619 polskich druków emblematycznych z okresu XVI-XVIII w., podstawowym kryterium doboru jest „materiał graficzny, względnie jego substytuty”, co wpłynęło zasadniczo na zmianę metody opisu bibliograficznego. W części zatytułowanej *Dzieje druków emblematycznych* znajdujemy przegląd chronologiczny i próbę typologii, omówienie kolejnych okresów historycznych, tudzież tematykę emblematów w okresie pełni rozwoju. W zrabie głównym *Bibliografia* autorka wydzieliła 5 działów: I. Druki emblematyczne, II. Stemmata akademickie, III. Opisy dekoracji emblematycznych, IV. Druki emblematyczne obce, V. Emblematy rękopiśmienne. Bibliografię uzupełniają reprodukcje 61 emblematów z wybranych dzieł oraz liczne indeksy.

W l. 1865-1890 wychodził w Warszawie tygodnik ilustrowany *Kłosa* o treści różnorodnej i bogatej, gdzie swoje utwory publikowali ówczesni członowie pisarze i poeci. Charakterystykę czasopisma, jego treści, a także kręgu ludzi związanych z *Kłosami* znajdujemy w pracy Bartłomieja Szynclera [9] pomieszczonej w serii *Książki o Książce*. Wskazując na wiele tematów publikowanych na łamach tygodnika autor wyodrębnił także w oddzielnym podrozdziale tematykę księgoznawczą: *O księgozbiorach i bibliotekach w „Kłosach”* (s. 107-117). Są to „informacje

o oryginalnych i rzadkich księgach oraz opisy cennych księgozbiorów prywatnych i bibliotek publicznych" (s. 107).

Bibliotekom warszawskim poświęcił Leon Marszałek swój szkic zamieszczony w wielowątkowej opracowanej przez wybitnych warszawianistów publikacji *Jesteśmy w Warszawie. Miasto dawne i nowe* [10]. Szkic zaczyna się od stwierdzenia jakże zobowiązującego bibliotekarzy stołecznych: „Współczesna Warszawa stanowi wielkie centrum biblioteczne kraju”. Po krótkim wstępie historycznym czytelnik „odwiedza” kolejne biblioteki zapoznając się z ich dziejami i dniem dzisiejszym. Warszawskim archiwom natomiast jest poświęcony w tejże publikacji szkic Adama B. Słomczyńskiego.

W porównaniu z opracowaniami poświęconymi samodzielnie bibliotekom publikacje o bibliotekach, będących agendami większych instytucji, pojawiają się niezbyt często. Oto artykuł Adama Bieleckiego omawiający Bibliotekę Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, tudzież informację Mieczysława Hoffnunga o katalogu rzeczowym tejże Biblioteki znajdujemy w jubileuszowym, trójjęzycznym (polski, angielski, hebrajski) opracowaniu *Trzydzieści pięć lat działalności Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce Ludowej. (Dzieje Instytutu i jego zbiory)* [11]. A. Bielecki wykazuje literaturę na temat działalności Biblioteki ŻIH; charakteryzuje jej księgozbiór, kontakty z bibliotekami i instytucjami polskimi i zagranicznymi, także jej użytkowników. Podaje również kilka przykładów cennych rękopisów tu przechowywanych, m.in. rękopis Abrahama Zacuto (1450-1510), profesora Uniwersytetu w Salamance, doradcy naukowego wyprawy Vasco da Gama pt. *Bejrut Luchot*, dzieło przetłumaczone na język włoski w 1496 r.

W kolejnym tomie *Roczników Bibliotecznych* [12] w artykule Janusza Kapuścika *Wacław Aleksander Maciejewski i świat książek* możemy prześledzić powstanie i funkcjonowanie prywatnego księgozbioru naukowego gromadzonego przez reprezentanta XIX-wiecznej nauki polskiej. Inne rozprawy i artykuły traktują o bibliotece Szkoły Wojewódzkiej Kieleckiej (Czesław Erber), o książce doby powstania listopadowego (Otylia Słomczyńska, Mieczysława Adrianek), o księgarni Aleksandra Nowoleckiego (Maria Kocójowa), o Zygmuncie Mocarskim (Urszula Paszkiewicz), o bibliotekarzach — twórcach literatury (Zbysław Arct), o potencjalnych użytkownikach książki i biblioteki (Maria Walentynowicz) tudzież o praktykach zawodowych studentów bibliotekoznawstwa (Zofia Sokół), a także o Wacławie Kolerze i jego księgozbiórze (Adolf Andrejew). Wśród recenzji znajdujemy Krzysztofa Migonia interesującą recenzję amerykańskiego czasopisma *The Journal of Library History, Philosophy and Comparative Librarianship: 1973-1978* Vol. 8-13 poświęconego zagadnieniom historii bibliotek, teorii bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa porównawczego. Ten tom *Roczników* poświęcono pamięci docenta Ksawerego Świerkowskiego, wielce zasłużonego dla bibliotekarstwa polskiego.

„Od daty wynalezienia druku do częścię publikowanych wydawnictw należy zaliczyć kalendarze zwane także iudicis astrologica, ephemerides, prognostyki” (s. 43). Tym stwierdzeniem Renata Żurkowska rozpoczyna interesujący artykuł [13] poświęcony wydarzeniom, szczególnie procesom sądowym, których bohaterami byli autorzy, drukarze, cenzorzy, uczeni, mający zasadniczy wpływ na ostateczny kształt kalendarzy drukowanych w Krakowie w l. 1614-1630. Autorka ujawnia kulisy batalii o kolejne edycje kalendarzy, a także zapoznaje nas ze środowiskiem, można by rzec, ówczesnej inteligencji krakowskiej. Przedstawia nie tylko ciekawe dane faktyczne, ale również atmosferę referowanych wydarzeń.

Innej formie piśmienniczej, a mianowicie podręcznikom pisania listów, zwanym też sekretarzami i listownkami, wydanym w Polsce w l. 1784-1918, poświęca swe rozważania Elwira Błażewicz [14]. Autorka charakteryzuje cały zasób tych podręczników pod względem formalnym i treściowym, omawia produkcję wydawniczą oraz adresatów tychże wydawnictw; przeprowadza szczegółową analizę treści

wzorów listów zawartych w wybranych 6 podręcznikach. Jakkolwiek w tekście artykułu przeważają problemy zawarte w treści listów, niemniej można tu także dostrzec uwagi dotyczące recepcji jakże pożytecznych listowników.

Problematyką recepcji dorobku wydawniczego Biblioteki Kórnickiej w l. 1829-1923 zajmuje się Andrzej Mężyński [15]. Autor skupił uwagę na drodze kórnickich nakładów do czytelnika „śledząc uwarunkowania, w jakich książki te były produkowane i kolportowane — a więc program wydawniczy i sprawność rozsprzedaży, przy czym ocenie poddano działalność Biblioteki Kórnickiej jako oficyny wydawniczej” (s. 98). W tym erudycyjnym opracowaniu dostrzegamy również wskazanie pokrewnych pól badawczych m.in. dla historyków nauki — dokonanie oceny zasług Działyńskich w organizacji ruchu naukowego i wydawniczego w Polsce i na emigracji.

Odmiennemu aspektowi szerokok zakresowej problematyki recepcji książek jest poświęcony artykuł Zofii Byczkowskiej [16], a mianowicie popularyzacji książek beletrystycznych w czasopiśmie dla ludu: *Zorza* i *Gazeta Świąteczna* wydawanych w Królestwie Polskim. Autorka w wyniku wszechstronnej analizy materiału zawartego w obu tygodnikach formułuje interesujące, ale dyskusyjne wnioski m.in.: „szczególnie reklamowana jest (...) literatura adaptowana i teksty dla ludu (...) Czytelnik chłopski w swej masie nie był jednak jeszcze przygotowany do recepcji tych utworów; jeśli czytał i kupował, to głównie teksty najłatwiejsze” (s. 148-149).

125-letnie dzieje Biblioteki PAN w Krakowie ujął Zbigniew Jabłoński w artykule informacyjnym [17] zamieszczonym w *Roczniku Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, zaś krótki zarys dziejów Biblioteki w ramach Akademii Umiejętności w l. 1873-1919 znajdujemy w pracy Bogumiły Schnaydrowej [18] w tymże *Roczniku*. Zbiorem specjalnym Biblioteki PAN w Krakowie poświęcone są 2 artykuły: Henryka Barycza *Kilka dokumentów z dziejów przyjaźni dwóch historyków. W pięćdziesiątą rocznicę zgonu Jana Ptaśnika* (s. 129-174) i Krystyny Stachowskiej *Listy Władysława Abrahama w zbiorach Biblioteki PAN w Krakowie* (s. 175-251). Podczas gdy materiały te pozwalają na przybliżenie postaci i osobowości trzech wybitnych historyków (dwóch wymienionych i Edmunda Długopolskiego), to archiwum przejęte przez Bibliotekę Kórnicką PAN [19] i włączone do jej zbiorów specjalnych zawiera różne materiały dotyczące życia oraz zawodowej i społecznej działalności wybitnego współczesnego pisarza Romana Brandstaettera. W artykułach H. Barycza i K. Stachowskiej czytelnik znajduje interpretację treści zbiorów specjalnych, gdy Tomasz Naganowski przedstawia archiwalia metodycznie jako zbiór uporządkowany wg kryteriów formalnych.

Zagadnienia metodyczne nie są najmocniejszą stroną współczesnego księgoznawstwa polskiego. Oto bibliografie zawartości polskich czasopism naukowych pojawiające się ostatnio na naszym rynku wydawniczym nasuwają wiele uwag pod względem formalnym. Dotychczas bowiem nie opracowano odpowiedniej metodyki bibliograficznej w języku polskim uwzględniającej w wystarczającym stopniu specyfikę bibliografii zawartości czasopisma naukowego, zaś istniejące normy nie wyczerpują zagadnienia. Na niektóre tylko problemy, z którymi powinien uporać się autor bibliografii zawartości czasopisma naukowego, zwraca uwagę w swym artykule recenzyjnym Czesław Gutry [20] opierając się na materiale *Bibliografii zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976*. Zatem — forma hasła osobowego, rozwiązywanie autorstwa przez poszukiwania archiwalne, bibliograficzne itd., nekrologi, materiały zamieszczane w kronice, forma cytaty wydawniczej itp. Pozostało jeszcze wiele problemów nie mieszczących się w artykule recenzyjnym. Można by przyjąć wypowiedź Cz. Gutrego jako głos w dyskusji nad metodyką bibliograficzną dla autorów bibliografii zawartości czasopisma naukowego, w dyskusji, która oby odbyła się jak najszybciej.

Materiały bibliograficzne dotyczące książki i bibliotek śląskich za lata 1945-1975 znajdujemy w wyodrębnionych działach *Bibliografii historii Śląska za lata 1945-1975* (Bibliografie i czasopisma, s. 23-33; Biblioteki, archiwa, muzea, s. 38-47; Historia książki i prasy, s. 140-145) autorstwa Romualda Gellesa i Jerzego Pa-bisza [21].

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. Józef Adam Kosiński: *Nauka polska w wieku XIX i XX. Studium naukometryczne*. Wrocław: Wydawnictwo PWr. 1981, 186 s. Prace Naukowe Ośrodka Badań Progностycznych Politechniki Wrocławskiej, 14. Seria: Monografie, 2.
2. Bolesław Świdorski: *Bibliotekarstwo, bibliotekoznawstwo i terminy pokrewne. Historia, zakres użycia, semantyka*. Łódź: Uniwersytet Łódzki 1981, 151 s. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Scientiarum Artium et Librorum 1.
3. Irena Dulewiczowa: *Transkrypcja i transliteracja wyrazów rosyjskich*. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk. 1981, 143 s.
4. *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*. Cz. 1. Toruń: UMK 1980, 224 s. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Rozprawy.
5. *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi. Szkice i Materiały*. [T.] 5. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego 1981, 176 s.
6. *Księgozbiory miejskie i mieszczańskie*. Red. Barbara Bieñkowska. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego 1981, 214 s. Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi, 6.
7. Maria Przywecka-Samecka: *Początki drukarstwa muzycznego w Europie. Wiek XV*. Wrocław: Ossolineum 1981, 132 s. Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego Ser. A. Nr 221.
8. Paulina Buchwald-Pelcowa: *Emblematy w drukach polskich i Polski dotyczących XVI-XVIII wieku*. Bibliografia. Wrocław: Ossolineum 1981, 308 s. Książka w Dawnej Kulturze Polskiej. T. 18.
9. Bartłomiej Szyndler: *Tygodnik ilustrowany „Kłosa” (1865-1890)*. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1981, 200 s.
10. Leon Marszałek: *Biblioteki. W: Jesteśmy w Warszawie. Miasto dawne i nowe*. T. 2. Warszawa: Państw. Inst. Wydaw. 1981 s. 7-13.
11. Adam Bielecki: *Biblioteka Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce*. — Mieczysław Hoffnung: *Katalog rzeczowy księgozbioru Biblioteki Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce Ludowej. (Dzieje Instytutu i jego zbiory)*. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk. 1980 s. 71-79.
12. „*Roczniki Biblioteczne*” 1980 R. 24 z. 1, 513 s.
13. Renata Żurkova: *Wokół kalendarzy krakowskich z lat 1614-1630*. „*Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*” 1981 R. 26 s. 43-56.
14. Elwira Błażewicz: *Podręczniki pisania listów w Polsce XIX wieku jako źródło historyczne*. „*Studia Źródłoznawcze*” 1981 T. 26 s. 175-182.
15. Andrzej Mężyński: *Recepcja wydawnictw kórnickich 1829-1923. (Program, repertuar wydawniczy, kolportaż)*. „*Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*” 1981 z. 18 s. 57-104.
16. Zofia Byczkowska: *Popularyzacja książek beletrystycznych w czasopiśmie ludowych Królestwa Polskiego w latach 1866-1898*. „*Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*” 1981 z. 18 s. 123-151.
17. Zbigniew Jabłoński: *Sto dwadzieścia pięć lat Biblioteki Polskiej Aka-*

demii Nauk w Krakowie. „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1981 R. 26 s. 3-10.

18. Bogumiła Schnaydrowa: *Ofiarodawcy Akademii Umiejętności. 1873-1919. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie.* „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1981 R. 26. s. 11-42.

19. Tomasz Naganowski: *Brandstaetteriana w Bibliotece Kórnickiej PAN.* „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1981 z. 18 s. 239-246.

20. Czesław Gutry: *O Bibliografii zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976. Hasła osobowe — rozwiązywanie autorstwa.* „Studia Źródłoznawcze” 1981 T. 26 s. 196-203.

21. Romuald Gelles, Jerzy Pabisz: *Bibliografia historii Śląska za lata 1945-1975.* Wrocław: Ossolineum 1981, 343 s.

Irena Bednarz

Z PRAC BIBLIOTEKI PAN W WARSZAWIE

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1982 3/4
PL ISSN 0033-202X

BIBLIOTEKA PAN W WARSZAWIE W 1981 ROKU

I. PODSTAWY PRAWNE DZIAŁALNOŚCI. ORGANIZACJA BIBLIOTEKI

Biblioteka działa opierając się na statucie z dn. 18.12.1975 r. oraz na decyzji sekretarza naukowego PAN z dn. 29.12.1975 r. zlecającej nadzór naukowy nad działalnością samodzielnych bibliotek PAN sekretarzowi Wydziału I Nauk Społecznych. Dodatkowe zadania związane z gromadzeniem rezerwy wieczystej wydawnictw PAN przejęła Biblioteka na podstawie decyzji Nr 7/80 sekretarza naukowego PAN z dn. 22.2.1980 r.

Struktura organizacyjna Biblioteki zatwierdzona przez I zastępcę sekretarza naukowego PAN i wprowadzona zarządzeniem dyrektora Biblioteki z dn. 30.6.1979 nie uległa zmianie i przedstawiała się następująco:

1. Dział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Zwartych
2. Dział Wydawnictw Ciągłych
3. Dział Informacji Naukowej i Klasyfikacji Zbiorów
4. Dział Udostępniania Zbiorów i Magazynów
5. Samodzielne Stanowisko ds. Sieci Bibliotek PAN
6. Samodzielne stanowisko ds. Przepisów Katalogowania
7. Samodzielne Stanowisko ds. Modernizacji i Automatyzacji Biblioteki
8. Pracownia słownika Polskich Towarzystw Naukowych
9. Sekretariat — Kancelaria

Struktura organizacyjna funkcjonowała w pełnym zakresie z wyjątkiem Samodzielnego Stanowiska ds. Modernizacji i Automatyzacji, którego nadal nie udało się obsadzić.

W Bibliotece działała również redakcja *Przełądu Bibliotecznego*, wspólnego organu naukowego Biblioteki i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

II. CIAŁA KOLEGIALNE

Wobec przedłużenia kadencji Rady Naukowej skład jej nie uległ zmianie i przedstawiał się następująco:

przewodniczący prof. dr Czesław Madajczyk

z-ca przewodniczącego prof. dr Andrzej Wyczański

członkowie: dr Janusz Albin, doc. dr inż. Wojciech Gasparski, doc. dr Zbigniew Jabłoński, prof. dr Zygmunt Kolankowski, prof. dr hab. Marcei Kosman, doc. dr hab. Edmund Kotarski, dr Leon Łoś, doc. dr Bronisław Ługowski, prof. dr Józef

Miłoś, prof. dr inż. Eugeniusz Olszewski, dr hab. Waldemar Rolbiecki, dr Barbara Sordylowa, doc. dr Bohdan Walentyłowicz, prof. dr Helena Więćkowska.

Odbłyło się jedno posiedzenie Rady Naukowej dn. 19 marca, którego przedmiotem była ocena działalności Biblioteki w 1980 r. i planu prac naukowych na 1981 r. oraz dyskusja nad przedstawionymi założeniami pracy naukowej „Źródła informacji naukowej”. Odbłyły się również posiedzenia rad redakcyjnych: *Przeglądu Bibliotecznego* (20 marca) oraz *Słownika polskich towarzystw naukowych* (18 marca). Ponadto w dn. 1-2 czerwca obradował zespół konsultantów ds. przepisów katalogowania książek przygotowywanych w Bibliotece.

Kolegium Biblioteki — statutowy organ pomocniczy i doradczy dyrektora — odbłyło 12 posiedzeń, na których omawiano sprawy związane z realizacją podstawowych zadań Biblioteki, polityką personalną i płacową, a także sprawy kontrolersyjne, jak np. wolne soboty oraz zajęcie stanowiska wobec proklamowanego przez NSZZ „Solidarność” na 27 marca 4-godzinne strajku ostrzegawczego w związku z wydarzeniami w Bydgoszczy.

W Bibliotece działała do dn. 12.12 Rada Pracownicza wybrana na ogólnym zebraniu pracowników dn. 18 maja, która opracowała tymczasowy regulamin swojej działalności oraz odbłyła 3 zebrania z udziałem dyrektora Biblioteki.

III. SPRAWY PERSONALNE

W 1981 r. nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora Biblioteki oraz wicedyrektora. W związku z przejściem na emeryturę z dn. 1.4.1981 dotychczasowego dyrektora Biblioteki dra Leona Łosia nominację na dyrektora z dn. 1 maja otrzymała dr Barbara Sordylowa, dotychczasowy wicedyrektor. Na stanowisko wicedyrektora zaproponowany został przez dyrektor Sordylową oraz Radę Pracowniczą dr Andrzej Mężyński, dotychczasowy kierownik Działu Udostępniania Zbiorów i Magazynów i powołany został na to stanowisko z dn. 1.11.1981.

W ciągu 1981 r. przeszli na emeryturę ponadto: mgr Izabela Kuczyńska, sekretarz redakcji *Przeglądu Bibliotecznego*, Krystyna Cichowlak, pracownik Działu Wydawnictw Ciągłych oraz Józef Frej, starszy magazynier biblioteczny. Z Biblioteki odszedł także do pracy w szkolnictwie poza Warszawę mgr Jerzy Hławiczka, pracownik Działu Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Zwartych. Na zwolnione etaty zostały przyjęte następujące osoby: mgr Halina Kawifska, stażystka z dn. 1.9.1981 (zwolniła się 30.9.1981), Bożena Szulc — starszy mistrz z dn. 1.10. 1981 (do pracy w magazynach Biblioteki), Zulejka Totjew — starszy bibliotekarz z dn. 1.11.1981, mgr Janina Babińska — starszy bibliotekarz z dn. 1.11.1981 (wróciła do Biblioteki po 4-letnim urlopie bezpłatnym), oraz 2 stażystki po szkole średniej w niepełnym wymiarze czasu pracy: Beata Pietrzak i Agnieszka Szwedowska.

Z urlopu bezpłatnego na wychowanie dziecka do lat 4 skorzystała Teresa Księżyk przechodząc z dn. 14 lipca na zasiłek wychowawczy.

Według stanu na dz. 31.12.1981 Biblioteka zatrudniała 48 osób pełno- i niepełnozatrudnionych, z czego 40 pracowało na pełnych etatach i 8 osób w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Nie odnotowano większej fluktuacji kadrowej. Z Biblioteki odeszło 6 osób, z tego 4 na emeryturę, 1 na urlop bezpłatny, 1 zwolniła się. Przyjęto 6 osób, z których jedna zwolniła się.

Analiza czasu pracy wykazała znaczną absencję chorobową, w której poważny udział miały zwolnienia lekarskie związane z chorobami dzieci pracowników.

Awanse zgodnie z obowiązującymi przepisami otrzymali z dn. 1.1. 1981 następujący pracownicy: mgr Krystyna Biernawska, mgr Walentyna Gołubowska, mgr Małgorzata Kraszewska, mgr Maria Lenartowicz, mgr Teresa Niementowska,

Krystyna Pieńkowska, mgr Urszula Rudzka, Maria Talewicz oraz z dn. 1.8.1981: mgr Halina Dziewanowska, Józef Frej, mgr Joanna Kurjata, mgr Izabela Lenart, dr Zdena Maj, mgr Jadwiga Majewska-Tronowicz, Hanna Miąso, mgr Serafin Michalewski, mgr Alicja Olejnik, mgr Zofia Pietrzak, mgr Wanda Sadurska, mgr Romana Steczowicz, Anna Szczurowska, mgr Jadwiga Tejwan.

Ponadto wszyscy pracownicy Biblioteki otrzymali z dn. 1 października podwyżkę dodatku kwotowego do pensji z 200 do 800 zł. Mimo to średnia płaca w Bibliotece kształtowała się znacznie poniżej średniej płacy krajowej.

Gratyfikacje jubileuszowe za 25 i 35 lat pracy otrzymali: A. Abramczyk, mgr L. Cierpisz, mgr H. Dziewanowska, mgr E. Engelking, J. Frej, mgr I. Kuczyńska, dr Z. Maj, mgr S. Michalewski.

Nagrody uznaniowe z funduszu płac otrzymało 26 osób, zapomogi z funduszu socjalnego 6 osób w tym 3 emerytów, odprawy emerytalne — 4 osoby.

IV. BUDŻET BIBLIOTEKI

Budżet Biblioteki na 1981 r. ukształtował się ostatecznie po zmianach i dofinansowaniach w poszczególnych paragrafach na poziomie 8 485 560 zł.

Na zmianę budżetu w ciągu roku wpłynęła podwyżka obligatoryjnego dodatku kwotowego z 200 na 800 zł w październiku 1981. Dodatkowo przyznano Bibliotece fundusz honorariów w wysokości 40 000 zł, który został wydatkowany na honoraria dla autorów not do t. 2 *Słownika polskich towarzystw naukowych*. Biblioteka uzyskała też fundusz na stypendia doktorskie w wysokości 18 000 zł.

Nie przekroczono w żadnym paragrafie przyznanych środków finansowych. Osobowy fundusz płac przyznany wyniósł 3 258 300 zł, a wydatkowany 3 234 090 zł.

Na zakup książek i czasopism (§ 39) wydano łącznie 1 031 095 zł, z tego na książki 834 411 zł, na czasopisma tylko 196 684 zł. Na gromadzenie rezerwy wieczystej wydawnictw PAN wydatkowano kwotę 189 580 zł. W sumie wydatkowane środki z § 39 stanowią 50% środków wydanych na ten cel w 1980 r.

Złożyły się na tę sytuację następujące przyczyny: znacznie mniejszy dopływ książek i czasopism z II obszaru płatniczego, nieprzyjmowanie wniosków importowych przez ORWN PAN w 1981 r. oraz nieprzekazanie przedpłat na prenumeratę czasopism z k.k. na 1982 r., z powodu niezawarcia przez ARS POLONA odpowiednich kontraktów z dostawcami zagranicznymi (brak środków płatniczych).

V. STAN LICZBY ZBIORÓW

Według stanu na dz. 31.12.1981 księgozbiór Biblioteki przedstawiał się następująco:

1. Druki zwarte	— 110 140 wol.
2. Wydawnictwa ciągłe	— 73 651 wol.
3. Rezerwa wieczysta wydawnictw PAN	— 129 728 wol.
4. Zbiory specjalne:	— 6 691 jedn. inw.
zobrawy doktorskie i habilitacyjne	— 1 979 jedn. inw.
dokumenty życia społecznego	— 3 963 jedn. inw.
mikroformy	— 746 jedn. inw.
inne	— 3 jedn. inw.

Ogółem księgozbiór Biblioteki liczył — 320 210 wol. i jedn. inwentarzowych.

Zasób dubletów i druków zbędnych Biblioteki wynosił 1499 wol. wydawnictw zwartych oraz 3091 wol. wydawnictw ciągłych.

Biblioteka posiadała na koniec grudnia 1981 r. 5857 tytułów czasopism, w tym 1920 polskich i 3937 zagranicznych. Liczba tytułów czasopism uległa zmniejszeniu w porównaniu z 1980 r. (6983 tyt.) na skutek dalszej selekcji zbiorów: wycofano 1136 tytułów czasopism nieprofilowych (291 polskich i 845 zagranicznych).

VI. DZIAŁALNOŚĆ MERYTORYCZNA BIBLIOTEKI

W okresie sprawozdawczym Biblioteka rozwijała nadal swoją działalność jako biblioteka specjalistyczna ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb informacyjnych badaczy i innych użytkowników zainteresowanych w szczególności problematyką naukoznawczą, prognostyczną, prakseologiczną, bibliotekoznawczo-informacyjną oraz ogólnohumanistyczną. Znaczącym momentem dla działalności Biblioteki w 1981 r. było powołanie jej na bibliotekę współpracującą z I Centralną Biblioteką Nauk Społecznych (Bibliotekę Uniwersytetu Warszawskiego) w zakresie naukoznawstwa i prognostologii, w związku z czym specjalizacja Biblioteki w tych dziedzinach została uznana oficjalnie. Decyzja w tej sprawie została podjęta przez zastępcę sekretarza naukowego PAN na wniosek Centrum INTE i na podstawie Zarządzenia nr 1 ministrów: kultury i sztuki; nauki, szkolnictwa wyższego i techniki oraz sekretarza naukowego PAN z dn. 24.4.1979 r. w sprawie zasad i planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych, wyznaczenia bibliotek centralnych i określenia ich zadań — po konsultacji z naszą Biblioteką, która przedstawiła swoje stanowisko i określiła warunki podjęcia współpracy z I Centralną Biblioteką Nauk Społecznych. Z innych ważniejszych momentów wymienić należy:

— podjęcie melioracji katalogów Biblioteki w szczególności rzeczowych (systematycznego i przedmiotowego);

— porządkowanie księgozbioru prakseologicznego przejętego przez Bibliotekę w 1978 r.;

— dokonanie dalszej selekcji zbioru czasopism, których wycofanie z Biblioteki i przewiezienie do Archiwum Rezerwy Wieczystej w Tyborach-Kamiance umożliwiło wygospodarowanie w magazynach Biblioteki rezerwy na nowe nabytki czasopiśmienne na kilka lat.

Należy odnotować fakt powrotu Pracowni Słownika Polskich Towarzystw Naukowych do pomieszczeń na VI p. Pałacu Kultury i Nauki i rezygnację z wynajmowania kosztownego lokalu przy ul. Brechta 13. Mogło to nastąpić na skutek zacieśnienia pomieszczeń Działu Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Zwartych dzięki społecznej postawie pracowników tego Działu, co pozwoliło na wygospodarowanie osobnego pokoju dla Pracowni Słownika.

Nie można pominąć też faktu ważnego dla całego środowiska bibliotecznego i informacyjnego w Akademii, a mianowicie powołania na podstawie Decyzji Nr 41/81 sekretarza naukowego PAN z dn. 10.7.1981 Komisji ds. Bibliotek, Ośrodków Informacji i Archiwów PAN jako organu doradczego sekretarza naukowego. W składzie Komisji Biblioteka posiada 2 przedstawicieli.

I. GROMADZENIE I OPRACOWANIE ZBIORÓW

Gromadzenie

Przy gromadzeniu nowych nabytków realizowano wytyczne gromadzenia zbiorów określające profil księgozbioru i kierunki jego uzupełniania, szczególną uwagę zwracając na piśmiennictwo z zakresu naukoznawstwa i prognostologii (specjaliza-

cja Biblioteki) a także na literaturę z zakresu prakseologii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz ogólnohumanistyczną.

Z kupna, darów, wymiany krajowej i zagranicznej wpłynęło do Biblioteki 3771 wol. wydawnictw zwartych, z czego do zbiorów podstawowych wprowadzono 3387 wol., do dubletów i druków zbędnych przekazano 378 wol., do komórek organizacyjnych Sekretariatu Administracyjnego PAN — 6 wol.

Realizacja zamówień importowych przez ORWN PAN natrafiła na poważne trudności. Na 379 poz. zamówionych w l. 1979-1980 zrealizowano 246; pozostałe zamówienia anulowano. W 1981 r. Dział Importu ORWN PAN nie przyjmował zamówień na wydawnictwa z krajów kapitalistycznych.

Na XXVI Międzynarodowych Targach Książki zamówiono 202 tytuły wydawnictw zagranicznych, z czego zrealizowano 80 tyt., tj. 40%.

W związku z malejącym dopływem książek zagranicznych do księgarni warszawskich liczba wydawnictw zakupionych uległa znacznemu zmniejszeniu.

Wpłynęły 982 tytuły czasopism bieżących, z tego 274 tyt. czasopism polskich i 708 zagranicznych. Nowych tytułów przybyło 48. Udział poszczególnych źródeł nabycia przedstawia się następująco: prenumerata + kupno — 463 tyt. (47,1%), wymiana zagraniczna — 439 tyt. (44,7%), dary — 80 tyt. (8,2%).

Czasopism zagranicznych otrzymano z prenumeraty i kupna 225 tyt. (31,8%), z wymiany zagranicznej 439 tyt. (62%), z darów 44 tyt. (6,2%).

Z krajów socjalistycznych otrzymano 275 tyt. czasopism, z tego z ZSRR — 144 tyt. Z innych krajów wpłynęły 433 tytuły czasopism.

Prenumerowano też dla Czytelni Ogólnej 34 dzienniki i tygodniki, których nie wprowadza się do zbiorów podstawowych.

Gromadzono i opracowywano na bieżąco księgozbiór rezerwy wieczystej wydawnictw PAN. Z ORWN PAN wpłynęły 4644 wol. (1505 tyt.) o wartości 189 579 zł.

Gromadzono wydawnictwa dla księgozbiorów bibliotek zagranicznych Stacji Naukowych PAN w Rzymie i Paryżu. Zakupiono i wysłano do Rzymu 514 wol., do Paryża 326 wol. wydawnictw polskich. Ponadto dla obu Stacji zamówiono prenumeratę czasopism polskich na 1982 r.

Dokonywano wyboru i zakupu nowości beletrystycznych i literatury popularno-naukowej dla Biblioteki Związkowej utrzymywanej przez ZNP — „Nauka” Zarząd Środowiskowy Placówek PAN. Od chwili zablokowania konta bankowego ZNP w związku ze stanem wojennym Biblioteka dokonywała zakupów dla tego księgozbioru z własnych funduszy.

Opracowanie alfabetyczne

Opracowano wszystkie nowe nabytki Biblioteki, tj. 3393 wol. wydawnictw zwartych. Sporządzono ogółem 13 610 kart katalogowych dla katalogów i kartotek Biblioteki. Kontynuowano meliorację katalogu alfabetycznego i rozpoczęto porządkowanie księgozbioru prakseologicznego w celu połączenia wyodrębnionego katalogu tego zbioru z ogólnym katalogiem alfabetycznym Biblioteki.

Wydawnictw ciągłych opracowano 1212 wol. (5314 jedn.), skatalogowano 48 nowych tytułów.

W związku z zaleceniami pokontrolnymi Samodzielnego Oddziału Inspekcji PAN rozpoczęto wycenę całego zasobu czasopism dla celów ewidencji finansowo-księgowej. Jest to praca niestychanie czasochłonna i wymagająca wielu czynności dodatkowych, pomocniczych, m.in. sporządzenia ok. 6000 kart topograficznych dla ok. 2800 tytułów. Praca potrwa prawdopodobnie do końca 1982 r.

Opracowanie rzeczowe

Sklassyfikowano wg schematu katalogu systematycznego wszystkie nowe nabytki wydawnictw zwartych i ciągłych. Do katalogu systematycznego włączono 3965 kart.

Hasła przedmiotowe nadano 390 wydawnictwom zwartym. Do katalogu przedmiotowego — prowadzonego wyłącznie dla działu naukoznawstwa — włączono 1049 kart.

Poza pracami bieżącymi związanymi z uzupełnianiem katalogów rzeczowych przeprowadzono prace melioracyjne w katalogu systematycznym i przedmiotowym.

Opracowano słownik haseł przedmiotowych do katalogu przedmiotowego oraz indeks haseł przedmiotowych do zmeliorowanych działów katalogu systematycznego.

2. UDOŚTĘPNIANIE ZBIORÓW I MAGAZYNOWANIE

Zbiory Biblioteki udostępniano na miejscu w Czytelni oraz przez wypożyczenie do domu. Ogółem udostępniono 41 546 wol. (w 1980 r. 39 767 wol.), co stanowił ok. 1/4 całości zbiorów Biblioteki. Z tego na Czytelnię przypada 34 571 wol. i na Wypożyczalnię 6975 wol. Zarysowała się więc zdecydowana przewaga udostępniania prezencyjnego. Analiza statystyczna wykazuje nieznaczny spadek liczby czytelników: 1262 (wobec 1381 w 1980 r.), bibliotek wypożyczających — 221 (wobec 285 w 1980 r.) i liczby odwiedzin — 9563 (wobec 10 696 w 1980 r.). Wzrosła jedynie liczba udostępnionych woluminów.

Księgozbiór podręczny Czytelni Ogólnej liczył 4860 tyt. (7888) wol. i był wykorzystywany dość efektywnie (udostępniono 12 856 wol.). Czytelnia dysponowała 134 tytułami czasopism bieżących, z czego na polskie przypada 58 tyt., na zagraniczne 76 tyt. Do księgozbioru Czytelni włączono 87 tytułów (109 wol.), wyłączono 33 tyt. (44 wol.).

Skład czytelników Biblioteki nie uległ zmianie: 60% ogółu czytelników stanowili pracownicy PAN, 16,5% pracownicy naukowcy spoza PAN, 8,5% studenci, 15% pozostali.

Analiza wykorzystania księgozbioru Biblioteki w 1981 r. wg dziedzin wiedzy wykazała, że największy udział w udostępnianiu miały wydawnictwa z zakresu nauk społecznych (ok. 70%), w tym naukoznawstwo i historia nauki 12,5%, filologia ok. 9%, filozofia ok. 9%, historia ok. 11%, pedagogika i psychologia ok. 5,5%, socjologia ok. 5,5%, prakseologia 3,5%. Bibliotekoznawstwo, informacja naukowa i dokumentacja oraz bibliografie stanowiły ok. 16% wykorzystanych wydawnictw, a pozostałe nauki ok. 11%.

Magazyn przyjął 3387 wol. nowych nabytków wydawnictw zwartych, 1142 wol. wydawnictw ciągłych.

Przygotowano i oddano do oprawy 567 wol.

Dokonano znacznej reorganizacji ustawienia wydawnictw ciągłych w magazynie na V p. W wyniku selekcji wykonanej przez Dział Wydawnictw Ciągłych wyłączono ze zbioru podstawowego ok. 120 m.b. czasopism i przewieziono je do magazynów w Tyborach-Famiance. Dzięki przesunięciom pozostałego zbioru uzyskano 240 m.b. wolnych półek, a więc przestrzeń, która powinna zaspokoić potrzeby magazynowania na ok. 6 lat.

3. DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA

W działalności informacyjnej uczestniczyły wszystkie działy Biblioteki m.in. poprzez udzielanie informacji biblioteczno-katalogowych, bibliograficznych i fakto-graficzno-rzeczowych. Udzielono ich w sumie 2816, znacznie mniej niż w roku 1980

(4313), co jest wynikiem nie tylko mniejszego zainteresowania informacją naukową wobec przesunięcia punktu ciężkości na zagadnienia i problemy ogólnospoleczne, ale też dokładniej prowadzonej statystyki.

Poniższa tabelka ilustruje udział działów Biblioteki w udzielaniu informacji oraz przedstawia odbiorców informacji.

Informacje udzielone w 1981 r.

Nazwa działu	Liczba udzielonych informacji				Odbiorcy informacji			
	biblio- teczne	bibliogra- ficzne	rzeczowe	razem	pracownicy PAN	pracownicy spoza PAN	studenci	razem
Dział Informacji Naukowej	701	15	120	836	199	485	152	836
Dział Gromadzenia i Opracowania Wyd. Zwartych	117	—	—	117	67	— 50	—	117
Dział Wydawnictw Ciągłych	136	66	—	202	37	110	55	202
Dział Udostępniania Zbiorów i Magazynów	1541	—	120	1661	508	640	513	1661
Razem	2495	81	240	2816	811	1285	720	2816

W Dziale Informacji Naukowej i Klasyfikacji Zbiorów koncentrowały się prace dokumentacyjno-bibliograficzne, realizowane nie tylko w formie kartotekowych zbiorów informacji, ale również w postaci wydawnictw informacyjnych z zakresu naukoznawstwa, prognostologii i prakseologii (Por. podrozdz. 5).

Przygotowano odpowiedź na 16 kwerend pisemnych. W tej liczbie ważniejszych kwerend bibliograficznych było 3, zagranicznym odbiorcom informacji udzielono 4 odpowiedzi.

Zorganizowano 12 wystaw prezentujących zbiory Biblioteki: 11 wystawek nowych nabytków i jedną wystawę okolicznościową poświęcono prof. T. Kotarbińskiemu.

Uzupełniano bieżąco kartoteki literatury prognostycznej, które liczą ok. 14 000 pozycji bibliograficznych. Do kartoteki alfabetycznej oraz numerycznej z indeksem typu UNITERM włączono 1000 opisów.

Prowadzono trzy katalogi centralne:

Centralny Katalog Zagranicznych Wydawnictw Ciągłych znajdujących się w bibliotekach sieci PAN zaktualizowano uzyskując z bibliotek sieci 10 710 kart za l. 1979, 1980 i częściowo 1981;

Centralny Katalog Naukoznawstwa uzupełniono 1487 opisami sporządzonymi na podstawie *Wykazu Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauk*, a także nadesłanymi przez Bibliotekę KUL w Lublinie oraz Bibliotekę Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu;

Centralny Katalog Książek Progностycznych, zawierający ok. 2200 opisów bibliograficznych, poddano melioracji.

4. DZIAŁALNOŚĆ W STOSUNKU DO SIECI BIBLIOTEK PAN ŚRODOWISKA WARSZAWSKIEGO

Działania w zakresie instruktażu i opieki nad bibliotekami placówek PAN i towarzystw naukowych koncentrowały się w Samodzielnym Stanowisku ds. Sieci Bibliotek PAN. Prace Stanowiska dotyczyły realizacji zadań wynikających z Zarządzenia nr 49/71 sekretarza naukowego PAN z dn. 16.12.1971 w sprawie organizacji i działania sieci bibliotek naukowych Polskiej Akademii Nauk.

W tym zakresie udzielono bibliotekom konsultacji i porad w sprawach organizacyjnych i merytorycznych, weryfikowano i analizowano sprawozdania statystyczne bibliotek, informowano je o sprawach ogólnobibliotecznych, a także procesach legislacyjnych dotyczących w sposób bezpośredni bądź pośredni problemów bibliotekarskich i bibliotekarzy jako grupy zawodowej. M.in. zorganizowano zebranie pracowników sieci na temat projektu ustawy o PAN i miejsca w nim bibliotek Akademii. Stanowisko bibliotekarzy sieci znalazło swój wyraz w uwagach do dwóch kolejnych projektów ustawy o PAN. Bibliotekarze sieci uczestniczyli również w 2 zebraniach szkoleniowych zorganizowanych przez Bibliotekę PAN w Warszawie.

W ramach Stanowiska kontynuowano prace nad tematem „Biblioteki Polskiej Akademii Nauk”. Zgromadzone materiały były wykorzystywane do działalności bieżącej; służyły także jako źródło informacji o bibliotekach sieci PAN.

5. PRACE NAUKOWE, NAUKOWO-DOKUMENTACYJNE I REDAKCYJNE

W wyniku rozwijania tematu pracy naukowej pt. *Źródła informacji naukowej* opublikowano część 1: *Źródła informacji naukowej. Zarys problematyki* (B. Sordylova).

Ponadto na sympozjum naukowym w Moskwie wygłoszono z tego zakresu odczyt pt. *Źródła informacji naukowej w placówkach Polskiej Akademii Nauk* (w języku rosyjskim), a na kolokwium naukowym w Sofii odczyt pt. *Źródła informacji naukowej w aspekcie procesów komunikacji w nauce* (w języku francuskim).

Zredagowano merytorycznie i przekazano do Wydawnictwa Ossolineum 4 zeszyty *Przeglądu Bibliotecznego*: z. 3/4 za 1981, z. 1/2 i z. 3/4 za 1982. Redaguje kolegium.

Opracowano część 1 „Przepisów katalogowania książek” pt. *Opis zgodną z ostateczną wersją projektu normy PN-/N-01152.01 Opis bibliograficzny. Książki*, która będzie przekazana w 1982 r. do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich jako wydawcy. Pracę wykonała mgr Maria Lenartowicz.

Rozwijano prace nad *Słownikiem polskich towarzystw naukowych*. Koncentrowały się one nad t. 2 i 3 *Słownika*. Do t. 2, który ma objąć ok. 1200 towarzystw o zamkniętej historii i ma być opublikowany w 3 częściach, zgromadzono 436 not i zamówiono u autorów dalszych 226 haseł. Przeprowadzono kwerendy w bibliotekach warszawskich i wileńskich (wyjazd naukowy), w których wyniku dokonano uzupełnienia wykazu towarzystw o ponad 100 pozycji. Przeprowadzono poszukiwania bibliograficzne w wielu źródłach. Tom 3 złożony został w Ossolineum w 1980 r. i miał ukazać się w r. 1981, a wg zaktualizowanego planu wydawniczego Akademii ma być opublikowany w 1982 r. Opracowano do niego indeks osobowy oraz nazw towarzystw i instytucji obejmujący ok. 10 000 pozycji wraz z odsyłaczami. Gromadzono również dokumentację do tomu 4 poświęconego towarzy-

stwem polonijnym. Prace wykonywane są zespołowo w Pracowni Słownika Polskich Towarzystw Naukowych.

Prowadzone były prace dokumentacyjno-bibliograficzne nad następującymi wydawnictwami informacyjnymi:

a) *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa* (przygotowanie 8 t. Bibliografii za l. 1980-1982).

b) *Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki*. Dla bibliografii tej ukazującej się jako dodatek do *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki* sporządzono również zbiorczy indeks autorski i przedmiotowy obejmujący lata 1971-1980.

c) *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki*

d) *Wykaz Bieżących Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych Zagranicznych*, które wpłynęły do Biblioteki w 1980 r. (Suplement do pełnego Wykazu za rok 1979).

Efektem dokumentowania literatury prognostycznej były następujące publikacje i opracowania bibliograficzne, wykonywane przy współpracy i z pomocą Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000” PAN:

a) *Prognozyka. Nowe Publikacje*

b) *Bibliografia Prac Prognostycznych za lata 1974-1975* (przekazana do Wydawnictwa)

c) *Bibliografia Prac Prognostycznych za lata 1976-1980* (opracowanie w postaci kartotekowej).

Zbierano również materiały do bibliografii z zakresu prakseologii i teorii organizacji.

6. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA I SZKOLENIOWA ORAZ PODNOSZENIE KWALIFIKACJI

W Bibliotece działała Komisja Szkoleniowa w składzie: dr B. Sordylowa (przewodnicząca), mgr Irena Bednarz (sekretarz), mgr J. Majewska-Tronowicz i dr A. Mężyński (członkowie). Komisja opracowała program szkolenia i dokształcania zawodowego a także plan realizacji praktyk wakacyjnych studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Zorganizowano dwa zebrania naukowe dla pracowników Biblioteki, w których brali także udział bibliotekarze z bibliotek placówek warszawskich PAN. Na jednym przedstawiono relacje i wrażenia z VIII Zjazdu bibliotekarzy polskich w Poznaniu (wrzesień 1980 r.), na drugim zdano sprawę z udziału w konferencjach i wyjazdach zagranicznych (Sordylowa, Mężyński).

Pracownicy Biblioteki brali udział w różnych formach dokształcania zawodowego organizowanych przez inne instytucje, jak Konwersatorium Bibliotekoznawcze Zarządu Okręgu Stołecznego SBP, Seminarium z historii książki i bibliotek XIX i XX wieku w Bibliotece Narodowej.

Na różnego rodzaju konferencjach i zebraniach pracownicy Biblioteki wygłosili 12 referatów: M. Lenartowicz (3), A. Mężyński (3), B. Sordylowa (3), R. Steczowicz (3).

W 1981 r. 1 osoba ukończyła studia zaoczne w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, 1 osoba kontynuuje je. Trzech pracowników było uczestnikami Kwalifikacyjnego Kursu Bibliotekarskiego przy Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy (1 osoba ukończyła kurs, 2 osoby kontynuują naukę). Trzy osoby pracowały nad przygotowaniem rozpraw doktorskich. Siedem osób doskonalilo znajomość języków obcych na lektoratach języka angielskiego, francuskiego i niemieckiego. Jedna osoba ukończyła miesięczny kurs języka niemieckiego w RFN (Fundacja Boscha).

Biblioteka przeprowadziła 4-tygodniowe praktyki wakacyjne dla 14 studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej z pięciu ośrodków akademickich.

7. WSPÓŁPRACA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

Do podstawowych zadań Biblioteki należało rozwijanie współpracy z bibliotekami sieci PAN, bibliotekami ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz odpowiednimi bibliotekami zagranicznymi.

Współpracowano z bibliotekami Stacji Naukowych PAN w Rzymie i w Paryżu przy gromadzeniu i uzupełnianiu księgozbiorów tych placówek. W wypożyczeniu międzybibliotecznym współdziałano z 221 bibliotekami realizując dezyderaty czytelnicze. W zakresie katalogów centralnych współpracowano z bibliotekami sieci PAN przy prowadzeniu i aktualizacji centralnego katalogu zagranicznych wydań ciągłych oraz z Biblioteką Narodową przekazując różnym agendom BN 1363 opisy książek i czasopism.

Przy pracach nad *Słownikiem polskich towarzystw naukowych* rozwijano współpracę z placówkami naukowymi i badaczami indywidualnymi w zakresie uzupełniania i weryfikacji wykazu towarzystw o zamkniętej historii oraz zamawiania not o poszczególnych towarzystwach a także z bibliotekami zagranicznymi, m.in. z Biblioteką Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie, Biblioteką Akademii Nauk Litewskiej SRR i Biblioteką Uniwersytetu Wileńskiego. Dwie pracownice Biblioteki przebywały w listopadzie 1981 r. w Wilnie w celu przeprowadzenia kwerend w tamtejszych bibliotekach oraz zebrania materiałów dotyczących działalności polskich towarzystw naukowych i upowszechniających naukę, działających w przeszłości na obecnym terenie ZSRR.

Dzięki współpracy z Komitetem Badań i Prognoz „Polska 2000” PAN były realizowane przez Bibliotekę prace dokumentacyjno-bibliograficzne z zakresu prognostyki.

Dyrektor Biblioteki dr Barbara Sordylowa wzięła udział w 2 konferencjach zagranicznych: w sympozjum dyrektorów i przedstawicieli bibliotek akademii nauk krajów socjalistycznych w Moskwie (12-16.10.1981) oraz w kolokwium bilateralnym francusko-bułgarskim: „Bibliologia, dokumentologia i nauki o informacji” w Sofii (23-28.11.1981) wygłaszając na obu referaty.

Za granicę wyjeżdżało służbowo 4 pracowników Biblioteki, Bibliotekę odwiedziło 3 gości zagranicznych (2 osoby z Wielkiej Brytanii i jedna z Jugosławii).

VII. WYDAWNICTWA BIBLIOTEKI W 1981 r.

1. *Przegląd Biblioteczny* 1981 R. 49 z. 1-3/4. Biblioteka PAN w Warszawie. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Redaguje Kolegium: Barbara Sordylowa — redaktor naczelny, Izabela Kuczyńska (od lipca Jadwiga Tejwan) — sekretarz redakcji, Leon Łoś, Maria Lenartowicz. Rada Redakcyjna: Helena Więckowska — przewodnicząca, Czesław Dejnarowicz, Cecylia Duninowa, Barbara Eychlerowa, Zbigniew Jabłoński, Izabela Kuczyńska, Maria Lenartowicz, Leon Łoś, Henryk Sawoniak, Anna Sitarska, Barbara Sordylowa, Hanna Zasadowa.

2. *Słownik polskich towarzystw naukowych*. T. 3: *Towarzystwa upowszechniające naukę działające obecnie w Polsce*. Red. nauk. Leon Łoś. Opracował zespół pod kierunkiem Barbary Krajewskiej-Tartakowskiej w składzie: Barbara Krajewska-Tartakowska, Joanna Kurjata, Urszula Rudzka, Jadwiga Tejwan (w druku).

3. *Polska bibliografia naukoznawstwa i technoznawstwa za lata 1977-1979*. Oprac.: Jadwiga Majewska-Tronowicz, Marianna Jedlińska, Wanda Sadurska oraz w końcowym etapie prac Urszula Rudzka i Izabela Lenart (w druku).

4. *Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki* 1980 z. 40, 1981 z. 41-43. Dod. do *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*. Oprac. Barbara Michalczyk przy współpracy J. Majewskiej-Tronowicz.

5. *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki. X-XII 1980 i indeks za 1980 rok; I-III 1981; IV-VI 1981; VII-IX 1981 (w druku). Biblioteka PAN w Warszawie. Dział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Zwartych. Zest. Zdena Maj.*

6. *Prognostyka. Nowe Publikacje 1981 nr 1-15/16; nr 17-22 w druku. Red.: Halina Dziewanowska, Krystyna Strzechowska-Herten, Jadwiga Majewska-Tronowicz. Biblioteka PAN w Warszawie. Dział Informacji Naukowej.*

7. *Bibliografia Prac Prognostycznych 1974-1975. Oprac. Halina Dziewanowska. Wyd. Polska Akademia Nauk. Biblioteka PAN w Warszawie. Komitet Badań i Prognoz „Polska 2000” (w druku).*

Barbara Sordylowa

**SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA
BIBLIOTEKARZY POLSKICH W OKRESIE 13.5-15.11.1981 R.
przedstawione na posiedzeniu plenarnym SBP w Szczecinie dn. 16.11.1981 r.**

Mineło pierwsze pół roku obecnej kadencji władz SBP. Kadencji dosyć osobliwej, a przez to wyjaśniającej — miejmy nadzieję — wiele spośród podjętych przez nas działań i zamierzeń. Jak wiadomo, ostatni Krajowy zjazd delegatów naszego Stowarzyszenia wybrał Zarząd składający się w przeważającej większości z osób nie mających większego doświadczenia w działalności społecznej, wyposażył go w nowy statut, dosyć enigmatyczną uchwałę, natomiast nie dał programu, który w obecnych niezwykłych czasach mógłby stanowić dla nas jakąś busolę. Zjazd nie wypracował również wyrazistej koncepcji naszej organizacji, uważanej przez rzesze członkowskie za pewną odmianę związku zawodowego i oczekujących od niej załatwienia jeśli nie wszystkich to większości spośród blisko 500 postulatów i wniosków, które tak pracowicie zgromadziły poprzednie władze Stowarzyszenia.

W tej sytuacji nie mogło być mowy o podjęciu działań „z marszu”, choć czasem sytuacja tego wymagała, natomiast wiele czasu poświęcić należało na zastanowienie się nad przyjęciem określonego modus vivendi. Toteż sprawy organizacyjne zaprzętały wiele uwagi członków obecnego Zarządu. Warto także w tym miejscu wspomnieć, że w tych poszukiwaniach spotykamy się z dużą życzliwością dotychczasowych członków władz Stowarzyszenia oraz innych doświadczonych bibliotekarzy i działaczy społecznych.

Na przestrzeni minionego półrocza odbyły się dwa posiedzenia plenarne Zarządu Głównego (21.5. i 26.6.) i pięć posiedzeń Prezydium (21.5., 11.6., 24.9., 6.11., 16.11.), niezależnie zaś od tego średnio raz w tygodniu zbierał się roboczy zespół Prezydium Zarządu Głównego, w którego skład wchodził: I wiceprzewodniczący, sekretarz generalny oraz skarbnik, nierzadko także zastępca skarbnika. Tryb prac Stowarzyszenia, konieczność jego reprezentowania na różnych forach spowodowały, że z podobną częstotliwością w biurze naszej organizacji bywał przewodniczący SBP.

Sprawy organizacyjne i ważniejsze przedsięwzięcia

Sprawom organizacyjnym poświęcone było pierwsze posiedzenie Zarządu Głównego. W jego programie było ustalenie zasad wyboru Prezydium, powołanie niezbędnych dla sprawnego funkcjonowania władz Stowarzyszenia komisji oraz ustalenie procedury tworzenia sekcji i innych zespołów działających przy Zarządzie Głównym SBP. Postanowiono, że w skład Prezydium oprócz przewodniczącego

go wejdą dwaj jego zastępcy, sekretarz generalny i jego zastępca, skarbnik i jego zastępca oraz jeden członek Prezydium, który czuwać będzie nad sprawami okręgow. Postanowiono także, iż kandydatury na członków Prezydium przedstawi przewodniczący. W tym trybie wiceprzewodniczącymi Zarządu Głównego zostali kol. Jerzy Lewandowski oraz Jan Burakowski, sekretarzem generalnym kol. Władysława Wasilewska, zastępcą kol. Jan Marciniak, skarbnikiem kol. Jadwiga Jakubowska, zastępcą skarbnika kol. Józef Lewicki, sprawami okręgów zajmować się będzie natomiast kol. Tadeusz Zarzębski.

Zarząd wybrał też przewodniczących komisji: wydawniczej kol. Michała Kune, współpracy z zagranicą — kol. Henryka Dubowika, prac legislacyjnych — kol. Bolesława Howorkę oraz komisji ds. kształcenia i doskonalenia zawodowego kol. Jadwigę Cwiekową. Przy okazji niektórzy członkowie Zarządu zadeklarowali swój udział w pracach tych komisji. Natomiast odpowiedzialnym za powołanie dalszych komisji oraz wszystkich sekcji uczyniono kol. Franciszka Czajkowskiego, który z dużym trudem zebrał z okręgów dane niezbędne do podjęcia swych czynności. Postanowiono też, że kol. Howorka opracuje poprawioną wersję statutu Stowarzyszenia na podstawie wniosków zgłoszonych na Krajowym zjeździe delegatów oraz że organizacja nasza reprezentowana będzie na 47 Sesji IFLA przez przewodniczącego Komisji ds. Współpracy z Zagranicą oraz kol. doc. Jadwigę Kołodziejską.

Zbrane tegoż dnia Prezydium Zarządu Głównego ustaliło podstawowe zasady, którymi kierować się będzie w swej pracy, a które ostatecznie sformułowane zostały na posiedzeniu dn. 16.11.1981 r.

Drugie plenarne zebranie Zarządu Głównego odbyło się dn. 26.6.1981 r. Było ono ukoronowaniem postanowień przyjętych na posiedzeniu Prezydium dn. 11.6. Przyjęto bowiem ostateczną, jak sądziliśmy, wersję statutu SBP, projekt dokumentu „Kierunki działania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w latach 1981-1985” oraz tekst materiału dotyczącego bibliotek dla Krajowej Komisji Zjazdowej PZPR, który — powielony — wręczony został także przez przewodniczącego SBP wszystkim delegatom na IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR reprezentującym środowiska pracowników kultury i sztuki oraz dziennikarzom prasy partyjnej. Nawiasem mówiąc, była to tym razem reprezentacja wyjątkowo skromna. Materiał ten opublikowany został w „Komunikacie ZG SBP”. Zarząd Główny zaakceptował też opracowany przez kol. Zarzębskiego wykaz okręgów podlegających opiece poszczególnych członków Zarządu.

Okres wakacji oznacza zwykle zwolnienie tempa prac. Jednakże w czasie ostatnich ferii letnich Prezydium Zarządu Głównego wystąpiło do Rady Ministrów z prostem zamiarem wycofania się rządu z porozumienia zawartego między Zespołem Problemowym ds. Bibliotek Szkolnych NSZZ „Solidarność” a Ministerstwem Oświaty i Wychowania z dn. 19 maja 1981 r. dotyczącego m.in. wymiaru czasu pracy w bibliotekach szkolnych. Na nasze pismo z dn. 9.7. 1981 r. odpowiedział jedynie wiceminister oświaty i wychowania Czesław Banach, zapewniając o chęciach resortu przestrzegania porozumienia, zwracając jednocześnie uwagę na brak zrozumienia w tej kwestii w innych resortach, głównie kultury i sztuki. Ponadto w związku z przygotowaniem do IX Zjazdu PZPR przewodniczący Stowarzyszenia wziął udział w kilku spotkaniach z delegatami na Zjazd, na których wraz z kol. Krzywickim prezentował problemy bibliotekarstwa.

Na okres letni przypadają też doroczne konferencje generalne IFLA. Jak już wspomniano, na 47 Sesji w Lipsku SBP reprezentowane było przez trzy osoby, których wyjazd sfinansowany został przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Dalszych 11 osób wydelegowanych zostało przez swe macierzyste instytucje lub właściwe im resorty, zaś kol. Maria Brykczyńska wyjechała na swój koszt. W czasie Sesji kol. doc. Kołodziejska wystąpiła z referatem „Biblioteka jako instytucja kultury”, kol. prof. Stankiewicz mówił o roli Biblioteki Narodowej w ochronie rzadkich

i cennych ksiąg w Polsce, kol. doc. Cybulski o działalności bibliograficznej i informacyjnej w Polsce, a przewodniczący SBP w ramach programu „Towarzystwa bibliotekarskie w rozwoju” zaprezentował dotychczasowy dorobek naszej organizacji i zamierzenia na najbliższe lata. Ponadto przewodniczący wraz z kol. kol. Cybulskim i Dubowikiem wzięli udział w posiedzeniu delegatów z krajów socjalistycznych na temat realizacji międzynarodowych programów UBC i UAP, w czasie którego postanowiono opracować do końca 1981 r. krajowe programy działań w tym zakresie.

Pierwsze po wakacjach spotkanie Prezydium odbyło się dn. 24.9.1981 r. Postanowiono na nim opracować uchwałę Zarządu Głównego w sprawie sytuacji bibliotek na tle mającej nastąpić z początkiem 1982 r. reformy gospodarczej oraz sformułować stanowisko SBP w sprawie zasad ustalania plac w bibliotekarstwie, a także rozpatrzone obowiązujące do tej pory przepisy prawne dotyczące działalności stowarzyszeń. Uznano, że ustawa o stowarzyszeniach z 1932 r. wymaga całkowitej zmiany, a tym samym winny być uchylone wszystkie jej nowelizacje i rozporządzenia wykonawcze. Podobną opinię w tej sprawie wyraził Komitet Porozumiewawczy Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych. Na posiedzeniu dn. 24.9. postanowiono także opracować w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki oraz British Council w Warszawie program pobytu w Polsce zastępcy sekretarza generalnego Library Association p. Russela Bowdena, który gościł w naszym kraju w dniach 26.10-8.11.1981 r.

Powodem jego przyjazdu była chęć stwierdzenia możliwości nawiązania współpracy między Library Association a SBP. W rezultacie odwiedzin w kilkunastu bibliotekach naukowych i publicznych w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu, spotkań z pracownikami instytutów bibliotekoznawstwa w Warszawie i Wrocławiu oraz Centrum INTE, na wspólnym posiedzeniu z udziałem gościa, dyrektora British Council w Warszawie p. Johna Saltera, członków Prezydium Zarządu Głównego SBP oraz przedstawicieli Zarządu Warszawskiego naszego Stowarzyszenia sformułowany został wstępny projekt umowy o współpracy. Przewiduje on m.in. wymianę doświadczeń w działalności obu organizacji, publikacji naukowych i podręcznikowych, artykułów publikowanych na łamach pism umawiających się stowarzyszeń, wymianę doświadczeń w dziedzinie kształcenia i doskonalenia zawodowego bibliotekarzy, w dziedzinie konserwacji zbiorów bibliotecznych, wspólną organizację seminariów i konferencji naukowych oraz wzajemną konsultację przedsięwzięć w ramach realizacji międzynarodowych programów FID, IFLA i UNESCO. Ponadto Library Association i British Council zobowiązały się do podjęcia działań zmierzających do udzielenia Polsce pomocy w zakresie anglojęzycznej literatury naukowej. Jest to pierwsza tego typu deklaracja ze strony krajów kapitalistycznych.

Dnia 6.11.1981 r. Prezydium Zarządu Głównego przyjęło relację z posiedzenia partyjnego zespołu bibliotekarzy przy Wydziale Kultury KC PZPR i omówiło projekty uchwał Zarządu w sprawie zasad ustalania wysokości plac oraz czasu pracy w bibliotekarstwie. Ponieważ na posiedzeniu ujawniły się pewne rozbieżności zdań w tych sprawach, zdecydowano, że zespół opracowujący projekt tego dokumentu rozpatrzy go jeszcze raz z uwzględnieniem wniosków z dyskusji i przedstawi go do akceptacji dn. 16.11. Podobnie przedstawia się sytuacja ze stanowiskiem SBP wobec reformy gospodarczej.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich reprezentowane jest w różnych stałych i doraźnych komisjach i komitetach. W Międzyresortowej Komisji ds. Importu Wydawnictw Naukowych i Czasopism z II obszaru płatniczego uczestniczy kol. Jerzy Lewandowski, w Komitecie Naukowo-Technicznym NOT ds. Informacji Naukowej, Technicznej, Ekonomicznej i Bibliotek — kol. Jadwiga Jakubowska, w Komisji Normalizacyjnej przy Bibliotece Narodowej — kol. Maria Leska, w Komitecie

Porozumiewawczym Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych — kol. Władysława Wasilewska, w Komisji Egzaminacyjnej dla Pracowników Informatyki i Dokumentacji — kol. Hanna Zasadowa, w Komisji Egzaminacyjnej dla Kandydatów na Bibliotekarzy Dyplomowanych — kol. Alojzy Tujakowski, a ponadto w Komisji tej działa od lat kol. Jadwiga Cwiekowa. Kol. Zasadowa reprezentuje SBP także w redakcji *Przeglądu Bibliotecznego*. Natomiast przewodniczącym SBP jest członkiem Podkomisji Bibliotek i Informatyki w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego, Rady ds. Książki przy Radzie Ministrów, w Zespole ds. Kultury Robotniczej przy Wydziale Kultury KC PZPR i wraz z partyjnymi członkami Zarządu Głównego — w Partyjnym Zespole Bibliotekarzy przy Wydziale Kultury KC PZPR.

Najbardziej aktywnie działa Komitet Porozumiewawczy Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych, który w dn. 11-13.12.1981 r. organizuje społecznymi siłami Kongres Kultury Polskiej. Prezydium Zarządu Głównego SBP zadeklarowało swój udział w postaci referatu, który opracował przewodniczący Stowarzyszenia, oraz wpłaty 15 000 zł na koszt przeprowadzenia imprezy.

Jak już zaznaczono, nowy Zarząd nie uporał się jeszcze z kwestią powołania nowych sekcji. W tej sytuacji działają wciąż sekcje utworzone w poprzedniej kadencji.

Na przestrzeni minionego półroczia odbyły się dwie ogólnopolskie sesje naukowe: jedną z nich zorganizowała w dn. 10-11.9.1981 r. w Gdańsku Sekcja Bibliotek Publicznych, drugą — dokładnie w miesiąc później — w Łodzi Sekcja Bibliotek Szpitalnych.

Na konferencji gdańskiej mówiono o organizacji i działalności bibliotek publicznych w dużych miastach. Około 60 uczestników tej imprezy wysłuchało referatów kol. Haliny Kamińskiej nt. „Ocena i rozwój bibliotek publicznych w dużych miastach”, kol. Haliny Giżyńskiej-Burakowskiej z Olsztyna: „Problemy racjonalnego kształtowania sieci bibliotecznej w mieście przekraczającym 100 000 mieszkańców”, kol. dra Grzegorza Chmielewskiego z Zielonej Góry: „Rola i zadania wojewódzkiej biblioteki publicznej jako głównej biblioteki miasta i województwa” oraz kol. Iluminaty Sterczewskiej, reprezentującej gospodarzy sesji, która omówiła „Rozwój i kulturotwórcze funkcje bibliotek publicznych w wielkich osiedlach mieszkaniowych”. Bardzo kształcące dla wszystkich były wynerzenia kol. doc. Jadwigi Kołodziejkiej, która rozważała nowe możliwości, jakie postawić może przed bibliotekami publicznymi reforma gospodarcza. Z dużym zainteresowaniem wysłuchano też informacji o zorganizowanym przez WiMBP w Gdańsku centralnym zakupie i opracowaniu zbiorów.

Organizatorami konferencji łódzkiej, poświęconej pracy bibliotecznej z ludźmi niepełnosprawnymi, a nawiązującej do ogłoszonego przez UNESCO 1981 r. Rokiem Ludzi Niepełnosprawnych, były, oprócz Sekcji Bibliotek Szpitalnych Zarządu Głównego SBP, Zarząd Okręgu SBP w Łodzi oraz Śródmiejska Biblioteka Publiczna im. A. Struga w tym mieście. Sesja ta zgromadziła także ok. 60 osób. Przedstawiono na niej referaty doc. Zbigniewa Hory z Wrocławia: „Sytuacja psychospołeczna inwalidów w Polsce”, kol. Aleksandry Chwastek z Wrocławia: „Biblioteki wobec potrzeb ludzi niepełnosprawnych”, kol. Franciszka Czajkowskiego z Torunia: „Organizacja czytelnictwa ludzi niepełnosprawnych w USA”, kol. Wandy Kozakiewicz z Wrocławia: „Oddziaływanie terapeutyczne literatury na ludzi niepełnosprawnych” oraz mgra Bogumiła Korniaika z Lublina, który na podstawie własnych doświadczeń omówił „Problemy czytelnictwa głuchych”. W ramach sesji uczestnicy zwiedzili Dom Dziennego Pobytu i obejrzeli spektakl satyryczny zaprezentowany przez pensjonariuszy Domu oraz biblioteki szpitalne na terenie miasta.

Sesję tę wykorzystano także na wybór nowych władz Sekcji. Przewodniczącym został kol. Franciszek Czajkowski, a jego zastępcami kol. kol. Aleksandra Chwastek oraz Barbara Ciepłucha.

Pośród powołanych do tej pory komisji pewnymi osiągnięciami poszczycić się może Komisja ds. Współpracy z Zagranicą. Kol. Dubowik w pełni wykorzystał swój pobyt na 47 Sesji IFLA dla nawiązania kontaktów z przedstawicielami zagranicznych stowarzyszeń bibliotekarskich. Przebywając we wrześniu 1981 r. w Austrii przygotował grunt do podjęcia starań o nawiązanie ściślejszej współpracy z tamtejszym stowarzyszeniem. Wraz z kol. Brykczyńską brał też udział w finalizowaniu rozmów z przedstawicielem Library Association.

Przewodniczący Komisji Legislacyjnej kol. Howorka opracował ostateczną wersję statutu, która po zatwierdzeniu przez Zarząd Główny dn. 26.6.1981 r. przekazana została do Wydziału Spraw Wewnętrznych Urzędu m. st. Warszawy i ostatecznie zatwierdzona w połowie września.

Niepokoi nas natomiast zupełny brak wiadomości o pracach pozostałych dwóch komisji: Komisji Kształcenia i Doskonalenia Zawodowego i Komisji Wydawniczej.

W dalszym ciągu dużą aktywność wykazuje Grupa Robocza ds. Bibliografii Regionalnej, która tuż po zakończeniu Krajowego zjazdu delegatów, w dn. 14-16.5. 1981 r. zorganizowała konferencję szkoleniowo-dyskusyjną w Jarocinie, z której wnioski przekazała m.in. także do władz Stowarzyszenia. Oprócz szeregu słusznych, niewątpliwie sformułowań adresowanych do Ministerstwa Kultury i Sztuki i poprzez nie do bibliotek odpowiedzialnych za prowadzenie bibliografii terytorialnych, znajduje się tu postulat, który ze strony Zarządu Głównego SBP wymaga szczególnego namysłu i ostrożności. Chodzi mianowicie o przekształcenie rzeczzonej grupy w samodzielną Sekcję Bibliografii Terytorialnej. Argumenty zawarte w „Ustaleniach” tej konferencji, sprowadzające się do chęci uzyskania samodzielności działania, nie wydają się całkowicie przekonujące.

Wydaje się, że obecne posiedzenie plenarne Zarządu Głównego jest okazją, żeby — ustalając zasady tworzenia ogniw Stowarzyszenia — rozstrzygnąć definitywnie i tę sprawę.

Stefan Kubów

SPRAWOZDANIE Z WYKONANIA ROCZNEGO PLANU WYDAWNICZEGO SBP DO DNIA 13.11.1981

W zakresie wydawnictw ciągłych:

Ukazały się

Poradnik Bibliotekarza (miesięcznik): ukazało się 9 numerów, nry 10 oraz 11/12 przekazano do produkcji.

Bibliotekarz (dwumiesięcznik): ukazało się 5 numerów, nr 6 przekazano do produkcji.

W produkcji

Informator Bibliotekarza i Księgarza 1982 (rocznik). Objętość 12,4 ark. wyd., nakład 9000 egz., cena 40 zł. (Ukaże się w grudniu 1981 r.).

Literatura Piękna 1978. Adnotowany rocznik bibliograficzny. Objętość 33,27 ark. wyd., nakład 5500 egz., cena 370 zł. (Ukaże się w I kw. 1982 r.).

W zakresie wydawnictw zwartych:

Ukazały się

Jan Wołosz: *Organizacja biblioteki i kierowanie jej działalnością*. Objętość 7,5 ark. wyd., nakład 7000 egz., cena 26 zł. (Współwyd. z CUKB. — dodatkowo 5000 egz.).

W produkcji

Janina Pelcowa: *Polskie Normy bibliograficzne 1975-1978*. Objętość 21 ark. wyd., nakład 3500 egz., cena 380 zł. (Ukaże się w I kw. 1982 r.).

Przewodnik po zbiorach i bibliotekach muzycznych w Polsce. Oprac. Maria Prokopowicz. Objętość 5 ark. wyd., nakład 1000 egz., cena 270 zł. (Ukaże się w II kw. 1982 r.).

Jan Baumgart: *Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze*. Objętość 26 ark. wyd., nakład 3000 egz., cena do ustalenia. W listopadzie 1981 r. przekazano do produkcji t. 1).

W tece redakcyjnej

Jerzy Wieprzkowski: *Vademecum konserwacji książki*. Objętość ok. 7 ark. wyd., nakład planowany 6000 egz., cena do ustalenia. (Po recenzji i opr. redakcyjnym i technicznym).

Wanda Kozakiewicz, Bożena Brzózka: *Biblioteka szpitalna. Poradnik dla bibliotekarzy*. Objętość ok. 4 ark. wyd., nakład planowany 4100 egz., cena do ustalenia. (Po recenzji — w opracowaniu redakcyjnym).

W opracowaniu autorskim

Literatura Piękna 1979. Adnotowany rocznik bibliograficzny. Objętość przewidywana 25 ark. wyd., nakład planowany 5500 egz., cena do ustalenia. (Zawarto umowy autorskie).

Maria Lenartowicz: *Przepisy katalogowania alfabetycznego. Cz. 1. Opis*. Objętość ok. 10 ark. wyd., nakład planowany 30 000 egz., cena do ustalenia. (Maszynopis miał być złożony do końca 1981 r.).

Jerzy Maj: *Pomieszczenie i wyposażenie współczesnej biblioteki publicznej*. Objętość przewidywana 7 ark. wyd., nakład planowany 6000 egz., cena do ustalenia. (Zawarto umowę autorską).

Pozycje proponowane przez autorów

Maria Lenartowicz: *Przepisy katalogowania alfabetycznego. Cz. 2. Hasło*. Rozdział: Hasło korporatywne w oprac. Heleny Grabowskiej-Warzechy. Objętość ok. 10 ark. wyd., nakład planowany 20 000 egz.

PROTOKÓŁ

Z OBRAD PLENARNYCH ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA
BIBLIOTEKARZY POLSKICH Z PRZEWODNICZĄCYMI ZARZĄDÓW OKRĘGÓW
Szczecin 16-17.11.1981

Obrady rozpoczęły się po zwiedzeniu 3 Bibliotek Oddziałowych (Nowogard, Łobez, Stargard Szczeciński). Otworzył je przewodniczący Zarządu Głównego SBP Stefan Kubów. Po krótkim powitaniu zebranych, w tym gości: Krystyny Kuźmińskiej — przedstawiciela Ministerstwa Kultury i Sztuki i Jacka Sauka — przewodniczącego Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, przewodniczący podziękował kol. Stanisławowi Krzywickiemu za organizację tego dwudniowego zebrania. Następnie odczytał listy do Prezydium ZG SBP od kol. Józefa Korpały, który dziękując za zaproszenie wyraża żal, iż nie może przybyć i życzy wszystkim uczestnikom owocnych obrad. Równocześnie kol. Korpała złożył propozycję opracowania uchwały w sprawie porozumienia narodowego.

Następnie przewodniczący ZG SBP zaproponował program obrad:

1. Informacja o dotychczasowych pracach Stowarzyszenia,
2. Wytyczne i zatwierdzenie kierunków działania SBP,
3. Omówienie sytuacji sekcji i komisji w Stowarzyszeniu, powołanie nowych komisji,
4. Relacja kol. Henryka Dubowika z pobytu delegacji SBP na 47 Sesji IFLA w Lipsku,
5. Biblioteki w reformie gospodarczej,
6. Zasady dot. siatek płac.

W wyniku krótkiej dyskusji zaproponowany porządek obrad uzupełniono o:

- a) informację przewodniczącej Krajowej Rady Pracowników Bibliotek Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki kol. Zofii Płatkiewicz (WBP Poznań) o pracach Rady,
- b) informację przewodniczącego Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” kol. Jacka Sauka (Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Morskiej w Szczecinie) o pracach Komisji.

Ad 1. W ramach realizacji przyjętego programu przewodniczący ZG SBP odczytał sprawozdanie z prac Stowarzyszenia (sprawozdanie w załączeniu). Kolejne dwa sprawozdania (również w załączeniu):

a) z pracy Działu Wydawnictw Biura ZG SBP w 1981 r.;

b) Zarządu Głównego SBP zawierające omówienie działalności finansowej za okres I-IX 1981 r.

zostały przedłożone na piśmie.

Przewodniczący ZG SBP Stefan Kubów udzielił głosu przewodniczącej Krajowej Rady Pracowników Bibliotek Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki.

Kol. Zofia Płatkiewicz poinformowała, że Krajowa Rada zajmowała się sprawą siatki płac stojąc na stanowisku, że siatka płac winna być jednolita dla bibliotekarzy wszystkich sieci; stara się uczestniczyć w spotkaniach dotyczących kultury i reprezentować interesy środowiska bibliotekarskiego. Przedstawiciel Krajowej Rady uczestniczył w spotkaniu w Ministerstwie Pracy, Płac i Spraw Socjalnych w sprawie czasu pracy bibliotekarzy. Krajowa Rada w ostatnim czasie złożyła protest do ministra kultury i sztuki w sprawie sytuacji pracowników bibliotek i placówek bibliotecznych. Poruszono w proteście m.in. sprawę płac w bibliotekarstwie, punktów bibliotecznych, a także braku zainteresowania wartością książki i czytelnictwa.

Następnie zabrał głos przewodniczący Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” kol. Jacek Sauk. Stwierdził, że jest zwolennikiem ścisłej współpracy ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich, w którego szeregach skupieni są ludzie o dużym doświadczeniu zawodowym a także inicjatywie. Przekazał informację o najważniejszych pracach. W związku z pracami przy ustawie o szkolnictwie wyższym OMKP, reprezentując poglądy swoich członków, stoi na stanowisku, że bibliotekarze w wyższych uczelniach winni znaleźć się w grupie nauczycieli akademickich. Obecnie nie zalicza się ich do tej grupy, chociaż przynajmniej przywileje. W sprawie przywrócenia krótszego czasu pracy bibliotekarzy OMKP posiada poparcie władz związkowych NSZZ „Solidarność”, poszczególnych resortów i innych związków zawodowych. Są dwie propozycje rozwiązania zagadnienia pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia: skrócenie czasu pracy do 31,5 godz. tygodniowo lub wprowadzenie dodatków. OMKP opracowała własny projekt siatki płac, rozsyłany w celach konsultacyjnych. Dnia 8.12.1981 w Lublinie odbędzie się spotkanie, podczas którego winna powstać ostateczna wersja siatki płac. OMKP rozpoczęła wstępne prace przy opracowaniu projektu układu zbiorowego pracy. Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego

i Techniki wprowadziło podwyżki dla tych pracowników dydaktycznych, którzy są zatrudnieni na podstawie siatki płac Ministerstwa. Po pertraktacjach, tą 500-złotową podwyżką zostali objęci również bibliotekarze szkół wyższych. Omawiano nowe zasady finansowania kierowników punktów bibliotecznych. OMKP domaga się szczególnych uprawnień dla pracowników bibliotek wiejskich. Opracowała też informację na temat karty praw i obowiązków pracownika kultury. W sprawie literatury naukowej z II obszaru płatniczego OMKP wysłała protesty do Sejmu i premiera.

Przewodniczący przedłożył propozycję powołania Komisji Wniosków i Uchwał pod przewodnictwem zastępcy sekretarza generalnego kol. J. Marciniaka. W skład Komisji weszli: H. Bogusławski, E. Grzesiak, Z. Rogowska, W. Wasilewska.

Następnie rozpoczęła się dyskusja. Kol. F. Czajkowski omówił szerzej działalność Sekcji Bibliotek Szpitalnych. Były poruszone m.in.: sprawy płacowe bibliotekarzy i związane z tym masowe odchodzenie bibliotekarzy od zawodu (Z. Rogowska); udział ZG SBP w pracach Komisji Porozumiewawczej Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych (J. Kołodziejska, Z. Rogowska, W. Wasilewska); status bibliotekarzy bibliotek szkół wyższych w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym (Z. Daraż, B. Howorka, J. Sauk); utworzenie Federacji Bibliotek Szkół Wyższych (B. Howorka, J. Sauk, T. Zarzębski); import literatury z II obszaru płatniczego (B. Ochronowicz, J. Sauk); tragiczna sytuacja lokalowa bibliotek szkół wyższych i publicznych (M. Brykczyńska, R. Sobczak); obecna struktura organizacyjna SBP, a zwłaszcza wyłączenie z prac ZG SBP przewodniczących zarządów okręgów (Z. Daraż, R. Sobczak); wysokość składek (Z. Daraż); sytuacja bibliotek w reformie gospodarczej (J. Kołodziejska, Z. Daraż); działalność wydawnicza SBP (M. Brykczyńska, J. Burakowski, J. Kołodziejska, T. Zarzębski); szkolenie zawodowe bibliotekarzy (J. Burakowski, J. Kołodziejska); problem pragmatyki zawodowej (J. Kołodziejska); polityka biblioteczna (J. Burakowski).

Ad 2. Kol. W. Wasilewska stwierdziła, że — formułując projekt założeń programowych — ZG SBP wychodził z przeświadczenia, że powinien on być raczej skomorny a możliwy do zrealizowania, niż obfitujący w zamierzenia, z których rozliczyć się nie będziemy w stanie. Dokument ten, wysuwający problematykę zgodną z najważniejszymi celami i zadaniami SBP, a także mający na względzie nieustannie zmieniającą się sytuację, w jakiej żyjemy, istotnie skromny, może nawet nader skromny, został przedstawiony na posiedzeniu plenarnym Zarządu Głównego dnia 6.6.1981 i w zasadzie przyjęty. Zdecydowano jednak, zgodnie z panującymi w naszej organizacji zasadami demokracji, że wpływ na jego ostateczny kształt powinny mieć okręgi, które są współrealizatorami programów działania. W tym celu projekt wysłany został do wszystkich zarządów z prośbą o uwagi i uzupełnienia. Reakcja, wbrew temu, czego oczekiwaliśmy mając w pamięci wysoką temperaturę wystąpień zjazdowych, była niewielka. Odpowiedziało zaledwie 14 okręgów. Wniosły one zarazem propozycje pewnych zmian, zwłaszcza w kierunku uściślenia konkretnych zadań, bądź zakwestionowały zasadność niektórych kierunków działania.

Tak np. kontrowersyjny okazał się pogląd na punkt dotyczący opracowania Karty Bibliotekarza (projektu społecznego). Wyraźnie zarysowały się dwa stanowiska: a) nie opracowywać, gdyż istnieją sprzeczności interesów różnych grup bibliotekarzy, b) opracować, gdyż dla ochrony zawodu niezbędna jest jednolita pragmatyka. Sprawę tę musi rozstrzygnąć nasze szerokie forum. Ogólne wskazanie okręgów odnośnie do programu jest takie, aby strzec działalności zgodnej ze statutem, nie wyręczając związków ani instytucji, które powołane są do określonych zadań, wziąć pod uwagę obecne uwarunkowania ekonomiczne i społeczne, nastawić na sferę „ducha”, a nie głównie na sprawy bytowe, choć, rzecz jasna, i ich pomijać nie należy.

Propozycje okręgów idą w kierunku ujęcia w programie następujących spraw:

- nowelizacja ustawy o bibliotekach;
- weryfikacja *Raportu o stanie bibliotek polskich*;
- analiza i ewentualnie nowelizacja aktów prawnych dotyczących bibliotekarstwa, m.in. normalizacji prac bibliotecznych;
- analiza organizacji sieci bibliotek w Polsce, z uwzględnieniem spraw takich jak:

a) ujednoczenie struktury organizacji bibliotek wojewódzkich,

b) działanie na rzecz aktywizacji poszczególnych służb bibliotecznych, np. słabo funkcjonujących bibliotek szpitalnych,

c) zajęcie się sprawą statusu i warunków działania bibliotek na wsi, w tym punktów bibliotecznych,

d) wzmocnienie kadrowe bibliotek gminnych;

- przeciwdziałanie zagrożeniom i likwidacji bibliotek i ośrodków informacji;
- uzyskanie większego wpływu na politykę wydawniczą — wznowienia, nakłady lektur i wydawnictw encyklopedycznych;
- zaopatrzenie bibliotek w zagraniczne czasopisma i książki naukowe;
- dostęp do dorobku całego narodu w dziedzinie piśmiennictwa;
- uzyskanie przez SBP statusu organizacji wyższej użyteczności publicznej;
- określenie płaszczyzny współpracy ze związkami i organizacjami społecznymi, w tym z Komitetem Porozumiewawczym Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych;
- określenie dróg realizacji wniosków formułowanych na zjazdach;
- propagowanie właściwych postaw etycznych;
- zacieśnianie więzów koleżeńskich między bibliotekarzami różnych sieci.

Potrzeba ujęcia w programie wymienionych powyżej problemów nie wymaga specjalnego uzasadnienia. Wszystkie są dla naszego środowiska niezwykle ważne. Musimy jednak wspólnie zdecydować, które z nich staną się przedmiotem naszej działalności, gdyż nie wystarczy tylko wpisać je jako kolejne hasła. Należy skonfrontować każde z tych zadań z własnymi siłami. Wydaje się, że konieczna jest albo selekcja tematów, które ZG podejmie i rzeczywiście będzie realizował, albo przyjęcie szerokiego zakresu tematycznego i powołanie zespołów, które zajmą się oceną sytuacji, opracowaniem planu działania, określeniem środków i sposobów realizacji poszczególnych problemów.

Konieczne jest też powołanie zespołów, które podejmą trud zhierarchizowania złożonych przez okręgi wniosków, opracowania dla nich odpowiedniej argumentacji, sformułowania propozycji rozwiązań, przygotowania materiału do poważnych negocjacji z władzami.

Pilne jest sprecyzowanie stanowiska SBP jako odpowiedzi na pytania:

- czy SBP zamierza podjąć prace nad nowelizacją ustawy o bibliotekach;
- czy należy zmienić (i które) akty prawne dotyczące bibliotek;
- jaką popieramy strukturę powiązań prawno-organizacyjnych w zarządzaniu bibliotekami;
- jaki sposób finansowania uważamy za najkorzystniejszy dla bibliotek;
- czy widzimy możliwość istnienia w bibliotekarstwie instytucji działających na własnym rozrachunku;
- jaki jest nasz stosunek do Społecznej Rady Kultury — organu autonomicznego, który zajmować się ma określeniem polityki kulturalnej i rozdziałem funduszy;
- czy i które biblioteki powinny gromadzić i udostępniać wydawnictwa spoza zasięgu cenzury, komu udostępniać. W tych i wielu innych sprawach stanowisko nasze powinno być jasne, wyrażać opinię całego środowiska, a przez to umacniać naszą jedność, tak niezbędną do skutecznego działania.

Do wypowiedzi na temat programu i warunków działania Stowarzyszenia ustosunkowała się również K. Kuźmińska (MKiS), która stwierdziła, że Ministerstwo

otrzymało 2000 nowych etatów z funduszem płac w wysokości 5600 zł na jeden etat. Etaty te po uprzednich konsultacjach zostaną najprawdopodobniej przyznane głównie bibliotekom. Departament Ekonomiczny MKiS powstrzymał się od dalszej pracy nad systemem płac. Do Ministerstwa nie wpłynęły żadne propozycje płacowe. Departament Ekonomiczny opowiada się za jednolitym systemem płacowym. Powinien być jednak poinformowany, jak to zrobić. Oczekuje się tego od SBP, przy którym powinien powstać Zespół ds. Płacowych. Bibliotekarze nie powinni pozostawać w tyle za innymi zawodami i powinni zatroszczyć się o pragmatykę oraz status zawodu. Powinna powstać Karta Pracownika Biblioteki.

W Ministerstwie uważa się, że najważniejsze jest wydanie rozporządzenia o przywilejach bibliotek wiejskich (bezpłatne mieszkania, bezpłatny dowóz opału, ryczałt na własny pojazd itp.). Sytuację bibliotek wiejskich ocenia się jako katastrofalną. Rozporządzenie takie powinno wyjść najdalej w styczniu 1982 r. jako część składowa Karty Nauczyciela. Projekt rozporządzenia został pozytywnie zaopiniowany przez Ministerstwo Finansów oraz Ministerstwo Pracy i Placy. Postulat skrócenia czasu pracy dla bibliotekarzy dyplomowanych, dla pracowników reprografii itp. ma szansę realizacji. Skrócenie czasu pracy magazynierów również ma szansę realizacji, ponieważ zaistniał precedens w muzeach. Dodatki za uciążliwą pracę mają być zryczałtowane i wynosić 200 do 500 złotych.

Odnosnie do uposażeń K. Kuźmińska poinformowała, że w październiku przekazano Ministerstwu Pracy i Placy projekt podwyżek płac o dwie grupy i o 500 zł dla osób zarabiających powyżej 6500 zł.

W sprawie kształcenia bibliotekarzy K. Kuźmińska zauważyła: politykę kształcenia inspirowe SBP, a Ministerstwo nie otrzymało dotychczas żadnych propozycji ze strony środowiska. Jeśli chodzi o szkolenie policealne, trwają obecnie prace nad nowelizacją programów nauczania na podstawie przeprowadzonych badań.

Ad 3. Kol. F. Czajkowski poinformował, że zespół w składzie kol. H. Pabiszowa, A. Tadeusiewicz i on sam opracował ankietę, która została rozesłana do wszystkich okręgów. Przyszło 29 odpowiedzi. Komisje, sekcje i zespoły istnieją w 12 okręgach, 6 okręgów widzi sekcje przy ZG, 11 okręgów nie widzi u siebie potrzeby utworzenia sekcji. W strukturze organizacyjnej należy wzorować się na IFLA. Sekcja Bibliotek Szpitalnych niedawno zmieniła nazwę na Sekcję Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych. Dalej stwierdził, że powinno powstać ciało koordynujące. Zgłoszono projekty powstania Sekcji Bibliotek Publicznych, Sekcji Bibliotek Naukowych, Sekcji Ośrodków inte, Sekcji Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych. Sekcja Bibliotek Muzycznych pragnie kontynuować swoją działalność. Komisja Statystyczna wystąpiła z wnioskiem kontynuowania prac; z podobnym wnioskiem wystąpił Zespół ds. Normalizacji. Okręg w Chełmie zaproponował powołanie Komisji Budownictwa.

Potem nastąpiło głosowanie nad reaktywowaniem sekcji przy Zarządzie Głównym:

Sekcja Bibliotek Naukowych — 3 głosy przeciw, 8 wstrzym.

Sekcja Bibliotek Publicznych i Związkowych — jednogłośnie

Sekcja Bibliotek Fachowych — 14 za, 3 przeciw, 13 wstrzym. (nie reaktywowana)

Sekcja Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych — 1 wstrzym.

Sekcja Bibliotek Muzycznych — 1 wstrzym.

Sekcja Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych — jednogłośnie

Kol. Brykczyńska zaproponowała utworzenie Sekcji Bibliotek Specjalnych. Kol. Zarzębski wysunął propozycję utworzenia Sekcji Bibliografii Terytorialnej i Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych.

Ad 4. Kol. Dubowik omówił strukturę IFLA. Zaproponował utworzenie Sekcji

Bibliotek Specjalnych w tym Bibliotek Muzycznych oraz Sekcji Bibliotek Naukowych. Obszerne sprawozdanie z 47 Sesji IFLA zob. s. 275

Przewodniczący Komisji Uchwał przedstawił następujące dokumenty:

- uchwałę o poparciu dla idei porozumienia narodowego (zob. s. 325)
- uchwałę skierowaną do Ministerstwa Kultury i Sztuki w sprawie wydawnictw, które są przedmiotem szczególnej troski Stowarzyszenia. Projekt przyjęto przy czterech głosach wstrzymujących się (zob. s. 326),
- uchwałę o działaniu bibliotek w ramach reformy gospodarczej (zob. s. 326),
- podstawowe zasady systemu płac i awansowania pracowników bibliotek i ośrodków inte (zob. s. 328).

Na zakończenie postanowiono czasowo zawiesić wykonanie uchwały Zjazdu odnośnie do składek członkowskich.

PROGRAM DZIAŁALNOŚCI SBP

Obecna kadencja władz Stowarzyszenia rozpoczyna się (i prawdopodobnie przebiegać będzie) w okresie głębokiego kryzysu, w którym znalazły się wszystkie dziedziny naszego życia społecznego, politycznego i gospodarczego.

Podjęty za robotnikami Wybrzeża przez cały naród trud przywracania w Ojczyźnie ładu, sprawiedliwości i praworządności, prawdy i poszanowania godności osoby ludzkiej, trud odbudowy samorządnych form życia zbiorowego stwarzających szanse wywołania aktywności, inicjatyw i odpowiedzialności obywatelskiej — to ideowy nurt dążeń, za którymi opowiada się i które realizować będzie Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, włączając się solidną pracą swych członków w ogólnonarodowe dzieło wyprowadzenia kraju z kryzysu.

Bibliotekarstwo polskie, które przez cały okres PRL dopracowało się niewątpliwie osiągnięć w służbie, jaką pełniło wobec nauki, kultury, oświaty, a także gospodarki, od dawna nie nadąża za potrzebami społecznymi. Sygnałem niedostatku w jego bazie materialnej, kadrowej, w organizacji i systemie zarządzania był raport o stanie bibliotekarstwa opracowany już w roku 1973. Nadzieje bibliotekarzy, że stanie się on — jak to pierwotnie przewidywano — podstawą do rządowego programu długofalowych działań, niestety zawiodły. Trudności narastały permanentnie, a ostatnio pogłębił się jeszcze dotkliwie przeżywany przez biblioteki kryzys książki.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, jako organizacja fachowa i naukowa skupiająca przedstawicieli wszystkich sieci bibliotecznych w Polsce oraz kontynuująca współpracę z organizacjami społecznymi związanymi swą działalnością ze sprawami książki, z tytułu swych obowiązków statutowych zamierza inicjować i prowadzić oraz aktywnie popierać wszelkie poczynania mające na celu stopniową poprawę sytuacji bibliotek. Zgodnie z potrzebami środowiska, SBP położy nacisk na działalność praktyczno-fachową.

Będąc rzecznikiem integracji zawodu, SBP wokół tego pilnego i o doniosłym znaczeniu zadania skupi inicjatywy i energię całej bibliotekarskiej społeczności, w tym również kadr naukowych, których wiedza i kompetencje powinny wspomóc w znalezieniu najszluszniejszych rozwiązań. Zamierzamy stworzyć szerokie pole dla każdej inicjatywy, która może przynieść pożytek zarówno bibliotekom i ośrodkiem informacji naukowej, jak i ich pracownikom.

Jest nas ponad 13 tys. — to duża armia ludzi, których aspiracje, zamiłowanie, talenty, pracowitość zdolne są wzmocnić siły naszej organizacji, uczynić ją aktywniejszą i sprawniejszą w działaniu, rozszerzyć jej szeregi, podnieść jej atrakcyjność

w środowisku. Wymaga to jednak szczerze zaangażowanej pracy wszystkich członków, rozwijanej w kołach, okręgach i powołanych przez nie zespołach, pracy integrującej poszczególne środowiska w dążeniu do skutecznego rozwiązania problemów bibliotekarstwa, przede wszystkim na własnym terenie.

Równocześnie chcemy, aby w organizacji naszej każdy bibliotekarz, niezależnie od zajmowanego stanowiska, stażu, wykształcenia i wieku, czuł się „u siebie”, doświadczył w praktyce wszystkich przynależnych mu demokratycznych praw, w tym również prawa do obrony. Znaczy to zarazem, że konieczny jest powszechny szacunek dla wartości takich, jak prawda i lojalność oraz osobista odpowiedzialność za czyn i słowo, na których można budować fundamenty koleżeństwa i współpracy.

Podstawowe wytyczne dla prac ZG stanowią:

- uchwała Krajowego Zjazdu Delegatów,
- wnioski zgłoszone na Zjeździe,
- wnioski sformułowane przez okręgi SBP.

Główne zadania w bieżącej kadencji:

1. Działania SEP w kształtowaniu polityki bibliotecznej i informacyjnej dotyczące:

- stałego wzrostu środków budżetowych na kulturę,
- zaopatrzenia bibliotek i ośrodków informacji naukowej w książki i inne źródła informacji, polityki wydawniczej w zakresie wznowień lektur, wydawnictw encyklopedycznych,

- prac legislacyjnych dotyczących bibliotekarstwa i informacji naukowej,
- realizacji ustawy o bibliotekach, uchwał i porozumień oraz postulatów kierowanych do władz,

- modernizacji zarządzania bibliotekami, zwłaszcza organizacji wewnętrznej,
- samorządności i samodzielności bibliotek i ośrodków informacji naukowej,
- modernizacji bibliotek i rozbudowy ośrodków informacji naukowej.

2. Stała współpraca z organami władz administracyjnych i ciał przedstawicielskich, w tym z komisjami sejmowymi oraz z organizacjami politycznymi i społecznymi, związanymi swą działalnością z problematyką bibliotek i ośrodków informacji naukowej. Prezentacja w tym zakresie opinii środowiska zawodowego. Występowanie w obronie i interesie bibliotek i ośrodków informacji naukowej wszystkich sieci, w tym szczególnie obecnie zagrożonych bibliotek związkowych.

3. Udział przedstawicieli SBP w radach, komisjach i innych organach zajmujących się sprawami bibliotek i informacji. Udział w konferencjach organizowanych przez resorty i instytucje w sprawach bibliotek i informacji.

4. Starania o zapewnienie bibliotekom i ośrodkom informacji naukowej odpowiedniej bazy lokalowej i wyposażenia technicznego oraz o przeznaczenie odpowiednich środków na ich rozwój (lokale, zbory, inwestycje). Podjęcie działań mających na celu wzmocnienie statusu bibliotek wiejskich oraz punktów bibliotecznych.

5. W dążeniu do rozwoju form zaplecza szczególnie zwracanie uwagi na funkcjonowanie sieci bibliotek publicznych.

6. Popieranie i rozwijanie regionalnej współpracy bibliotek i ośrodków informacji naukowej.

7. Podejmowanie własnych inicjatyw i włączanie się w akcje społeczne, organizowane dla urzeczywistnienia idei powszechnej dostępności książki.

8. Organizowanie w okręgach różnych form poradnictwa zawodowego.

9. Podjęcie inicjatyw zmierzających do nowelizacji programu rozwoju bibliotek z uwzględnieniem działalności ośrodków informacji naukowej i nadanie mu rangi dokumentu powszechnie obowiązującego.

10. Wspieranie działalności naukowej, popularyzatorskiej i publicystycznej bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej, publikowanie ich prac w czasopiśmie i wydawnictwach zwartych, wyróżnianie nagrodami.

11. Kontynuowanie i zintensyfikowanie działalności wydawniczej w dziedzinie bibliotekarstwa i ośrodków informacji naukowej.
12. Stały współdziałal w pracach nad doskonaleniem systemu kształcenia i dokształcania bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej.
13. Podejmowanie oraz popieranie inicjatyw mających na celu podnoszenie kwalifikacji zawodowych bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej (kursy, narady, sesje, praktyki itp.).
14. Intensyfikacja propagandy spraw bibliotek i czytelnictwa w społeczeństwie, a także zapotrzebowania różnych grup użytkowników na informację.
15. Udział w pracach organizacji międzynarodowych i nawiązywanie szerokiej współpracy międzynarodowej:
 - opracowywanie nadsyłanych kwerend,
 - przygotowywanie referatów i wystąpień na sesjach i konferencjach,
 - organizowanie spotkań w Polsce z przedstawicielami zagranicznych organizacji bibliotekarskich i informacji naukowej.
16. Zorganizowanie szerokiej współpracy w określonych wspólnie ramach z wszystkimi związkami zawodowymi zrzeszającymi bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej, a w szczególności współdziałanie przy opracowywaniu pragmatyki zawodowej.
17. Stałe zwiększanie szeregów SBP, pozyskiwanie dla organizacji bibliotekarzy sieci o niewielkim liczebnie członkostwie oraz bibliotekarzy nowo zatrudnionych, a także pracowników ośrodków informacji.
18. Starania o uzyskanie przez SBP statusu organizacji finansowo niezależnej, nie limitowanej przez MKiS, co pozwoliłoby również na zwiększenie samodzielności finansowej okręgów. Podjęcie akcji werbowania członków wspierających.

Program powyższy w odpowiednich punktach realizowany będzie także przez okręgi we własnym zakresie. Generalnie zakłada się pełną odpowiedzialność i samodzielność pracy ogniw SBP oraz przenikanie się wzajemne inicjatyw Zarządu Głównego i Zarządów Okręgów przy pełnej odpowiedzialności za jedność działania, dyktowaną nadrzędnymi interesami bibliotekarstwa w służbie narodu. Podstawowe zadanie służenia czytelnikowi, najlepszemu na jakie nas stać i jakiego on oczekuje, jest dostatecznie mobilizujące, aby wyzwolić energię i inicjatywy bibliotekarzy w istniejących warunkach i rozbudzić aktywność w pracy stowarzyszeniowej. Wymaga tego czas, w którym żyjemy.

Odnowa, jeśli nie ma stać się modnym sloganem, potrzebuje pracy usilnej i wytrwałej, i taką właśnie podjąć musimy wszyscy, organizując się w sekcjach, komisjach i zespołach dla opracowywania i załatwiania konkretnych spraw, wynikających z potrzeb lokalnych.

DEKLARACJA

(stanowisko w sprawie porozumienia narodowego)

Członkowie Plenum ZG SBP oraz przewodniczący zarządów okręgów SBP reprezentujący bibliotekarstwo polskie, zebrani w dniach 16-17 listopada 1981 r. w Szczecinie, wyrażają poparcie dla idei porozumienia i współpracy całego narodu. Mając na względzie dotychczasowy dorobek bibliotekarstwa polskiego stanowiącego integralną część kultury narodowej, a także kierując się troską o konieczny jego rozwój — zgłaszamy gotowość włączenia swoich przedstawicieli w tok prac zmierzających do wypracowania form współpracy i porozumienia.

Apelujemy również do wszystkich Koleżanek i Kolegów o poparcie tego stanowiska w nadziei, że całe środowisko bibliotekarzy włączy się w realizację tej słusznej idei.

Szczecin, dnia 16-17 XI 1981 r.

UCHWAŁA W SPRAWIE WYDAWNICTW SBP

Członkowie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz przewodniczący zarządów okręgów SBP reprezentujący bibliotekarstwo polskie zobowiązują Prezydium ZG SBP do wystąpienia z wnioskiem do MKiS o stworzenie właściwych warunków wydawnictwom SBP, tak aby mogły one spełniać merytoryczne cele w stosunku do bibliotekarzy, a jednocześnie wspierać bazę materialną SBP.

Szczecin, 16-17 XI 1981 r.

UCHWAŁA W SPRAWIE DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK W OKRESIE REFORMY GOSPODARKI NARODOWEJ

podjęta na plenarnym posiedzeniu Zarządu Głównego oraz przewodniczących zarządów okręgów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Szczecinie dnia 17 listopada 1981r.

Kryzys w różnych dziedzinach gospodarki narodowej wywiera od wielu miesięcy niekorzystny wpływ także na materialne podstawy działania bibliotek, na stan krajowego rynku wydawniczego oraz na import książki, co z kolei wpływa na jakość, zasięg i zakres usług bibliotecznych.

Biblioteki działając w tak niekorzystnych warunkach będą musiały wkrótce zaspokajać znacznie liczniejsze potrzeby nauki, techniki oraz innych dziedzin społecznej i zawodowej aktywności naszego społeczeństwa w nowych warunkach realizacji zasad reformy całej gospodarki narodowej. Biblioteki bowiem jako główna baza źródełwa piśmiennictwa stanowią podstawowe ogniwo w komunikowaniu się polskiego środowiska naukowego i technicznego wewnątrz kraju oraz w udostępnianiu temuż środowisku zagranicznych osiągnięć w dziedzinie nauki i techniki.

Należy zatem poszukiwać różnorodnych rozwiązań, zwłaszcza organizacyjnych, które umożliwią rzetelne wywiązywanie się bibliotek z ich podstawowych obowiązków.

Dlatego też — jako kierowniczy aktyw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich — zwracamy się:

— do samorządów pracowniczych, do dyrektorów przedsiębiorstw i innych instytucji gospodarczych, do kierowników urzędów centralnych oraz organów społecznych organizacji gospodarczych, naukowych i fachowych o:

1. traktowanie biblioteki naukowej i fachowej jako integralnej części podstawowej działalności zakładu produkcyjnego i instytucji gospodarczej, bowiem tylko przez sprawne działanie biblioteki możliwe staje się czerpanie z krajowego i światowego dorobku myśli twórczej, w celu podwyższenia efektów pracy zespołu dla dobra zakładu macierzystego i całej gospodarki narodowej;

2. tworzenie bibliotekom odpowiednich warunków działania poprzez umożliwienie zakupu i abonowania materiałów bibliotecznych krajowych i zagranicznych, również z II obszaru płatniczego, oraz korzystania z urzędzeń reprograficznych zakładu;

3. otaczanie działalności biblioteki opieką fachowego personelu zakładu;

4. umożliwienie bibliotekom nawiązywania kontaktów z innymi bibliotekami krajowymi i zagranicznymi, co jest niezbędne dla wzajemnego świadczenia usług międzybibliotecznych;

5. podjęcie krajowej produkcji urzędzeń i wyposażenia bibliotek, zwłaszcza urzędzeń reprografii i łączności, niezbędnych do sprawnego funkcjonowania bibliotek;

— do rektorów i samorządów szkół wyższych, do kierowników m.in. resortów: nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, kultury i sztuki, zdrowia oraz obrony narodowej, ich organów doradczych i opiniujących oraz do władz Polskiej Akademii Nauk o:

1. traktowanie działalności biblioteki szkoły wyższej jako integralnej części całego procesu dydaktycznego szkoły wyższej oraz wszelkiej działalności naukowej;

2. zwiększenie troski o biblioteki, zwłaszcza o ich sytuację lokalową, często wręcz krytyczną, powodującą niszczenie zasobów i ograniczającą możliwości ich wykorzystania;

3. wyposażenie bibliotek w urządzenia audiowizualne niezbędne w procesie dydaktycznym oraz w urządzenia reprograficzne, wspierające służby informacyjno-biblioteczne;

4. zapobieżenie dalszemu niszczeniu zbiorów, zwłaszcza czasopism dawnych, przez stworzenie centralnej pracowni konserwacji materiałów bibliotecznych;

5. umożliwienie bibliotekarzom bibliotek naukowych szerszych kontaktów ze światowym bibliotekarstwem naukowym przez organizację stażów zagranicznych oraz wyjazdów studialnych;

6. zorganizowanie centralnego ośrodka badań i poradnictwa fachowego w zakresie doskonalenia organizacji pracy i metod działania bibliotek naukowych;

— do samorządów terenowych, terenowych organów administracji państwowej oraz do kierownictwa resortu kultury i sztuki o:

1. zapewnienie bibliotekom publicznym odpowiednich warunków organizacyjnych, finansowych, lokalowych i kadrowych — zgodnie z potrzebami i aspiracjami kulturalnymi i oświatowymi lokalnych środowisk oraz kategoryczne przeciwstawienie się ograniczaniu bazy lokalowej bibliotek;

2. utrzymanie samodzielności i integralności sieci bibliotek publicznych przy zachowaniu ich więzi i ścisłej współpracy z innymi instytucjami upowszechniania wiedzy i kultury;

3. stworzenie bibliotekom publicznym możliwie dogodnych warunków obsługi bibliotecznej mieszkańców małych osiedli, wsi oraz ludzi niepełnosprawnych, pracowników zakładów pracy, pacjentów ośrodków lecznictwa zamkniętego itp.;

— do organizacji związkowych i samorządów pracowniczych o utrzymanie bibliotek związkowych stanowiących podstawowe narzędzie rozwoju czytelnictwa w środowisku robotniczym oraz o zapewnienie im odpowiednich warunków działania;

— do dyrektorów szkół, organów administracji terenowej i kierownictwa resortu oświaty i wychowania oraz organizacji społecznych nauczycieli o:

1. traktowanie działalności biblioteki szkolnej jako integralnej części procesu dydaktycznego szkoły, jako niezbędnego w realizacji programu nauczania warsztatu pracy ucznia i nauczyciela;

2. tworzenie bibliotece szkolnej właściwych warunków realizacji jej zadań;

3. umożliwienie szerokiej współpracy biblioteki szkolnej z innymi bibliotekami

lokalnymi w zaopatrywaniu uczniów w niezbędne lektury, a personelu nauczającego w materiały konieczne do realizacji programu nauczania;

— do pracowników Biblioteki Narodowej jako centralnej biblioteki naszego państwa, do pracowników bibliotek naukowych, Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz do pracowników akademickich i policealnych ośrodków kształcenia bibliotekarzy o:

1. uwzględnianie w programach nauczania i w procesach badawczych metod współczesnego bibliotekarstwa światowego w pracy bibliotek polskich, a zwłaszcza usprawnienie metod opracowywania zbiorów poprzez centralne opracowanie bieżącej produkcji wydawniczej;

2. wskazywanie możliwości rozwinięcia krajowej produkcji urządzeń i wyposażenia bibliotek, organizowanie doradztwa w doborze najważniejszych urządzeń z importu;

— do Państwowej Rady Bibliotecznej i do innych zespołów konsultatywno-doradczych przy urzędach centralnych oraz centralnych organach organizacji politycznych i społecznych o ożywienie działalności w obronie książki i bibliotek, w doskonaleniu organizacji i funkcji bibliotek w społeczeństwie;

— do pracowników wszystkich bibliotek, samorządów pracowniczych, dyrekcji oraz organów organizacji społecznych i politycznych w bibliotekach o rozwijanie twórczych inicjatyw w poszukiwaniu różnorodnych środków racjonalizacji pracy bibliotekarskiej, o eliminowanie wszelkiego marnotrawstwa czasu i środków, o poszukiwanie — na podstawie doświadczeń własnych oraz innych bibliotek krajowych i zagranicznych — nowych metod działania, rozszerzenie współpracy z innymi bibliotekami krajowymi i zagranicznymi dla najpełniejszego zaspokajania potrzeb czytelników.

Biblioteka dzięki nagromadzonemu zasobom zapewnia ciągłość tradycji i kultury narodowej, stanowiąc bazę dla rozwoju nauki, oświaty, kultury i gospodarki.

Stwórzmy bibliotekarstwu polskiemu właściwe warunki realizacji tych zadań.

PODSTAWOWE ZASADY SYSTEMU PŁAC I AWANSOWANIA PRACOWNIKÓW BIBLIOTEK I OŚRODKÓW INTE

1. Na terenie całego kraju muszą obowiązywać jednolite zasady wynagradzania pracowników bibliotek i ośrodków inte.

2. Jednolite zasady wynagrodzenia powinny być stosowane:

a) równocześnie z przepisami o prawach i obowiązkach pracowniczych (karta pracownika, pragmatyki szczegółowe itp.) obowiązującymi w niektórych branżach i resortach,

b) jako podstawa do opracowywania resortowych przepisów o uposażeniu pracownika, jeżeli „jednolite zasady wynagradzania pracowników bibliotek i ośrodków inte” nie mogą być tam z uzasadnionych powodów stosowane bezpośrednio.

3. Pracownicy bibliotek i ośrodków inte, nie będący bibliotekarzami i pracownikami informacji (konserwatorzy zbiorów, pracownicy reprografii, introligatorzy, pracownicy administracji i obsługi oraz inni) pobierają wynagrodzenie na zasadach określonych odrębnymi przepisami obowiązującymi w odpowiednich branżach, a pracownicy administracji i obsługi bibliotek publicznych i pedagogicznych — określone przepisami regulującymi sprawy uposażeń tych pracowników zatrudnionych w urzędach terenowych administracji państwowej.

4. Płace bibliotekarzy i pracowników ośrodków inte powinny kształtować się podobnie, jak płace nauczycielskie i być podwyższone równocześnie z płacami nauczycieli.

5. Pracownicy z wyższym wykształceniem niebibliotekarskim, których kwalifikacje są przydatne w bibliotece, mogą być uznani za bibliotekarzy wykwalifikowanych po okresie stażu i zdaniu egzaminu kwalifikacyjnego przed specjalną komisją działającą w regionie, np. przy wojewódzkich bibliotekach publicznych.
6. Należy wprowadzić system awansów fakultatywnych, dopuszczalnych po krótkim okresie czasu (np. co rok) i obligatoryjnych po dłuższym (np. po 4 latach). Pracownik nie zasługujący na awans w terminie maksymalnym powinien być zwolniony z pracy.
7. Uposażenie zasadnicze jako podstawowe z tytułu wykonywanej pracy winno stanowić nie mniej niż 60% kwoty wynagrodzenia za pracę.
8. W taryfikatorze należy wprowadzić jednolity, trzystopniowy podział pracowników na niższy, średni i wyższy personel biblioteczny. Rozpiętość widełek w ramach jednego stanowiska nie powinna przekraczać trzech grup.
9. Dodatki do uposażenia zasadniczego są obligatoryjne i stanowią formy uzupełniającego wynagrodzenia z wyraźnym określonym tytułem. Wszystkie dodatki poza dodatkiem za wysługę lat powinny być określone kwotowo.
 - a) dodatek za wysługę lat musi być wypłacany jako wynagrodzenie obliczone procentowo od uposażenia zasadniczego w wysokości 5% za każde przepracowane 5 lat, nie więcej jednak jak za 20 lat,
 - b) dodatek funkcyjny musi stanowić ekwiwalent z tytułu pełnionych obowiązków kierowniczych, za ponoszenie określonej odpowiedzialności, za zajmowanie samodzielnego stanowiska pracy w jednoosobowej placówce — w zróżnicowanej wysokości,
 - c) dodatki za pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia powinny być wypłacane w każdym konkretnym wypadku, gdy zachodzi „szkodliwość dla zdrowia” — uznana przez organa państwowej inspekcji sanitarnej,
 - d) dodatki za znajomość języków obcych przyznawane powinny być na ogólnie obowiązujących zasadach,
 - e) dodatek za stopnie naukowe oraz za uzyskanie kwalifikacji bibliotekarza dyplomowanego lub dokumentalisty dyplomowanego, o ile pracownik nie otrzyma etatu nauczyciela akademickiego. Prawo do ubiegania się o tytuł bibliotekarza dyplom. (dokumentalisty dyplom.) winni mieć wszyscy pracownicy sieci bibliotecznej i ośrodków inte niezależnie od typu biblioteki (ośrodka). Podniesienie kwalifikacji w drodze złożenia egzaminów w sytuacji niemożności zapewnienia właściwego etatu powinno być zrekomensowane odpowiednim dodatkiem.
10. Gratyfikacje jubileuszowe za 20, 25, 30, 35 i 40 lat pracy zawodowej stanowią formy wynagrodzenia za długoletnią pracę.
11. Pracownicy bibliotek i ośrodków inte otrzymują nagrody na podstawie przepisów o zakładowym funduszu nagród.
12. Pracownikom, którzy przepracowali w zawodzie — kobiety 25 lat, mężczyźni 30 lat — należy stworzyć warunki dobrowolnego wcześniejszego o 5 lat przejścia na emeryturę.
13. Należy określić wysokość odpraw emerytalnych w powiązaniu ze stażem pracy w zawodzie, np. dziesięciokrotność ostatnio otrzymywanego dodatku za wysługę lat.
14. Pracownicy, którzy w okresie zatrudnienia korzystali ze zniżki kolejowej, zachowują to uprawnienie po przejściu na emeryturę.
15. Należy dokonać szeregu zmian w przepisach dotyczących uposażeń oraz wynagrodzeń za prace zlecane.
16. Należy określić prawo do mieszkania służbowego albo do odpowiedniego ekwiwalentu pieniężnego dla pracowników podejmujących pracę w bibliotekach na wsi — na zasadach obowiązujących nauczycieli.

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1982 3/4
PL ISSN 0033-202X

KRONIKA KRAJOWA

POSIEDZENIA RADY DO SPRAW KSIĄŻKI

Dnia 17.11.1981 i 10.02.1982 odbyły się pod przewodnictwem wicepremiera Mieczysława Rakowskiego 2 zebrania Rady do Spraw Książki przy Urzędzie Rady Ministrów. Obecni byli przedstawiciele literatów, wydawców, poligrafów, papierników, księgarzy i bibliotekarzy. Środowisko bibliotekarskie reprezentowali: przewodniczący SBP dr Stefan Kubów, mgr Janina Cygańska, dr Stanisław Czajka i dr Jacek Wojciechowski. Na pierwszym zebraniu sytuację książki w Polsce omawiali przedstawiciele poszczególnych środowisk; drugie, w którym brał udział również minister kultury i sztuki Józef Tejchma, było poświęcone problemowi zwiększenia produkcji książek w 1982 r.

KONFERENCJA KIEROWNIKÓW INSTYTUTÓW, KATEDR I ZAKŁADÓW BIBLIOTEKOZNAWSTWA Z KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH

W dniach 20-21.10.1981 w Domu Pracy i Wypoczynku Ministerstwa Kultury i Sztuki w Radziejowicach k. Warszawy została zorganizowana przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW konferencja przedstawicieli bibliotekarskiego szkolnictwa akademickiego krajów socjalistycznych: Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polski i Węgier. Tematyka spotkania dotyczyła programu studiów, współpracy naukowej, wymiany pracowników naukowo-dydaktycznych oraz wymiany studentów. Uczestnicy podali informacje o rozwoju i obecnym stanie nauczania bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w swoich krajach. W latach 1981-1985 zaplanowano 4 spotkania tego typu.

WIZYTA W POLSCE PRZEDSTAWICIELA LIBRARY ASSOCIATION

Z inicjatywy British Council w dn. 26.10.-8.11.1981 bawił w Polsce, na zaproszenie SBP, zastępca sekretarza generalnego brytyjskiego Stowarzyszenia Bibliotek p. Russell Bowden. Brytyjski gość zwiedził szereg bibliotek w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu oraz wygłosił prelekcje o L.A. Przeprowadzono wstępne rozmowy na temat współpracy obu stowarzyszeń.

URUCHOMIENIE SERWISU INFORMACYJNEGO O PIŚMIENICTWIE ŚWIATOWYM BRIOLIS

Na mocy porozumienia British Council z Ministerstwem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki zamierza się w najbliższym czasie uruchomić serwis informacyjny BRIOLIS na bazie bezpośredniego, automatycznego łączenia się z systemami informatycznymi BLAISE (Wielka Brytania) i DIALOG (Stany Zjednoczone). Połączenia odbywać się będą za pośrednictwem końcówki komputerowej zainstalowanej w British Council w Warszawie. Wymienione systemy obejmują informacje z ponad 100 amerykańskich, brytyjskich i międzynarodowych baz danych ze wszystkich podstawowych dyscyplin wiedzy i działalności praktycznej. Obsługa użytkowników odbywać się będzie w trybie on-line, czyli bezpośredniego połączenia z komputerem w celu wyszukania bibliograficznej informacji w trybie SDI (Selektywnej Dystrybucji Informacji). Korzystanie z serwisu odbywać się będzie za pośrednictwem Biblioteki Narodowej, Głównej Biblioteki Lekarskiej, Centralnej Biblioteki Rolniczej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Bibliotek Politechniki Warszawskiej i Wrocławskiej, Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki oraz Centralnego Ośrodka Informacji Patentowej. Stroną organizacyjną całego przedsięwzięcia zajmuje się Centrum INTE.

OGÓLNOPOLSKA SESJA POŚWIĘCONA LUDZIOM NIEPEŁNOSPRAWNYM

W dniach 11-12.10. 1981 odbyła się w Łodzi sesja popularnonaukowa poświęcona ludziom niepełnosprawnym, zorganizowana przez Sekcję Bibliotek Szpitalnych ZG SBP, Zarząd Okręgu SBP w Łodzi oraz Śródmiejską Bibliotekę Dzielnicową im. A. Struga w Łodzi. Wygłoszono następujące referaty: 1) Sytuacja psychospołeczna inwalidów w Polsce (doc. Zbigniew Hora); 2) Biblioteki wobec potrzeb czytelników niepełnosprawnych (dr Aleksandra Chwastek); 3) Problemy czytelnictwa głuchych (mgr Bogumił Korniak); 4) Oddziaływanie terapeutyczne literatury na ludzi niepełnosprawnych (mgr Wanda Kozakiewicz); 5) Organizacja czytelnictwa ludzi niepełnosprawnych w Stanach Zjednoczonych (mgr Franciszek Czajkowski).

SEMINARIUM Z OKAZJI MIĘDZYNARODOWEGO ROKU INWALIDÓW I OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Dnia 4.11.1981 odbyło się w Toruniu seminarium poświęcone roli książki w procesie rehabilitacji niewidomych, zorganizowane przez Klub Dyskusyjny Książki Mówionej, Zarząd Okręgu SBP w Toruniu, Wojewódzką Bibliotekę Publiczną i Książnicę Miejską im. M. Kopernika oraz Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Walki z Kalectwem w Toruniu. Wygłoszono 2 referaty: 1) Rozwój czytelnictwa i bibliotekarstwa w XXX-lecie Polskiego Związku Niewidomych (Dobrosław Spychalski, dyrektor Centralnej Biblioteki PZN w Warszawie), 2) Rola książki w procesie rehabilitacji niewidomych (Bolesław Jońca, dyrektor szkoły specjalnej dla dzieci niewidomych w Laskach). Niewidomi recytowali wiersze Józefy Budzyn-Nowakowej, znanej niewidomej poetki i rzeźbiarki. Złotą Odznakę Honorową PZN przyznano mgrowi Alojzemu Tujakowskiemu, a dyplomem przyznany przez Zarząd Okręgu PZN wyróżniono mgra Franciszka Czajkowskiego.

ZEBRANIE KOMISJI EGZAMINACYJNEJ DLA DYPLOMOWANYCH PRACOWNIKÓW DOKUMENTACJI NAUKOWEJ

Dnia 10.02.1982 odbyło się posiedzenie Komisji Egzaminacyjnej, na którym m.in. podniesiono sprawę przygotowania kandydatów do egzaminów przez zorganizowanie kursu przygotowawczego. Powołano zespół do przygotowania programu kursu w składzie: doc. Jadwiga Czachowska, doc. Anna Czekajewska-Jędrusik, prof. Zygmunt Kolankowski, mgr Andrzej Pietrzak, doc. Edmund Szubert i mgr Hanna Zasadowa. Przeprowadzenie kursu planuje się w okresie czerwiec-październik, a termin najbliższej sesji egzaminacyjnej w IV kwartale 1982 r.

Z DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH ZRZESZAJĄCYCH BIBLIOTEKARZY

Przedstawiciele prezydium Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” spotkali się w Krakowie dn. 10.11.1981 z posłem prof. drem hab. inż. Janem Janowskim, który przewodniczy podkomisji sejmowej ds. ustawy o szkolnictwie wyższym. Omawiano miejsce bibliotekarzy szkół wyższych w ustawie. Dnia 4.12 i 8.12.1981 przedstawiciele OMKP i OKPN (Ogólnopolska Komisja Porozumiewawcza — Nauka) jako doradcy do spraw bibliotecznych wzięli udział w posiedzeniach podkomisji sejmowej zajmującej się sprawami pracowników w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym. Koło NSZZ „Solidarność” przy Bibliotece UMCS w Lublinie zorganizowało dn. 8.12.1981 zebranie dyskusyjne nad drugą wersją „Projekt systemu stanowisk, kwalifikacji, zaseregowań, awansów i pragmatyki służbowej pracowników działalności podstawowej w bibliotekach ogólnokrajowej sieci bibliotecznej OMKP”. Obecni byli członkowie prezydium OMKP oraz ok. 80 przedstawicieli bibliotek różnych sieci z całego kraju. W trakcie dyskusji poruszono problemy, które budzą najwięcej kontrowersji. Postanowiono zwołać posiedzenie zespołu redakcyjnego z przedstawicielami bibliotek szkół wyższych i instytucji naukowych z niektórych ośrodków (Warszawa, Kraków, Lublin, Wrocław i Szczecin) w celu ostatecznego ustalenia kwestii rozbieżnych, tak aby uzgodniony „Projekt” mógł być przedstawiony do akceptacji OMKP.

Sekcja Pracowników Bibliotek i Ośrodków Informacji Naukowej ZNP — Nauka odbyła 3 plenarne posiedzenia Krajowego Zarządu Sekcji (25.9, 6.11 i 8.12.1981). Tematyka obrad dotyczyła m.in. 1) stanowiska wobec projektu nowej ustawy o emeryturach i rentach, 2) ramowych założeń przyszłego systemu płac bibliotekarzy i dokumentalistów w szkolnictwie wyższym, 3) wystąpienia do Komisji Sejmowej Nauki i Postępu Technicznego w sprawie rangi bibliotek i bibliotekarzy w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym. Dnia 23.11.1981 na zebraniu prezydium ZG ZNP — Nauka Sekcja Pracowników Bibliotek i Ośrodków Informacji Naukowej przedstawiła plan działania na rok 1982. Prezydium zatwierdziło wstępnie tekst regulaminu Sekcji, opartego na nowym statucie ZNP.

XXXV LAT STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH NA DOLNYM ŚLĄSKU

Dnia 28.10.1981 odbyła się we Wrocławiu sesja dla uczczenia XXXV lat SBP na Dolnym Śląsku, zorganizowana przez Zarząd Okręgu we Wrocławiu oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu.

Referat wstępny pt. „Bibliotekarstwo jako służba społeczna” wygłosił dr Zbigniew Żmigrodzki. Następnie odbyła się dyskusja panelowa „Biblioteki wobec potrzeb społeczeństwa”.

XXV LAT INSTYTUTU BIBLIOTEKOZNAWSTWA UNIwersYTETU WROCLAWSKIEGO

Z okazji jubileuszu XXV-lecia Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego odbyła się we Wrocławiu w dn. 23-24.10.1981 konferencja na temat 1) problemów badawczych księgoznawstwa, 2) zagadnień organizacyjnych i dydaktycznych bibliotekarstwa współczesnego, 3) zawodu bibliotekarskiego, 4) dorobku Instytutu Bibliotekoznawstwa UW.

DOROCZNE NAGRODY IM. HELENY RADLIŃSKIEJ

Minister Kultury i Sztuki przyznał w roku 1981 następujące nagrody im. Heleny Radlińskiej: nagrodę I stopnia doc. drowi hab. Konradowi Zawadzkiemu, nagrodę II stopnia Zofii Chrząstkowskiej i nagrodę III stopnia mgrowi Arturowi Lenczowskiemu.

KRONIKA ZMIAN PERSONALNYCH

Z dniem 1.10.1981 stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi objął po ustąpieniu doc. dra hab. Bolesława Świdzkiego doc. dr hab. Jerzy Włodarczyk.

W związku z przejściem na emeryturę dyrektora Biblioteki Sejmowej Tadeusza Kozaneckiego z dniem 1.10.1981 p.o. dyrektora został doc. dr hab. Andrzej Gwiżdż.

Z dniem 1.10.1981 stanowisko dyrektora Głównej Biblioteki Lekarskiej po prof. Feliksie Widy-Wirskim objął dr Janusz Kapuścik.

KRONIKA ZAGRANICZNA

BIBLIOTEKI A PROCES KOMUNIKOWANIA SIĘ

Tematowi temu była poświęconą IX konferencja Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliotek Politechnik (International Association of Technical University Libraries — IATUL) zorganizowana w Lozannie w dn. 12-16.4.1981. Konferencja zgromadziła 30 delegatów z 15 państw oraz 11 zaproszonych gości. Wygłoszono 22 referaty, które dotyczyły teorii komunikowania się w odniesieniu do bibliotekarstwa, znaczenia środków technicznych w procesie porozumiewania się, sytuacji w tej dziedzinie w poszczególnych państwach, rozwiązań systemowych itp. Podczas konferencji wybrano nowego przewodniczącego IATUL, którym został J. P. Sydler (Szwajcaria), opracowano program działania Stowarzyszenia na l. 1981-1985 oraz zaplanowano następne spotkania (1983 — Essen, 1985 — Oxford).

Następnie przewodniczący ZG SBP zaproponował program obrad:

1. Informacja o dotychczasowych pracach Stowarzyszenia,
2. Wytyczne i zatwierdzenie kierunków działania SBP,
3. Omówienie sytuacji sekcji i komisji w Stowarzyszeniu, powołanie nowych komisji,
4. Relacja kol. Henryka Dubowika z pobytu delegacji SBP na 47 Sesji IFLA w Lipsku,
5. Biblioteki w reformie gospodarczej,
6. Zasady dot. siatek plac.

W wyniku krótkiej dyskusji zaproponowany porządek obrad uzupełniono o:

- a) informację przewodniczącej Krajowej Rady Pracowników Bibliotek Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki kol. Zofii Płatkiewicz (WBP Poznań) o pracach Rady,
- b) informację przewodniczącego Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” kol. Jacka Sauka (Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Morskiej w Szczecinie) o pracach Komisji.

Ad 1. W ramach realizacji przyjętego programu przewodniczący ZG SBP odczytał sprawozdanie z prac Stowarzyszenia (sprawozdanie w załączeniu). Kolejne dwa sprawozdania (również w załączeniu):

a) z pracy Działu Wydawnictw Biura ZG SBP w 1981 r.;

b) Zarządu Głównego SBP zawierające omówienie działalności finansowej za okres I-IX 1981 r.

zostały przedłożone na piśmie.

Przewodniczący ZG SBP Stefan Kubów udzielił głosu przewodniczącej Krajowej Rady Pracowników Bibliotek Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki.

Kol. Zofia Płatkiewicz poinformowała, że Krajowa Rada zajmowała się sprawą siatki plac stojąc na stanowisku, że siatka plac winna być jednolita dla bibliotekarzy wszystkich sieci; stara się uczestniczyć w spotkaniach dotyczących kultury i reprezentować interesy środowiska bibliotekarskiego. Przedstawiciel Krajowej Rady uczestniczył w spotkaniu w Ministerstwie Pracy, Plac i Spraw Socjalnych w sprawie czasu pracy bibliotekarzy. Krajowa Rada w ostatnim czasie złożyła protest do ministra kultury i sztuki w sprawie sytuacji pracowników bibliotek i placówek bibliotecznych. Poruszono w proteście m.in. sprawę plac w bibliotekarstwie, punktów bibliotecznych, a także braku zainteresowania wartością książki i czytelnictwa.

Następnie zabrał głos przewodniczący Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” kol. Jacek Sauk. Stwierdził, że jest zwolennikiem ścisłej współpracy ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich, w którego szeregach skupieni są ludzie o dużym doświadczeniu zawodowym a także inicjatywie. Przekazał informację o najważniejszych pracach. W związku z pracami przy ustawie o szkolnictwie wyższym OMKP, reprezentując poglądy swoich członków, stoi na stanowisku, że bibliotekarze w wyższych uczelniach winni znaleźć się w grupie nauczycieli akademickich. Obecnie nie zalicza się ich do tej grupy, chociaż przyznaje przywileje. W sprawie przywrócenia krótszego czasu pracy bibliotekarzy OMKP posiada poparcie władz związkowych NSZZ „Solidarność”, poszczególnych resortów i innych związków zawodowych. Są dwie propozycje rozwiązania zagadnienia pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia: skrócenie czasu pracy do 31,5 godz. tygodniowo lub wprowadzenie dodatków. OMKP opracowała własny projekt siatki plac, rozsyłany w celach konsultacyjnych. Dnia 8.12.1981 w Lublinie odbędzie się spotkanie, podczas którego winna powstać ostateczna wersja siatki plac. OMKP rozpoczęła wstępne prace przy opracowaniu projektu układu zbiorowego pracy. Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego

i Techniki wprowadziło podwyżki dla tych pracowników dydaktycznych, którzy są zatrudnieni na podstawie siatki płac Ministerstwa. Po pertraktacjach, tą 500-złotową podwyżką zostali objęci również bibliotekarze szkół wyższych. Omawiano nowe zasady finansowania kierowników punktów bibliotecznych. OMKP domaga się szczególnych uprawnień dla pracowników bibliotek wiejskich. Opracowała też informację na temat karty praw i obowiązków pracownika kultury. W sprawie literatury naukowej z II obszaru płatniczego OMKP wysłała protesty do Sejmu i premiera.

Przewodniczący przedłożył propozycję powołania Komisji Wniosków i Uchwał pod przewodnictwem zastępcy sekretarza generalnego kol. J. Marciniaka. W skład Komisji weszli: H. Bogusławski, E. Grzesiak, Z. Rogowska, W. Wasilewska.

Następnie rozpoczęła się dyskusja. Kol. F. Czajkowski omówił szerzej działalność Sekcji Bibliotek Szpitalnych. Były poruszone m.in.: sprawy płacowe bibliotekarzy i związane z tym masowe odchodzenie bibliotekarzy od zawodu (Z. Rogowska); udział ZG SBP w pracach Komisji Porozumiewawczej Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych (J. Kołodziejska, Z. Rogowska, W. Wasilewska); status bibliotekarzy bibliotek szkół wyższych w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym (Z. Daraż, B. Howorka, J. Sauk); utworzenie Federacji Bibliotek Szkół Wyższych (B. Howorka, J. Sauk, T. Zarzębski); import literatury z II obszaru płatniczego (B. Ochranowicz, J. Sauk); tragiczna sytuacja lokalowa bibliotek szkół wyższych i publicznych (M. Brykczyńska, R. Sobczak); obecna struktura organizacyjna SBP, a zwłaszcza wyłączenie z prac ZG SBP przewodniczących zarządów okręgów (Z. Daraż, R. Sobczak); wysokość składek (Z. Daraż); sytuacja bibliotek w reformie gospodarczej (J. Kołodziejska, Z. Daraż); działalność wydawnicza SBP (M. Brykczyńska, J. Burakowski, J. Kołodziejska, T. Zarzębski); szkolenie zawodowe bibliotekarzy (J. Burakowski, J. Kołodziejska); problem pragmatyki zawodowej (J. Kołodziejska); polityka biblioteczna (J. Burakowski).

Ad 2. Kol. W. Wasilewska stwierdziła, że — formułując projekt założeń programowych — ZG SBP wychodził z przeświadczenia, że powinien on być raczej skomny a możliwy do zrealizowania, niż obfitujący w zamierzenia, z których rozliczyć się nie będziemy w stanie. Dokument ten, wysuwający problematykę zgodną z najważniejszymi celami i zadaniami SBP, a także mający na względzie nieustannie zmieniającą się sytuację, w jakiej żyjemy, istotnie skromny, może nawet nader skromny, został przedstawiony na posiedzeniu plenarnym Zarządu Głównego dnia 6.6.1981 i w zasadzie przyjęty. Zdecydowano jednak, zgodnie z panującymi w naszej organizacji zasadami demokracji, że wpływ na jego ostateczny kształt powinny mieć okręgi, które są współrealizatorami programów działania. W tym celu projekt wysłany został do wszystkich zarządów z prośbą o uwagi i uzupełnienia. Reakcja, wbrew temu, czego oczekiwaliśmy mając w pamięci wysoką temperaturę wystąpień zjazdowych, była niewielka. Odpowiedziało zaledwie 14 okręgów. Wniosły one zarazem propozycje pewnych zmian, zwłaszcza w kierunku uściślenia konkretnych zadań, bądź zakwestionowały zasadność niektórych kierunków działania.

Tak np. kontrowersyjny okazał się pogląd na punkt dotyczący opracowania Karty Bibliotekarza (projektu społecznego). Wyraźnie zarysowały się dwa stanowiska: a) nie opracowywać, gdyż istnieją sprzeczności interesów różnych grup bibliotekarzy, b) opracować, gdyż dla ochrony zawodu niezbędna jest jednolita pragmatyka. Sprawę tę musi rozstrzygnąć nasze szerokie forum. Ogólne wskazanie okręgów odnośnie do programu jest takie, aby strzec działalności godnej ze statutem, nie wyręczać związków ani instytucji, które powołane są do określonych zadań, wziąć pod uwagę obecne uwarunkowania ekonomiczne i społeczne, nastawić na sferę „ducha”, a nie głównie na sprawy bytowe, choć, rzecz jasna, i ich pomiąć nie należy.

Propozycje okręgów idą w kierunku ujęcia w programie następujących spraw:

- nowelizacja ustawy o bibliotekach;
- weryfikacja *Raportu o stanie bibliotek polskich*;
- analiza i ewentualnie nowelizacja aktów prawnych dotyczących bibliotekarstwa, m.in. normalizacji prac bibliotecznych;
- analiza organizacji sieci bibliotek w Polsce, z uwzględnieniem spraw takich jak:

- a) ujednoczenie struktury organizacji bibliotek wojewódzkich,
 - b) działanie na rzecz aktywizacji poszczególnych służb bibliotecznych, np. słabo funkcjonujących bibliotek szpitalnych,
 - c) zajęcie się sprawą statusu i warunków działania bibliotek na wsi, w tym punktów bibliotecznych,
 - d) wzmocnienie kadrowe bibliotek gminnych;
- przeciwdziałanie zagrożeniom i likwidacji bibliotek i ośrodków informacji;
 - uzyskanie większego wpływu na politykę wydawniczą — wznowienia, nakłady lektur i wydawnictw encyklopedycznych;
 - zaopatrzenie bibliotek w zagraniczne czasopisma i książki naukowe;
 - dostęp do dorobku całego narodu w dziedzinie piśmiennictwa;
 - uzyskanie przez SBP statusu organizacji wyższej użyteczności publicznej;
 - określenie płaszczyzny współpracy ze związkami i organizacjami społecznymi, w tym z Komitetem Porozumiewawczym Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych;
 - określenie dróg realizacji wniosków formułowanych na zjazdach;
 - propagowanie właściwych postaw etycznych;
 - zacieśnianie więzów koleżeńskich między bibliotekarzami różnych sieci.

Potrzeba ujęcia w programie wymienionych powyżej problemów nie wymaga specjalnego uzasadnienia. Wszystkie są dla naszego środowiska niezwykle ważne. Musimy jednak wspólnie zdecydować, które z nich staną się przedmiotem naszej działalności, gdyż nie wystarczy tylko wpisać je jako kolejne hasła. Należy skonfrontować każde z tych zadań z własnymi siłami. Wydaje się, że konieczna jest albo selekcja tematów, które ZG podejmie i rzeczywiście będzie realizował, albo przyjęcie szerokiego zakresu tematycznego i powołanie zespołów, które zajmą się oceną sytuacji, opracowaniem planu działania, określeniem środków i sposobów realizacji poszczególnych problemów.

Konieczne jest też powołanie zespołów, które podejmą trud zhierarchizowania złożonych przez okręgi wniosków, opracowania dla nich odpowiedniej argumentacji, sformułowania propozycji rozwiązań, przygotowania materiału do poważnych negocjacji z władzami.

Pilne jest sprecyzowanie stanowiska SBP jako odpowiedzi na pytania:

- czy SBP zamierza podjąć prace nad nowelizacją ustawy o bibliotekach;
- czy należy zmienić (i które) akty prawne dotyczące bibliotek;
- jaką popieramy strukturę powiązań prawno-organizacyjnych w zarządzaniu bibliotekami;
- jaki sposób finansowania uważamy za najkorzystniejszy dla bibliotek;
- czy widzimy możliwość istnienia w bibliotekarstwie instytucji działających na własnym rozrachunku;
- jaki jest nasz stosunek do Społecznej Rady Kultury — organu autonomicznego, który zajmować się ma określeniem polityki kulturalnej i rozdziałem funduszy;
- czy i które biblioteki powinny gromadzić i udostępniać wydawnictwa spoza zasięgu cenzury, komu udostępniać. W tych i wielu innych sprawach stanowisko nasze powinno być jasne, wyrażać opinię całego środowiska, a przez to umacniać naszą jedność, tak niezbędną do skutecznego działania.

Do wypowiedzi na temat programu i warunków działania Stowarzyszenia ustosunkowała się również K. Kuźmińska (MKiS), która stwierdziła, że Ministerstwo

otrzymało 2000 nowych etatów z funduszem płac w wysokości 5600 zł na jeden etat. Etaty te po uprzednich konsultacjach zostaną najprawdopodobniej przyznane głównie bibliotekom. Departament Ekonomiczny MKiS powstrzymał się od dalszej pracy nad systemem płac. Do Ministerstwa nie wpłynęły żadne propozycje płacowe. Departament Ekonomiczny opowiada się za jednolitym systemem płacowym. Powinien być jednak poinformowany, jak to zrobić. Oczekuje się tego od SBP, przy którym powinien powstać Zespół ds. Płacowych. Bibliotekarze nie powinni pozostawać w tyle za innymi zawodami i powinni zatroszczyć się o pragmatykę oraz status zawodu. Powinna powstać Karta Pracownika Biblioteki.

W Ministerstwie uważa się, że najważniejsze jest wydanie rozporządzenia o przywilejach bibliotek wiejskich (bezpłatne mieszkania, bezpłatny dowóz opału, ryczałt na własny pojazd itp.). Sytuację bibliotek wiejskich ocenia się jako katastrofalną. Rozporządzenie takie powinno wyjść najdalej w styczniu 1982 r. jako część składowa Karty Nauczyciela. Projekt rozporządzenia został pozytywnie zapiniowany przez Ministerstwo Finansów oraz Ministerstwo Pracy i Płacy. Postulat skrócenia czasu pracy dla bibliotekarzy dyplomowanych, dla pracowników reprografii itp. ma szansę realizacji. Skrócenie czasu pracy magazynierów również ma szansę realizacji, ponieważ zaistniał precedens w muzeach. Dodatki za uciążliwą pracę mają być zryczałtowane i wynosić 200 do 500 złotych.

Odnosnie do uposażeń K. Kuźmińska poinformowała, że w październiku przekazano Ministerstwu Pracy i Płacy projekt podwyżek płac o dwie grupy i o 500 zł dla osób zarabiających powyżej 6500 zł.

W sprawie kształcenia bibliotekarzy K. Kuźmińska zauważyła: politykę kształcenia inspirowane SBP, a Ministerstwo nie otrzymało dotychczas żadnych propozycji ze strony środowiska. Jeśli chodzi o szkolenie policealne, trwają obecnie prace nad nowelizacją programów nauczania na podstawie przeprowadzonych badań.

Ad 3. Kol. F. Czajkowski poinformował, że zespół w składzie kol. H. Pabiszowa, A. Tadeusiewicz i on sam opracował ankietę, która została rozesłana do wszystkich okręgów. Przyszło 29 odpowiedzi. Komisje, sekcje i zespoły istnieją w 12 okręgach, 6 okręgów widzi sekcje przy ZG, 11 okręgów nie widzi u siebie potrzeby utworzenia sekcji. W strukturze organizacyjnej należy wzorować się na IFLA. Sekcja Bibliotek Szpitalnych niedawno zmieniła nazwę na Sekcję Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych. Dalej stwierdził, że powinno powstać ciało koordynujące. Zgłoszono projekty powstania Sekcji Bibliotek Publicznych, Sekcji Bibliotek Naukowych, Sekcji Ośrodków inte, Sekcji Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych. Sekcja Bibliotek Muzycznych pragnie kontynuować swoją działalność. Komisja Statystyczna wystąpiła z wnioskiem kontynuowania prac; z podobnym wnioskiem wystąpił Zespół ds. Normalizacji. Okręg w Chełmie zaproponował powołanie Komisji Budownictwa.

Potem nastąpiło głosowanie nad reaktywowaniem sekcji przy Zarządzie Głównym:

Sekcja Bibliotek Naukowych — 3 głosy przeciw, 8 wstrzym.
 Sekcja Bibliotek Publicznych i Związkowych — jednogłośnie
 Sekcja Bibliotek Fachowych — 14 za, 3 przeciw, 13 wstrzym. (nie reaktywowana)

Sekcja Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych — 1 wstrzym.
 Sekcja Bibliotek Muzycznych — 1 wstrzym.
 Sekcja Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych — jednogłośnie
 Kol. Brykczyńska zaproponowała utworzenie Sekcji Bibliotek Specjalnych. Kol. Zarębski wysunął propozycję utworzenia Sekcji Bibliografii Terytorialnej i Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych.

Ad 4. Kol. Dubowik omówił strukturę IFLA. Zaproponował utworzenie Sekcji

Bibliotek Specjalnych w tym Bibliotek Muzycznych oraz Sekcji Bibliotek Naukowych. Obszerne sprawozdanie z 47 Sesji IFLA zob. s. 275

Przewodniczący Komisji Uchwał przedstawił następujące dokumenty:

- uchwałę o poparciu dla idei porozumienia narodowego (zob. s. 325)
- uchwałę skierowaną do Ministerstwa Kultury i Sztuki w sprawie wydawnictw, które są przedmiotem szczególnej troski Stowarzyszenia. Projekt przyjęto przy czterech głosach wstrzymujących się (zob. s. 326),
- uchwałę o działaniu bibliotek w ramach reformy gospodarczej (zob. s. 326),
- podstawowe zasady systemu płac i awansowania pracowników bibliotek i ośrodków inte (zob. s. 328).

Na zakończenie postanowiono czasowo zawiesić wykonanie uchwały Zjazdu odnośnie do składek członkowskich.

PROGRAM DZIAŁALNOŚCI SBP

Obecna kadencja władz Stowarzyszenia rozpoczyna się (i prawdopodobnie przebiegać będzie) w okresie głębokiego kryzysu, w którym znalazły się wszystkie dziedziny naszego życia społecznego, politycznego i gospodarczego.

Podjęty za robotnikami Wybrzeża przez cały naród trud przywracania w Ojczyźnie ładu, sprawiedliwości i praworządności, prawdy i poszanowania godności osoby ludzkiej, trud odbudowy samorządnych form życia zbiorowego stwarzających szanse wyzwolenia aktywności, inicjatyw i odpowiedzialności obywatelskiej — to ideowy nurt dążeń, za którymi opowiada się i które realizować będzie Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, włączając się solidną pracą swych członków w ogólnonarodowe dzieło wyprowadzenia kraju z kryzysu.

Bibliotekarstwo polskie, które przez cały okres PRL dopracowało się niewątpliwie osiągnąć w służbie, jaką pełniło wobec nauki, kultury, oświaty, a także gospodarki, od dawna nie nadąża za potrzebami społecznymi. Sygnałem niedostatków w jego bazie materialnej, kadrowej, w organizacji i systemie zarządzania był raport o stanie bibliotekarstwa opracowany już w roku 1973. Nadzieje bibliotekarzy, że stanie się on — jak to pierwotnie przewidywano — podstawą do rządowego programu długofalowych działań, niestety zawiodły. Trudności narastały permanentnie, a ostatnio pogłębił się jeszcze dotkliwie przeżywany przez biblioteki kryzys książki.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, jako organizacja fachowa i naukowa skupiająca przedstawicieli wszystkich sieci bibliotecznych w Polsce oraz kontynuująca współpracę z organizacjami społecznymi związanymi swą działalnością ze sprawami książki, z tytułu swych obowiązków statutowych zamierza inicjować i prowadzić oraz aktywnie popierać wszelkie poczynania mające na celu stopniową poprawę sytuacji bibliotek. Zgodnie z potrzebami środowiska, SBP położy nacisk na działalność praktyczno-fachową.

Będąc rzecznikiem integracji zawodu, SBP wokół tego pilnego i o doniosłym znaczeniu zadania skupi inicjatywy i energię całej bibliotekarskiej społeczności, w tym również kadr naukowych, których wiedza i kompetencje powinny wspomóc w znalezieniu najsłuszniejszych rozwiązań. Zamierzamy stworzyć szerokie pole dla każdej inicjatywy, która może przynieść pożytek zarówno bibliotekom i ośrodkiem informacji naukowej, jak i ich pracownikom.

Jest nas ponad 13 tys. — to duża armia ludzi, których aspiracje, zamiłowanie, talenty, pracowitość zdolne są wzmoczyć siły naszej organizacji, uczynić ją aktywniejszą i sprawniejszą w działaniu, rozszerzyć jej szeregi, podnieść jej atrakcyjność

w środowisku. Wymaga to jednak szczerze zaangażowanej pracy wszystkich członków, rozwijanej w kołach, okręgach i powołanych przez nie zespołach, pracy integrującej poszczególne środowiska w dążeniu do skutecznego rozwiązania problemów bibliotekarstwa, przede wszystkim na własnym terenie.

Równocześnie chcemy, aby w organizacji naszej każdy bibliotekarz, niezależnie od zajmowanego stanowiska, stażu, wykształcenia i wieku, czuł się „u siebie”, doświadczył w praktyce wszystkich przynależnych mu demokratycznych praw, w tym również prawa do obrony. Znaczy to zarazem, że konieczny jest powszechny szacunek dla wartości takich, jak prawda i lojalność oraz osobista odpowiedzialność za czyn i słowo, na których można budować fundamenty koleżeństwa i współpracy.

Podstawowe wytyczne dla prac ZG stanowią:

- uchwała Krajowego Zjazdu Delegatów,
- wnioski zgłoszone na Zjeździe,
- wnioski sformułowane przez okręgi SBP.

Główne zadania w bieżącej kadencji:

1. Działania SBP w kształtowaniu polityki bibliotecznej i informacyjnej dotyczące:

- stałego wzrostu środków budżetowych na kulturę,
 - zaopatrzenia bibliotek i ośrodków informacji naukowej w książki i inne źródła informacji, polityki wydawniczej w zakresie wznowień lektur, wydawnictw encyklopedycznych,
 - prac legislacyjnych dotyczących bibliotekarstwa i informacji naukowej,
 - realizacji ustawy o bibliotekach, uchwał i porozumień oraz postulatów kierowanych do władz,
 - modernizacji zarządzania bibliotekami, zwłaszcza organizacji wewnętrznej,
 - samorządności i samodzielności bibliotek i ośrodków informacji naukowej,
 - modernizacji bibliotek i rozbudowy ośrodków informacji naukowej.
2. Stała współpraca z organami władz administracyjnych i ciał przedstawicielskich, w tym z komisjami sejmowymi oraz z organizacjami politycznymi i społecznymi, związanymi swą działalnością z problematyką bibliotek i ośrodków informacji naukowej. Prezentacja w tym zakresie opinii środowiska zawodowego. Występowanie w obronie i interesie bibliotek i ośrodków informacji naukowej wszystkich sieci, w tym szczególnie obecnie zagrożonych bibliotek związkowych.
3. Udział przedstawicieli SBP w radach, komisjach i innych organach zajmujących się sprawami bibliotek i informacji. Udział w konferencjach organizowanych przez resorty i instytucje w sprawach bibliotek i informacji.
4. Starania o zapewnienie bibliotekom i ośrodkom informacji naukowej odpowiedniej bazy lokalowej i wyposażenia technicznego oraz o przeznaczenie odpowiednich środków na ich rozwój (lokale, zbiory, inwestycje). Podjęcie działań mających na celu wzmocnienie statusu bibliotek wiejskich oraz punktów bibliecznych.
5. W dążeniu do rozwoju form zaplecza szczególne zwracanie uwagi na funkcjonowanie sieci bibliotek publicznych.
6. Popieranie i rozwijanie regionalnej współpracy bibliotek i ośrodków informacji naukowej.
7. Podejmowanie własnych inicjatyw i włączanie się w akcje społeczne, organizowane dla urzeczywistnienia idei powszechnej dostępności książki.
8. Organizowanie w okręgach różnych form poradnictwa zawodowego.
9. Podjęcie inicjatyw zmierzających do nowelizacji programu rozwoju bibliotek z uwzględnieniem działalności ośrodków informacji naukowej i nadanie mu rangi dokumentu powszechnie obowiązującego.
10. Wspieranie działalności naukowej, popularyzatorskiej i publicystycznej bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej, publikowanie ich prac w czasopiśmie i wydawnictwach zwartych, wyróżnianie nagrodami.

11. Kontynuowanie i zintensyfikowanie działalności wydawniczej w dziedzinie bibliotekarstwa i ośrodków informacji naukowej.
12. Stały współudział w pracach nad doskonaleniem systemu kształcenia i doskonalenia bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej.
13. Podejmowanie oraz popieranie inicjatyw mających na celu podnoszenie kwalifikacji zawodowych bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej (kursy, narady, sesje, praktyki itp.).
14. Intensyfikacja propagandy spraw bibliotek i czytelnictwa w społeczeństwie, a także zapotrzebowania różnych grup użytkowników na informację.
15. Udział w pracach organizacji międzynarodowych i nawiązywanie szerokiej współpracy międzynarodowej:
 - opracowywanie nadsyłanych kwerend,
 - przygotowywanie referatów i wystąpień na sesjach i konferencjach,
 - organizowanie spotkań w Polsce z przedstawicielami zagranicznych organizacji bibliotekarskich i informacji naukowej.
16. Zorganizowanie szerokiej współpracy w określonych wspólnie ramach z wszystkimi związkami zawodowymi zrzeszającymi bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji naukowej, a w szczególności współdziałanie przy opracowywaniu pragmatyki zawodowej.
17. Stałe zwiększanie szeregów SBP, pozyskiwanie dla organizacji bibliotekarzy sieci o niewielkim liczebnie członkostwie oraz bibliotekarzy nowo zatrudnionych, a także pracowników ośrodków informacji.
18. Starania o uzyskanie przez SBP statusu organizacji finansowo niezależnej, nie limitowanej przez MKiS, co pozwoliłoby również na zwiększenie samodzielności finansowej okręgów. Podjęcie akcji werbowania członków wspierających.

Program powyższy w odpowiednich punktach realizowany będzie także przez okręgi we własnym zakresie. Generalnie zakłada się pełną odpowiedzialność i samodzielność pracy ogniw SBP oraz przenikanie się wzajemne inicjatyw Zarządu Głównego i Zarządów Okręgów przy pełnej odpowiedzialności za jedność działania, dyktowaną nadrzędnymi interesami bibliotekarstwa w służbie narodu. Podstawowe zadanie służenia czytelnikowi, najlepszemu na jakie nas stać i jakiego on oczekuje, jest dostatecznie mobilizujące, aby wyzwolić energię i inicjatywy bibliotekarzy w istniejących warunkach i rozbudzić aktywność w pracy stowarzyszeniowej. Wymaga tego czas, w którym żyjemy.

Odnowa, jeśli nie ma stać się modnym sloganem, potrzebuje pracy usilnej i wytrwałej, i taką właśnie podjąć musimy wszyscy, organizując się w sekcjach, komisjach i zespołach dla opracowywania i załatwiania konkretnych spraw, wynikających z potrzeb lokalnych.

DEKLARACJA

(stanowisko w sprawie porozumienia narodowego)

Członkowie Plenum ZG SBP oraz przewodniczący zarządów okręgów SBP reprezentujący bibliotekarstwo polskie, zebrani w dniach 16-17 listopada 1981 r. w Szczecinie, wyrażają poparcie dla idei porozumienia i współpracy całego narodu. Mając na względzie dotychczasowy dorobek bibliotekarstwa polskiego stanowiącego integralną część kultury narodowej, a także kierując się troską o konieczny jego rozwój — zgłaszamy gotowość włączenia swoich przedstawicieli w tok prac zmierzających do wypracowania form współpracy i porozumienia.

Apelujemy również do wszystkich Koleżanek i Kolegów o poparcie tego stanowiska w nadziei, że całe środowisko bibliotekarzy włączy się w realizację tej słusznej idei.

Szczecin, dnia 16-17 XI 1981 r.

UCHWAŁA W SPRAWIE WYDAWNICTW SBP

Członkowie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz przewodniczący zarządów okręgów SBP reprezentujący bibliotekarstwo polskie zobowiązują Prezydium ZG SBP do wystąpienia z wnioskiem do MKiS o stworzenie właściwych warunków wydawnictwom SBP, tak aby mogły one spełniać merytoryczne cele w stosunku do bibliotekarzy, a jednocześnie wspierać bazę materialną SBP.

Szczecin, 16-17 XI 1981 r.

UCHWAŁA W SPRAWIE DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK W OKRESIE REFORMY GOSPODARKI NARODOWEJ

podjęta na plenarnym posiedzeniu Zarządu Głównego oraz przewodniczących zarządów okręgów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Szczecinie dnia 17 listopada 1981r.

Kryzys w różnych dziedzinach gospodarki narodowej wywiera od wielu miesięcy niekorzystny wpływ także na materialne podstawy działania bibliotek, na stan krajowego rynku wydawniczego oraz na import książki, co z kolei wpływa na jakość, zasięg i zakres usług bibliotecznych.

Biblioteki działając w tak niekorzystnych warunkach będą musiały wkrótce zaspokajać znacznie liczniejsze potrzeby nauki, techniki oraz innych dziedzin społecznej i zawodowej aktywności naszego społeczeństwa w nowych warunkach realizacji zasad reformy całej gospodarki narodowej. Biblioteki bowiem jako główna baza źródłowa piśmiennictwa stanowią podstawowe ogniwo w komunikowaniu się polskiego środowiska naukowego i technicznego wewnątrz kraju oraz w udostępnianiu temuż środowisku zagranicznych osiągnięć w dziedzinie nauki i techniki.

Należy zatem poszukiwać różnorodnych rozwiązań, zwłaszcza organizacyjnych, które umożliwią rzetelne wywiązywanie się bibliotek z ich podstawowych obowiązków.

Dlatego też — jako kierowniczy aktyw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich — zwracamy się:

— do samorządów pracowniczych, do dyrektorów przedsiębiorstw i innych instytucji gospodarczych, do kierowników urzędów centralnych oraz organów społecznych organizacji gospodarczych, naukowych i fachowych o:

1. traktowanie biblioteki naukowej i fachowej jako integralnej części podstawowej działalności zakładu produkcyjnego i instytucji gospodarczej, bowiem tylko przez sprawne działanie biblioteki możliwe staje się czerpanie z krajowego i światowego dorobku myśli twórczej, w celu podwyższenia efektów pracy zespołu dla dobra zakładu macierzystego i całej gospodarki narodowej;

2. tworzenie bibliotekom odpowiednich warunków działania poprzez umożliwienie zakupu i abonowania materiałów bibliotecznych krajowych i zagranicznych, również z II obszaru płatniczego, oraz korzystania z urządzeń reprograficznych zakładu;

3. otarczenie działalności biblioteki opieką fachowego personelu zakładu;

4. umożliwienie bibliotekom nawiązywania kontaktów z innymi bibliotekami krajowymi i zagranicznymi, co jest niezbędne dla wzajemnego świadczenia usług międzybibliotecznych;

5. podjęcie krajowej produkcji urządzeń i wyposażenia bibliotek, zwłaszcza urządzeń reprografii i łączności, niezbędnych do sprawnego funkcjonowania bibliotek;

— do rektorów i samorządów szkół wyższych, do kierowników m.in. resortów: nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, kultury i sztuki, zdrowia oraz obrony narodowej, ich organów doraźnych i opiniujących oraz do władz Polskiej Akademii Nauk o:

1. traktowanie działalności biblioteki szkoły wyższej jako integralnej części całego procesu dydaktycznego szkoły wyższej oraz wszelkiej działalności naukowej;

2. zwiększenie troski o biblioteki, zwłaszcza o ich sytuację lokalową, często wręcz krytyczną, powodującą niszczenie zasobów i ograniczającą możliwości ich wykorzystania;

3. wyposażenie bibliotek w urządzenia audiowizualne niezbędne w procesie dydaktycznym oraz w urządzenia reprograficzne, wspierające służby informacyjno-biblioteczne;

4. zapobieżenie dalszemu niszczeniu zbiorów, zwłaszcza czasopism dawnych, przez stworzenie centralnej pracowni konserwacji materiałów bibliotecznych;

5. umożliwienie bibliotekarzom bibliotek naukowych szerszych kontaktów ze światowym bibliotekarstwem naukowym przez organizację stażów zagranicznych oraz wyjazdów studialnych;

6. zorganizowanie centralnego ośrodka badań i poradnictwa fachowego w zakresie doskonalenia organizacji pracy i metod działania bibliotek naukowych;

— do samorządów terenowych, terenowych organów administracji państwowej oraz do kierownictwa resortu kultury i sztuki o:

1. zapewnienie bibliotekom publicznym odpowiednich warunków organizacyjnych, finansowych, lokalowych i kadrowych — zgodnie z potrzebami i aspiracjami kulturalnymi i oświatowymi lokalnych środowisk oraz kategorię przeciwwstawienie się ograniczaniu bazy lokalowej bibliotek;

2. utrzymanie samodzielności i integralności sieci bibliotek publicznych przy zachowaniu ich więzi i ścisłej współpracy z innymi instytucjami upowszechniania wiedzy i kultury;

3. stworzenie bibliotekom publicznym możliwie dogodnych warunków obsługi bibliotecznej mieszkańców małych osiedli, wsi oraz ludzi niepełnosprawnych, pracowników zakładów pracy, pacjentów ośrodków leczenia zamkniętego itp.;

— do organizacji związkowych i samorządów pracowniczych o utrzymanie bibliotek związkowych stanowiących podstawowe narzędzie rozwoju czytelnictwa w środowisku robotniczym oraz o zapewnienie im odpowiednich warunków działania;

— do dyrektorów szkół, organów administracji terenowej i kierownictwa resortu oświaty i wychowania oraz organizacji społecznych nauczycieli o:

1. traktowanie działalności biblioteki szkolnej jako integralnej części procesu dydaktycznego szkoły, jako niezbędnego w realizacji programu nauczania warsztatu pracy ucznia i nauczyciela;

2. tworzenie bibliotece szkolnej właściwych warunków realizacji jej zadań;

3. umożliwienie szerokiej współpracy biblioteki szkolnej z innymi bibliotekami

lokalnymi w zaopatrywaniu uczniów w niezbędne lektury, a personelu nauczającego w materiały konieczne do realizacji programu nauczania;

— do pracowników Biblioteki Narodowej jako centralnej biblioteki naszego państwa, do pracowników bibliotek naukowych, Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz do pracowników akademickich i policealnych ośrodków kształcenia bibliotekarzy o:

1. uwzględnianie w programach nauczania i w procesach badawczych metod współczesnego bibliotekarstwa światowego w pracy bibliotek polskich, a zwłaszcza usprawnienie metod opracowywania zbiorów poprzez centralne opracowanie bieżącej produkcji wydawniczej;

2. wskazywanie możliwości rozwinięcia krajowej produkcji urządzeń i wyposażenia bibliotek, organizowanie doradztwa w doborze najwłaściwszych urządzeń z importu;

— do Państwowej Rady Bibliotecznej i do innych zespołów konsultacyjno-doradczych przy urzędach centralnych oraz centralnych organach organizacji politycznych i społecznych o ożywienie działalności w obronie książki i bibliotek, w doskonaleniu organizacji i funkcji bibliotek w społeczeństwie;

— do pracowników wszystkich bibliotek, samorządów pracowniczych, dyrekcji oraz organów organizacji społecznych i politycznych w bibliotekach o rozwijanie twórczych inicjatyw w poszukiwaniu różnorodnych środków racjonalizacji pracy bibliotekarskiej, o eliminowanie wszelkiego marnotrawstwa czasu i środków, o poszukiwanie — na podstawie doświadczeń własnych oraz innych bibliotek krajowych i zagranicznych — nowych metod działania, rozszerzenie współpracy z innymi bibliotekami krajowymi i zagranicznymi dla najpełniejszego zaspokajania potrzeb czytelników.

Biblioteka dzięki nagromadzonemu zasobom zapewnia ciągłość tradycji i kultury narodowej, stanowiąc bazę dla rozwoju nauki, oświaty, kultury i gospodarki.

Stwórzmy bibliotekarstwu polskiemu właściwe warunki realizacji tych zadań.

PODSTAWOWE ZASADY SYSTEMU PŁAC I AWANSOWANIA PRACOWNIKÓW BIBLIOTEK I OŚRODKÓW INTE

1. Na terenie całego kraju muszą obowiązywać jednolite zasady wynagradzania pracowników bibliotek i ośrodków inte.

2. Jednolite zasady wynagrodzenia powinny być stosowane:

a) równocześnie z przepisami o prawach i obowiązkach pracowniczych (karta pracownika, pragmatyki szczegółowe itp.) obowiązującymi w niektórych branżach i resortach,

b) jako podstawa do opracowywania resortowych przepisów o uposażeniu pracownika, jeżeli „jednolite zasady wynagradzania pracowników bibliotek i ośrodków inte” nie mogą być tam z uzasadnionych powodów stosowane bezpośrednio.

3. Pracownicy bibliotek i ośrodków inte, nie będący bibliotekarzami i pracownikami informacji (konserwatorzy zbiorów, pracownicy reprografii, introligatorzy, pracownicy administracji i obsługi oraz inni) pobierają wynagrodzenie na zasadach określonych odrębnymi przepisami obowiązującymi w odpowiednich branżach, a pracownicy administracji i obsługi bibliotek publicznych i pedagogicznych — określone przepisami regulującymi sprawy uposażeń tych pracowników zatrudnionych w urzędach terenowych administracji państwowej.

4. Płace bibliotekarzy i pracowników ośrodków inte powinny kształtować się podobnie, jak płace nauczycielskie i być podwyższane równocześnie z płacami nauczycieli.

5. Pracownicy z wyższym wykształceniem niebibliotekarskim, których kwalifikacje są przydatne w bibliotece, mogą być uznani za bibliotekarzy wykwalifikowanych po okresie stażu i zdaniu egzaminu kwalifikacyjnego przed specjalną komisją działającą w regionie, np. przy wojewódzkich bibliotekach publicznych.
6. Należy wprowadzić system awansów fakultatywnych, dopuszczalnych po krótkim okresie czasu (np. co rok) i obligatoryjnych po dłuższym (np. po 4 latach). Pracownik nie zasługujący na awans w terminie maksymalnym powinien być zwolniony z pracy.
7. Uposażenie zasadnicze jako podstawowe z tytułu wykonywanej pracy winno stanowić nie mniej niż 60% kwoty wynagrodzenia za pracę.
8. W taryfikatorze należy wprowadzić jednolity, trzystopniowy podział pracowników na niższy, średni i wyższy personel biblioteczny. Rozpiętość widełek w ramach jednego stanowiska nie powinna przekraczać trzech grup.
9. Dodatki do uposażenia zasadniczego są obligatoryjne i stanowią formy uzupełniającego wynagrodzenia z wyraźnie określonego tytułu. Wszystkie dodatki poza dodatkiem za wysługę lat powinny być określone kwotowo.
 - a) dodatek za wysługę lat musi być wypłacany jako wynagrodzenie obliczone procentowo od uposażenia zasadniczego w wysokości 5% za każde przepracowane 5 lat, nie więcej jednak jak za 20 lat,
 - b) dodatek funkcyjny musi stanowić ekwiwalent z tytułu pełnionych obowiązków kierowniczych, za ponoszenie określonej odpowiedzialności, za zajmowanie samodzielnego stanowiska pracy w jednoosobowej placówce — w zróżnicowanej wysokości,
 - c) dodatki za pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia powinny być wypłacane w każdym konkretnym wypadku, gdy zachodzi „szkodliwość dla zdrowia” — uznana przez organa państwowej inspekcji sanitarnej,
 - d) dodatki za znajomość języków obcych przyznawane powinny być na ogólnie obowiązujących zasadach,
 - e) dodatek za stopnie naukowe oraz za uzyskanie kwalifikacji bibliotekarza dyplomowanego lub dokumentalisty dyplomowanego, o ile pracownik nie otrzyma etatu nauczyciela akademickiego. Prawo do ubiegania się o tytuł bibliotekarza dyplom. (dokumentalisty dyplom.) winni mieć wszyscy pracownicy sieci bibliotecznej i ośrodków inte niezależnie od typu biblioteki (ośrodka). Podniesienie kwalifikacji w drodze złożenia egzaminów w sytuacji niemożności zapewnienia właściwego etatu powinno być zrekomensowane odpowiednim dodatkiem.
10. Gratyfikacje jubileuszowe za 20, 25, 30, 35 i 40 lat pracy zawodowej stanowią formy wynagrodzenia za długoletnią pracę.
11. Pracownicy bibliotek i ośrodków inte otrzymują nagrody na podstawie przepisów o zakładowym funduszu nagród.
12. Pracownikom, którzy przepracowali w zawodzie — kobiety 25 lat, mężczyźni 30 lat — należy stworzyć warunki dobrowolnego wcześniejszego o 5 lat przejścia na emeryturę.
13. Należy określić wysokość odpraw emerytalnych w powiązaniu ze stażem pracy w zawodzie, np. dziesięciokrotność ostatnio otrzymywanego dodatku za wysługę lat.
14. Pracownicy, którzy w okresie zatrudnienia korzystali ze zniżki kolejowej, zachowują to uprawnienie po przejściu na emeryturę.
15. Należy dokonać szeregu zmian w przepisach dotyczących uposażeń oraz wynagrodzeń za prace zlecene.
16. Należy określić prawo do mieszkania służbowego albo do odpowiedniego ekwiwalentu pieniężnego dla pracowników podejmujących pracę w bibliotekach na wsi — na zasadach obowiązujących nauczycieli.

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1982 3/4
PL ISSN 0033-202X

KRONIKA KRAJOWA

POSIEDZENIA RADY DO SPRAW KSIĄŻKI

Dnia 17.11.1981 i 10.02.1982 odbyły się pod przewodnictwem wicepremiera Mieczysława Rakowskiego 2 zebrania Rady do Spraw Książki przy Urzędzie Rady Ministrów. Obecni byli przedstawiciele literatów, wydawców, poligrafów, papierników, księgarzy i bibliotekarzy. Środowisko bibliotekarskie reprezentowali: przewodniczący SBP dr Stefan Kubów, mgr Janina Cygańska, dr Stanisław Czajka i dr Jacek Wojciechowski. Na pierwszym zebraniu sytuację książki w Polsce omawiali przedstawiciele poszczególnych środowisk; drugie, w którym brał udział również minister kultury i sztuki Józef Tejchma, było poświęcone problemowi zwiększenia produkcji książek w 1982 r.

KONFERENCJA KIEROWNIKÓW INSTYTUTÓW, KATEDR I ZAKŁADÓW BIBLIOTEKOZNAWSTWA Z KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH

W dniach 20-21.10.1981 w Domu Pracy i Wypoczynku Ministerstwa Kultury i Sztuki w Radziejowicach k. Warszawy została zorganizowana przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW konferencja przedstawicieli bibliotekarskiego szkolnictwa akademickiego krajów socjalistycznych: Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polski i Węgier. Tematyka spotkania dotyczyła programu studiów, współpracy naukowej, wymiany pracowników naukowo-dydaktycznych oraz wymiany studentów. Uczestnicy podali informacje o rozwoju i obecnym stanie nauczania bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w swoich krajach. W latach 1981-1985 zaplanowano 4 spotkania tego typu.

WIZYTA W POLSCE PRZEDSTAWICIELA LIBRARY ASSOCIATION

Z inicjatywy British Council w dn. 26.10.-8.11.1981 bawił w Polsce, na zaproszenie SBP, zastępca sekretarza generalnego brytyjskiego Stowarzyszenia Bibliotek p. Russell Bowden. Brytyjski gość zwiedził szereg bibliotek w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu oraz wygłosił prelekcje o L.A. Przeprowadzono wstępne rozmowy na temat współpracy obu stowarzyszeń.

URUCHOMIENIE SERWISU INFORMACYJNEGO O PIŚMIENICTWIE ŚWIATOWYM BRIOLIS

Na mocy porozumienia British Council z Ministerstwem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki zamierza się w najbliższym czasie uruchomić serwis informacyjny BRIOLIS na bazie bezpośredniego, automatycznego łączenia się z systemami informatycznymi BLAISE (Wielka Brytania) i DIALOG (Stany Zjednoczone). Połączenia odbywać się będą za pośrednictwem końcówki komputerowej zainstalowanej w British Council w Warszawie. Wymienione systemy obejmują informacje z ponad 100 amerykańskich, brytyjskich i międzynarodowych baz danych ze wszystkich podstawowych dyscyplin wiedzy i działalności praktycznej. Obsługa użytkowników odbywać się będzie w trybie on-line, czyli bezpośredniego połączenia z komputerem w celu wyszukania bibliograficznej informacji w trybie SDI (Selektywnej Dystrybucji Informacji). Korzystanie z serwisu odbywać się będzie za pośrednictwem Biblioteki Narodowej, Głównej Biblioteki Lekarskiej, Centralnej Biblioteki Rolniczej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Bibliotek Politechniki Warszawskiej i Wrocławskiej, Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki oraz Centralnego Ośrodka Informacji Patentowej. Stroną organizacyjną całego przedsięwzięcia zajmuje się Centrum INTE.

OGÓLNOPOLSKA SESJA POŚWIĘCONA LUDZIOM NIEPEŁNOSPRAWNYM

W dniach 11-12.10. 1981 odbyła się w Łodzi sesja popularnonaukowa poświęcona ludziom niepełnosprawnym, zorganizowana przez Sekcję Bibliotek Szpitalnych ZG SBP, Zarząd Okręgu SEP w Łodzi oraz Śródmiejską Bibliotekę Dzielnicową im. A. Struga w Łodzi. Wygłoszono następujące referaty: 1) Sytuacja psychospołeczna inwalidów w Polsce (doc. Zbigniew Hora); 2) Biblioteki wobec potrzeb czytelników niepełnosprawnych (dr Aleksandra Chwastek); 3) Problemy czytelnictwa głuchych (mgr Bogumił Korniak); 4) Oddziaływanie terapeutyczne literatury na ludzi niepełnosprawnych (mgr Wanda Kozakiewicz); 5) Organizacja czytelnictwa ludzi niepełnosprawnych w Stanach Zjednoczonych (mgr Franciszek Czajkowski).

SEMINARIUM Z OKAZJI MIĘDZYNARODOWEGO ROKU INWALIDÓW I OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Dnia 4.11.1981 odbyło się w Toruniu seminarium poświęcone roli książki w procesie rehabilitacji niewidomych, zorganizowane przez Klub Dyskusyjny Książki Mówionej, Zarząd Okręgu SBP w Toruniu, Wojewódzką Bibliotekę Publiczną i Książnicę Miejską im. M. Kopernika oraz Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Walki z Kalectwem w Toruniu. Wygłoszono 2 referaty: 1) Rozwój czytelnictwa i bibliotekarstwa w XXX-leciu Polskiego Związku Niewidomych (Dobrosław Spychalski, dyrektor Centralnej Biblioteki PZN w Warszawie), 2) Rola książki w procesie rehabilitacji niewidomych (Bolesław Jońca, dyrektor szkoły specjalnej dla dzieci niewidomych w Laskach). Niewidomi recytowali wiersze Józefy Budzyn-Nowakowej, znanej niewidomej poetki i rzeźbiarki. Złotą Odznakę Honorową PZN przyznano mgrowi Alojzemu Tujakowskiemu, a dyplomem przyznany przez Zarząd Okręgu PZN wyróżniono mgra Franciszka Czajkowskiego.

ZEBRANIE KOMISJI EGZAMINACYJNEJ DLA DYPLOMOWANYCH PRACOWNIKÓW DOKUMENTACJI NAUKOWEJ

Dnia 10.02.1982 odbyło się posiedzenie Komisji Egzaminacyjnej, na którym m.in. podniesiono sprawę przygotowania kandydatów do egzaminów przez zorganizowanie kursu przygotowawczego. Powołano zespół do przygotowania programu kursu w składzie: doc. Jadwiga Czachowska, doc. Anna Czekajewska-Jędrusik, prof. Zygmunt Kolankowski, mgr Andrzej Pietrzak, doc. Edmund Szubert i mgr Hanna Zasadowa. Przeprowadzenie kursu planuje się w okresie czerwiec-październik, a termin najbliższej sesji egzaminacyjnej w IV kwartale 1982 r.

Z DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH ZRZESZAJĄCYCH BIBLIOTEKARZY

Przedstawiciele prezydium Ogólnopolskiej Międzybibliotecznej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” spotkali się w Krakowie dn. 10.11.1981 z posłem prof. drem hab. inż. Janem Janowskim, który przewodniczy podkomisji sejmowej ds. ustawy o szkolnictwie wyższym. Omawiano miejsce bibliotekarzy szkół wyższych w ustawie. Dnia 4.12 i 8.12.1981 przedstawiciele OMKP i OKPN (Ogólnopolska Komisja Porozumiewawcza — Nauka) jako doradcy do spraw bibliotecznych wzięli udział w posiedzeniach podkomisji sejmowej zajmującej się sprawami pracowników w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym. Koło NSZZ „Solidarność” przy Bibliotece UMCS w Lublinie zorganizowało dn. 8.12.1981 zebranie dyskusyjne nad drugą wersją „Projekt systemu stanowisk, kwalifikacji, zaszerogowań, awansów i pragmatyki służbowej pracowników działalności podstawowej w bibliotekach ogólnokrajowej sieci bibliotecznej OMKP”. Obecni byli członkowie prezydium OMKP oraz ok. 80 przedstawicieli bibliotek różnych sieci z całego kraju. W trakcie dyskusji poruszono problemy, które budzą najwięcej kontrowersji. Postanowiono zwołać posiedzenie zespołu redakcyjnego z przedstawicielami bibliotek szkół wyższych i instytucji naukowych z niektórych ośrodków (Warszawa, Kraków, Lublin, Wrocław i Szczecin) w celu ostatecznego ustalenia kwestii rozbieżnych, tak aby uzgodniony „Projekt” mógł być przedstawiony do akceptacji OMKP.

Sekcja Pracowników Bibliotek i Ośrodków Informacji Naukowej ZNP — Nauka odbyła 3 plenarne posiedzenia Krajowego Zarządu Sekcji (25.9, 6.11 i 8.12.1981). Tematyka obrad dotyczyła m.in. 1) stanowiska wobec projektu nowej ustawy o emeryturach i rentach, 2) ramowych założeń przyszłego systemu płac bibliotekarzy i dokumentalistów w szkolnictwie wyższym, 3) wystąpienia do Komisji Sejmowej Nauki i Postępu Technicznego w sprawie rangi bibliotek i bibliotekarzy w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym. Dnia 23.11.1981 na zebraniu prezydium ZG ZNP — Nauka Sekcja Pracowników Bibliotek i Ośrodków Informacji Naukowej przedstawiła plan działania na rok 1982. Prezydium zatwierdziło wstępnie tekst regulaminu Sekcji, opartego na nowym statucie ZNP.

XXXV LAT STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH NA DOLNYM ŚLĄSKU

Dnia 28.10.1981 odbyła się we Wrocławiu sesja dla uczczenia XXXV lat SBP na Dolnym Śląsku, zorganizowana przez Zarząd Okręgu we Wrocławiu oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu.

Referat wstępny pt. „Bibliotekarstwo jako służba społeczna” wygłosił dr Zbigniew Żmigrodzki. Następnie odbyła się dyskusja panelowa „Biblioteki wobec potrzeb społeczeństwa”.

XXV LAT INSTYTUTU BIBLIOTEKOZNAWSTWA UNIwersYTETU WROCLAW-SKIEGO

Z okazji jubileuszu XXV-lecia Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego odbyła się we Wrocławiu w dn. 23-24.10.1981 konferencja na temat 1) problemów badawczych księgoznawstwa, 2) zagadnień organizacyjnych i dydaktycznych bibliotekarstwa współczesnego, 3) zawodu bibliotekarskiego, 4) dorobku Instytutu Bibliotekoznawstwa UWr.

DOROCZNE NAGRODY IM. HELENY RADLIŃSKIEJ

Minister Kultury i Sztuki przyznał w roku 1981 następujące nagrody im. Heleny Radlińskiej: nagrodę I stopnia doc. drowi hab. Konradowi Zawadzkiemu, nagrodę II stopnia Zofii Chrząstkowskiej i nagrodę III stopnia mgrówi Arturowi Lenczowskiemu.

KRONIKA ZMIAN PERSONALNYCH

Z dniem 1.10.1981 stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi objął po ustąpieniu doc. dra hab. Bolesława Świdzkiego doc. dr hab. Jerzy Włodarczyk.

W związku z przejściem na emeryturę dyrektora Biblioteki Sejmowej Tadeusza Kozaneckiego z dniem 1.10.1981 p.o. dyrektora został doc. dr hab. Andrzej Gwiżdż.

Z dniem 1.10.1981 stanowisko dyrektora Głównej Biblioteki Lekarskiej po prof. Feliksie Widy-Wirskim objął dr Janusz Kąpuścik.

KRONIKA ZAGRANICZNA

BIBLIOTEKI A PROCES KOMUNIKOWANIA SIĘ

Tematowi temu była poświęcona IX konferencja Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliotek Politechnik (International Association of Technical University Libraries — IATUL) zorganizowana w Lozannie w dn. 12-16.4.1981. Konferencja zgromadziła 30 delegatów z 15 państw oraz 11 zaproszonych gości. Wygłoszono 22 referaty, które dotyczyły teorii komunikowania się w odniesieniu do bibliotekarstwa, znaczenia środków technicznych w procesie porozumiewania się, sytuacji w tej dziedzinie w poszczególnych państwach, rozwiązań systemowych itp. Podczas konferencji wybrano nowego przewodniczącego IATUL, którym został J. P. Sydler (Szwajcaria), opracowano program działania Stowarzyszenia na l. 1981-1985 oraz zaplanowano następne spotkania (1983 — Essen, 1985 — Oxford).

SYSTEM AUTOMATYCZNEGO PRZEKAZYWANIA DOKUMENTÓW

System Euronet/DIANE (Direct Information Access Network for Europe) zorganizowany przez Wspólnotę Europejską umożliwia użytkownikom dostęp w trybie on-line do głównych baz bibliograficznych. Obecnie bada się możliwości zorganizowania systemu automatyzacji wyszukiwania dokumentów (Automatic Retrieval of Text from Europe's Multinational Information Service — ARTEMIS). W 1981 r. opublikowano materiały komisji ekspertów powołanej w celu opracowania tego systemu. Dokument zawiera ponad 40 prac, m.in. artykuł K. D. Lehmana (RFN) przedstawiający punkt widzenia bibliotekarza. Wyraża on wiele zastrzeżeń co do projektu wysuwając trudności natury psychologicznej, technicznej i ekonomicznej.

IFLA Journal 1981 Vol. 7 nr 3 s. 303

MIĘDZYNARODOWY SYSTEM INFORMACJI O BADANIACH W DZIEDZINIE DOKUMENTACJI

International Information System on Research in Documentation (ISORID) został zainicjowany przez UNESCO i FID w 1971 r. w celu gromadzenia i rozpowszechniania informacji o pracach badawczych w dziedzinie dokumentacji, informacji naukowej, bibliotekarstwa i archiwistyki. Obecnie Międzynarodowa Rada Ogólnego Programu Informacyjnego UNFSCO (Intergovernmental Council for the General Information Programme of UNESCO) zaleciła szereg posunąć w celu poprawienia efektywności Systemu. Informacje o badaniach i o publikowanych sprawozdaniach o nich należy przysyłać do FID, która — po opatrzeniu tematów deskryptorami *Tezaurusu UNESCO* — ogłasza je w biuletynie *R&D Projects in Documentation and Librarianship*. Pytania dotyczące służb ISORID należy kierować pod adresem: FID, POB 30115, 2500 GC, The Hague, Holandia.

IFLA Journal 1981 Vol. 7 nr 4 s. 414

MIĘDZYNARODOWY KONGRES NA TEMAT UNIWERSALNEJ DOSTĘPNOŚCI PUBLIKACJI

Światowy Kongres UAP odbędzie się w Paryżu w dn. 3-7 maja 1982 r. Jego organizatorami są UNESCO i IFLA, a uczestniczyć w nim będą bibliotekarze, pracownicy informacji, archiwiści, księgarze, wydawcy oraz wszyscy zainteresowani produkcją i rozpowszechnianiem dokumentów, a także przedstawiciele grup użytkowników.

Program Kongresu przewiduje następujące tematy: UAP i jego zadania, produkcja i rozpowszechnianie publikacji, polityka i praktyka gromadzenia zbiorów, polityka i planowanie przechowywania zbiorów, polityka i praktyka wypożyczania krajowego i międzynarodowego, dostęp użytkowników do zbiorów.

International Congress on the Universal Availability of Publications
[prospekt]

Z PRAC NAD MIĘDZYNARODOWYM ZNORMALIZOWANYM OPISEM BIBLIOGRAFICZNYM

Dotychczas ukazało się 7 tekstów dotyczących znormalizowanych opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów; ósmy znajduje się w przygotowaniu.

Stały Komitet Sekcji Katalogowania IFLA otrzymuje wiele komentarzy, uwag i sugestii na ich temat. W związku z tym powołano komitet, który ma dokonać przeglądu tekstów ogłoszonych w l. 1977-1978 oraz propozycji zmian. Spotkanie Komitetu odbyło się w dn. 10-11.8.1981 w Londynie. Sformułowano na nim cel pracy i jej etapy. Przeglądy opracowane przez grupy specjalistów ds. poszczególnych typów dokumentów, po szerokiej konsultacji oraz po ich przyjęciu przez Stały Komitet Sekcji Katalogowania IFLA, mogą być opublikowane w końcu 1984 r.

IFLA Journal 1981 Vol. 7 nr 4 s. 400-403

PROBLEMY KLASYFIKACJI I KATALOGOWANIA PRZEDMIOTOWEGO

W związku z dużym zainteresowaniem bibliotekarzy zagadnieniami klasyfikacji literatury, w obrębie Działu Rejestracji Bibliograficznej (Division on Bibliographic Control) IFLA została powołana Sekcja Klasyfikacji i Katalogowania Przedmiotowego (Section on Classification and Subject Cataloguing). Pierwsze posiedzenie Stałego Komitetu tej Sekcji odbyło się podczas Kongresu IFLA w Lipsku w sierpniu 1981 r. Stwierdzono m.in., że coraz większego znaczenia nabierają uniwersalne systemy informacyjne. Rozwój i usługi katalogów zautomatyzowanych sprawiają, że dostęp do książek za pośrednictwem systemów wyszukiwawczych staje się ważniejszy niż dostęp bezpośredni. Należy więc rozwijać stosowanie znormalizowanych zasad w klasyfikacji przedmiotowej i dążyć do ich powszechnego stosowania. Główne systemy klasyfikacji powinny objąć dziedziny, które niedostatecznie lub wcale nie były w nich reprezentowane. Tematem następnego spotkania Sekcji (w czasie Kongresu IFLA w Montrealu, 1982) będą problemy klasyfikowania piśmiennictwa w społeczeństwie dwujęzycznym.

International Classification 1981 Vol. 8 nr 3 s. 149-150

ROZWÓJ MIĘDZYNARODOWEJ ZNORMALIZOWANEJ NUMERACJI KSIĄŻEK

Podczas VII spotkania Komitetu Doradczego Międzynarodowej Agencji ISBN (International ISBN Agency), które odbyło się w Berlinie Zach. w dn. 13-14.10.1980, podjęto decyzje w sprawie wielu specyficznych problemów ISBN oraz zatwierdzono umowę dotyczącą współpracy między Międzynarodową Agencją ISBN i Europejskim Stowarzyszeniem Numeracji Artykułów (European Article Numbering Association). W 1980 r. ukazało się wyd. 3 międzynarodowego wykazu wydawców uczestniczących w ISBN, w którym znalazło się 55 tys. firm z 27 krajów; brak danych z Polski. O upowszechnianiu się ISBN świadczy fakt, że w 11 państwach przydziela się je dla 95%-100% książek.

ISBN Review 1980/81 Vol. 4 s. 4-17

MIĘDZYNARODOWE RÓWNOWAŻNIKI KWALIFIKACJI BIBLIOTEKARSKICH

W Sekcji Szkół Bibliotekarskich i Innych Form Kształcenia IFLA (Section on Library Schools and Other Training Aspects) przystąpiono do gromadzenia danych o równoważnikach kwalifikacji zawodowych w skali międzynarodowej. Celem projektu jest opracowanie wskazówek ułatwiających międzynarodową wymianę i współpracę bibliotekarzy oraz stworzenie podstaw do porównania przygotowania

fachowego bibliotekarzy w różnych krajach. Wyniki badań zostaną opublikowane w 1982 r. jako międzynarodowy przewodnik kształcenia zawodowego i programów szkolenia.

Unesco Journal of Information Science, Librarianship and Archives Administration 1981 Vol. 3 nr 2 s. 141

IZBA KLIRINGOWA MATERIAŁÓW NA TEMAT KSZTAŁCENIA W DZIEDZINIE BIBLIOTEKARSTWA, INFORMACJI NAUKOWEJ I ARCHIWISTYKI

Placówka została zorganizowana w 1980 r. z inicjatywy Komitetu Kształcenia i Szkolenia FID (FID Education and Training Committee) na Uniwersytecie w stanie Maryland (Stany Zjednoczone). Gromadzi ona i rozpowszechnia materiały szkoleniowe lub informacje o warunkach ich udostępniania. W odpowiedzi na zamówienia sporządza się kopie i wysyła je bezpłatnie. W przypadku dokumentów niemożliwych do skopiowania użytkownik zostaje skontaktowany z ich autorami.

Adres Izby Kliringowej: Clearinghouse, College of Library and Information Services, Hornbake Library, University of Maryland, College Park, MD 20742.

Information Hotline 1981 Vol. 13 nr 8 s. 3

NARODOWY OŚRODEK INFORMACJI O ŹRÓDŁACH INFORMACJI W STANACH ZJEDNOCZONYCH

National Referral Center został zorganizowany w Bibliotece Kongresu już w 1962 r. Jego zadaniem jest kierowanie użytkowników zwracających się z pytaniami do źródeł, z których otrzymają odpowiedź. Posługuje się on zautomatyzowaną bazą danych o ok. 13 tys. źródeł informacji. Zakres tematyczny zbioru jest uniwersalny. Opis każdego źródła zawiera dane o jego zakresie tematycznym i formie usług informacyjnych. Zbiór obsługiwany przez specjalistów dostępny jest dla czytelników Biblioteki Kongresu za pośrednictwem terminali umieszczonych w czytelniach Biblioteki i w innych placówkach Stanów Zjednoczonych oraz poprzez RECON — sieć komputerową Departamentu Energii. National Referral Center publikuje również różnego rodzaju wykazy źródeł informacji.

Information Hotline 1982 Vol. 14 nr 2 s. 5-6

USŁUGI DZIAŁU WYPOŻYCZEŃ BIBLIOTEKI BRYTYJSKIEJ

Na zbiór Lending Division Biblioteki Brytyjskiej składa się ponad 140 tys. tytułów wydawnictw ciągłych (56 tys. tytułów bieżących), ponad 2 mln druków zwartych (wpływ roczny ok. 78 tys. wol.), ok. 2 mln sprawozdań z badań prowadzonych w 90 państwach (przyrost roczny ponad 150 tys.), ok. 120 tys. sprawozdań z konferencji (rocznie wpływa ok. 15 tys. jednostek), brytyjskie tezy doktorskie oraz brytyjskie i międzynarodowe wydawnictwa urzędowe. Biblioteka wypożycza swoje zbiory za pośrednictwem narodowych central wypożyczeń międzynarodowych. Sporządza także kopie dokumentów przestrzegając zasady brytyjskiego prawa autorskiego (tzn. kopiuje tylko fragmenty dokumentów i tylko jeden artykuł z każdego numeru czasopisma). Poza tym publikuje wykazy gromadzonych doku-

mentów w *British Reports, Translations and Theses* w trzech seriach dziedzinowych oraz bieżących prac badawczych (*Research in British Universities, Polytechnics and Colleges*).

The British Library. Lending Division: *International Newsletter* Febr. 1982; *International Services Photocopy. Users Guide* (1982); From 1982 *British Reports, Translations and Theses*

PROBLEMY PRZECHOWYWANIA GAZET LOKALNYCH W WIELKIEJ BRYTANII

Grupa Robocza ds. Dostępu do Gazet działająca w Bibliotece Brytyjskiej przygotowała zbiór zasad o odpowiedzialności bibliotek publicznych za przechowywanie gazet lokalnych. Biblioteki lokalne (publiczne, wyższych uczelni itp.) wspólnie z redakcjami czasopism powinny być odpowiedzialne za politykę w zakresie gromadzenia, oprawiania i mikrofilmowania gazet ukazujących się na ich terenie. Jedną kopię mikrofilmu (negatyw) należy przechowywać w Bibliotece Brytyjskiej, pozostałe (pozytywy) w bibliotekach lokalnych, a wydania oryginalne ważniejszych gazet — w zbiorach Biblioteki Brytyjskiej lub bibliotek lokalnych.

Newsletter 1981 nr 3 s. 1-2. The British Library. Reference Division

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

Janusz Dunin: *Rozwój cech wydawniczych polskiej książki literackiej XIX-XX wieku*. Łódź: Uniwersytet Łódzki 1982. Acta Universitatis Lodzensis 4
ECO Catalogo collettivo dei periodici correnti. [Firenze]: Regione Toscana, Giunta Regionale [b. r.]
„Die vielen Bücher! Haben Sie die alle gelesen?“ *Buch und Bibliothekar im Spiegel der Literatur betrachtet von Gottfried Rost*. Leipzig: Deutsche Bucherei 1981

Wydawnictwa ciągłe

Buletyn Informacyjny Bibliotek Narodowej 1980 nr 2
Citadel' 1981 R. 30 čís. 10-12; 1982 R. 31 čís. 1-4
ECSIID Bulletin 1981 Vol. 3 nr 3-4
Informace TÖK 1981 [čís.] 2
Jahrbuch der Deutschen Bucherei 1981 Jg. 17
Kněžnice a Vedecké Informácie 1981 R. 13 čís. 5-6; 1982 R. 14 čís. 1-2
Księgarz 1981 R. 25 nr 2-3
Mitteilungen aus dem Wissenschaftlichen Bibliothekswesen der Deutschen Demokratischen Republik 1981 Jg. 19 H. 7-8
Revue de l'Unesco pour la Science de l'Information, la Bibliothéconomie et l'Archivistique 1981 Vol. 3 no 2-4; 1982 Vol. 4 no 1
Rocznik Bibliotek Narodowej 1980 R. 16 [wyd.] 1981
Rocznik Bibliotek Polskiej Akademii Nauk w Krakowie 1981 R. 26

AUTORZY

Irena BEDNARZ, mgr
Maria CZARNOWSKA, mgr
Barbara DREWNIĘWSKA, dr
Marcin DRZEWIĘCKI, dr
Elżbieta B. KITLIŃSKA, mgr
Hanna KŁODNICKA, mgr

Stefan KUBÓW, dr
Aleksandra NIEMCZYKOWA, dr
Adam NOWAK, mgr
Jerzy PIASKOWSKI, prof. dr
Barbara SORDYŁOWA, dr
Ewa STĘPNIĄKOWA, mgr
Irena TREICHEL, mgr
Kronikę krajową oprac.
Hanna ZASADOWA, mgr
Kronikę zagraniczną oprac.
Mirosława KOCIĘCKA, mgr
Tłumaczenia angielskie
Ewa SZEWCZYK

- Biblioteka PAN w Warszawie
- Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
- Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW
- Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW
- Centralny Ośrodek Informacji Normalizacyjnej i Metrologicznej w Warszawie
- Instytut Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego
- Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW
- Instytut Historii UMCS w Lublinie
- Towarzystwo Przyjaciół Książki w Krakowie
- Biblioteka PAN w Warszawie
- Biblioteka Narodowa

- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

- Biblioteka Narodowa

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* uprzejmie prosi Autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów:

Artykuł nie powinien przekraczać 15 stron maszynopisu formatu A4 wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami. Tekst maszynopisu winien być napisany z podwójnym odstępem między wierszami (ok. 30 wierszy na stronie, margines 5 cm).

Maszynopis artykułu należy dostarczać w 3 egz. Inne materiały jak recenzje, sprawozdania itp. — w 2 egz. Materiały ilustracyjne (np. tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście;

Przypisy należy umieszczać na końcu tekstu na osobnych stronach. Opis w przypisie winien składać się z: imienia i nazwiska autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron, na których znajduje się cytowany fragment. W przypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać: imię i nazwisko autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom, strony (od — do) lub stronę cytowanego fragmentu.

Każdy artykuł winien być zaopatrzony w streszczenie autorskie na ok. 1/2 strony maszynopisu.

Autorzy proszeni są o podawanie (prócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, prywatnego adresu, numeru telefonu.

Przegląd Biblioteczny drukuje tylko materiały oryginalne. Redakcja zamawia materiały na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu.

Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzania zmian.

WAŻNIEJSZE DOSTRZEŻONE BŁĘDY DRUKU
„PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY”
 1981 z. 1-4

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
Z. 1			
1	6 g.	Źródło	Źródła
1	10 g.	regionalnych	terytorialnych
1	21 g.	JANUSZ	Janusz WRZESIEŃ
2	2 d.	Jausz	Janusz
3	8 g.	[opuszczono s.]	129
5	10 g.	rzeczowej	naukowej
32	28 g.	Zastosowałem	Zastosowałam
57	8 g.	jako	jak
88	1 g.	dostosowanego	stosowanego
120	29 g.	akceptuje	akcentuje
Z. 2			
232	2 d.	o książce	nauki o książce
235	19 g.	czytelniczych	czytelnictwa
236	2 g.	Badana	Badania
272	19 g.	extiterit	extiterit
273	9 g.	50-lecie	60-lecie
275	12 g.	Komenskeho	komenian
Z. 3/4			
295	1 d.	piśmiennictwu	piśmiennictwa
298	3 g.	stuleciu	stulecie
308	10 g.	Kosiorb	Kosierb
334	18 d.	powołania	powołanie
369	13 g.	dotychczasowych	dotychczasowych
384	9 d.	wskazywała	wskazała
400	3 g.	przygotowałyaby	przygotowywałyaby
409	22 g.	fachowych	fachowym
413	16 g.	egzaminów	egzaminu
454	16 d.	działającej	działającego
Roczny spis treści			
7	15 g.	[opuszczono]	Adam

Dołączone do zeszytu 3/4 1982 2 luźne kartki jednostronnie zadrukowane stanowią: s. 2 (Treść) wkładki *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne 1981* oraz s. 2 (Redakcja i Rada Redakcyjna) wkładki zawierającej roczny spis treści *Przeгляdu Bibliotecznego* R. 49: 1981, zamienione omyłkowo w obu wkładkach w trakcie produkcji zesz. 4/1981 *Przeгляdu Bibliotecznego*.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Prenumeratę załatwia RSW „Książka-Prasa-Ruch”

Cena prenumeraty rocznej zł 240.—

Cena prenumeraty półrocznej zł 120.—

Sprzedaż numerów bieżących i archiwalnych:

— w Księgarni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN; płatność gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym.

Adres: OR PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa, konto 1065-420
VI O.NBP Warszawa

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1982.
Nakład: 5210 egz. Objętość: ark. wyd. 15,80, ark. druk. 11,60,
ark. A₁—16. Papier druk. sat., kl. IV, 71 g, 70×100. Oddano do
składania w lipcu 1982. Podpisano do druku 23 XII 1982. Druk
ukończono w styczniu 1983. Wrocławskie Zakłady Graficzne,
Wrocław, ul. Oławska 11. Zam. nr 843/82 Cena zł 120,— U-7